DES. ERASMUS
ROTERODAMUS,
De
MATRIMONIO CHRISTIANO.

Acceſſit LUDOVICI VIVIS *de Conjugii origine & utilitate*
Diſcurſus.

LUG. BATAVORUM,
Ex Officina JOH. MAIRE.
CIↃ IↃ C L.

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E. III NAPOLI

INCLYTÆ ANGLORUM REGINÆ D. CATHARINÆ Matronarum decori.

D. ERASMUS ROTERODAMUS S. D.

IAM plusquàm biennium eſt, Regina clariſſima quod clariſſimo D. GUILHELMO MONTIIOVIO aulæ tuæ præfecto, recepi me nonnihil conſcripturum de inſtitutione Chriſtiani matrimonii. Quanquã

autem mihi perpetua fuit uſq; voluntas prę-ſtandi, quod ſpoponderam, tamē toties tot negociis, moleſtiis, ac morbis, ab hoc negocio vel ſubmotus ſum, vel avocatus, ut cœperim vereri, ne fidem meam hic requireret, quam ſero quidē libero, cæterum an in totũ liberem neſcio. Nam qui juſto numero, ſed iniquo pondere nec
ſatis

ſatis proba materia reſolvunt æs alienum, à cõmodis creditoribus dimittuntur, cum difficilibus habent litem. Idẽ mihi metuo, niſi quod res eſt cũ ęquiſſimis ac facillimis creditorib: Ad hoc ut vivat ſpiretq;, deinde ut ſibi conſtet quod ſcribis, plurimum habet momenti calor & impetùs animi, ſi liceat illũ perſequi. Nunc mihi

nunquam contigit totum biduum in argumento ſuſcepto perſeverare. Vnde mirabor ipſe, ſi nõ offendet paſſim frigens & abruptus ſermo. Quod ſi ego in depingẽdo matrimonio non ſatis probum artificẽ pręſtiti, tamen ex tuis ſanctiſſimis moribus abſolutũ exemplar petere licebit, vel ſanctiſſimi vel feliciſſimi cõjugii. Abſit adu-

adulationis ſuſpicio.
Nō tua bona,ſed dona
Dei in te tū miramur
tū prædicamus. ELISA-
BETHAE Hiſpaniarum
quondā reginę, matris
tuæ virtutes heroicæ
pridem orbe toto ce-
lebrabantur, cujus in-
tegerrimi mores vere
bon⁹ odor erat Dei in
omni loco. Tuæ dotes
nobis propius cognitę
ſunt; ex quibus & illius
virtutes ęſtimamus nō
aliter

aliter quã ex tabula pictoris artem agnoſcimus. Nec minus abſolutum opus in MARIA filia tua expectamus. Quid enim non expectemus à puella ſanctiſſimis prognata parentib., & ſub tali matre educata? Dominus hanc felicitatem orbi Chriſtiano ut perpetuam eſſe velit precor. Bene vale. dat. Baſileę. An. MDXXVI. Id. Iulii.

Chriſtiani Matrimonii
INSTITUTIO
Per
D. Eraſmum Roterodamum.

QUum *nulla vita noſtræ portio ſit quæ non curam haud vulgarem deſideret, tamen præcipua ſollicitudo debetur iis, quæ non ſolum ſuam quandam adferunt vel utilitatem vel perniciem, verum etiam* a *ſeminaria ſunt unde pullulat omnium affectuum, opinionum & actionum vel ſanitas vel peſtis. Proinde vigilans agricola, quanquam nulla in parte ſibi dormitandum putat, tamen arborum radicibus ante omnia proſpicit, nimirum intelligens hinc proficiſci totius arboris incolumitatem. Et ædiles quibus hujuſmodi provincia delegata eſt, canales*

a Fontes bonorum ac malorum.

quidem non negligunt, ſed ipſis fontibus primam impartiunt curam, quod his vitiatis, plurimum incommoditatis ad univerſam rem publicam perveniat. a *Proinde ſancti patriarchæ, quorum omnis vita, nobis vivendi formam depingit, quocunque terrarum demigrabant, ſummo ſtudio parabant ſibi fontes aquæ ſalubri ſcatentes, pro his belligerabantur, hos obturatos refodiebant, quos & poſteritas ut rem ſacram à majoribus traditam venerabatur. Ac mihi quidem præcipua radix, præcipuuſque fons, unde maxima pars vel felicitatis vel infelicitatis ſcatet in vita mortalium, videtur eſſe* b *conjugium. Huic ineundo, colendo, peragendoque ſi juſta cura impenderetur, profecto longe melius ageretur cum rebus humanis quam nunc agitur. Et tamen haud ſcio quo pacto ſit, ut vix ulla vitæ functio neglectior ſit apud Chriſtianos, quàm hæc.* c *Magni refert quomodo quis naſcatur, ſed*

a Allegoria fontium, quos foderunt patriarchæ.
b Conjugium fons, c Nativitas & educatio.

multo

multo maxime, quibus rationibus & exemplis à teneris formemur & inſtituamur. Atque hos duos vitæ fontes complectitur matrimonium; gignendi & educandi. a *Quid quod hinc rerum publicarum etiam felicitas pendet, niſi forte nihil intereſſe putamus, quibus majoribus prognatus, quibus opinionibus imbutus, quibus exemplis formatus domi ſit, qui capeſſit rem publicam, aut niſi credimus eum ſanctè tractaturum rem aliorum, qui ſuæ domi nequiter atque turpiter vivere conſueverit.* b *Proinde veteres illi philoſophi qui naturam ducem ſequuti, rectè vivendi ceu leges quaſdam tradiderunt, nulla de re ſanctius religioſiúſve conſcripſerunt, quàm de conjugio, quum alii complures, tum præcipue, quorum ſanè monumenta nobis extant, Ariſtoteles, Xenophon, & Plutarchus.* c *Quinetiam ii, qui legibus proditis vitæ mortalium conſulere ſtuduerunt; præcipuam curam habue-*

a Res publica b Philoſophi de matrimonio.
c Leges civiles.

runt matrimonii, multa præſcribentes quæ ad firmitatem ſanctitatemque conjugiorum, & ad liberos ſicut oportet habendos educandosque pertinent. Hinc tot leges de ſponſalibus, de divortiis & adulteriis, de jure parentum in liberos, de officio liberorum erga parentes. Apud a *Chriſtianos videtur minor habita matrimonii ratio, quàm par erat. Id quamobrem acciderit, non ſatis liquet. Equidem præter alia ſuſpicor & illud in cauſa fuiſſe, quod priſcos illos admirabilis quidam ardor habebat cœlibatus ac perpetuæ integritatis. Itaque complures extiterunt, qui pro viribus extulerunt laudes virginitatis, qui virginibus & viduis pie ſancteq; vivendi præcepta tradiderunt: erga conjugatos non fuit eadem ſollicitudo. Sed bene habet, quod ipſe Dominus* IESUS, *haud gravatus eſt conjugatis non ſolum honorem habere multis modis, verumetiam vivendi formam præſcribere, quod idem non indiligenter fecit Petrus Apoſtolorum*

a Chriſtiani.

prin-

princeps, ſed hoc diligentius Paulus præcipuus Eccleſiæ doctor. Hos igitur potiſſimum imitati, conabimur & nos aliquid adferre pro noſtra virili, quod conjugii ſacramento copulatos vel excitet vel formet, in hoc ut ſanctiſſimæ profeſſioni quam à Chriſto traditam & honeſtatam ſuſceperunt, reſpondeant.

Non erat quidem alienum ab hoc argumento matrimonii laudes verbis attollere. Religioſius enim in eo verſatur, qui didicit meminitque quanta ſit dignitas ſanctitasque conjugii, verum quoniam id aliâs à nobis factum eſt ſatis, ut mihi cum pleriſque videtur, a *plus ſatis ut quibuſdã iniquioribus, nunc tantum ea trademus quæ pertinent primum ad ineundum auſpicandumque matrimonium, deinde ad confirmandum tranſigendumque feliciter, poſt hæc quæ ad ſobolem educandam faciunt. Nam hic eſt præcipuus conjugii fructus.* b *Igitur natura (ut ab hujus elementis ſumamus ex-*

a Diviſio. b Prima naturæ.

ordium, quanquam & naturæ conditor moderatorq; Deus eſt, cujus omniũ præcipuæ providentia fuit, ut quod conditum eſſet haberet addita præſidia, quibus ſuam incolumitatem tueretur) nullum firmius præſidium indicavit, quam hominum mutuam inter ipſos charitatem ac benevolentiam. a *Quoſdam igitur neceſſariis vinculis copulavit, ut eam conjunctionem homini nec accerſere ſibi fuerit in manu, nec excutere ſi velit. Quàm tenacibus neceſſitudinis vinculis pietas aſtringit parentes liberis ac liberos parentibus, cuius admiranda veſtigia licet & in brutis animantibus intueri, denique in feris etiam & immanibus. Quàm arcto charitatis fœdere fratres ac ſorores conſociavit. Atque hæc naturæ vis adeo penitus inſita eſt cunctarum gentium ſenſibus, ut publica nominum uſurpatio in obſervantiæ, charitatis & concordiæ ſignificationem abierit. Siquidem vulgo patrem appellant cui reverentiã debent & obſer-*

a Charitas ex cognatione.

van-

vantiam, filium quem unice charum habent, fratrem quicum eximie convenit. Atque hæc benevolentia quaqua verſum longe lateque ſpargit ramos, agitque radices, ſuperne recta ſerie ad avos, proavos, abavos, atavos, tritavos: inferne ad nepotes, pronepotes, abnepotes, trinepotes: à dextra lævaque ad fratres, ſorores, patrueles, conſobrinos, cæteroſque quibus deſunt propria vocabula. Iam ſi per obliquas aſcendas lineas, occurrunt patrui, avunculi, amitæ, materteræ, patrui & avunculi magni, propatrui, proavunculi, proamitæ & promateræ, cæterique quibus non ſunt peculiares voces inditæ. Sin ad eundem deſcendas modum, occurrit turba nepotum ex fratribus ac ſororibus, & ex iiſdem nepotes ac pronepotes. Quin & in aſcenſu ſtirpis ſeſe latius uſque fundunt charitatis cognomina. Dyas enim quæ eſt in parentibus, duplicatur in avis & aviis, fit ogdoas in proavis & proaviis, quæ & ipſa rurſus duplicatur in abavis & abaviis, atque ita deinceps in

cæteris. Si deorſum ſpectes, occurrunt filiorum ac filiarum, nepotum ex his ac pronepotum examina, quemadmodum & in ramis cæteris, donec longo progreſſu paulatim evaneſcat cognationis affectus. Verum hic rurſum inſtaurandæ benevolentiæ ſuccurrit a *affinitas, veluti renovans naturæ neceſſarias copulas. Eſt enim hæc conjunctio ceu media inter eas quas natura nobis inſcientibus aut nolentibus adjungit, & eas quas nobis volentibus judicioque aſciſcimus. Nam & filia nupta parat tibi filium, & ſoror elocata parat tibi fratrem. Quin* b *& officia neſcientibus exhibita, ſuccedunt in pietatis vocabula. Nam veluti mater eſt, quæ vagienti mammam dedit, & nutricius ætatis teneræ patris amatur vice. Similiter qui pueritiam honeſtis diſciplinis expolierunt, ut parentis affectum obtinent in diſcipulos, ita viciſſim ab illis obſervantur parentum loco. Iam* c *adoptio cognationem imaginatione inſtaurans, ſæpe firmior eſt*

a Affinitas. b Charitas ex officiis. c Adoptio.

vera

vera ſanguinis propinquitate. Repperit autem Eccleſiaſtica pietas, quo latius etiam propagaret inter Chriſtianos mutua benevolentia cauſas a *cognationis religionem innovans, inter baptiſtas, ſuſceptores, ſive catechiſtas, & eos qui ſacro lavacro regenerantur in Chriſto.* b *Verum haud ſcio an hæc omnia fœdera ſuperet, animorum conjunctio qua ſola voluntatum propenſione judicioque coiit. Apud priſcos enim, quum adhuc integritatis veſtigia reſiderent in moribus hominum, vix ullum affinitatis aut propinquitatis nomen ſanctius erat, quàm amicitia, quod* c *hoſpites etiam ac bene meritos complectitur. Non hic remorabor lectorem commemorandis amicitiæ legibus, aut exaggerandis inſignium amicorum exemplis, quæ clariſſimorum hominum literis celebrata nemini poſſunt eſſe obſcura.* d *Verum inter omnia vel natura, vel judicii, vel utriuſque fœdera nullum vel arctius,*

a Cognatio ſpiritualis. b Charitas ex conjunctione animorum. c Hoſpitium, d Arctiſsima ſocietas è conjugio.

 vel

vel ſanctius conjugio, quod abſolutiſſimam fortunarum omnium communionem eamque perpetuam ſic inducit, & corpori corpus, animum animo, ſic connectit, jungit & coagmentat, ut è duobus hominibus videatur unum reddere. Pythagoras amicitiam definivit unam animam, hic plus eſt, nimirum unum etiam corpus. Præcipua conjugii pars eſt animorum conjunctio. Proinde qui corpora jungunt animis diſſidentes, in ſtupro vivunt verius quàm in matrimonio.

a *Eſt enim proprie matrimonium legitima perpetuaque viri ac mulieris, ſtudio gignendæ ſobolis, inita conjunctio, vitæ ac fortunarum omnium individuam ſocietatem adducens. Manebit interim jureconſultis illabefacta ſua definitio. Definivimus enim ad commoditatem negocii quod inſtituimus, ad quod convenit exemplum omnibus numeris ſuis abſolutum.*

Hanc enim formam propoſuiſſe non in hoc tantum profuerit, ut oſtenda-

Definitio matrimonii.

mus,

mus, quicquid in ulla ſocietate firmum ſanctumque eſt, id multo uberius firmiuſque eſſe in conjugio, verumetiam ad alia permulta, quæ in hac incident diſputatione. Eoque depinximus germani verique conjugii ſimulacrum, quo ſcopus ſit evidentior, ad quem deſtinanda ſit omnis intentio ducentis ac nubentis. Nam huic ſermoni non admiſcemus unicum illud & ſingulare conjugium virginis matris, quod omni prorſus exemplo caret, ſemperque carebit. Nos vulgaris matrimonii cauſam tractamus. Et ſi tempeſtivum videtur huc aliquid è dialecticorum ſcholis adducere, quum audis legitimam conjunctionem, genus hâbes nominis definiti. Nam & fœdus & contractus legitimæ ſocietates ſunt, quum abſint ab appellatione matrimonii: quum audis ſtudio gignendæ prolis, habes differentiam. Nam ea matrimonii rationem diſcernit, à cæteris quamlibet legitimis conjunctionibus. Porrò quod adjicitur, vitæ ac fortunarum omniũ individuã ſocietatem adducens, ſit ſane pro-

nè proprii loco. Solet autem natura rei, ſecundum quatuor cauſas expendi, proinde ſi requiris materiam, audis viri & fœmina, ſimulque admoneris, conjugia quæ coëunt inter impuberes, aut effœtos non proprie dici conjugia juxta exactam hujus vocabuli rationem, quod in illo nondum ſit vir ac fœmina, in hoc jã eſſe deſierint. Si cauſam efficientem ſcire cupis, audis, legitima conjunctio. Lex enim autor eſt veri matrimonii, ſed hujus legis autor eſt Deus, qui primus junxit marem ac fœminam, moxque conjugii leges præſcripſit, dicens: Et erunt duo in carnem unam. Et, Propter hoc relinquet homo patrem ac matrem, & adhærebit uxori ſuæ. Item, Creſcite & multiplicamini & replete terram. a *Itaque matrimonia quæ non coëunt legitime, hoc eſt autore & auſpice Deo, non cadunt in hanc germanam appellationem matrimonii, licet Eccleſia indulgentia quadam conjugii genera, haud quaquam γνήσια, patitur vevire in hu-*

a Matrimonia quædam tolerat eccleſia.

ius

jus vocabuli conſortium. Formalem cauſam accipe, dum audis conjunctionem & ſocietatem vitæ. Non enim eſt matrimonium, niſi connubialis animorum conſenſus intervenerit. Unde a *excluduntur ab hac formula, ſtupri ſocietas, & coacta matrimonia. Finis autem eſt propagatio ſobolis, unde nec inter effœtos ſenio, nec inter eos qui deplorata ſunt ſterilitatis, verum coit matrimonium, juxta propriam & exactam quam nos propoſuimus, matrimonii rationem, tametſi quaſdam matrimoniorum ſpecies ſecundæ tertiæque claſſis non rejicit Eccleſia, de quibus nonnihil attingemus ſuo loco, ſi forſitan inciderit opportunitas. Nunc illud tantum agebatur, ut perſpicuum eſſet, quicquid in ullo ſocietatis genere firmitatis eſſet, in omne id uno matrimonio conjunctum eſſe.* b *Sunt autem tria præcipue, quæ ſocietates hominum firmas reddunt, & indiſſolubiles, natura, lex, & religio.* c. *Natura vocabulo*

a Coacta non ſunt matrimonia. b Societates firmas reddunt tria. c Natura.

bulo continentur non ſolum parentum ac liberorum, fratrum, affinium & cognatorum inter ipſos fœdera, verum etiam omnis honeſta conjunctio quam omnibus inſita ratio jubet ſervari, nefariam eſſe commonſtrans eius violationem. a Nulla *lex hominum punit amicum perfidum, aut ingratum, ſed quis non execratur proditorem amicitiæ, & ingratum erga bene meritos? Hoc malum ideo non punit lex civilis, quia nulla par flagitio pœna potuit excogitari, & publicam execrationem abunde magnum ſupplicium eſſe duxit. Eoque turpius eſt amicitiam reſcindere, quàm contractus legitimos, quod hæc ſine tabulis, ſine teſtibus, ſine pignoribus, ſola fide, liberaque animorum benevolentia coit. Nec ullis inſtrumentis quiſquam arctius obligari poteſt, quam qui gratuita benignitate aſtringitur, ita ſponte credentis beneficium, ut ſibi nec repoſcendi, nec exprobrandi ius faciat reliquum, nimirum fretus accipientis animo, de*

a Amicitiæ juſ.

quo

quo tanti ſceleris ſuſpicionem non ſuſtinet in pectus recipere. Verum ubi propior animorum conjunctio, ubi certior fiducia, quàm in matrimonio, quum uterque volens ſeſe tradat in poteſtatem alterius, ſibi quodammodo jus adimens ſui corporis, adeo nihil ſuſpicans de divortio, ut in nuptiis vel nominaſſe divortium, peſſimi ſit ominis? a *Quanquam enim apud Iudæos & Ethnicos, leges videntur indulſiſſe viris repudiandi poteſtatem, tamen ſenſus communis mortalium ſemper inter inauſpicata poſuit divortiũ, quemadmodum ingratitudinem & amicitiæ proditionem. Quin & hoc nomine ſuperat omnem amicitiam quamvis arctam, conjugum copula, quod nihil vetat, quo minus multos amicos unus habeas: nec poteſt idem eſſe benevolentiæ vigor, in multos diſtractæ, qui unius in unum collectæ, id quod fit in matrimonio. Apud Scythas indecorum habebatur, unum eſſe multis amicum, quam Græci vocant polyphiliam,*

a Divortium,

nec Heſiodo placet πολυζυΐα, nihilo magis quàm ἀζυΐα. Polygynacia vero quanquam patriarchis quibuſdam ac regibus conceſſa legitur, certe nunc in totum ſublata eſt. Accedit autem & efficax naturæ glutinum, quod ſexus in ſexum genuina propenſio, penitusque inſitum gignendæ prolis deſideriũ, addit fœderi animorum. Et hactenus de naturæ firmitate. a *Iam leges quibus modis caverunt, ne reſcinderentur hominum ſocietates? Addiderunt ſtipulationes, teſtes, tabulas, obſides, pignora, pœnas. Quid horum non multo ſanctius adhibetur matrimonio, germano veroque quod nunc tractamus? Interponitur autoritas majorũ, legitimis tabulis ac teſtibus fiunt ſponſalia. Intercedit inter ſponſum & ſponſam ſtipulatio verbis conceptis. Olim juxta Romanorum leges, apud Cenſorem verbis conceptis edebatur ſolenne jusjurandum. Vnde & Aulus Gellius narrat cuidam à Cenſore dictam mulctam, quod interrogatus ex more: Et*

a Lex.

tu habes uxorem ex animi tui ſententia? intempeſtivo joco reſponderit, Equidem habeo, ſed Hercle non ex animi tui ſententia. Id nunc agitur apud ſacrificum publice, privatim apud teſtes. De futuris nuptiis pramonetur populus, ſi quis quid forte novit quod in poſterum dirimat conjunctos. Solenni pompa, ſpectatore populo, ducitur ac reducitur ſponſa, quo magis excludatur omnis cauſificatio qua ſemel initam ſocietatem queat labefactare. Quod autem pignus certius aſtringat ullum fœdus quàm liberi communes, qui ob hoc ipſum Latinis pignora vocantur? Porrò pœna violati matrimonii triplex eſt. Prima quam ego leviſſimam eſſe arbitror, eſt apud Iudaos lapidatio, apud Romanos gladius. Secunda, mortalium publica deteſtatio. Tertia, ſupremi numinis ultio, quam nemo nocens poteſt effugere. Sed de his fuſius loquendi dabitur aliâs opportunior locus. Nunc quod inſtituimus abſolvetur. a Summa contractuum fir-

a Religio.

mitas

mitas petitur ex religione, quæ ferè conſtabat hiſce rebus, jurejurando, devotione, obteſtationibus, ſacris, aliiſque ceremoniis. Siquidem apud ethnicos, tametſi ſuperſtitioſos dæmonum cultores, magna tamen religione peragebantur nuptiæ. Habebant Iovem Gamelium, cui perſuaſum habebant eſſe curæ conjugii fœdera, per quem non eſſent impuniti qui ea violaſſent: habebant pronubam Iunonem, cujus auſpiciis proſperarentur conjugia: habebant Venerem, à cujus munere fluere credebant fœcunditatem, qui nimirum fructus eſt matrimonii. His auſpicibus ac veluti teſtibus inibatur conjugium, ac præter ſponſaliorum conventa, præter jusjurandum, quod apud veteres ſanctiſſimum habebatur, magno Chriſtianorum hujus temporis pudore, præter execrationem violaturi, præter commiſſas dextras, fidei ſymbolum: præter junctum oſculum, mutuæ charitatis indicium: præter ſtipulationẽ & datam arrham, adhibebatur & ſacrificium: id peragebatur

tur Iunoni, Veneri, & Gratiis. Iuno caſtum reddere putabatur, Venus fœcundum, a Gratiæ benevolentiam mutuam interrumpi non ſinebant. Atque illi quidem impiis ſymbolis piam doctrinã nobis commendabant. Quod impietate differimus ab illis, gratias agamus divinæ miſericordiæ, quæ nos per filium Dei liberavit ab impio cultu dæmonum. Cæterum pudeat nos Chriſtiani cognominis, ſi negligimus quod homines ethnici tanto ſtudio ſervandum tradiderunt: & ſi nos ad ſanctè colendum matrimonium non commovet vera religio, quum illos huc adegerit vana ſuperſtitio. Nos enim pro Iove Gamelio habemus Deum patrem, qui in paradiſo dicavit conjugium, remunerator ſervantium ab ipſo præſcriptas matrimonii leges, ultor violantium. Habemus pro Iunone Dei filium, qui ſua præſentia miraculorumque primitiis conjugium conſecravit. Habemus pro Gratiis Spiritum ſanctum, qui ſacramentum hoc ſicut opor-

Dii præſides crediti conjugiorum.

tet accipientibus aſpirat arcanum mutuæ charitatis affectum, ut jam non humana benevolentia juncti ſtudeant voluptati corporis, ſed cœleſti dono charitatis afflati, propius jungantur religione mentium erga Deũ, quàm inter ipſos corporali convictu ſocientur. Pro Venere habemus ſanctam Eccleſiam, cujus autoritas decorat confirmatque legitime coita matrimonia. Denique res veluti ſacra, ut eſt, peragitur in loco ſacro, adhibetur legitimus ſacramenti miniſter, proferuntur læti ominis preces, admovetur Evangelii codex, immolatur non hoſtia pecudis, ſed agni immaculati, qui ſacratiſſimum hoc nobis reliquit nunquam interrumpendi fœderis ſymbolum. Tantum vera religionis adhibetur conſecrando matrimonio, & adhuc reperiuntur inter Chriſtianos, qui non vereantur illud ceu rem prophanam violare? Quodq; ſanctius eſſet nobis coniugium, haberetur que juxta Pauli a *doctrinam honorabile connubium in omni-*

a Hebr. 13.

bus,

bus, & thorus immaculatus, aliqua ex parte Deus plus habuit honoris matrimonio, quàm virginitati, quanquam & hæc habet ſua peculiaria decora, quibus ad angelicam uſque dignitatem aſſurgit. Quid enim habet Eccleſia ſecundum Deum charius aut ſacratius ſeptem illis myſteriis, quæ ſponſus Chriſtus ſponſæ ſuæ veluti pignora quædam redituri, & abſentis interim ſui, quod quidem ad corporis ſenſus attinet, precioſiſſima mnemoſyna reliquit? Inter hæc chariſſima pignora, inter hæc precioſiſſima monilia, inter hæc ſacra ſui monumenta, matrimonium eſſe voluit. Nam hoc honoris virginitas ſibi non poteſt vindicare. Quoque magis liqueat quàm magnifica res ſignificetur hoc nomine ſacramenti, a *ſive ut Græci vocant myſterii, ſciendum eſt in conjugio legitimo, velut in cæteris ferè ſacramentis, tria ſpectanda eſſe, imaginem, arram, & exemplum.* b *Imaginem voco congruentiam ſigni, cum archetypo cui re-*

a In conjugio tria. b Imago.

ſpon-

ſpondet ſimilitudine : a *arram donum ſpiritualis gratiæ , quod velut ex pacto per adminiſtrationem ſacramenti infunditur :* b *Exemplum quod in illa ſimilitudine nobis commendatur imitandum. Quemadmodum autem ſtatuis hoc plus exhibetur honoris , quo major eſt perſonæ maieſtas quam repræſentant,cuiuſmodi ſunt principum, divorum , ac ſupremi numinis imagines : ita ſacramentorum dignitas ex eo quod arcana ſignificatione repræſentant æſtimatur. Quid autem ſignificat nobis illa ſenſibilis viri fœminæq; conjunctio ? In primis ſummum illud & ipſis etiam angelis adorandum myſterium, quo ſe divina natura ineffabili nexu ſic junxit humanæ , ut in unam & eandem hypoſtaſim jungerentur filius Dei, anima humana, & corpus humanum , ac cœleſtia cum terrenis, æterna cum mortalibus , viſibilia cum inviſibilibus,infinita cum finitis, creata cum increatis , ſumma cum imis, indiſſolubili copula ſociarentur.*

a Arra. b Exemplum.

Quid

Quid hac ſocietate divinius? In unam perſonam conveniunt tam diſſimiles naturæ, citra ſubſtantiarum confuſionem, ſed tanta communione hypoſtaſeos, ut unus & idem vere prædicetur Deus & homo, filius Dei, Deus ex Deo, immortalis ex immortali, ſine tempore natus, & in tempore homo natus ex homine, idem conditor omnium & conditus, mortuus & vivificator omniũ quæ vivunt, ſuſcitator mortuorum & morti traditus. Audis utrobique unitatem, hic ex Deo & homine unam hypoſtaſim, illic audis huius unitatis imaginem: Et erunt duo in carnem unam. Hic junguntur, non confunduntur naturæ, illic copulantur non confunduntur ſexus. In illa divina copula, naturis junctis non confuſis, ſuus manet ordo, & quod potius eſt amplectitur id quod eſt infirmius, nimirum humanam naturam divina. In matrimonii fœdere viro ſua manet autoritas: quæ tamen infirmiorem ſexum ſic fovet atque amplectitur, ut æqua ſit vitæ ſocietas, non dominatus. Vir

enim

enim forma & actus rationem habet, fœmina materia formam appetentis. O dyadem ineffabili ratione redactam ad henadem, in Deo & in homine, in marito & uxore: utriuſque coniunctionis autor Deus, conciliatrix charitas. Filius ſuſcepit humanam naturam, ſed opificium totius erat divinitatis. Quid audis de matrimonio? Quod Deus coniunxit, homo ne ſeparet. Si in perſona Chriſti ſeparari poteſt Deus ab homine, ſeparetur in coniugio maritus ab uxore.

Vbi divortium incidit, ibi videtur nunquam fuiſſe verum matrimonium. Si recte dixit ille, Amicitia quæ deſinere potuit, nunquam vera fuit; rectius dixeris: Coniugium quod diſiungi potuit, nunquam verum coniugium fuit. Faceſſat calumnia; verum appello matrimonium, non quod legibus ratum eſt, ſed quod inter virtute pares veris affectibus conglutinatur. Quicquid autem animi dotibus copulatur, vix unquam reſcinditur. Contulimus unam ſimilitudinem, quatenus

nus res hominum congruere poſſunt rebus divinis. Habes ex duobus diſparibus unum, habes copulam indiſgregabilem, habes autorem utriuſque eundem, habes charitatem utrobique conciliatricem. Quid enim pertraxit filium hominis in noſtræ naturæ conſortium, niſi charitas ineffabilis? Et matrimonium quod non conciliat mutua benevolentia, non meretur nomen conjugii. Sed ubi a *fructus conjunctionis? Hoc ornatu ſponſus ille cœleſtis trabea noſtri corporis ornatus præceſſit è thalamo ſuo, primum depulſurus rivalem, mox ſibi vindicaturus ſponſam ſuam Eccleſiam, quam liberavit morte ſua, quam lavit ac purificavit ſanguine ſuo, quam dotavit arcanis ſpiritus ſui dotibus. Quàm vero numeroſam ac felicem ſobolem genuit & quotidie gignit è ſua ſponſa Chriſtus, infuſo cœleſti ſemine ſermonis divini, quemadmodum ſcribit Iacobus apoſtolus: Voluntarie enim nos genuit verbo veritatis, ut ſimus ini-*

a Fructus conjugii inter Chriſtum & ſponſam Eccleſiam.

tium aliquod eius creaturæ. Etenim ſi Paulus recte dicit: a *Nam in Chriſto Ieſu ego per Euangelium vos genui. Et rurſum,* b *Filioli mei quos iterũ parturio; donec formetur Chriſtus in vobis: quanto juſtius hoc Chriſto tribuitur hujus novæ generationis autori principique filiorum, qui non ex ſanguinibus, neque ex voluntate viri, neque ex voluntate carnis, ſed ex Deo nati ſunt. Hæc nimirum eſt illa feliciſſimæ fœcunditatis ſponſa Chriſti, de qua prædixerat afflatus ſpiritu David: Vxor tua ſicut vitis abundans in lateribus domus tuæ. Vna domus eſt omnium filiorum Eccleſia. Hic eſt ille pulcherrimus liberorum chorus, de quibus ibidem cecinit: Filii tui ſicut novellæ olivarum in circuitu menſæ tuæ. Exciſi ſunt veteres oleaſtri, ſubnatæ ſunt recentes olivarum plantulæ, innocentiæ teneræ, dulciſſimo fidei & charitatis fructu gravidæ. Cingunt menſam dominicam, unde reficiuntur cœleſti cibo potuque corporis & ſanguinis ſui redemptoris.*

a 1. Corinth. 4. b Gal. 4.

Spiritu contemplatus eſt hanc admirandam ſobolem Hebræus ille ſapiens quiſquis fuit, quum exclamaret: O quàm pulchra eſt caſta generatio cum claritate. Quid mirum eſt eam eſſe pulchram caſtamque, quam à peccatis abluit ſponſus, quam tot cœleſtibus ornamentis decoravit? Quid mirum eſt eſſe cum claritate, quam illuſtravit ille verus ſol mundi, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum?

Hæc eſt illa ſponſa nova, quæ ſynagogæ videbatur ſterilis, penitus extincto, ſicut arbitrabantur, ſponſo, ſed re vera in cœlum ſubvecto. Subduxit quidem ad tempus corporalem præſentiam, ſed tamen efficax divini ſermonis ſemen in ea reliquit, non deſinens interim cum illa congrediens ſecretis afflatibus inſinuare ſemet in ſponſæ gremium, ut quotidie gignat ipſi copioſam ſobolem, ex omni natione quæ ſub cœlo eſt, adeo ut ipſa demirans tam uberem filiorum proventum, loquatur apud Eſaiam: a

a Cap. 49.

Quis genuit mihi iſtos? Ego ſterilis & non pariens, tranſmigrata & captiva: iſtos quis enutrivit? Ego deſtituta & ſola: iſti ubi erant? Quare non gignit amplius ſynagoga? Quia occidit virum ſuum, & pro ſponſo amplectitur jamdudum effœtum Moſen. Verum nova ſponſa, quum maxime vexaretur per Iudæos ac gentes, exiliis, cruciatibus, ac mortibus, tum maxime pariebat ſponſo ſuo legitimos filios ac filias. Nec hunc felicem proventum aſſcribit ſibi, ſed ſponſo gratias agens dicit: a *Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Dominus. Primum igitur & omnium maximum myſterium eſt, quod Dei filius humanam naturam ceu ſponſam ita ſibi junxit, ut ex utraque fieret una hypoſtaſis: quemadmodum in matrimonio è viro & fœmina fit una caro.*

Huic proximum eſt, quod is de quo loquitur Ioannes Baptiſta: Qui habet ſponſam ſponſus eſt: indiſſolubili vinculo ſibi copulavit Eccleſiam, non aliter quàm membra corporis ſociantur ca-

a Eſa. 8.

piti.

piti. a *Quum audis caput & corpus, audis duo vocabula, ſed rem communione factam eandem. Sic enim orat in Euangelio ſponſus pro ſponſa ſua, quam à ſe diſtrahi non vult:* b *Non pro eis rogo tantum, ſed & pro iis qui credituri ſunt per verbum eorum in me, ut omnes unum ſint, ſicut tu pater in me & ego in te, ut ipſi in nobis unum ſint. Pater ſancte ſerva eos in nomine tuo quos dediſti mihi, ut ſint unum ſicut & nos. Ac mox ibidem:* Ego in eis & tu in me, *ut ſint conſummati in unum. Et ut intelligas in hoc conjugio myſtico eſſe bonorum ac malorum omnium ſocietatem, ipſe ſic loquitur in Euangelio: Quod uni ex his minimis meis feciſtis, mihi feciſtis. Et in Actis Apoſtolorum occlamat Paulo ſævienti in filios ſponſi; Saule Saule quid me perſequeris? dicturus haud dubie, Quur meos perſequeris, niſi unum eſſet ſponſa cum ſponſo.* c *Neſcit hæc conjunctio divortium, Ego, inquit* d, *vitam æternam do*

a Caput & corpus unũ. b Ioan. 17. c Divortium. d Ioan. 10.

eis, & non peribunt in æternũ, &, nemo rapiet illos de manu mea. A calumnia nomen habet diabolus, vigilans & callidus eſt ad ſeminandas diſcordias inter fratres, rixas inter ſponſum & ſponſam: fremit ereptam ipſi ancillam, ad tantam dignitatem evectam eſſe, nihil intentatum relinquit, quo moliatur inter bene conjunctos divortium: ſed nihil agit, optimus eſt ſponſus eccleſiæ, non repudiat ſemel adamatam: omnipotens eſt, vi non poteſt depelli: ſapientiſſimus eſt, technis ſatanæ circumveniri non poteſt. Veterator ille procurat maleficiis ſterilitates & aborſus, ſed ſpõſus omnia illius veneficia vertit ſponſæ in beneficia. Habes igitur & in hac parabola, ſponſi ſponſæque conjunctionem legitimam, habes nexum indiſſolubilem; habes omnium rerum communionem, habes conjugii fructum, cœleſtem generationem, & novam uti Paulus appellat creaturam. Atque hac quidem parte matrimonii ſacramentum reſpondet baptiſmo. Per matrimonium enim naſcimur huic mundo: per baptiſmum

rena-

*renaſcimur Chriſto: praſtantius quidem ſic renaſci quam naſci, ſed tamen niſi per matrimonium naſceremur, non eſſent qui Chriſto per baptiſmum renaſcerentur. Porrò quod, ut ait Paulus, ex conjugio naſcimur filii iræ, non eſt culpa conjugii, ſed diaboli, qui primus autor infelicis divortii, naturam bene conditam peccato corrupit. Conjugium prius erat quàm culpa, quæ ſi non fuiſſet ſequuta, felices & nihil aliud quàm eraſmios genuiſſet matrimonium. Nec defuerunt homines eruditi, quorum eſt Ioannes Gerſon,*a *quibus viſa eſt opinio non omnino rejicienda, ſi quis hanc ſpem conceperit ex divina miſericordiæ magnitudine, infantes ex piis parentibus ortos, ſi quo caſu contingat citra culpam hominum, abſque baptiſmi munere decedere, non omnino dedendos eſſe ſuppliciis æternis. Verum utcunque de hoc judicarit Eccleſia, nam meam hic ſententiam non interpono, illud conſtat, etiamſi nunc omne Chriſtianorum matrimonium gignit filios iræ, gignere*

a. In ſermone de nativitate virginis.

tamen in ſpem parata gratia. Baptiſmus enim nulli negatur, & à nullo quum eſt neceſſitas, non datur. Fortaſſe non abſurdum fuerit & illud myſterium in matrimonio ſcrutari: Pater cœleſtis qui ante ſecula genuit ſibi parem filium, & rurſus condito per illum mundo quodammodo generi mortalium genuit: idem, eundem craſſius etiam ex virgine Maria produxit. Nec impia, mea ſententia, fuerit imaginationis hic ponere a *Deum patrem ſponſum, ſanctiſſimam virginem ſponſam, paranymphum angelum, conceptus opificem Spiritum ſanctum, fœtum Deum & hominem, velut ex homine Deoque mixti generis prolem, quam Latini vocant hybridam, vocabulo videlicet à rebus divinis ſecludendo, tantum hic ſignificationis gratia ſumus abuſi. Nec enim ſanctorum patrum literæ verentur virginem matrem appellare ſponſam Dei, nec Eccleſia veretur huic accommodare, quæ Solomon in Cantico*

a Conjugii ſimilitudo inter Deum & beatam virginem.

tribuit

tribuit Eccleſiæ & Chriſto. Quàm hic multa congruunt matrimonio? Gabriel internuncius excipit virginis aſſenſum, virtus altiſſimi obumbrat, videlicet ſuo complexu. Spiritus ſanctus, conceptus inenarrabilis opifex, ſupervenit, virginis uterus intumeſcit, naſcitur admirandus ille Geryon, triplicis ſubſtantiæ gigas, cuius decurſus fuit primus à ſummo cœlo in uterum virginis, hinc à cruce ad inferos, recurſus ad thronum maieſtatis Dei, ubi nunc ſedet victor ad dextram patris. Apoſtoli Dominũ abnegarunt, ſola virgo, ut pie creditur, perſeveravit in fide coniugii. Habes exemplum firmi matrimonii, quod neſcit ullum divortium. Si quis volet hic quartam imaginem matrimonii contemplari, quemadmodum tota eccleſia, quæ complectitur omnes pios ab orbe condito uſque ad mundi finem, una eſt ſponſa Chriſti, una columba immaculata: ita iuxta moralem ſenſum, a unaquæque anima ad felicitatis æternæ conſortium electa, ſponſa eſt Chriſti:

a Omnis anima pia ſponſa eſt Chriſti.

B 5 *nec*

nec poteſt in æternum à ſponſo ſuo ſeiungi, cui tot filios genuit quot virtutibus prædita eſt, quotque pia doctrina ſanctisque moribus pertrahit ad amorem Chriſti. Quum igitur tot myſteriorum ſymbola ſint in legitimo matrimonio, merito dixit Paulus: Sacramentum hoc magnum eſt, ego autem dico in Chriſto & in Eccleſia. Et hactenus quidem de imagine, quod ad hanc rem ſatis eſſet, dixiſſe videor. a *De munere variatum eſt ſententiis Orthodoxorum. Vetuſtiores enim Theologi hactenus admiſiſſe videntur matrimonium in vocabuli conſortium, ut faterentur eſſe rerum ſacratiſſimarum ſignum, de quibus iam diſſeruimus. Cæterum quoniam negabant infundi gratiam peculiarem ac ſacramentalem, excludebant matrimonium ab exacta ratione ſacramentorum: in quibus eſſe ſignum efficax, idque ex pacto divinæ bonitatis, orthodoxorum conſenſus eſt. Sed vicit plauſibilior recentiorum ſententia, quæ tradit in matrimonio rite*

a Arra ſive munus.

ſuſcepto,

ſuſcepto, quemadmodum in cæteris ſacramentis, infundi peculiare donum Spiritus, quo ſimul & firmiores redduntur ad perpetuam concordiam, & robuſtiores ad pariter toleranda hujus vitæ incommoda, & inſtructiores ad ſobolem piis moribus educandam. Sed quemadmodum in aliis ſacramentis pro gratia paratur ira, niſi quis ut oportet ſuſcipiat, itidem fit & in matrimonio. Habetis â conjuges veſtræ profeſſionis dignitatem, ne vobis virginum aut ſacerdotum ſplendor dejiciat animos. Eſt abunde multum quod gloriemini, ſed qui vere vult gloriari, in Domino glorietur. Gloriabitur autem in Domino, b *qui ſic gloriabitur de dignitate conjugii, ut dignitati imaginum ac magnitudini muneris reſpondeat officio pietatis: alioqui dignitas ordinis ad graviorem condemnationem facit, tantum abeſt ut juvet. Habetis exemplum honorabilis in omnibus conjugii thorique immaculati, conjugii quod auſpice Deo*

a Gratia ſacramentalis in matrimonio. b Exemplum.

coïerit, quod divortium ignoret, diſſidium neſciat, expers omnis impudicitiæ, piis operibus fœcundum ſemper in majus meliusque ſuboleſcentibus. Nec inſcitum eſt illud quod à Theologis adfertur, in matrimonio ſacramentum, hoc eſt, ſacrum ſignum eſſe rei duplicis aut triplicis. Nam viſibilis illa conjunctio quæ fit ſtipulatione verborum, data arra, junctis dextris, porrecto oſculo, aliiſque ſolennibus ceremoniis, deſignat mutuam animorum benevolentiam, deinde myſticam & ineffabilem conglutinationem divinæ naturæ & humanæ, Chriſti ſponſi & Eccleſiæ ſponſæ, dequibus jam diximus. Poſtremo ſacramentale donum quod inviſibiliter infunditur ex pacto divino rite contrahentibus matrimonium. Quod nos imaginem diximus, illi vel ſacramentum vel ſignum appellant, quod imagine ſignificatur, illi rem appellant. Nihil autem prohibet quo minus idem res ſit & ſacramentum, ſi diverſa reſpiciamus. Eſt autem duplex ſignum, admonens & efficax. Itidem

C

& du-

& duplex res eſt, quam aſſequimur, & quam imitamur. Conjunctiones arcanas quas in Christo demonſtravimus, non efficit conjunctio maris & fœminæ, ſed repræſentat imagine quadam, velut archetypum oſtendens quod ſit imitandum, eoque pronunciant conjunctionem hominis & Dei in hypoſtaſi Chriſti. rem tantum eſſe, non etiam ſignum. Mutuam inter conjuges charitatem, rem etiam eſſe non modo ſignum, ſed hoc ab illa differre, quod connubialis conjunctio ritibus externis peracta, ſit aliquo modo cauſa rei quam ſignificat, hoc eſt charitatis & concordiæ conjugalis, ſed multo magis inſenſibiliter infuſæ ſacramentalis gratiæ: non quod ſacramenti miniſter, aut ipſa ſigna conferant gratiam, ſed quod per hæc Deus velut ex pacto largiatur peculiare donum, quoties ut oportet peragitur ſacramenti functio. Et ſi quis non recipiat hanc opinionem, tamen ſacramentum admonet illius charitatis & concordiæ, & admonendo velut hortatur ad illam. Porrò juxta Comœdiæ dictum: qui monet,

net, quaſi adjuvat. Iam animorum individua conjunctio, quanquam ſenſibus corporis expoſita non eſt, eoque ſignum fortaſſis recte non poteſt, tamen imago recte dicetur. Quicquid enim ad exemplar aliquod expreſſum eſt, imaginem obtinet illius quod imitatur. Quur autem non etiam & ſignum? quandoquidem & ſtatuas, hominem aut Deum repræſentantes, ſigna dicimus, etiam quum non videntur. Sacramentum igitur hoc primum ſignificat tibi quod & venereris & imiteris, fontem indicans omnium chariſmatum, & archetypum omnis Chriſtianæ concordiæ: commonſtrat & officium, quod ex imitatione archetypi debet utrinque præſtari, & addit cœleſte donum cujus auxilio poſſis etiam præſtare quod debetur. Paratum eſt donum, ſi tu præbueris doni capacem animum. Verum hæc aliâs fuſius differentur, ſi ſe dederit occaſio, quæ ſeſe dabit ni fallor. Nunc illud demonſtrare ſtuduimus, inter omnia mortalium pacta, ſocietates, fœdera, nullũ eſſe ſacratius aut firmius, quàm

ſit

ſit coniugium. Nullus enim eſt contractus inter homines tam aſtrictus, quin ex cauſis enaſcentibus poſſit reſcindi legibus humanis: unius matrimonii nodum ſola mors diſſolvit, ac vix hæc quoque. Quandoquidem perfecta charitas, quoniam in animis ſita eſt, non finitur morte corporis, & ut dixi præcipua coniugii pars eſt animorum coniunctio. Proinde quæ toto pectore dilexit ſponſum ſuum, non putat morte diremptum matrimonium, memoria ſponſi fruitur, expectans breve tempus, quo ſequuta præcedentem, iungatur uni, quẽ unum elegit: & adulterii genus eſſe putat in thalamum prioris novum ſponſum inducere, canens apud ſe Vergilianum illud, ab amore vere connubiali proditum: Ille meos, primus qui me ſibi iunxit, amores Abſtulit, ille habeat ſecum ſervetque ſepulcro. Permiſſa quidem eſt imbecillitati corpuſculorum humanorum digamia, ſed monogamia applauditur, digamia toleratur. Quod ſi quando fit ut mulier defuncto marito compellatur ad repeten-

dum

dum connubium, certe in votis habuit monogamiam quum primum nuberet: optabat enim ſi licuiſſet cum uno ætatem degere. Et virginitatis genus eſt uni tantum eſſe cognitam. Hunc animum quæ non adferunt ad nuptias, hoc eſt quæ nolint eſſe perpetuum utrinque matrimonium ſi liceat, & uni nubentes cogitant alteras nuptias, habentur quidem uxores apud homines, apud Deum concubinæ verius ſunt quàm uxores. Divortium ſeceſſu corporali, & adulterium commixtu corporum admiſſum, puniunt leges. Cæterum exactiora ſunt Dei iudicia, apud quem mulier, cuius oculis vir alius placuit, iam adulterium commiſit. Quæ coniugis mortem optavit, viricida eſt: quæ cogitavit de deſerendo marito, iam fecit divortium, imò cui male convenit eum marito, licet iiſdem ædibus, eodem cubiculo, eodem lecto ſocietur, tamen diſſociatis animis periit melior coniugii pars. a *Quid quod ipſa quoque nomina conſenſu gentium indita declarant in-*

a Etymologiæ.

divul-

diuulſam coniunctionem ac rerum omnium ſocietatem? Coniunx enim & coniugium, à communi iugo dici notiſſimum eſt, metaphora ducta à bubus, eodem aſſuetis iugo, quos poſteaquam concordes reddidit aſſuetudo, commode ferunt iugum. Sin iungantur impares aut ignoti, repugnant conanturque iugum excutere. Eadem ratio nominis apud Græcos σύζυγος, qua voce uſus eſt & diuus Paulus ad Philip. 4. σύζυγε γνήσιε quod quidam ad uxorem apoſtoli pertinere credunt, quam ob euangelium Dei verterat in ſororem. Eſt autem iugum non modo ſeruitutis, verum etiam beneuolentiæ. Sic enim Horat. Diffugiunt, cadis Cum fece ſiccatis amici, Ferre iugum pariter doloſi. Ac rurſus: Diductoſque iugo cogit aheneo. A veteribus amicitia definita eſt ἰσότης, hoc eſt æqualitas. Iugum autem æquat, ſed non proprie niſi duos iam cicures & inter ſe concordes. Et habet Dominus ſuaue iugum quo premit carnis noſtræ ferociam. Qui ſe pariter iugo accommodant, commode ferunt matrimonium,

qui

qui repugnant, nihil aliud quam moleſtiam ſibi congeminant. Liberum enim erat jugum non recipere, receptum excutere non licet. Sunt qui γάμον *ab eadem ratione dictum exiſtiment, quaſi dicas* δύαμον, *quod duos pariter jungat: alii malunt dictum à* γεινᾶν, *id eſt à generando: ſed à conjugio minus recedunt qui* γάμον *dici putant, quaſi* δάμον, *quod impoſito jugo cicuret ac manſuefaciat indomitos. Nam & Homero dicta eſt* παρθένος ἀδμὴς, *id eſt virgo indomita, quæ nondum matrimonii jugum acceperat. Porrò nubendi verbum quod nunc Latini ſermonis uſus proprium fecit fœminis, unde & nuptæ dicuntur, olim erat viris fœminisque commune. Obnubere autem veteres dicebant obtegere ſive obvolvere, quod olim nupturæ caput flammeo obtegeretur: ſive, quemadmodum Paulus Apoſtolus interpretatur, ut admoneretur quod iret in poteſtatem viri: ſive pudoris gratia, quemadmodum ſentit divus Ambroſius tractans de conjugio Abrahæ lib. 1. Rebecca enim ubi fuiſſet admonita,*

Iſaac

Iſaac adeſſe cui ducebatur nuptura, deſcendit è camelo, & pallio caput obnubere cœpit. Apud Romanos ſponſa jam obtecta flammeo capite quum extuliſſet pedem è paternis ædibus, vertebatur in gyrum, itaque ducebatur in domum ſponſi, ne ſciret redeundi viam ad ædes parentum. Quanquam operiendi ſignum proprie datum eſt fœmineo ſexui, tamen res ipſa competit in utrunque. Velatur puella jam uni dicata, ne plurium oculos ſollicitet: velatur & ſponſus, uni ſponſæ placuiſſe contentus. Quorſum enim puella ſollicitat procorum oculos, quæ jam nacta eſt quod cultu venari poterat? ſi cultu ſollicitandus eſt ſponſus. Cui colitur juvenis, qui ſe uni addixit: & pluribus velle placere, ſtuprum eſt & adulterii genus? Iam maritus apud Latinos, & ἀνὴρ apud Græcos, ſexus cognomina ſunt, ut intelligamus conjugium in hoc potiſſimum paratum, ut ex ſocietate viri fœminæque gignatur proles. Quemadmodum autem vir à vigore dictus eſt Latinis, ita Græcis ἀνὴρ

ab

ab ἀνύω quod eſt perficio velut ἀνύρ. Autoritas enim penes virum eſt, ut & actus generandi principalis. Vnde & πόσις dicitur, quod ut hymber fœcundam reddit ſubjectam terram, ita citra virilem irrigationem ſterilis eſt uxor. Vxorem dici putant ab unguendo, quaſi dicas unxorem. Id inde profectum eſt, quod, ut Plinius a *ſcribit, apud priſcos nova nupta priuſquam ædes ſponſi ingrederetur, poſtes inungeret adipe lupino, ne quid mali medicamenti inferretur. Axungia, qui eſt adeps ſuillus, ab ungendis vehiculorum axibus ducto vocabulo, primas tenet in medicamentis, adeo ad multa malorum genera medicandi vim habet, alioqui promptum parabileque remedium, ſed quod peculiariter ad matrimonium attinet, ſyncera partus in abortum vergentes nutrit, collyrii modo ſublita. Rurſus ex ſue qua nondum peperit, conducit ad cutem leniendam mulieris. Quibus arbitror antiquitatem ſignificare voluiſſe, primum non facile medicos in ædes*

a Lib. 28. cap. 9.

eſſe

eſſe recipiendos, ſed ſi quid incommodi natũ eſſet, id ab ipſa matrefamiliâs facili parabilique remedio corrigendum eſſe, veluti balneis & unctionibus: quin potius occurrendum frugalitate victus ac ſalubritate, ne quid morborum irrepat in familiam: eoque remedium poſtibus illinitur, quo malum arceat. Deinde hoc ſymbolo felices partus auſpicabantur, & aborſus abominabantur. Poſtremo jam monebant, ni fallor, ſponſæ deponendam eſſe cutis expoliendæ curam, poſteaquam inventus eſt, cui citra fucum, probitate morum & obſequio queat commendari. Habet illud peculiare axungia, quod rupta, convulſa, ſpaſmata & luxata ſanat. Proinde videri poteſt adeps poſti illitus, omnem tumultum ac diſcordiam ab ædibus excludere. Adde his quod biga quædam eſt conjugium duobus innitens axibus, quos ſi leniat morum comitas & animorum ſynceritas nec rixarum inamœnus ſtridor audietur in familia, & utriſq; concordibus quicquid agitur felicius ſuccedet. Fortaſſis habet

habet & hanc ſignificationem adeps lupinus, hoc eſſe probæ cordatæque matrisfamiliâs, ut, quemadmodum tradidit Xenophon, etiam ex inimicis aliquid utilitatis conferat in domum. Nam id fieri poſſe, quibuſque rationibus fiat, docuerunt autores graviſſimi, Xenophon & Plutarchus. Si quis irridebit allegorias hujuſmodi, conſideret divum Ambroſium ex omnium rerum naturis aliquid elicientem ad morum inſtitutionem, veluti ſerpentium cum murena congreſſum, quot modis trahit ad declarandum officium conjugis erga conjugem? Porrò gentium exempla vehementius nos debent afficere quàm noſtra. Turpiſſimum fuerit Chriſtianis non obtemperare doctrinæ cœleſti, quū idololatræ ſolo naturæ ductu meminerint officii conjugalis. Iam & Græcis à ſocietate thori maritus dictus ἀκοίτης *ſeu* παρακοίτης, *uxor* ἄκοιτις, *admonet concordiæ, deterret à divortio: quemadmodum iiſdem conjunx à domeſtico conſortio dictus* συνοικῶν, *uxor* σύνοικος. *Supereſt unus de vocabulis ſcrupulus,*

quur

quur matrimonium dicatur potius quam patrimonium. Nam quæ ſit mater, utique marito patris nomen conciliat. Primum hoc ipſo ſtatim vocabulo taxantur, qui libidinis, aut honoris, aut opum gratia ineunt conjugium. Sola prolis ſpes ad caſtum matrimoniũ debet invitare. Quoniam autem domeſtica res eſt gignere, nutrire, educare & inſtituere teneram ætatem, & hæc peculiaris eſt matrisfamiliâs intra parietes adminiſtratio, veteres maluerunt matrimonii quàm patrimonii vocabulum. Maritus foris vel in foro, vel in republica, vel in provincia, vel in negociatione verſans, auget patrimonium: uxor parta ſervat ac diſpenſat, domi curans liberos teneros ac familiam.

Eandem provinciam gerunt maritus & uxor: ſed habet ſuam uterque functionem, in qua ſi concordibus animis verſentur, præcipua felicitas eſt vitæ: ſin minus, nullum vitæ genus ærumnoſius quam coniugium. Verum hac de re plura dicemus, ubi locus admonebit, de ra-

de rationibus bene gubernanda domus, diſſerere. Magna vero pars huius negocii pendet à a delectu, in quo convenit hoc eſſe contantiorem ac circumſpectiorem, quod hic, quemadmodum nec in bello, ſicut habent proverbia, non liceat iterum peccare. Amicum dimittere licet, & tamen admonet Pythagoras, ne temere cuivis manum injiciamus, ſed diu deligamus quos diligamus. Quod autem iudicio cœpimus amare, ſemper amari ſolet. Quanquam leges nullam pœnam minantur iis qui diſcedunt ab amicitia, tamen nemo prudens ac bonus recipit in amicitiam, niſi quem perpetuo velit amare: & ſi quid, ut fit in rebus humanis, inciderit, ut vel fefellerit delectus, vel ita mutatus fuerit amicus, ut corrigendi ſpes non ſit, tamen illud tribuitur honori nominis, ut amicitia diſſuatur non diſcindatur. Proinde ſi Chriſtiana lex permitteret divortium, quemadmodum ethnicorum ac Moſi lex permiſit, tamen hic in deligendo maior erat adhibenda cura,

a Delectus.

quam

quam in amicitia. Etenim ſi diſcedit amicus, unus tantum decedit amicorum numero. Vxor ſola eſt totius vitæ fortunarumque ſocia, quam nemo dimittit totam. Iam enim illius aliquid delibavit, præſertim ſi quam virginem accepit, mulierem repudiat. Dimittit; ſed ſpoliatam eo quod habebat, precioſiſſimum, quoque maxime poterat bonis commendari. Quod ſi acceſſerint pignora, quomodo dimittes? excludes unà cum liberis omnibus? hoc eſt abdicare liberos, non repudiare conjugem. Dimittes matrem abſque liberis? hoc eſt alienum uſurpare. Dimidiatum duntaxat in liberos ius habes. Amicus ſi repudietur, fortaſſis effutiet, quod amicitiæ fiducia creditum eſt. At quis magis conſcius omniũ ſecretorum, quàm uxor? etiamſi nihil illi credas. Adde nunc ſexum & garrulum & vindicem, de vulgo mulierum loquor. Poſtremo qui diſſuit amicitiam, ſi quem offendit, unũ duntaxat offendit: qui repudiat uxorem, cum tabulis, cum pactis, cum dotibus

C *utrin-*

utrinque traditis, cum affinibus rem habet, qui placandi ſunt, imò cum populo rem habet, qui ſuſpicioſis fabulis traducit omne divortium. Hæc tam multa perſuadere debebant, ne quis temere contrahat matrimonium. Nunc quum Chriſtiana lex nullam ſpem faciat reliquam dirimendi quod ſemel coiit matrimonii, lente feſtinandum eſt ad id, de quo non niſi ſemel licet deliberare. In aliis turpe eſt dicere: Non putaram: hic etiam ſerum eſt, non modo turpe. Legimus aliquam multos magiſtratum aut vitaſſe, aut ſuſceptum depoſuiſſe, quod non placeret collega. Ea cura ſi prudentiæ laudem habet in functione muneris ad ſummum annui, quanto magis idem facere convenit in deligenda collega muneris œconomici, quod ad finem uſque vitæ tibi gerendum: nec fas eſt ſemel admiſſam collegam mutare? Minor quidem eſt provincia domus quam reipublicæ: ſed hæc habet tibi chariſſima pignora. Pauciorum eſt cura, ſed quibus poſthabenda ſunt omnia. Iam quis

eſt

eſt qui non optat liberos proſpera valetudine probaque indole præditos? Si nihil aliud, certe in hoc erat deligenda coniunx, niſi forte nihil referre putamus, unde naſcantur homines, quibus modis enutriantur, quibus inſtitutis & exemplis imbuantur, formentur, & educentur à teneris annis. Ad convivium vocati excuſamus, ſi ſit inter convivas futurus cuius mores diſpliceant: neque cum quibuslibet eadem navi aut curru vehi ſuſtinemus: & in aſciſcenda uxore nullus adhibetur delectus, ſed ferè clanculum ſeu furtim potius inter vix puberes, inter bene potos, per lenones ac lenas coit matrimonium, idque inter Chriſtianos, quum ne gentium quidem leges agnoſcant tale coniugium. Hinc nimirum inter nos tot pœnitenda matrimonia, tot male cohærentia, dum uterque lupum, ut aiunt, auribus tenet, quem nec retinere nec amittere poteſt: hinc tot infelicia divortia, hinc unius ſponſi decem interdum ſponſæ. Norunt hoc lenæ talium nuptiarum conciliatrices, quod

à noſtris Iureconſultis traditum eſt: Verba præſentis temporis reddunt matrimonium ratum. Quin & verba futuri temporis, ſi ſuccedat coniunctio corporum, vertuntur in verba præſentis temporis, fitque matrimonium non modo ratum, verum etiam conſummatum. Eoque hoc ipſum procuratur à lenis, ut coitus accedat, vix prolatis etiam verbis. In hoc largiore potatione vini pudor ac mens excutitur, nudantur corpora, datur ſolitudo. O matrimonia non Chriſtiana! Quid intereſt inter adoleſcentem ebriũ & mente captum? Quid mentis habet puella, cui Baccho iuncta Venus conduplicavit inſaniam? cui lenonum & inſtigatricum voces incantarunt dementiam? Et hic appellatur conſenſus legitimus. Hæc quum fiant de compoſito, veluti ſtructis imbecilli ætati inſidiis, idque inſciis, & ſi ſciant, improbaturis parentibus aut tutoribus: tamen apud Chriſtianos, quibus matrimonium inter Eccleſiaſtica ſacramenta numeratur, appellãtur coniugia,

iugia, nec interim expectatur vel pubertas vel emancipatio. Malitia, inquiunt, ſupplet ætatem: hoc lemmate datur & impuberibus matrimonii contrahendi libertas. Deinde habent, inquiunt, liberi naturale ius ſuorum corporum, quod quidem attinet ad propagationem ſpeciei, quemadmodum & ſervi. Id nec parentes liberis, nec heri ſervis poſſunt adimere. Non hæc commemoro quaſi præter rationem à maioribus tradita, ſed ex his conſtitutionibus a *pro ſuo tempore bene proditis, hominum malicia conglutinat perplexas & infelices nuptias, quibus utinam Eccleſiæ procerum autoritas poſſit aut velit aliqua ratione ſuccurrere. Nec enim pium arbitror, nec ad publicam tranquillitatem conducibile, temeritate privata verius quàm autoritate, maiorum ſcita reſcindere. In hoc vigilant Cæſareæ leges, & ſcita populi, ne quid litium oriatur ex hominum contractibus. Et tamen tanta eſt hominum perverſitas, ut ex nullo*

a Abuſus bonarum legum.

contractuum genere plus turbarum oriatur, quàm ex matrimonio. In cauſa videtur eſſe, partim ipſius rei natura, partim utriuſque iuris colliſio. Nam prophanæ leges ethnicorum diligentiſſime tradiderunt de ſponſalibus, de contrahendis ac dirimendis matrimoniis, quas in pleriſq; ſequutæ ſunt Imperatorum Chriſtianorum conſtitutiones. Verum præcipuam huius negocii curam ad ſe pertraxit ius Pontificium, ſic multa corrigens ex legibus principum, ut ipſum tamen parum ſecum conſentiat: nec ab hoc recedunt Theologorū placita. Quum enim inter Eccleſiæ ſacramenta numeretur matrimonium, multaque ſuper hoc ſtatuerint Euangelicæ ac Paulinæ literæ, viſi ſunt Pontifices ſuo quodam iure tractationem huius materiæ ſibi vindicare. Nec alibi ius Cæſareum magis ac reverentius cedit decretis Pontificum, quàm in cauſa matrimonii. Quanquam autem nullum fuit unquam Eccleſiæ tempus, quo non conſtiterit ſuus honos coniugio, tamen in exor-

exordiis Eccleſiæ ſuboleſcentis minus habuit dignitatis, quam olim habuit aut nunc habet. Nondum inter ſacramenta novæ legis juxta exactam nominis rationem ponebatur, quod quidem ex veterum orthodoxorum ſcriptis licet colligere, & ſic recipiebantur qui ducerent uxores, ut hanc laudem auferrent, quod non peccarent: cæterum qui ſe caſtraſſent propter regnum Dei, felicitatis elogio decorabantur. Sic enim Paulus: Virgo ſi nubat non peccat. Et qui ſibi non temperat, non peccat ſi ducat uxorem. Melius enim eſt nubere quàm uri. Sed Dominus beatos pronunciat eunuchos, non natos neque factos, ſed quos execuit ſtudium Euangelicæ pietatis.

a *Tantum autem honorem habebat Eccleſia virginibus Deo dicatis, ut horum dignitas penè obſcuraret matrimonii gloriam. Tantum caſtitatis amorem ſpiritus ille cœleſtis immiſerat in animos hominum, ut non ſolum adoleſcentes ac virgines volen-*

a Virginitatis dignitas.

tes abſtinerent à conjugio, verum etiã quibus ante ſuſceptam Euangelii profeſſionem ductæ fuerant uxores, haberent eas tanquam non habentes; aliis conjuges vertentibus in ſorores, aliis crebris precationibus uſum conjugii interrumpentibus, in tantum ut Paulus immodicum penè dixerim caſtimoniæ ſtudium oppoſitis legibus coactus ſit moderari, præſcribens ne ſecubarent niſi ex conſenſu, moxque redirent ad jura matrimonii: deinde ut uxor digreſſa viro ſuo reconciliaretur: ne ab impio quidem diverteret, modo ille convictum diverſæ religionis pateretur: viduas adoleſcentiores adhortans etiam ad nubendum, quod tum ætas lubrica tum experta voluptas exiguam ſpem præberent ſtabilis ac perpetuæ continentiæ. Nec erant defuturi, qui Chriſtianos omnes ſubmoviſſent à conjugio, niſi Paulus clara voce fuiſſet matrimonio patrocinatus.

Quanquam autem idem viduas vult nubere, tamen id temporis parum ſequunda fama erat digamia. Deus

autem

autem omnium ſeculorum moderator, quemadmodum ſtatim ab orbe condito quum eſſet conjugio propagandum genus humanum, admirabilem quendam gignendæ prolis amorem immittebat in animos hominum, præſertim mulierum: ita mox ab orbe redempto, quum per Euangelicum ſermonem eſſet propaganda nova generatio, parem caſtitatis amorem inſpiravit mentibus hominum, videlicet affectũ illis temporibus accommodum. Meſſis erat multa, quaqua patebat orbis: puſillo gregi non vacabat ſimul & gignendis mundo liberis, & cœlo procreandis hæredibus dare operam. Tot liberos ſe genuiſſe gaudebant, quot animas Chriſto lucrifecerant. Ita factum eſt, ut intra paucos annos per univerſum orbem numeroſiſſima ſobole triumpharet Eccleſia. Cæterum ubi Chriſtiana gentis ſeges univerſas mundi nationes occupaſſet, minus erat cauſa qur abſtineretur à conjugio. Itaque manſit virginibus ſua dignitas: cæterum paulatim accrevit honos con-

 jugii.

jugii. a *Nam diu veſtigia veteris affectus remanſerunt in Pontificibus, præſertim Romanis. Siquidem ætate divi Gregorii uſus Eccleſiæ Romanæ obtinebat, ut qui dormiſſet cum uxore, aliquantiſper abſtineret ab ingreſſu templi, multo magis à cõmunione corporis dominici, nec ingrederentur niſi loti. Idem cũ S. Auguſtino conſentiens exiſtimabat mulieris ac viri congreſſum non peragi ſine peccato, ſi libidinis potius quam prolis habendæ cauſa ſumpſiſſent uſum conjugii. Quin & vetuſti patres certis anni diebus dirimebant uſum conjugii. His legibus non cogebantur inviti: ſed quod ultro pietas hominum agebat, patrum conſtitutionibus approbabatur. Quandoquidem & in aliis multis rebus probabile eſt legem ex conſuetudine natam, non conſuetudinem ex lege: veluti de jejunio quadrageſimali, de interdicto certis temporibus carnium & lactariorum eſu. Itaque pii paſtores*

a Quomodo natæ leges quædam Pontificum.

Eccle-

Eccleſia veluti gratulantes ultroneæ ſui gregis pietati, in anguſtum contraxerunt matrimonii pomœria, quo latius ſe propagaret variis ex cauſis inter Chriſtianos neceſſitudo, ſimulque daretur occaſio tuendæ pudicitiæ. Verum quur hic aſtrinxerint, contractus cognationis gradibus, addita cognatione ſpirituali & affinitate item ſpirituali, cauſam reddunt ſatis probabilem. Cæterū quur alibi laxarint contrahendi matrimonii jus, non perinde facile eſt expedire. Docent enim placita Pontificum ſolo conſenſu per verba præſentis temporis declarato, coire matrimoniū ratum: & huic decreto ſubſcribunt Theologi magno conſenſu. Atqui Juſtinianus Imperator non permittit filiisfamiliâs uxorem ducere, citra parentum autoritatem, in quorum poteſtate ſunt: idque putat naturali ſimul & civili rationi congruere, quod natura parentibus jus dederit in liberos, id confirmavit jus civile uſque ad emancipationem. Idem opinor cenſuit de pupillis & minoribus, qui in tuto-

rum poteſtate ſunt. Quod ſi licuiſſet inſciis parentibus contrahere matrimonium, fruſtra movebatur illa quæſtio, num furioſi filius filiáve poſſit abſque patris conſenſu contrahere matrimonium. Id permiſit Iuſtinianus, ſed præſcripta ratione.

Quin & in ſacris literis qui ſponſam ambiunt, poſtulant eam à parentibus: nec fit ſtipulatio de voluntate liberorum, tametſi probabile eſt tum quidem liberos nihil aliud voluiſſe, quàm quod parentibus eſſet placitum. Sic Abraham accerſit Iſaac filio ſuo Rebeccam, eaque ex voluntate patris ducitur. Sic Iacob juſſu patris deligit affinem Laban, & ex pacto accipit duas ſorores, nec murmurat obtruſa dormienti, nec queritur præterita, cui poſt hebdomadam dierum erant expectandæ nuptiæ. Ex arbitrio ſoceri gerebatur omne negocium. Rurſus Deuteronomii 22. ſtuprator virginis nondum deſponſæ, numerat patri quinquaginta ſiclos, & ducit uxorem volente patre: virginis aſſenſus non me-

moratur. Sic Tobiæ filius tradentibus parentibus accepit Saram. Declarat idem caput Exodi 22. Si ſeduxit quis virginem nondum deſponſatam, dormieritque cum ea, dotabit eam, & habebit uxorem: ſi pater virginis dare noluerit, reddet pecuniam juxta modum dotis quam virgines accipere conſueverunt. Vides & hic nuptiarum arbitrium in patris eſſe poteſtate.

Rurſus inibi 34. Cave ne unquam habitatoribus terræ illius, &c. nec uxorem de filiabus eorum accipies filiis tuis, &c. Non præcipitur filiis ne ducant, ſed patri, ne aſciſcat nurum ex improbata gente. Quin etiam Geneſis 21. Agar ejecta, quoniam patris aberat autoritas, ipſa accipit uxorem filio. Multa ſunt hujuſmodi in veteris teſtamenti voluminibus, quæ declarant jus contrahendi matrimonii penes matrem ac patrem fuiſſe potius quàm penes liberos. Liquet idem ex epiſtola prioris ad Corinth. 7. Si quis autem turpem ſe videri exiſtimat ſuper virgine ſua, quod ſit ſuperadulta, & ita

oportet

oportet fieri, quod vult faciat: non peccat ſi nubat. Qui autem firmus ſtat in corde ſuo, non habens neceſſitatem, poteſtatem autem habens ſuæ voluntatis, & hoc judicavit in corde ſuo ſervare virginem ſuam, bene facit. Itaque & qui matrimonio jungit virginem ſuam, bene facit: & qui non jungit, melius facit. His nimirum verbis tota poteſtas conjugii defertur patri. Neque ſecus interpretatur Theophylactus, ne Ambroſius quidem, niſi quod excludit coactionem aut impulſionem ad conjugium minime proclivis puellæ. Tale fuit & omnium conjugiorum exordium. Qui condidit Adã, uxorem adjunxit. Non ipſe queſtus eſt, *Vxorem volo*: ſed conditoris providentia dixit: *Non eſt bonum Adam eſſe ſolum, faciamus illi adjutorium ſimile ipſi.* Breviter, nullum extat exemplum, quod equidem ſciam, in ſacris voluminibus matrimonii contracti inſciis aut invitis parentibus. Iam & illæ vulgo receptæ voces: Dare nuptum, & elocare filiam: teſtantur paren-

parentibus fuiſſe jus deligendi ſponſum filiæ. Fortaſſis alienum videbitur huc citare tragœdiarum & comœdiarum teſtimonia, quum tamen in illis velut in ſpeculo reluceat omnis vita priſcorum: Tindareus enim quum perſpiceret ſibi periculum imminere, ſi ſponſum delegiſſet Helenæ, jus eligendi trãſtulit in puellam: ſed priuſquam illa deligeret, procos omnes adegit ſacramento, ut ſi quis conaretur eam vi diſtrahere ab eo quem delegiſſet maritum, omnes communibus auxiliis raptorem ulciſcerentur. Sic & Danaus & Belus inter filios & filias pacti ſunt conjugia. Quin & in comœdiis ex autoritate parentum pendent matrimonia. Audit illic Pamphilus: Hodie uxorem ducas volo: Audit idem, Uxorem his moribus dabit nemo, aliáq; permulta, & ſi quid contractum fuiſſet inſciis parentibus, per eos reſcindebatur, ſi minus placuiſſet conjugium: comprobabatur, ſi placuiſſet. Sic in Andria Pamphilus depellitur ab adamata Glycerio; & in Phormione Antipho

tipho depellitur à ſponſa ſua, niſi utrique præter ſpem ſuccurriſſet error. Quin & apud Catullum in Epithalamio ſponſus hunc in modum affatur ſponſam:

At tu ne pugna cum tali conjuge virgo.
Non æquum eſt pugnare, pater cui tradidit ipſe,
Ipſe pater cum matre quibus parêre neceſſe eſt.
Virginitas non tota tua eſt, ex parte parentum eſt.
Tertia pars matri data, pars data tertia patri,
Tertia ſola tua eſt, noli pugnare duobus,
Qui genero ſua jura ſimul cum dote dederunt.

Simo parat abdicationem, patris nomen recuſans, quod Pamphilus clam ipſo duxiſſet uxorem, unde & puerum ſuſtulerat. Sic enim loquitur ſenex: Quid mi pater? quaſi tu hujus indigeas patris. Domus, uxor, liberi inventi invito patre. Hæ voces minantur

tur abdicationem. Quid autem adoleſcens? Tibi pater me dedo, quidvis oneris impone, impera. Vis me uxorem ducere hanc, vis amittere, ut potero feram. Quoniam a autem videbatur inhumanum, ut parentes cogerent ad ingrata conjugia: quod quidem penè durius erat quàm in ſervitutem dare, eo quod ſervitutem utcunque conſolatur ſpes manumiſſionis, quum à conjugii vinculo ſola mors liberet: leges Cæſareæ pariter ac Pontificum ſtatuerunt ne citra liberorum aſſenſum ratum haberetur matrimonium. Deinde ne parentes impii, vel ob quæſtũ, vel ob aliam quancunque cauſam detinerent liberos ſuos in cœlibatu, aut obtruderent eos conjugibus quibus nollent, in favorem liberorum pronunciavit humana conſtitutio, ratum eſſe matrimonium quod inſciis etiam & invitis parentibus inter puberes contractum eſſet per verba præſentis temporis. At hic uſu venit legiſlatori, quod ferunt Herculi, cui, dum unum cornu

a Coacta conjugia.

diſſe-

diſſecuiſſet Acheloo fluvio, magis etiam intumeſcens ex alia parte minitaretur amnis: imo fit, ut pro reſecto uno hydræ capite plura ſuppullulent. Non ſolum enim verum eſt, quod dicitur, ex malis moribus naſci bonas leges, verum etiam ex optimis legibus, hominum perverſitas gignit mores peſſimos. Opinor [a] *autem humanum eſſe decretum, ſolo conſenſu coire matrimonium, ut qui legem pro ratione temporum ſtatuit, poſſit eandem pro ratione temporum vel abrogare vel moderari. Atqui jam nunc ex hac lege, quot adoleſcentes bene natos, quot puellas etiam ſummo loco natas, vidimus & videmus implicari infauſtis perplexisque conjugiis, ingenti luctu parentum ac propinquorum, nonnunquam & ſummo reip. diſcrimine? Ab exemplis prudens tempero. Hanc feneſtram, quæ plus ſatis patebat hominum malicia, clandeſtinorum conjugiorum opifici, magis etiam dilatat*

a A jureconſultis proditum, quod ſolo conſenſu coit matrimonium.

hæc

hac rima: Verba futuri temporis vim habent præſentis, ſi ſuccedat corporum congreſſus, etiamſi in ipſo congreſſu verba pronuncientur, mente jam abſorpta, etiamſi id dolo malo procuratum ſit à puella, quo juvenem illaquearet, etiamſi plurimis argumentis conſtet eum non eſſe loquutum ex animo. Dixit, coiit, habeat uxorem. Non hæc refero quod damnem conſtitutionem: ſed quo cautiores reddam juvenes ac puellas in contrahendis matrimoniis. Nam receptis ab Eccleſia legibus adverſari, non arbitror eſſe conſultum. Cæterum illius eſt mutare legem è re nata, qui legem condidit. Addita ſunt & alteræ rimæ, per quas irrepere poſſis in matrimonium. Quæſitum eſt an etiam ſolo nutu poſſit contrahi matrimonium, & reſponſum eſt poſſe. Quæſitum an literis ſcriptis coëat matrimonium, reſponſum eſt coire. Quæſitum eſt an ſigno, veluti ſi quis nummi fracti dimidium det puellæ, reſponſum eſt coiſſe matrimonium. Quæſitum eſt an per procuratorem inter abſen-

abſentes coëat matrimonium, reſponſum eſt coire; ſi procurator à certa perſona de contrahendo cũ certa mandatum acceperit. Quæſitum eſt, an facto fiat ratum matrimonium, veluti ſi iuvenis dicat: Si me habes pro coniuge, da baſium; reſponſum eſt coire. Quæſitum eſt an ſilentio coëat matrimonium, veluti ſi puellæ pater dicat patri iuvenis: Do filiam meam uxorem filio tuo: rurſum proci pater reſpondeat, Et ego filium meum do maritum filiæ tuæ: ſi nec iuvenis nec puella contradicat, ſed tantum obticeſcat uterque, ratum erit matrimonium. Denique ſi quocunque modo vir mulieri ſignificare queat aſſenſum coniugalem, ratum eſt matrimonium. Hæc ſat bene haberent, niſi in moribus hominum eſſet tanta levitas ac diſsimulatio. Primum de conſenſu animorum nemo poteſt certo iudicare, niſi ſolus Deus. Quum a *autem Eccleſia non iudicet niſi de notis, oriuntur frequenter perplexa matrimonia,*

a Perplexa matrimonia.

diri-

dirimuntur qui vero matrimonio iunćti ſunt, & coguntur in iugum qui ſtupro vel adulterio potius cohærent. Quod ſi quis per verba præſentis temporis, ſed ficte prolata, contraxit matrimonium, ac deinde cum alia paciſcitur ex animo, etiamſi interceſſerit iuſiurandum, copula & proles ſucceſſerit, tamen ad priorem redire cogitur. Si obtemperat Eccleſiæ iudicio, provocat iram Dei: ſi non obtemperat, feritur anathemate. Quid faciet? E duobus malis quod levius eſt eliget, patienter feret hominis fulmen, ne divino fulmine pereat in æternum. Epiſcopum incuſare non poteſt, qui ſuo functus eſt officio. Sibi imputet qui ficte promiſerit, ſi leviſſima rei, ut ait Plato, graviſſimas pœnas dare cogitur. Et tamen interim alteri, quæ nihil peccavit, nõ licet ſecura conſcientia nubere: maritum habet, quem nec tenere poteſt, nec amittere. Rurſum his ex fontibus naſcitur varia difficultas, quæ ſint verba præſentis temporis, quæ futuri. Apud Deum quidem nihil refert, qui-

a *quibus verbis ſignifices præſentem conjugii conſenſum: de judiciis humanis loquimur. Hæ voces, Accipio te in uxorem, & ego te in maritum, contrahunt matrimonium. Fortaſſe tutius erat addere duo pronomina, meam & meum. Nam & pater accipit uxorem filio. Major etiam ſcrupulus fuerit, ſi vir dicat, Accipio te in meam: & illa reſpondeat, Ego te in meum. Nam ſubaudiri poteſt amicum & amicam. Verbum infiniti modi multam adfert dubitationem. Si dicat uterque, Volo tecum contrahere matrimonium; futuri temporis verba ſunt, nec contrahunt matrimonium, niſi ſucceſſerit uſus conjugii. Si dixerit: Volo te habere in uxorem, & ego te in virum, coit matrimonium. Verum hic magna inter jureconſultos controverſia eſt, dum alius ait, alius negat, alius amplius deliberandum cenſet. Atqui ſi dicat, providebo tibi tanquam uxori, ratum eſt matrimonium, ſi quidem illa ſimilia referat. Iam qui roganti,*

a Quæ ſint verba præſentis temporis.

vis

Vis hanc uxorem? reſpondeat, volo: ſimiliter & mulier interrogata reſpondeat, coit matrimonium, quod admiror in quæſtionem vocari, quum vix alia ratione certius poſſit contrahi matrimonium quàm ſtipulatione. Rurſum ſi dicat vir: non te deſeram, neque pro meliore neque pro deteriore, quidam exiſtimant ratum eſſe conjugium, alii dubitant. Denique ſi dicat vir, Promitto tibi quod habebo te pro legitima uxore, ac paria reſpondeat mulier: arbitrantur per hæc verba, licet futuri temporis, contrahi præſens conjugium. Secus ſi dicat, Promitto me ducturum te. Cauſam adferunt, quod in his verbis, promitto tibi quod habebo, ſubauditur ex hoc tempore: Quanquam aliud ſubaudiri poterat, videlicet aliquando, aut brevi, tamen id ajunt ſubaudiendum eſſe quod facit ad favorem contrahendi matrimonii. Atque hujus quidem generis ſexcenti caſus poſſunt incidere. Plus habent ambiguitatis nutus, aliaque ſigna. Neque enim apud omnes nationes idem ſignifi-

ſignificant geſtus: & quidam nutus adeo ſunt ancipites, ut fallant frequenter & illum cui innuis. Nam eodem capitis motu minamur quo concedimus: eodem annuimus puero roganti poteſtatem ludendi, quò mendico negamus ſtipem. Et Itali ſubductis ſcapulis negant ſe ſcire quod rogantur, qui geſtus nihil certi ſignificaret Sicambro. Hujuſmodi ferè ſunt & oculorum ſignificationes. Iam ſæpenumero fit, ut vultus à verbis diſſentiat, adeo ut injuriarum detur actio, qui vultu non bono dictus ſit vir bonus. Quanquam tutius eſt à talibus jocis temperare. Quidam igitur nutus ac geſtus, aliaque ſigna interpretantur ex verbis quæ præceſſerunt. Si præceſſerunt verba jocoſa, pro joco habebuntur ſigna: ſi verba futuri temporis, ad futurum tempus pertinebunt nutus & ſigna: ſi præſentis, præſens erit matrimonium. Vbi per literas aut per procuratorem inter abſentes contrahitur matrimonium, ſi qui mandarat, prius mutet ſententiam, quàm ille contraxerit

cum

cum puella, aut illa per literas reſponderit, irritum erit conjugium. Eadem eſt dubitatio, ſi viro dicenti: Volo te uxorem, vis me maritum? puella ex intervallo longo reſpondeat, num vir teneatur contractu. Potuit enim interim mutare ſententiam. Hic variantibus ſententiis conſultius eſſe putant, ut abſque mora mulier reſpondeat, aut ſi interceſſit intervallum, renoventur verba connubialia. Exiſtit hic alia quæſtio, num ubi contracta ſunt inter impuberes ex autoritate parentũ ſponſalia, ſi non contradicentes his quæ ſunt acta, perveniant ad pubertatem, ratum ſit matrimonium: negant, niſi ſignis aliquibus renovatus ſit ſponſalium conſenſus. Et tamen apud Benedictinos, ut audio, ſi puer tacitus perveniat ad pubertatem, ſilentium habetur pro profeſſione. Rurſus hic varia diſceptatio, quæ ſigna ad id ſufficiant. His addunt novas dubitationes, a *jusjurandũ & conditio. Si vir ſimpliciter dicat, accipio te pro conjuge, rurſus alteri dicat*

a Iusjurandum & conditio quid valeat.

D *totidem*

totidem verbis, addatque jusjurandũ, etiamſi ſucceſſerit copula corporum, priore contractu tenebitur, ſecundus erit irritus. Qua quidem in re Romanorum Pontificum varia fuit ſententia, id quõd teſtantur Decretales. Quod ſi quis cum puella contraxit per verba futuri temporis cum acceſſione jurisjurandi, deinde cum altera contraxerit per verba præſentis temporis citra jusjurandum, ſecundam ducet. Iuſiurandum enim non idem poteſt quod coniunctio corporum. Conditione turpi nullus coit contractus, multo minus matrimonium. Honeſta conditione coit, ſi præſtetur. Accipio te uxorem, ſi es virgo: Hæc conditio pro turpi habetur, & tamen valet matrimonium. Nam iuxta legem Moſaicam, quæ pro virgine nupſiſſet, ſi ſponſus comperiſſet illam corruptam, occidebatur. Hic certe probari debet Chriſtianorum legum clementia. Illud mirum, quur exiſtiment per conditionem impoſſibilem coire matrimonium, velut: Accipio te, ſi cœlum digito tetigeris. Etenim qui

ſtipula-

ſtipulatur quod fieri non poteſt, declarat ſe non conſentire. Vbi igitur illud axioma, ſine conſenſu non contrahi matrimonium? Rurſus aliud quæſtionum examen, ex ſcopo conſenſus. a *Si quis ducat uxorem hoc animo, ut mox ductam relinquat, quibuſdam videtur non contrahere matrimonium. Item ſi ſciens ducat ſterilem, non ducturus ſi sciret parituram, aliis videtur contrahere, aliis ſecus: immo ſi quis ducat anum non ut coëat, ſed ut dotem auferat, quidam putant eſſe matrimonium, alii negant. Etenim qui rem exactius penſiculantur, cenſent ad contrahendum matrimonium ſufficere generalem conſenſum in coniugium, etiamſi nec habitare decrevit cum illa, nec habere rem, nec ſuſcipere liberos, nec ſervare fidem coniugii, imò ſi in hoc ducat ut uxorem vendat aut proſtituat. Alii dubitant, an qui dotis aut libidinis gratia ducit uxorem, non ducturus niſi commoveretur his cauſis, contrahat matrimonium. Et hic prodit diſtinctio*

a Conſenſus quid.

 finis

finis principalis & ſecundarii diſſecans nodos. Ad hæc quod dictum eſt de copula carnali, quæ promiſſionem futuri vertit in rem præſentem, non eſt ſimpliciter accipiendum. Ex animo promiſit, ſed non coiit animo maritali, veluti cum uxore, ſed veluti cum quavis puella, eoque ſi poſt cum altera contraxerit verbis præſentibus citra congreſſum, prior contractus irritus eſt apud Deum, ſecus apud hominem iudicem. Iam non raro contingit, ut alter eorum inter quos coiit verborum conſenſus & corporum copula, inficietur utrunque; quid fiet, utroque parato iurare? Quidam exiſtimant viro deferendum iuſiurandum, ſi mulier ante congreſſum hunc non fuerit virgo, contrà ſi vir eo congreſſu ex virgine fecit mulierem. Præterea num mulier ultra debeat ſui copiam facere viro, qui poſt aliquandiu habitam cum ea conſuetudinem, fateatur ſe ficte contraxiſſe matrimoniū. Non debet, inquiunt, illi credere. Sed quid ſi ille perſuadeat, nec illa viro perſuadere queat ut vere conſentiat? Hic

miſere

miſere hæret mulier. Sunt alii perplexarum quæſtionum innumeri Labyrinthi, quos ſciens prætercurro, ne moleſtus ſim lectori, qui mihi nunc quoque rogandus eſt, ut hac differentem pauliſper etiam patienter audiat, donec eò pervenero quò volo: non enim ſine cauſa his immoror, alioqui ſpinoſis ac parum amœnis. Oſtendimus quantum difficultatum invehat iſta contrahendi matrimonii facilitas, quæ tolerabilior videri poterat, ſi contrahendi facilitati reſponderet divertendi facilitas. Datum enim eſſet vel errori vel temeritati remedium. Nunc facillimus eſt aditus in naſſam datus, exitus nullus, adeo ut hoc ipſum, quod conceſſiſſe videtur Evangelium, ius repudiandi adulteram, expoſitione patrum ſit aſtrictum ad divortium thori duntaxat, non ad libertatem renovandi coniugii. Moſaicæ legis licentiam, quæ permittebat quacunque de cauſa repudiare, merito contraxit Dominus. Nunc hocipſum quod quibuſdam liberum reliquiſſe videbatur, maxima ex parte ſuſtulimus.

Quantum enim ſolatii eſt, eieciſſe adulteram, ſi immerenti praſcribitur miſera ſolitudo, quandiu vixerit repudiata? Quanquam hoc argumentum de divortio tale eſt, ut plane requirat Delium, quod aiunt, natatorem. Et hic à maximis viris apprime ſudatum eſt, tum vetuſtis tum recentioribus. Accedũt a *ad hac per ſe ſatis impedita, octodecim impedimenta matrimonii, quorum alia ſunt eius generis, ut non dirimant contractum, ſed obſiſtant contrahendo, & contemptorem impedimenti crimini faciant obnoxium, non depellant ab uxore: alia dirimunt ad tempus: alia & contrahendo obſiſtunt, & contractum diſtrahunt. Quadam dirimunt matrimonium ratum, non dirimunt conſummatum. Nonnulla ſic dirimunt, quamvis contractum, ut nec Romanus Pontifex relaxet legis rigorem. Nonnulla, licet non rite contracta, tamen per eum comprobari poſſunt, ſi velit. Rurſus alia dirimunt convictum domeſticum aut ſocietatem thori, alia*

a Impedimenta matrimonii.

reſti-

reſtituunt marem & fœminam in integrum. Sunt quæ neque vinculum perpetuum diſcindant, neque thori contubernium, tantum adimunt jus exigendi debitum, interim alteri, nonnunquam utrique. Iam circa unumquodque impedimentorum mille quæſtionum examina pugnaque innumerabiles opinionum humanarum.

1. Primum impedimentum eſt interdictum eccleſiæ, ſive generale, quale eſt quod prohibet clandeſtina conjugia, ſive ſpeciale. Quod ſi interdictum ſit perpetuum, erit & diremptio perpetua.

2. Huic ut proximum, ita finitimum eſt, ne nefaſtis anni temporibus contrahatur matrimonium, & ſi contractum fuerit, dirimi jubetur. Attamen hic putant interdictam celebritatem & uſum conjugii, non contractum ipſum. Dubitant tamen an quoties cognoſcat uxorem, crimen admittat.

3. Tertium eſt conditio, eaque quadruplex, honeſta, turpis, indifferens, impoſſibilis: & hinc mille caſuum varietates, magnaq; ſententiarum diſſen-

ſio, quas omnes referre perlongum ſit.

4. Quartum eſt error, idque rurſum duplex, perſonæ & qualitatis ſive fortunæ. Si error incidat in eo quod ad matrimonii rationem quaſiq; ſubſtantiam attinet, velut error perſonæ, vel ſtatus, hoc eſt, ſi cui obtrudatur Barbara pro Margarita: aut ſi liber putatur cui datur puella quum ſit ſervus, non coit matrimonium, quod in altero non ſit conſenſus certæ perſonæ in certam perſonam, in altero non eſt libera poteſtas reddendi debitum. Item ſi pro viro ducatur eunuchus, hoc eſt, ad coitum invalidus. Et hic rurſus innumeræ diſtinctiones, caſus & opiniones. Studium ac diligentiam hominum non improbo, tantum illud admiror, nullum errorem fortunæ obſtare quo minus coëat matrimonium. Sunt enim quædam fortunæ malæ ſervitute triſtiora, Quis enim non malit cum ſervo, quàm cum leproſo, aut Neapolitana ſcabie corrupto vivere? Valet enim matrimonium ſi mulier non recuſet tranſire in jus domini cum marito. Et ſunt

quædam

quædam morum vitia, morbis comitialibus aut lepris abominabiliora. Nec enim conſentit puella quæ nubit ei qui pro bono ſanóque commendatus eſt, nequaquam factura ſi ſciret qualis eſſet, præſertim ſi dolo perperam circumventa eſt puella. Quod ſi conditio fuiſſet expreſſa, Accipio te ſi cares talibus morbis; non coiret opinor matrimonium, ſi compertum eſſet illum non eſſe liberum ab illis malis.

5. *Quinto loco commemorant votum* a *caſtitatis, id diducitur in duo genera, alterum quod ſolenniter fit ac certis ritibus in templo, alterum ſimplex quod abſque ceremoniis ejuſmodi peragitur. Scotus addit publicum ac privatum. Hic ita definiunt humanæ leges, votum ſimplex obſtat quo minus legitime contrahas: ſi tamen contraxeris, dirimi non poteſt. Votum autem caſtitatis ſolenne non ſolum obſtat contrahendo, verum etiam dirimit contractum, etiamſi copula cum jurejurando interceſſerit. Tantum autem hono-*

a Votum caſtitatis.

rus habetur voto ſolenni, ut ſponſalibus & matrimonio rite contractis, ante corporum mixturam, alterutri altero invito liceat ſolenne votum ſuſcipere, ſic ut edita profeſſione nec ſponſus poſſit exigere debitum ab uxore, & ſponſa liberum ſit alteri nubere. Sed hic rurſus varii caſus exiſtunt. Si ſponſus per vim cognorit ſponſam, an puella periit jus ſuſcipiendi voti ſolennis? Qui propenſiores ſunt in favorem religionis, negant periiſſe: alii dicunt nihil peccaſſe maritum, qui re ſua ex pacto debita uſus eſt. Illa peccavit, quæ negavit quod negare non licuit. Atqui non idem jus tribuunt ſacerdotio quod inſtituto monachorum. Qui legitime contraxit, ac mox initiatur ſacerdotio, manet quidem ſacerdos, nec tamen deſinit eſſe maritus, etiamſi jus non habet exigendi debitum, ut nec negandi, ſi exigat mulier. Rurſus alia difficultas, an puella cogatur manere innupta, donec profiteatur ſponſus: Id ferè non fit ante annum exactum. Variantibus ſententiis ea vincit, quæ jubet mulierem differre

ferre

ferre novum matrimonium uſque ad tempus profeſſionis, videlicet in favorem voti. At quid ſi ſponſus eludat, deq; monaſterio in monaſterium tranſmigrans, ex uno probationis anno faciat plures? Res ſanè perplexa fuerit. Exoritur alia difficultas de voto ſimplici: An qui poſt ſuſceptum votum ſimplex contraxit matrimonium, admittat capitale crimen, quoties utitur uxore, an ſemel duntaxat, primo videlicet congreſſu. Variant ſententiæ, ſed in hoc ferè conſentientes, ei qui ſic contraxit non eſſe jus petendi debitum, quamvis exigenti poteſt ac debet reddere. Iterum, an qui ſic contraxit, uxore defuncta liber ſit ad contrahendum matrimonium. Quidam ajunt, quidam negant. Tamen qui ſunt humaniores, primo congreſſu putant aboleri totam voti vim. Quod ſi matrimonium coïerit inter duos, quorum uterque tenebatur ſimplici voto caſtitatis, valet quidem matrimonium, ſed neutri ius eſt exigendi debitum, cæterum neuter peccat, ſi morem gerat exi-

 genti.

genti. Hic rurſum difficultas exiſtit, haudquaquã ſimplex. Primum, quur matrimonium ratum dirimatur, conſummatum nequaquam, quum utrunque perfectum ſit matrimonium, & licet maior iniuria fiat cognitæ quàm intactæ, tamen haud mediocriter læſa eſt conditio puellæ quæ nupta fuit, hæret etiamnum in varia ſuſpicione, num vere ſit intacta: & ſi coitus non interceſſit, potuerũt alia multa intercedere, quæ nullus æquo animo ferret in ſua ſponſa. Deinde multos tangit ſuſpicio, ne propter occultum aliquod vitium corporis aut animi dimiſſa ſit. Quod ſi ſimpliciter Dominus vetuit diſtrahi coniuges, niſi ſtupri cauſa, dixerit aliquis, unde voto ſolenni tanta vis, ut ex coniugatis faciat cœlibes, contra præſcriptum Euangelicum, ſicuti videtur? Ratiocinor enim, non pronuncio. Quod ſi perpetuo verum eſt, minus bonum cedere maiori, videtur ſacerdotii profeſſio præſtantior coniugio, præſertim quum caſtitatis profeſſio ſit, ut aiunt, annexa ſacerdotio. Imò non abſurde

quis

quis dubitarit, an ſacerdotis profeſſio ſit anteponenda profeſſioni monachorum; de his loquor, qui ſacris initiati non ſunt. Sacerdos jurejurando interpoſito profitetur obedientiam epiſcopo: apud nonnullas nationes etiam caſtitatis votum exprimitur, ſed apud eas ubi minime ſervatur. Solo voto paupertatis ſuperior eſt monachus, ſed huic opponi poteſt dignitas & obligatio ſacramenti. Nullum enim novum ſacramentum accedit monacho, ni fallor. Verum hæc valere ſinamus. Fortaſſe dubitari poſſit, an monachi votum ſit anteponendum obligationi conjugali. Humanum eſt enim quicquid in profeſſione monachi geritur. In matrimonio, quod eſt ſacramenti caput, violatur diremptione, quum clara voce dicat Dominus: Quod Deus conjunxit, homo ne ſeparet. In Propatulo eſt Pontificum conſtitutio: verum in reddenda conſtitutionis cauſa non mediocriter ſudatum eſt à ſummi nominis Theologis. Quidam adferunt hanc rationem, quod ſcandali cauſa matrimonium cedit voto

voto ſolenni. Nam ſimplex votum non adfert offendiculum. Hoc lemma rejicitur duplici nomine. Primum, quod nonnunquam ſimplex votum non minus habet ſcandali quam ſolenne, nec minus vulgo notum eſt. Deinde quum ſacræ literæ pronuncient matrimonium non eſſe dirimendum, negant tantum oportere valere ſcandalum, ut violetur Euangelicæ doctrinæ autoritas. Imò ipſa profeſſio ſuſcepta potius debebat offendere pios homines quàm relicta. Reprobatur & hoc argumentum, majus bonum non debet impediri per minus bonum. Nam ſecundum hanc rationem etiam conſummatum matrimonium dirimendum erat per votum ſolenne, quod melior habeatur profeſſio monachorum, quàm matrimonium etiam conſummatum. Quanquam per acceſſionem coitus matrimonium non fit melius, ſed firmius. Item melior eſt, ut diximus, ſtatus ſacerdotalis quàm conjugatorum: poteſt igitur maritus dirimere matrimonium, & initiari ſacris. Alii ducunt rationem ex

jure

jure civili. Sponſus ante congreſſum nondum accepit plenam traditionem corporis uxorii: qui profitetur, ſimul ſe totum tradit Deo. Proinde quod firmius eſt ac plenius, non debet cedere infirmo & imperfecto. Hoc ita rejiciunt: Si potior eſt conditio poſſidentis, conſequeretur, ut qui prius verbis duntaxat contraxerat matrimonium cum Catharina, poſt cum altera contraheret, accederetque corporum mixtura, prior contractus eſſet irritus, quod ſecus eſt ab Eccleſia definitum. Deinde conſequeretur quod talis hominis profeſſio eſſet illicita, licet peracta valeret: quemadmodum peccat, qui poſt ſimplex votum caſtitatis contrahit matrimonium. Sunt qui cauſam hanc allegant, quod votum ſolenne poſſit probari, ſimplex non item. Hanc rejicit Scotus, eo quod dicat votum ſimplex, etiam ſi ſit publicum ac notorium, tamen dirimi per matrimonium. Facit enim quatuor voti differentias, publicum, privatum, ſimplex, & ſolenne. Poteſt autem idem eſſe ſimplex & publicum. Probabi-

lius

lius eſt quod adferunt quidam: Quum profitetur monachus, tradit corpus ſuũ in poteſtatem ejus cui promittit, videlicet Abbati, ad faciendum id quod habet voti natura. Igitur non poteſt conjugi corporis ſui poteſtatem facere ad uſum contrarium, & tamen hoc quoque rejicitur. Per ſimplex enim votum homo tradit corpus ſuum Deo, & tamen tradit uxori corpus ſuum in uſum contrarium continentiæ. Nam quod adferunt quidam, Deum nolle ſibi corpus ſuum quenquam tradere niſi per hominem, ſomnium eſt, & eadem facilitate negatur qua dicitur, quum hæc Dei voluntas probari non queat. Rejicitur & illud quod commiſcuntur quidam, quod votum ſimplex tantum habet promiſſionem, votum ſolenne mittit eum cui fit votum in poſſeſſionem. Nam quod ſola voluntate geritur inter Deum & hominem, tam eſt firmum in voto ſimplici, quam in voto ſolenni. Iureconſulti fatentur nullam aliam cauſam poſſe reddi meliorem, quam quod ita ſtatuit Eccleſia.

Verum

Verum ne hanc quidem recipiunt Theologi, dicentes: Si ſola hominum conſtitutio tantum valeret, poſſet & contrarium ſtatui, videlicet ut profeſſione ſolenni non dirimeretur matrimonium. Quod ſi reciperemus, finis eſſet controverſiæ: nunc hoc veremur dicere, ne per homines videatur diſtrahi matrimonium quod Deus conjunxit. Concedunt Pontifici tantum juris, ut poſſit perſonas inhabiles a *reddere ad contrahendum, aut pronunciare matrimonium non coiſſe legitime: dirimendi quod rite contractum eſt poteſtatem nequaquam permittunt. Quærenda eſt igitur ſacra ancora, cui nitamur in tanta ſententiarum vacillatione. Quanquam ne in hac quidem conſentiunt. Nam ut alios prætermittam, Aquinas* b *ſic argumentatur: Votum ſolenne non ex voluntate Pontificis, ſed ſuapte natura, ut impedit matrimonium contrahendum, ita dirimit contractum, quod per hoc amittit homo corporis ſui poteſtatem. Sed huc*

a Inhabilitatio. b Thomas.

recur-

recurrit illa quæſtio de voto ſimplici. Et hanc opinionem Thomas tam frigide narrat, ut appareat nec ipſi placuiſſe. Sic enim loquitur: Et quia matrimonium quod ſequitur tale votum, nullũ eſt, ideo tale votum dirimere dicitur matrimonium contractum. Non auſus eſt dicere dirimit, ſed, dicitur dirimere. Quid quod hic res controverſa probatur per controverſam, aut certe dubia per dubiam? Nam hoc ipſum quæritur, quare votum ſolenne dirimat matrimonium rite contractum, quum Paulus dicat, ſola morte alterutrius ſolvi. a *Durandus adfert cauſam ſanè quam argutam, an veram neſcio: In matrimonio duplex eſt conjunctio, ſpiritualis per conſenſum, & carnalis per conjunctionem corporum. Duplex item mors eſt, carnalis, qua ſeparatur anima à corpore: & ſpiritualis, qua quis moritur mundo. Proinde ſicut mors carnalis dirimit matrimonium conſummatum, ita mors ſpiritualis dirimit matrimonium ratum, ſed nondum con-*

a Durandus.

ſum-

ſummatum. Hac ratio ſi valeret, profitentium bona reciderent ad cognatos, quemadmodum & mortuorum. Quæ ſanè lex olim ab Imperatoribus Chriſtianis oppoſita fuit avaritiæ clericorum ac monachorum, ut ſcribit Hieronymus. Nunc quum imaginaria mors non valeat in cauſa bonorum, multo minus valere videtur in cauſa matrimonii, quod Dominus unam tantum ob cauſam dirimi permiſit. Exilium mors eſt civilis, & tamen hac imaginatio mortis non excludit exulem ab hæreditate, aut poſſeſſionibus ſuis. Deinde qui monaſterium ingrediuntur palàm infame, ubi nec caſtitas ſervatur, & habentur propria, non liberarentur à vinculo contracti matrimonii. Item qui non ob aliud fiunt monachi quàm ut fiant Abbates ex pacto. Palàm eſt enim, hos non totos mori mundo. Deinde ſi tantum valet iſta mors, ut liberet à matrimonio, multo magis liberaret à debitis, & fruſtra rogarentur profeſſuri, num quid cui deberent, aut num quid cui puellæ ſpopondiſſent. Ad hæc

vera

vera mors ſpiritualis fit in baptiſmo, quemadmodum palàm docuit nos Paulus Apoſtolus, & tamen profeſſio baptiſmi non liberat hominem nec à vinculo ſervitutis, nec à vinculo matrimonii, juxta Pauli doctrinam: multo minus imaginaria mors profeſſionis, quam non tradunt ſacræ literæ. Nec ſatis firmum videtur, quod hic diſtinguunt inter ſacerdotem & monachum, quorum hunc ajunt eſſe mortuum, illum tantummodo mutilum. Imò ſacerdos, ſi tenetur voto continentiæ, æque mortuus eſt, quod attinet ad rationem matrimonii. Scotus, a *ne cum aliis ſentiat, hoc commentus eſt, quod Eccleſia profitentem votum ſolenne reddiderit inhabilem, ſive, ut ille loquitur, illegitimarit ad matrimonium, nec idẽ fecit in voto privato. Hoc pacto vitatur, ne contra præceptum Domini lædatur rigor matrimonii. Materia ſiquidem matrimonii redditur inidonea, ſalvo matrimonii jure. Iam ſi roges, quur non eadem poteſtate reddidit inhabi-*

a Scotus.

habilem, qui ſimplici voto ſemet aſtrinxit, præſertim quum contrahendo cum propoſito cognoſcendi uxorem, capitalem noxiam admittat, reſpondet: Quia non ſic ſeipſum poſuit in manu Dei, quemadmodum alter qui ſe poſuit in manu Eccleſiæ, quod attinet ad actum matrimonii, eoque Eccleſia liberat à vinculo matrimonii eum, qui ſeſe commiſit Eccleſiæ judicio. Alterum vero, qui ſe ſine arbitrio Eccleſiæ, tradidit Deo, Eccleſia relinquit ſuæ conſcientiæ. Si quis roget, cur in ſimplici voto Pontifex aut non tollit jus contrahendi, quemadmodum in ſolenni: aut non liberat à peccato, quemadmodum facit in voto ſolenni, ubi ſolviſſe matrimonii vinculum etiam pietatis laudem meretur. Hinc Scotus reſpondet per forte: Forte, inquit, majus malum ſequeretur. Hæc ſacra ancora quot modis convelli poſſit, opinor lectori vel me tacente perſpicuum eſſe. Tantum oſtendere volui quæſtionis difficultatem.

6. *Sextum impedimentum eſt ordo. Nam Eccleſia Romana, quæ dicitur occi-*

occidentalis, ſacerdotes ſubmovit à ſacerdotio, deinde diaconos quoque, demum & hypodiaconos: de minoribus ordinibus dubitatum eſt, ita temperata ſententia, ut clerici occidentales ſi habeant uxores, habeant quidem, ſed ſubmoveantur ab officio miniſtrandi, ſpolienturque fructibus Eccleſiaſticis, ſi quos habebant. Græcorum Eccleſia hodie jus ſuum retinere dicitur.

7. *Septimum impedimentum adfertur cognatio, quæ gradibus & lineis diſtinguitur. Linea recta ſurſum ducit uſque ad tritavum, tritavi patrem & avum, cæteroſque, quibus non ſunt peculiaria vocabula, ſed generali nomine dicũtur majores ſive progenitores. Deorſum ducit per filium, nepotem, & cæteros, uſque ad trinepotem, trinepotiſque filium ac nepotem, alioſque qui generali cognomine dicuntur minores ſive poſteri. In hac linea quidam exiſtimant perpetuam eſſe matrimonii contrahendi prohibitionem, adduntque facete, ſi hodie viveret Adam, in cœlibatu fore vivendum. Aliis placet, in*

quinta

quinto gradu redire contrahendi jus. Et hactenus quidem convenit legibus Cæſareis cum decretis Eccleſiæ, tum in numerandis gradibus, tum in prohibitione matrimonii. Tot autem ſupputantur gradus, quot ſunt perſonæ, excepta una. In lineis tranſverſis, quas collaterales vocant, jus contrahendi matrimonii redit poſt quartum gradum: gradus autem ſupputandi ſunt juxta jus Pontificium, non civile. Quod ſi mas & fœmina per lineam inæqualem diſtant gradu diſpari, hoc eſt, alter ſit cognatus in gradu tertio, alter in ſeptimo aut quinto, quidam putant coire matrimonium, alii negant. Hic variat jus divinum, jus civile, & jus Pontificium. Ius divinum non niſi à proximis gradibus, iisque paucis, ſubmovet matrimonii contrahendi poteſtatem. Nam in exordio mundi neceſſitatis erat, ut frater gigneret ex ſorore, quo colore quidam elevant & inceſtum puellarum cum patre Lot. Vbi crevit hominum genus, contractum eſt jus matrimonii, ſed in paucis gradibus, nimi-

nimirum primo & ſecundo, quemadmodum traditum eſt Levitici cap. 18. Ibi vetaris ducere matrem, ſororem, licet ex altero tantum parente, neptem ex filio filiáve, materteram & amitam, hoc eſt matris ac patris ſororem. Similis autem eſt ratio de ſexu fœmineo. Fas igitur erat ex fratre ſororevé neptem ducere, quemadmodum Abraham duxit Saram ex fratre neptem, Geneſ. 20. & frater Caleph accepit illius filiam, Ioſuæ 15. In cognatione quæ à lateribus accedit, primum in recenſione graduum differentia eſt inter leges civiles & conſtitutiones Pontificias: ſecundum has enim hæc traditur regula. Quoto gradu perſonæ diſtant à communi ſtirpe, ejuſdem numeri gradu diſtant inter ſeſe: ſecundum illas vero, quo numero perſonæ diſtant à communi ſtirpe, eodem numero duplicato diſtant inter ſeſe: atque id duntaxat in æquali linea. Rurſum in linea inæquali quot gradibus perſona, quæ longiſſime abeſt, diſtat à communi ſtirpe, totidem inter ſe diſtant, idque dun-

duntaxat juxta jus Eccleſiaſticum: Iuxta Civile vero, quot ſunt perſonæ, dempto ſtipite, tot ſunt gradus. Caius itaque prohibetur uxorem ducere ſororem, ſororis filiam ac neptem, ac proneptem etiam, hoc eſt ex ſororis filio filiáve, nepote, neptéve natam, quæ Cajo proneptis eſt, quæ diſtat à Cajo quarto gradu. Iuxta ſupputationem juris canonici idem prohibetur ducere amitam & materteram, ne magnam quidem amitam ac materteram ducere poteſt, hoc eſt avi aviæve ſororem, quod vice parentum habeantur, nec earundem filias, neptes, vel proneptes. Nec eidem fas eſt ducere promaterteram vel proamitam, hoc eſt proavi vel proaviæ ſororem, nec earundem filias, neptes, vel proneptes. Eadem eſt ratio de fœminis. Tulliola Caji ſoror non poteſt nubere fratri, patruo, avunculo, patruo magno, avunculo magno, propatruo, proavunculo. Item non permittitur nubere fratri, nepotibus, pronepotibus ex fratre. Iam in tranſverſali linea jus Pontifi-

 cium

cium olim prohibebat nuptias uſque ad ſeptimum gradum, adeo ut contractum matrimonium nullius eſſet roboris. Ea prohibitio poſterioribus conſtitutionibus temperata eſt, ut non excedat quartum gradum. Porrò juxta jus civile in tranſverſalibus triplex eſt ordo, unus ſpectans ſuperiora, alter inferiora, tertius quæ à lateribus adhærent. In duobus primis ordinibus idem ſtatuunt leges Cæſarum quod Pontificum. Ex latere vero nuptiæ valent in quarto gradu. In linea recta, ut diximus, eadem eſt ſupputatio graduum juxta jus utrunque. In tranſverſali frater & ſoror ſunt in ſecundo gradu juxta leges Cæſareas, ſecundum Pontificias conſtitutiones in primo. Quæ ſit hujus differentiæ cauſa, nihil attinet ad id quod hic agimus exponere. Iuris Cæſarei ſupputatio valet adhuc in hæreditatibus ac tutelis: Pontificii juris in matrimonio. Nihil autem refert utrum cognatio acceſſerit ex ſtupro an ex matrimonio.

8. Octavum impedimentum naſcitur

tur ex adoptione. Ea dividitur in duas ſpecies, quarum altera generis nomine dicitur adoptio, altera arrogatio. Adoptantur filiiſamiliâs, arrogantur qui ſui juris ſunt. Habet autem hoc arrogatio peculiare, quod quiſquis arrogatur, in arrogatoris poteſtatem tranſeat: non ſolum ipſe, verum etiam familia ejus & liberi, ſi quos habet, tranſeunt in jus nepotum, quemadmodum ipſe in jus filii. Dividitur autem adoptio generalis in tres ſpecies. Prima eſt ſuperiorum & inferiorum, quæ attenditur inter patrem adoptantem, & filium aut filiam adoptatam: item inter avum adoptantem, & nepotem vel neptem adoptatam. Non enim ſolum in filii locum adoptari poteſt aliquis, verum etiam in nepotis aut pronepotis. In hac prima ſpecie perpetua eſt matrimonii prohibitio, quemadmodum in recta linea cognationis, adeo ut etiãſi ſolvatur adoptio, maneat tamen prohibitio. Secunda eſt quodammodo collateralium inter filium vel filiam naturalem adoptan-

tis, & inter filium vel filiam adoptivam: inter quos quandiu conſtat adoptio, non cohæret matrimonium: ſoluta vero per emancipationem alióve modo adoptione, licet contrahere. Tertia eſt inter adoptatorem patrem, & uxorem filii adoptati: Item, inter filium adoptatum, & uxorem adoptatoris: & inter hos eſt prohibitio matrimonii perpetua, adeo ut ſi filius adoptivus emancipetur, eam quæ patris adoptivi uxor fuit, non poſſit uxorem ducere, quod novercæ loco habeatur. Et contrà adoptator filii adoptati uxorem ducere non poteſt, quod loco nurus habeatur.

9. *Nonum impedimentum nec jura gentium, nec leges Cæſareæ, nec lex Moſaica novit, nec lex euangelica, ſed addidit ex abundanti veterum Pontificum pietas. Ea dicitur cognatio ſpiritualis, & contrahitur ex adminiſtratione ſacramentorum, non omniũ, ſed è duobus duntaxat, baptiſmo cui adhæret catechiſmus ac ſuſceptio, & confirmatione frontis. Et hic non ſimplex*

plex examen quæſtionum, quid interſit inter baptizantem, levantem, & catechiſtam, & quouſque ſe porrigat hæc cognatio, ut dirimat matrimonium, & in quibus non dirimatur contractum, licet vetitum ſit contrahi. Verum ut rei ſummam in pauca conferam: Cognatio ſpiritualis non habet proprie certos gradus, ſed in tres ſpecies dividitur. Prima dicitur illis paternitas, cui adhæret filiatio (nam in re nova, novis vocabulis utendum eſt) eſtque inter baptizantem, confirmantem, ſuſcipientem, & inter baptizatum, confirmatum & ſuſceptum. Secunda, dicitur compaternitas, eſtque inter baptizantem, confirmantem, ſuſcipientem, & inter parentes baptizati, confirmati, ſuſcepti. Tertia eſt fraternitas imaginaria, inter baptizatum, confirmatum, ſuſceptum, & inter proles baptizantis, confirmantis, & ſuſcipientis. In his tribus ſpeciebus perpetuum eſt, quod ſpiritualis cognatio per maritum contracta, ad uxorem ab ipſo cognitam profertur, non ad

ſponſam, quandoquidem copula ſequuta, tum demum quod unus conjugum agit, & alter intelligitur agere. Si quis igitur deſponſaverit mulierem, ac ſuſcipiat filium tuum in baptiſmo, antequam ſponſus ſponſam cognoverit, tu licite cum ea contrahis. Itidem ſi alter ſuſciperet uxori meæ puerum in baptiſmo, ex alio viro genitum, mihi per eam non acquiritur compaternitas. Hæc locum habent, etiam ſi laicus in caſu neceſſitatis baptizaret. Igitur in ſumma ſunt viginti caſus, in quibus cognatio ſpiritualis prohibet matrimonium, decem ratione baptiſmi, & totidem ratione confirmationis. Primus eſt inter baptizantem, & baptizatum. Secundus inter uxorem baptizantis prius cognitam, & baptizatum. Tertius inter baptizatum & liberos baptizantis. Quartus inter baptizantem & parentes baptizati. Quintus inter uxorem baptizantis & parentes baptizati. Ad hanc formam ponendi ſunt alii quinque caſus, de ſuſcipiente & ſuſcepto.

pto. Similiter & circa confirmationem alii decem ſunt, quinque ratione confirmantis & confirmati : totidem ratione ſuſcipientis & confirmati. In his viginti caſibus cognatio ſpiritualis obſtat matrimonio contrahendo & dirimit contractum.

10. *His finitimum eſt decimum impedimentum, quod naſcitur ex affinitate. Affinitas autem juxta leges civiles non naſcitur niſi ex nuptiis, ſecundum jus Eccleſiaſticum ex quocunque coitu, de imperfecto & inordinato dubitant. Nec hic mediocris difficultas quæſtionum de præcedente & ſequente affinitate, & quouſque ſe proferat jus affinitatis, & quid agat; an dirimat contractum & contrahendum, & an poſſit relaxari. Non eſt autem hoc impedimentum commenticium, ſed petitur è jure Cæſareo, atque etiam Levitici 18. Illic enim prohiberis ducere novercam tuam, item filiam novercæ tuæ : nurum tuam, hoc eſt, uxorem filii tui, quod haud ſcio an accipiendum ſit de uxore à filio vivo*

dimiſſa: Vxorem fratris tui, fortaſſis vivo fratre: nam mortuo fratre ſine liberis, jubetur frater ſuperſtes ſuſcitare poſteritatem fratri defuncto. Et Herodes à Ioanne reprehenditur, qui fratris uxorem duxerat vivo fratre: Item, filiam uxoris tuæ ex alio viro ſuſceptam, aut uxoris filii filiavé filiam. Item ſororem uxoris vetaris in pellicem habere: quanquam Iacob duas ſorores matrimonio ſibi junctas habuit. Hic in prohibitione matrimonii ferè conſenſus eſt legibus prophanis cum ſacris conſtitutionibus, niſi quod, ut dixi, juxta placita Pontificum, ex quocunque coitu naſcitur affinitas, ſive licito ſive illicito. Affinitatis autem cognomina ſunt hæc: Socer ſocrus, gener nurus, vitricus aut noverca, privignus privigna. Sponſus autem ita loqui poterit: Socer eſt uxoris meæ pater, & ego illius gener: ſocer magnus, uxoris meæ avus, ego illius ſum progener. Et è converſo, pater meus, uxoris meæ ſocer eſt, hæc illi nurus. Et avus meus ſocer magnus

eſt

eſt uxori meæ ſive proſocer, illa illi pronurus. Item proſocrus mihi, uxoris meæ avia eſt, & ego illius progener: & retro mater mea uxoris meæ ſocrus eſt, illa huic nurus: & avia mea ſocrus magna eſt, & uxor illi pronurus. Privignus autem meus eſt uxoris meæ filius ex alio viro natus, ego illi vitricus: & contrà uxor mea liberis meis aliunde ſuſceptis, noverca dicitur, liberi mei illi privigni ſunt. Frater meus levir eſt uxori meæ, ſoror mea glos. Duorum fratrum uxores Græcis inter ſe εἰνατέρες vocantur. Sororis meæ maritus non habet ſpeciale nomen quo illum appellem, quemadmodum nec uxoris frater. Hos igitur omnes quoniam affinitatis cauſa inter ſe parentum loco liberorumque habentur, matrimonio copulari nefas eſt. Quoties inter cognatos accedit affinitas: per carnalem copulam viri & mulieris, inter conſanguineos mulieris & virum, item inter conſanguineos viri & mulierem contrahitur affinitas ejuſdem gradus, cujus eſt con-

ſanguinitas. Præterea, quoties inter unam perſonarum de quibus quæritur, & conjugem alterius non eſt, vel non fuit conſanguinitas intra quartum gradum, nulla eſt prohibitio. Ergo quæcunque uxori meæ conſanguinea eſt uſq; ad quartum gradum, mihi eodem gradu eſt affinis; & contrà. Non poſſum igitur uxorem ducere, matrem, ſororem, aviam, proaviam, abaviam, ataviam, materteram, amitam, materteram magnam, amitam magnam, promaterteram, proamitam uxoris meæ: nec earum filias vel neptes uſque ad quartum gradum: nec aliquam ex his quas ſupra affinitatis appellatione contineri diximus: Olim decreta Pontificum ponebant tria genera affinitatis, quia perſona addita perſonæ per carnis copulam, mutabat genus, ſed non mutabat gradum. Verum ex his tribus ſecundum ac tertium ſublatum eſt, eoque non prohibeor in uxorem ducere uxorem ſororii mei, quam poſt ſororis meæ mortem duxerat, quod olim non licuiſ-

licuiſſet, quia coiſſet matrimonium in primo genere affinitatis in ſecundo gradu. Affinitas primi generis, quemadmodũ ſanguinis propinquitas quarti & citerioris gradus, impedit matrimonium contrahendum, & dirimit jam contractum.

11. *Vndecimum impedimentum dicitur publica honeſtas, quod potiſſimum inductum eſt à Pontificibus ad imitationem affinitatis, quemadmodũ ſpiritualis cognatio imaginatur propinquitatem ſanguinis, eoque dirimit matrimonium uſque ad quartum gradum, quemadmodum affinitas. Tantumque tribuitur huic impedimento, ut monachus etiam dicatur habere conſenſum ad contrahendum, & ex hoc contractu naſcitur publica honeſtas, dirimens matrimonium juxta quorundam opinionem, quæ quidem originem ducit ex ſponſalibus puris ac certis quæ contracta ſunt, ſive per verba præſentis temporis, ſive futuri, matrimonio nondum conſummato. Tum enim naſcitur impedimentum inter*

ſponſum & conſanguineos ſponſæ. Item inter conſanguineos ſponſi & ſponſam. Sed hinc nonnihil relaxatum eſt, videlicet hoc genus honeſtatis, quod naſcebatur ex ſecundis nuptiis. Vxor Caii defuncti, nupſit alteri viro, unde gignit liberos, talis proles cum nullo conſanguineo Caii poterat contrahere, nunc licet. Dirimit autem honeſtas hæc ſequentia ſponſalia ac matrimonia, non præterita. Inter minores ſeptem annis contracta ſponſalia non gignunt honeſtatem publicam.

12. *Duodecimum eſt conſuetudo ſive conſtitutio.*

13. *Decimum tertium impedimentum eſt crimen admiſſum, & hic multa opinionum varietas.*

14. *Decimumquartum eſt diſpar cultus, hoc eſt, diverſa religio, veluti ſi Chriſtiana nubat Ethnico aut Iudæo. Ac Paulus quidem non vult uxorem ab Ethnico diſcedere, niſi ille recuſet convictum: cæterum non permittit mulieri liberæ jamque Chriſtũ profeſſæ nubere, niſi in Domino, hoc eſt,*

ſuæ

ſuæ religionis viro. Unde miror hoc à quibuſdam horum temporum ſcriptoribus tradi; fas eſſe cum Iudæo, cum Ethnico jungere matrimonium. Si ſatis eſt eſſe marem & fœminam, etiam frater & ſoror mas ſunt & fœmina: quod ſi prohibitio divinæ legis movet, tale matrimonium vetuit Paulus.

15. *Decimoquinto loco metus obſtat matrimonio, quandoquidem conſenſus, ſi liber non ſit, non eſt conſenſus, adeo ut nihilo firmius ſit, etiam ſi jusjurandum intervenerit.*

16. *Decimumſextum eſt præcedens obligatio. Et pronunciantur pura ſponſalia nullius eſſe ponderis, ſi quis cum alia verbis efficacibus contraxerit matrimonium. Eadem eſt ratio ſi præceſſerit conſenſus per verba futuri temporis, quamvis interceſſiſſet jusjurandum. Hic oritur quæſtio, an quemadmodum mortuo marito liberatur uxor, ita liberetur diutina mariti abſentia ſine ſpe reditus, aut morte certò nunciata.*

17. *Decimumſeptimum eſt inhabili-*

bilitas corporum ad uſum matrimonii, niſi vitium accidat poſt uxorem cognitam: quod ſi ſit ex habitu perpetuo corporum, dirimit matrimonium, aut ſi ex proportione organorum genitalium. Temporariis enim affectionibus ſuccurri poteſt. Nam medicus corrigere poteſt aliquod corporis vitium, & ætas accedens auget corporis modum. Supereſt privatio, ubi quis caret his ſenſibus, ſine quibus nec intelligi poteſt quid ſit matrimonium, nec declarari conſenſus animorum, veluti qui idem cæcus ſit ſurdus & mutus. Hæc eo commemoravi, quo ſub oculos ponerem quanta ſit difficultas, quantumque periculum in contrahendo matrimonio, quod tamen ſemel utcunq; contractum reſcindi non poteſt juxta vigorem Euangelici præſcripti. Multum difficultatis habet ipſa rei natura, nonnihil addidit Euangelica præſcriptio, divortii Iudaici licentiam maritis adimens: ſed multo maximam partem Pontificum conſtitutiones: nec minimam hominum

circa

circa caſus variantes ſententiæ: denique non mediocrem hominum malicia, bonis legibus abutens ad male agendum. In aliis itaque contractibus, ubi ſupremum periculum eſt, rei pecuniariæ jactura, quanto ſtudio vitant captionem: & in hoc contractu multo omnium difficillimo, unde pendet totius vitæ felicitas, magna etiam ex parte ſalus animi, nulla adhibetur cautio, ſed plerique ſeſe dant præcipites velut in foveam, unde nullus datur exitus. Hinc nimirum illa quæ paſſim audiuntur infeliciter junctorum querimoniæ. Verum hic, ſi uſquã aliâs, adhibendum erat illud, σπεῦδε βραδέως, &, κατὰ πόδας βαίνειν. [a] *Videmus enim illos qui ſcalis paulatim deſcendunt in puteum quamvis profundum, citra læſionem id facere, quum ii qui in puteum incidunt minus altum, graviter offendantur, ſæpe rupto membro, nonnunquam & fracta cervice. Rupto aut luxato membro ſuccurrit chirurgus, matrimonii pedicis infeliciter illigato*

[a] Simile.

gato nullus invenitur medicus. Et arbitror corporis mortem levius eſſe malum infelici conjugio. Vivi enim ſuos patiuntur manes, & ad æternos præludunt ejulatus. Empturus equum, circumſpectas nunquid appareat vitii, & ſtipularis redibitionem, ſi quid habeat vitii latentis: percontaris qui ſit ejus loci mos aut jus in hoc negotio: nec ſatis fidens oculis tuis, adhibes alium te peritiorem: & inter pueros ac teneras virgines tribus verbis in complexu dictis coit matrimonium. Mercaturus domum aut fundum, exploras ac percontaris omnia, num jus habeat tradendi qui vendit, num quam res habeat ſervitutem, num gravata ſit cenſu: conficiuntur tabulæ, adhibentur teſtes & ſtipulatio: & unde in matrimonio contrahendo tanta temeritas, tantaque ſocordia? Quotuſquiſque eſt, non dico juvenum aut virginum, ſed ſenum etiam, qui norit, verba futuri temporis verti in præſens tempus, ſi ſuccurrit congreſſus? Quotuſquisque novit pro digamo haberi,

beri, qui puellam quam pro virgine duxit, poſt comperit fuiſſe vitiatam? Quotusquisque eſt, qui ſciat cognationem ſuam quaqua verſum uſque ad quartum gradum ſupputare? Imò quotusquiſq; eſt, qui norit omnes cognatos & cognatas ſuas? De cognatione ſpirituali multo pauciores cogitant, quemadmodum & affinitatis jura pleriſque ſunt ignota. Atqui hac erant diſcenda priuſquam ineas matrimonium. Alioqui nimio conſtabit tibi frequenter unius conſtitutionis peritia, ſi tuo periculo didiceris. Poſt contractum matrimonium curritur ad jureconſultos, vexantur quæſtiunculis Theologi: quanto ſatius erat iſtud antequam contraheres facere? Nunc heu ſero ſapiunt Phryges. Sic leo caſſibus irretitus dicit, ſi præſciſſem. Atque hic non ſolum turpe eſt, verumetiam infelix dicere, Non putaram: nec enim ulla venia datur primæ experientiæ a. *Proinde ſunt qui Pontificiarum legum autoritatem co-*

a συγγνώμη πρωτοπείρῳ.

nantur

nantur ſubvertere, quo ſuam excuſ-ſent temeritatẽ. Atqui quod publica ſancitum eſt autoritate, id privata temeritate reſcindere, tum ſeditioſum eſt, tum etiam impium: adeo ut ſi quid etiam parum circunſpecte ſtatuerit hic aut ille Epiſcopus, vel quia parum fuit attentus, vel quia perperam edoctus, vel quia privato quopiam affectu corruptus, modeſtia Chriſtianæ, quæ, quantum licet, ſatisfacere cupit omnibus, ſit, ferre ac muſſare, niſi patientia ſecum trahat impietatem. Quanto minus illa non oportet ſpernere quæ ſynodis univerſalibus rite congregatis decreta ſunt, præſertim ſi acceſſerit populi Chriſtiani comprobatio? Quanquam autem decreta corriguntur per Decretales, & Decretalis pugnat interdum cum Decretali, quæ ferè ſunt reſcripta Pontificum, tamen uſus & gentium conſenſus multum his adjungit autoritatis. Et inter humanas opiniones quum inter ſe pugnant, adhærendum eſt illi, quæ videtur omniũ tutiſſima. Nam id curandum homini

vere

vere Chriſtiano, qui cupit undique tranquillum conjugium, ut impleat omnem juſticiam, primum Deo ſatisfaciens, deinde etiam hominibus quã tum licet omnibus. Qui nimium feſtinant in initio, ferè ſerius perveniunt ad finem deſtinatum: hic qui plus ſatis feſtinant in principio, nunquam aſſequuntur quod affectabant. Quiſquis enim deſtinavit conjugium, hoc ſpectat, ut habeat qui cum ſancte tranquilleque degat ætatem cum bona fama. At præpoſtera res eſt amor ac temeritas, breviſque voluptatis lenocinio pertrahunt hominem in perpetuos & inexplicabiles angores. Contrà ratio in conſilium adhibita; non quod dulciſſimum, ſed quod optimum eſt eligit, id etiam jucundiſſimum reddit aſſuetudo. Quum autem fons veræ tranquillitatis ac jucunditatis, ſit bona conſcientia: qua poteſt illic eſſe vera voluptas, ubi fons eſt vitiatus? a *In certis caſibus nec Pontificis autoritas poteſt tibi mederi, & tamen re-*

a Diſpenſatio.

laxa-

laxationes ejuſmodi ferè non carent ſcrupulo, dum aut omiſſum eſt aliquid, aut aliter poſitum quam oportuit, aut ſecus impetratum quam decuit. Tutius eſt itaque juxta Comici dictum, non admittere morbum, quam admiſſo quærere remedium. Poſtremo ut Romanus Pontifex tranquillet tuã conſcientiam, linguas hominum non habet in manu ſua. Proinde veterum prudentia, quò magis excluderet omnem captionem; permittere ſolet nuptiis ſponſalia, quæ parentum autoritate inter impuberes contrahebantur, ſed non minores annis ſeptem, quod hæc ætas tametſi nondum valet judicio, tamen habet aliquam rerum cognitionem, maximeque docilis eſt eorum quæ traduntur. Non abſolvuntur autem niſi poſt adoleſcentis annum decimumquartum, puellæ duodecimũ, quod hæc ætas in genere pubertatem adferat, licet apud nationes aliquas ſerius contingat pubertas, nec eodem anno pubeſcãt omnes licet ejuſdem regionis. In cauſa eſt corporum diverſus

ſus

ſus habitus, vel educatio ſyncerior aut corruptior. Verum hac ratione Princeps conſultum eſſe voluit pudori ac reverentiæ vel ætatis vel ſexus, quum antea pubertas, corporum inſpectione ſolita ſit explorari. Multum igitur moræ interceſſit olim inter ſponſalia & nuptias, ne poſſit ignotus in ignotam incidere: quod ſi tot annos perſeveraſſet adoleſcentium conſenſus, bonam ſpem concipiebant parentes, firmas & auſpicatas fore nuptias. Nūc tametſi lex Chriſtiana non exigit ſponſaliorum moras, & ratum jubet haberi matrimonium, quod inter puberes contractum eſt per verba præſentis temporis, aut etiam ſcriptis aut nutibus, idem declarantibus quod verba prolata, tamen approbat parentum diligentiam, qui non ſubito proſiliunt ad nuptias, ſed ſponſalibus ſic excludunt captionem, ut tamen irrita ſint per majores aut tutores acta, niſi liberorum aut pupillorum conſenſus acceſſerit. Igitur ſi reſpicias illorum temporum ſtatum, quo fervebat inter Chri-

ſtianos

ſtianos caſtimoniæ ſtudium, nec adhuc exuberabat malicia, refrigerata charitate, dices Pontificum de matrimonio conſtitutiones recte pieque proditas. Sin contempleris horum temporum mores, ſi reputes, tot hominum milia per orbem Chriſtianum illaqueari conjugiorum pedicis, fortaſſis optabit omnibus bene volens charitas, ut Eccleſiæ matris indulgentia, quæ ſemper vigilat ad ædificationem ſuorum, non ad deſtructionem, quædam relaxet, quædã aliter explicet, non aliter quàm docti fidique medici ſua remedia pro regionum, temporum, ac perſonarum qualitate moderantur. Corporum remedia ſunt pharmaca, medici Hippocratis diſcipuli: morum pharmaca ſunt conſtitutiones, medici Pontifices, Chriſti ſucceſſores. Si decretales corrigunt ſuperiorum decreta quædam, ſi decretalis corrigit decretalem, ſi Romanus Pontifex in pluribus perſonis relaxat ſuæ conſtitutionis rigorem; ſi in conſtitutionis interpretatione diſſidet Theologus à Iureconſulto, Theologus

gus

gus à Theologo, Iureconſultus à Iureconſulto, arbitror & Eccleſiam poſſe pro commodo gregis novare leges quas ſtatuit, & interpretari quod controverſum eſt. Qua de re nonnulla proponemus. Cæterum quoniam hiſce turbulentiſſimis temporibus ſunt, qui Pontificum & epiſcoporum conſtitutionibus omnem derogant autoritatem, rurſum è diverſo qui eas æquant ac propemodum anteponunt Euangelio, illud mihi præfandum eſt, me, dum hæc in medium confero, nec contemptoribus velle patrocinari, nec Eccleſiæ proceribus velle præire, nec aliud omnino conari, quam ſi quâ fieri poſſit, ut infelicium conſcientiarũ tranquillitati conſulatur, idque ex autoritate præſulum, quorum vigilantiæ commiſſus eſt grex dominicus. Proinde quicquid hic dicturus ſum, non aliter accipi velim, quam ſi in concilio, in quo tractaretur hæc cauſa, quilibet è turba conſidentium ſedulo ſuam adferret ſententiam, meliori ceſſuram, aut arridendam etiam ſi mereatur.

In pri-

Inprimis mihi videtur multo minus perplexum fore matrimonii negocium, ſi quæ de cognatione ſpirituali conſtituta ſunt, exhortationis vim habeant, non præcepti, ſic ut laudetur illorum pietas, qui hoc reverentiæ deferunt his, quibuſcum ſpiritualis contracta eſt propinquitas. Cæterum nihil obſtet imaginatio cognationis matrimonio quod Deus inſtituit, Chriſtus approbavit. Nam rationes quas hic adferunt vel Iureconſulti vel Theologi, tametſi piæ videntur, tamen non habent tantum momenti, ut neceſſe ſit ob eas dirimere matrimonium rite contractum: alioqui prodita fuiſſet hæc conſtitutio mox à temporibus Apoſtolorum, quibus maxime flagrabat caſtimoniæ ſtudium. Nunc videmus à recentioribus additam. Nec ſemper efficax eſt argumentatio, quæ per majus, minus, & par confert ſimilitudinem. Cognatio carnalis dirimit matrimonium, multo magis ſpiritualis. Non enim conſequitur: Cognatio

a Spiritualis cognatio.

carnæ-

carnalis facit hæredem, multo magis igitur cognatio ſpiritualis. Et Pontifex non poteſt concedere ut quis ducat ſororem ſuam: igitur non poteſt concedere, ut aliquis puellam ducat uxorem, quam pater aut mater ſuſcepit in baptiſmo. Item cognatio carnalis ſe quaqua verſum ſpargit uſque ad quintum gradum, impediens matrimonium: igitur idem faciet cognatio ſpiritualis, quod ſecus habet. Rurſus in generatione carnali nullus habet præter duos parentes, marem & fœminam: igitur in regeneratione ſpirituali non deberent adhiberi plures. Nunc licet adeſſe quot velis, & tamen omnes obligat cognationis imaginatio. Deinde ſi tantum tribuimus fictioni propinquitatis, rectius congruit Euangeliſtæ quam baptiſtæ. Non enim proprie generat qui baptizat, ſed qui docet. Paulus enim ita ſcribit iis quos non baptizarat, ſed quibus prædicarat Euangelium: a *Filioli mei quos iterum parturio, donec formetur Chriſtus in vobis. Atq; iterum:* b *Nam*

a Gal. 4. b. 1. Corinth. 4.

 in Chri-

in Chriſto Ieſu per Euangelium ego vos genui. Et Oneſimum appellat filium, quem in vinculis genuerat, utique doctrina. Nam olim Apoſtolorum miniſtri plerunque baptizabant. Sermo Dei ſemen eſt quo renaſcitur homo Naſcitur igitur ſpiritualis cognatio inter omnes qui eundem audiunt Euangeliſtam, inter diſcipulum & præceptorem, inter maritum & uxorem à marito converſam. Iam qui dicuntur Catechiſtæ, mea ſententia juſtius deberent appellari patres quàm ſuſceptores, ſi modo vere ſunt quod dicuntur: & tamen his propemodum licebat ducere catechumenam, niſi Bonifacius octavus interpretatus fuiſſet fieri, quod vix fit: quanquam qui dicit, vix credo, ſignificat ſe non credere: ita quod vix impedit, interpretari poteras in favorem matrimonii, catechiſmum non eſſe ſufficiens impedimentum matrimonii. Nunc autem ubi adſunt catechiſtæ, quum infantes accipiunt baptiſmum? Suſceptores, quos levantes appellant, videntur in fidejuſſorum locum ſucceſſiſſe,

aut

aut in utrunque: Reſpondent pro infante, Credo. Id ita habere ſatis declarat S. Dionyſius in Hierarchia Eccleſiaſtica. Quanquam quid nunc faciunt in baptiſmo ſuſceptores, niſi quod vetuſtæ conſuetudinis ſimulacrum referunt? Spondent in poſterum. Quid opus ſponſoribus, quum parentes & ſacerdotes hoc præſtare cogantur ex profeſſione? Quum igitur id quod nunc agitur, nihil aliud ſit quàm priſcæ conſuetudinis veſtigium, non video gravem cauſam, quur contrahentium conſcientiæ tot laqueis impediantur. Graviſſimum autem ſit oportet quod dirimat matrimonium contractum, inter quos oportet, & quibus modis oportet: præſertim quum Dominus dicat: Quod Deus conjunxit, homo ne ſeparet. Audio: Pontifex reddit perſonas inhabiles, nec Deus conjunxit eos, qui contra conſtitutionem Eccleſiæ contraxerunt matrimonium, & expedit diſpenſare cauſas dilatandæ inter Chriſtianos amicitiæ. Has equidem rationes non improbo: ſed vereor ne vigorem divinæ

 legis

legis opprimant, ſi incidant in impios Eccleſiæ paſtores. Verum interim hoc mihi ſufficit, quod humana conſtitutum eſt autoritate, per eandem poſſe mutari pro commodo reipub. Chriſtianæ. Denique ſi plus valet cognatio ſpiritualis quam carnalis, in quibus gradibus non relaxat propinquitatis legem Pontifex, nec hic debebat relaxare. Quod ſi minus valet quam illa, dilutum eſt argumentum, quod nobis non hic tantum occinitur. Minor autem cognationis ratio videtur in unctione frontis. In baptiſmo renaſcimur, in confirmatione velut adverſus hoſtem pugnaturi donativum accipimus. Hic nulla generationis imaginatio. Hæc differens non labefacto conſtitutionem, ſed doctorum rationes examino, num ad tantam rem irritandam ſatis habeant momenti. Et reddunt quidem rationes, cur ex cæteris ſacramentis non naſcatur cognatio ſpiritualis, ſed quas probabiles poſſis dicere, neceſſarias non item. Idem ſentio de publica honeſtate, quæ naſcitur ex imaginatione affinitatis.

tis. Quum enim matrimonium ſit juris divini, non video qur ob ſcandalum, ex affinitatis fictione natum, oporteat impediri. Similis eſt ratio interdicti & feriarum: quum hæc pendeant ex hominum voluntate, poſſunt ex hominum voluntate mutari, ſi publica ſuadeat utilitas. Quanquam interdicti caſus non ita frequenter incidit: & diebus nefaſtis contractum matrimonium hodie valet, tantum celebritas prohibetur. Iam in adoptione duplex eſt imaginatio, cognationis & affinitatis, velut inter adoptatum & adoptantem Similiter inter adoptatum & adoptantis filium naturalem eſt imaginatio cognationis. Rurſus inter patrem adoptantem, & uxorem filii adoptati, vel contra: cui tantum tribuunt leges Cæſareæ, ut in prima & ultima ſpecie etiam ſoluta adoptione, maneat prohibitio contrahendi matrimonii. Pro cauſa adferunt reverentiam ex adoptione contractam. Cæterum in fictione propinquitatis à latere, ſoluta adoptione redit jus contrahendi: Hic

quoque multa ſunt, quæ Pontificum indulgentia citra pietatis jacturam poſſent relaxari. Etenim ſi matrimonium eſt ſacramentum Eccleſiæ, idque coit per verba præſentia declaratum, videndum eſt an Principi liceat ob imaginariam cognationem affinitatémve, aut reverentiam imaginariam quod contractum eſt dirimere. Cui debemus plus reverentiæ quam præceptoribus, & tamen hæc reverentia non impedit matrimonium? Senectuti pueritia debet reverentiam ex præcepto divino, iuxta illud Levit. 19. Coram cano capite conſurge, & honora perſonam ſenis, & time Dominum Deum tuum. Inter ſenem & puerum imaginatio eſt parentis & filii, & tamen recipit Eccleſia matrimonia inter ſeptuagenarium & puellam vix puberem contracta, non obſtante ſcandalo, quod avus videatur neptem ſuam ducere, aut puella patri ſeni nubere. Multo vero minus erit pedicarum in contrahendis matrimoniis, ſi prohibitio contrahendi conſiſtat intra eos limites, quos Dominus præ-

ſcripſit

ſcripſit Levitici 18. *ſive inter cognatos, ſive inter affines. Si quis dicat: Iudicialia ſunt, non habent robur niſi ex approbatione Eccleſiæ: mihi videntur magna ex parte eſſe moralia. Nam naturæ ſenſus defert reverentiam perſonis, cum quibus illic prohibemur contrahere matrimonium. Porrò quod adferunt quidam, ideo Pontificem in matrimonio poſſe materiam reddere inhabilem, quum in aliis ſacramentis non poſſit, quod matrimonium contractus ſit, & contractus ſubeſſe legibus humanis. Eſt quidem contractus matrimonium, ſed ſacramentalis: qui ſi rite coëat juxta præſcripta legis divinæ, quid eſt neceſſe inducere inhabilitationem? Non dico quod Eccleſia non potuerit contrahere jus jungendi matrimonii, aut quod perperam contraxerit: ſed propono diſpiciendum, an his temporibus expediat illaqueatis hominum conſcientiis hac indulgentia ſuccurrere, qua quondam aſtringendo favit & indulſit affectui populi ultro feſtinantis ad occaſiones caſtimoniæ, & benevolentiæ mutuæ.*

Reddit & illud involutiorem matrimonii cauſam, quod affinitas quemadmodum & cognatio, ex quocunque coitu naſcitur, quum ex furtivis congreſſibus plurimæ lateant cognationes & affinitates. Simplicius eſt quod jus civile non agnoſcit affinitatem, niſi ex legitimis nuptiis natam. Odioſa eſt diremptio conjunctionis, juxta præſcriptũ divinæ legis initæ. Porrò cognationis & affinitatis reverentia, ſi libet ultra legis à Deo traditæ præſcriptum proferre, ſit illi ſanè ſua laus, ſed incolumi legis divinæ vigore: intra quem ſi conſiſteremus, non eſſet quod interdictum aut conſtitutio conſuetudóve loci dirimeret matrimonium. Multum igitur laqueorum decederet matrimonio, ſi tolleretur illa diſtinctio, Impedit contrahendum, ſed non dirimit contractum. Quod enim contractum dirimi non debet, quid opus vetare ne coëat? Et ſi tantum valet prohibitio, ut perſonas reddat inhabiles conjugio, dirimat & contractum. Nunc ordo etiam hypodiaconi ſi præcedat, dirimit matrimo-

trimonium etiam contractum : ſi ſequatur, neque dirimit, neque non dirimit, ſed manet dimidiatum conjugium, ſic ut ille non habeat uxorem, illa nec cœlebs ſit nec nupta : ſed citra ſuam culpam irretita eſt infamibus & infelicibus nuptiis. Si cœlibatus natura cohæret cum ſacerdotio ac cæteris ordinibus, ſimplex erat aut dirimere contractum matrimonium, alteri reddita ſua libertate : aut detrahere ſacrum ordinem, quemadmodum olim ex ſacerdotibus fiebant laici: & adhuc fiunt apud Græcos, ut audio, ob crimen admiſſum. Quod ſi Romanus Pontifex poteſt inhabiles reddere perſonas, ne per conſenſum coëat matrimonium, juxta rationem prædictam, poteſt itidem & inhabiles reddere ad accipiendum characterem ordinis, qui ut impreſſus deleri non poſſit, certe videtur obſtari poſſe ne imprimatur. Deinde ſicut irritum habetur matrimonium ſecundum, eo quod qui ſemel contraxit, non habet liberum conſenſum : ita qui ducta ſemel uxore ſibi jus ademit iterum con-

trahendi, nihil agere videtur ſi conſecretur. Hæc argumentandi tantum cauſa dicta ſunto. Nunc in quem uſum datur conſenſus ſacerdoti & monacho, quibus exercendi conjugii jus ademptū eſt, & hic conſenſus qui nulli eſt utilis, propter honeſtatem publicam cenſetur officere connubiis alienis. Hic & civilium legum ſeveritas, ceu Tenedia bipennis, aliquam difficultatis partem diſſecare poterit, ſublato è medio qui in ludificationem matrimonii ſimul & Eccleſiæ, poſt ductam uxorem initiatur ſacerdotio, injurius in mulierculam, contumelioſus & impius in Eccleſiam, unde dolo malo ſacrilegii ſuffuratur ordinis ſacramentum. Simplex furtum luitur pœna capitis, atqui hoc crimen quovis furto gravius eſt. Prætexitur hic favor ordinis, ſed tacetur iniuria matrimonii. Quanquam qualis eſt ille favor ordinis, ſi rima detur irrependi dolo malo? Eſt & altera diſtinctio, quæ ſublata vehementer explicaret nodos coniugiorum. Profeſſio vitæ monaſticæ dirimit ratum matrimonium, at

con-

conſummatum nequaquam. Statuere poſſet Eccleſia iuxta præſcriptũ Euangelicum, ne qua res dirimat matrimonium, ſive ratum ſive conſummatum, niſi ſola mors & adulterium. Si divini iuris eſt matrimonium, & coit per conſenſum verbis præſentibus expreſſum, quomodo dirimitur humana diſtinctione duarum vocum rati & conſummati, voti ſimplicis & ſolennis? Si in gradibus cognationis Pontifices inhabiles reddunt perſonas, poſſunt & eos qui ducunt uxores inhabiles reddere, ne voto ſint habiles citra conſenſum coniugis. Quanquam is conſenſus probandus erat per epiſcopos, ac gravate ſuſcipiendus, in ætate præſertim ſuſpecta, quod experientia doceat raro bene cedere talia divortia. Hic prætexitur favor religionis, cui merito favebat olim Eccleſia, eo quod aulis ac popularibus in paganiſmum penè relabentibus, quantum ad vitam attinebat, in monachis ac virginibus videretur adhuc ſuperſtes Euangelicæ profeſſionis vigor: quod utinam & hodie poſſimus gloriari. Ve-

rum id temporis quum maxime promereretur favorem monachorum pietas, nuſquam tamen legimus illi ſic indultum, ut quiſquam invita ac deſerta uxore proriperet ſeſe in monachorum contubernium. Cavetur ne per monaſticæ vitæ profeſſionem fiat iniuria creditoribus, quum ſanctius ſit coniugis debitum quàm ullus contractus. Si monachus revocatur ad uxorem, nulli fit iniuria: ſi manet, fit iniuria puellæ, ob cauſas quas ante retulimus. Hanc materiam non ingrediar altius, ne lectorem plus ſatis remorer: tantum oſtendo quid poſſit Eccleſia, & quid horum temporum ſtatus poſtulet. Quod ſupereſt, eorum arbitrio defero, qui clavo navis Eccleſiaſticæ aſſident. Iam quoniam ex votis perplexæ dubitationes oriuntur plurimæ, profuerit admonuiſſe Chriſtianos omnes, ut à votis non neceſſariis, aut etiam inutilibus abſtineant. Si cui cordi eſt Hieroſolymam aut Compoſtellam viſere, morem gerat animo ſuo, votum interponere non eſt neceſſe. Et ſi quod interceſſit, ſem-

ſemper ei quod eſt ad ſalutem & ad Chriſti doctrinam propinquius, cedat id quod longius abeſt. Qua de re ſi dubitas, epiſcopum, parochum, aut alioqui gravem doctumque virum conſulas licebit: ſi non dubitas, ſequere judicium animi tui, tantum ut ſyncera ſit conſcientia. Oportet enim vota Chriſtianorum plurimum abeſſe à votis paganorum, qui decimam bonorum pollicebantur Herculi, quo felicius creſceret res familiaris. Lenones aliquid vovebant Veneri, quo quæſtus eſſet uberior, aliaque id genus innumera. Ne Iephtæ quidem votum in exemplum trahendum eſt. Cætera Iudæorum vota aut ad figuras legis pertinebant, aut erant facilia præſtatu, aut redimi poterant. Cæterum oportet omne votum eſſe maturum ac liberum. Qualia ſunt igitur vota quæ in morbo, navigatione, aut bello metus mortis extorquet, aut alia quæpiam affectio mentis, tendens ad inſaniam? Ad hæc votum hominis Chriſtiani non alium ſcopum habere debet quam ſalutem æternam. Quod ſi palàm

ſi palàm eſt, votum minus conducere ad ſcopum, quam quod votum non eſt, id quod minus conducit ad ſalutem, videtur debere cedere conducibiliori. Hæc de votis vulgaribus, quæ mea ſententia, non ſuſcipere tutiſſimum eſt, aut temere ſuſcepta pro nullis haberi. Hanc opinionem non alia conditione meam haberi velim, quam ſi comprobabit Eccleſia, cui conſtat in manu eſſe quod proponimus, ſi velit. Iam de voto continentiæ non ſimplex eſt quæſtio. Quidam enim negant monachum violare votum, ſi ſcortetur, niſi duxerit uxorem, quod votum ſit abdicatio rei prius licitæ. Neque enim votum dici poſſit, ſi quis voveat ſe nunquam fore lenonem. Sed omiſſis iis quæ non admodum faciunt ad id quod agimus, plurimum conducet ad expediendam matrimonii cauſam, ſi ſtatuerit Eccleſia, votum caſtitatis irritum eſſe, niſi cum autoritate præſulis ſuſcipiatur, quem oportet & in hac re eſſe difficillimum: deinde inter votum ſimplex & ſolenne non eſſe tantum diſcrimen, ut alterum ſi præ-

cedat,

cedat, faciat dimidiatum conjugium. alterum etiam ſi ſequatur, ſolvat ratum matrimonium, ſed utrunque pari pœna dignum eſſe, qui cum uxoris injuria vel ſuſceperit ordinem, vel vitam monaſticam profiteatur, majusque ſcandalum cenſeatur ſi maritus fiat ſacerdos aut monachus, quam ſi redeat ad uxorem, cui debet perpetuam vitæ conſuetudinem, niſi mulieris liber ac maturus aſſenſus intercedat. Paulus genuerat Oneſimum in vinculis: Nullum poterat eſſe votum ſanctius. Inſerviebat Apoſtolo Paulo propter Euangelium vincto: Nullum officium religioſius. Et tamen remittit illum hero ſuo Philemoni. Et impium ſit ſi ſponſa remittatur marito? Durius enim eſt, ſi uxor voveat invito marito, quam ſi contra. Penes virum enim manet autoritas. Iam hoc etiam durius apparet, ſi contempleris qua ſit nunc diſciplina in pleriſque monaſteriis tum virorum tum virginum, quantaque paucitas eorum in quibus vere monaſtice vivitur. Ad Euangelii profeſſionem ſemper

licuit

afflari ſpiritu, qui quum habeant probos pioſque parentes, tamen illis reclamantibus profugiunt ad monachos. Decreta Pontificum jus faciunt parenti retrahendi filium è monaſterio minorem annis duodecim. Recte quidem hoc olim, at nunc, ut opinor, expediret idem jus parentibus prorogari uſque ad annum vigeſimumquintum. Eſſent fortaſſe pauciores monachi, ſed puriores. Olim filio, qui erat in poteſtate patris, non erat liberum baptizari furtim, ſi parentum aſſenſum impetrare licuiſſet: nec baptiſmus liberabat illum ab obſequiis patri debitis, niſi vocaſſent ad manifeſtam impietatem: & fortaſſe debebat filius adferre patri, ſacrificaturo Iovi, thus, ſi juſſiſſet, ipſe ſacrificare juſſus non debebat. Conjunctius autem matrimonii vinculum Deus eſſe voluit quam patris & filii: Propter hoc, inquiens, relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori ſuæ. Non igitur arbitror pugnaturum cum pietate, ſi ſtatuat Eccleſia, ne votum ſolenne ſpoliet maritum ſponſa ſua.

Habet

Habet maritus cui obediat, etiam cui debeat obedientiam: paupertatem ipſe ſibi conflabit, ſi quæ poſſidet eroget pauperibus, & quod habet, non ut proprium habeat, ſed ut commune. Continentiæ dimidium, fateor, tantùm habet in manu ſua, ſed hic calculus multis aliis bonis operibus penſari poterit, viſendis ægrotis, ſublevandis pauperibus, erogandis eleemoſynis, audiendis concionibus, erudiendis liberis, gubernanda familia, parando manibus quod det egentibus: à quibus officiis, nunc ferè ſecluduntur monachi, monachæque, qui maxime prædicantur ſanctitatis nomine, quum tamen hæc in primis Hieronymus, Ambroſius & Cyprianus præſcribant virginibus Deo dicatis. Hæc non eò ſpectant, ut monachos æquem conjugatis in univerſum; ſed declarare volui, incolumi religione ſtatui poſſe, quod conjugio ſit accommodatius, cujus negocium agimus in præſentia. Iam criminis multa genera commemorantur, & rurſus ex his multa quæſtionum examina. Res fuerit expeditior, ſi leviora

viora crimina jubeantur ferri, veluti ſi quis ante matrimonium habuiſſet ſtupri commercium cum ea, quam ducit uxorem. Sin crimen ſit enorme, aut lex civilis capitis pœna liberet alterum conjugum, aut is liberetur in totum à matrimonio, qui vacat crimine: & pro mortuo habeatur, qui mortem meruit, niſi recuſat etiam innoxius à noxia diſtrahi. Nam æquum eſt eos non dividi, qui criminis ſocietate juncti ſunt, velut in adulterio: quod nunc pro ludo ducitur, quum nulli facinori pœna ſeverior apud priſcos fuerit præſcripta. Furem nocturnum & aliena domus perfoſſorem non erat fas occidere, niſi cum ferro deprehenſum. Breviter in nullo facinore lex homini privato porrigebat gladium, niſi quum eſſet propulſanda vis, aut quum maritus adulterum in adultera deprehendiſſet: ne id quidem impune, niſi corpus utrunque perimeret. Et tamen peracto facinore periclitabatur apud judices, homicidii damnandus, ni docuiſſet teſtibus & argumentis, ſe corpus utrunque in ipſo congreſſu

greſſu deprehenſum occidiſſe. Dabatur hoc dolori maritali, ſed non ſine diſcrimine. Lex Moſi tradit adulteram deprehenſam lapidandam populo. Quin & apud Græcos & Romanos capitale crimen erat adulterium. Equidem haud improbarim Eccleſiæ manſuetudinem, quæ mavult pœnitentiam malefici quam mortem Cæterum civilium legum videtur hic præpoſtera clementia, quæ ſimplicem furem, etiam πρωτό-πειρον ſuffigunt in crucem: & hominem, multis adulteriis iniquinatum, nulla pœna dignum exiſtimant. Indicebatur quidem olim maleficis ab Eccleſiæ paſtoribus ſatisfactio, & in gratiam Eccleſiæ Principes frequenter connivebant ad quædam facinora: nunquam tamen Eccleſiæ pœna, quantumvis auſtera, gladium excutiebat poteſtati civili. Animæ medetur Eccleſia, corpora nocentium debentur legibus, quæ ſi parcunt adultero, nec uxor animum inducere poteſt ut cum eo vivat, non abſurdum videatur, pro mortuo haberi qui morte dignus eſt,

itaque

itaque liberetur innoxia. Et tamen vides veteres graviſſimis cauſis adductos, ut has quas nunc habemus conſtitutiones de matrimonio proderent. Tantum igitur hæc conſideranda propoſui. De conditione jam dictum eſt, nullam cauſam ſatis gravem adferri, quur conditio impoſſibilis ratum faciat matrimonium, veluti: Si tu es virgo, accipio te uxorem; quam ſcias eſſe corruptam quæ peperit. Rurſum non video, quur conditionem hanc habeant pro turpi: Accipio te in matrimonium, ſi te comperero virginem. Quum enim puella ſibi conſcia ſit, non debet fallere excipientem quod honeſtum eſt. Nam Deuteron. cap.22. ſevere quidem animadvertitur in eum, qui quam pro virgine duxit, fingit ſe comperiſſe vitiatam: convictus enim & cæditur & pecunia mulctatur: at multo ſeverius in ſponſam, cujus virginitas non erat ſervata ſponſo: educebatur extra civitatem, & lapidabatur à populo. Nunc autem gravior eſt cauſa, quur virginitatem puellæ depeciſci poſſet ſponſus, quod ut digamus arcetur

cetur à ſacerdotio, qui pro virgine vitiatam duxerit etiam imprudens. Fortaſſe quotidianæ fierent redhibitiones, ſi daretur ſtipulatio virginitatis, cujus probatio non minus difficilis quàm cuſtodia, ſed hanc corruptelam docuit legum indulgentia. Si placet igitur has odioſas quæſtiones excludere, ſaltem ne obſtet ad ſacerdotium, quod inſciens duxerit vitiatam. Nec enim urget nos hic autoritas Pauli, etiam ſi ſciens duxiſſet vitiatam, etiamſi priore defuncta duxiſſet alteram, eo quod idem Apoſtoli præſcriptum complectitur alia multa, quæ nunc non ſubmovent à ſacerdotio: certe ratio naturalis non repugnat, quin ſi conditio, quam excipit contrahens matrimonium, ſit ejus momenti, ut veriſimile ſit non coiturum fuiſſe matrimonium, niſi latuiſſet vitium, ſolvi poſſit contractus. Veluti ſi quis ſe fingeret eſſe prædivitis cujuſdam filium, quum eſſet mendicus? aut claro genere prognatum, qui natus eſſet ex inceſto: aut ſanum, qui lepra ſcabieque quam Neapolitanam vocant, aut morbo

comi-

comitiali laboraret, liberandus eſſet qui conditionem appoſuiſſet conſenſui, puniendus qui ſacramento fraudem admiſcuiſſet. Gravior enim pœna debetur illis, qui re ſacra ad maliciam abutuntur, veluti qui per confeſſionem ſacramentalem exercent lenocinium, aut per euchariſtiam magicas artes. Siquidem hic dolus cum impietate conjunctus eſt, nec ſolum afficit injuria proximum, verum etiam Eccleſiæ Dei contumeliam irrogat. Atque adeo ſi non eſſet expreſſa conditio, conſtaret tamen eſſe falſum opinione, qui pactus eſt conjugium. Æquitas itaque videtur ſuadere diſſolutionem per dolum initi contractus, ſi qui falſus eſt, remittere fraudem nolit, præſertim ſi conſtat, ab altero contrahentium data opera procuratum, ut alter falleretur, quod genus exempla permulta jactantur popularibus fabulis, neque tamen non vera. Non enim conſentit qui addit conſenſui conditionem, ſi ea non extiterit. Iam vere dictum eſt hoc à Iureconſultis, nihil minus cohærere cum aſ-

ſenſu,

ſenſu, quàm errorem. Vbi enim error eſt, ibi conſenſus non eſt: & perſonæ quidem error liberat eum qui circumventus eſt, error vero qualitatis aut fortunæ non item. Sed quid, ſi gravius incommodum adferat error qualitatis aut fortunæ, quàm error perſonæ? Levius enim eſſe poteſt nubere Ioanni quẽ putabas eſſe Petrum, quàm nubere lunatico, aut leproſo, aut morbo comitiali obnoxio quem credebas eſſe ſanum. Erit quidem deſtinantium matrimonium, quanta fieri poteſt cura providere ne capiantur: verum in his quæ magni momenti ſunt, nec provideri quibunt circunventæ perſonæ, partim ſuccurrere poterit Pontificum autoritas, pronunciando non coiſſe matrimonium, partim civilium legum ſeveritas, per quas non ſit impune malis imponere matrimonii fuco. Non enim ad hoc inſtitutum eſt matrimonium, ut in fraudem illiciatur ſimplicitas, ſed ut conjugum uterque ſuo bono jungatur alteri. Captio eſt non conjugium, quum alter habet prædam quam captabat, altera decepta plorat:

plorat: niſi mavis hoc raptus appellare genus. Sunt autem hodie permulti, qui hoc nomine pro lepidis ac facetis habentur, quod ſubinde vertentes ſolum, nunc hanc, nunc illam ducant uxorem, nonnunquam uſque ad duodecimam, nec alio quæſtu vivunt. Hos impios impoſtores & humani generis peſtes oportebat in crucem tolli. Ac mea ſententia minus impeditum eſſet matrimonii negocium, ſi crimen a *alia ratione puniretur. Nunc dirimitur matrimonium, ſi ſponſus ſtupro mixtus fuit ſorori ſponſæ: quanquam hoc ad affinitatem pertinere videtur. Poterat alia via caveri, ne bono ſit illi ſua malicia, etiamſi maneret matrimonium libero legitimoq; conſenſu contractũ. Sed has diremptiones facile tulerim, ſi liberentur ambo, in crimine capitali lex civilis alterũ liberaverit. In his aliiſq; permultis poterit autoritas Pontificũ habiles & inhabiles reddere perſonas, ſic ut aut nihil ſit actum contrahendo, aut ſimpliciter ratũ ſit*

a Crimen.

G *quod*

quod contractum eſt, ut vel utraque perſona teneatur obſtricta, aut utraq; pariter liberetur. Recte quidem Eccleſiæ leges damnant clandeſtina conjugia, ſed utinam hiſce temporibus ſic damnarent, ut furtim contracta pro non contractis haberentur, niſi majorum accederet autoritas, & ſolennis utrinque ſtipulatio, quod olim apud cenſores fieri ſolitum, nec ſine jurejurando, ſupra demonſtravimus. Nullum opinor in ſacris literis exemplum inveniri, filiosfamiliâs, aut pupillos clàm iis, in quorum poteſtate ſunt, contraxiſſe matrimonium, quod illis reclamantibus valuerit. Olim parentes etiam jus vitæ ac necis habebant in liberos. Et quanquam iniquum eſt, ut parentes liberos ſuos ad cœlibatum adigant, poſteaquam pubuerint, tamen ſacri doctores, in quibus eſt Ambroſius, æquum putant, ut inter complures procos deligendi jus ſit penes parentes, qui ſi tam ſint inhumani, ut liberos habeant pro ſervis, aut jumentis, & aut nolint illis proſpicere de matrimonio,

nio, aut alicujus commodi gratia obtrudant illos maritis aut uxoribus palàm indignus, deſignari poterunt qui talibus ſuccurrant. Sunt patrui, ſunt avi, ſunt magiſtratus, ſunt Epiſcopi, quibus hoc negotii poterat delegari. Quum leges Cæſarum ſervis ſubvenerint, durius apud dominos habitis, aut infami contumelia affectis, quanto magis oportet conſulere liberis ac pupillis, adverſus parentum, tutorum & curatorum iniquitatem? qui ſi ſuum commodum venantur ex incommodo liberorum, jam ex parentibus fiunt tyranni. Quid autem mirum huc degeneraſſe mores Chriſtianorum, quum & hodie reperiantur (dictu abominandum) qui ſuos liberos turpis quæſtus gratia proſtituant? In tutoribus & curatoribus alienis rarior eſt fides. Apud Britannos nobilium filii, orbati patre, veniunt in poteſtatem tutorum. Id jus emitur aut impetratur à rege. Quod quoties incidit in alienos, ſic aliquando tractantur bona pupilli, ut ni uxorem ducat, quam præſcribit tutor,

haud multum fructus ſit accepturus è ſuis agris. Tempus autem tutelæ profertur uſque ad annum vigeſimum ſecundum. Et hæc vocantur matrimonia, quum jure civili cautum ſit, ne tutor aut curator pupillam fidei ſuæ commiſſam ducat uxorem, ne liberi quidem horum: quanquam hoc jus Eccleſiaſticum non vetat. Nec tutorum igitur, nec parentum tantum valeat autoritas ut liberis aut pupillis obtrudatur uxor nolentibus: nec tamen uſque adeo laxandæ ſunt habenæ licentiæ, inconſultæ ætati, ut furtim, ut temere, ut poti, ut incantati, ut dictis in ipſo corporum complexu tribus verbis, contrahant matrimonium, hoc eſt, conficiant Eccleſiæ ſacramentum. Vtinam vigeret illa priſca inter parentes & liberos pietas, ut nec illi ſecus conſulerent ſuis, quam ſibi conſultum vellent, nec hi diffiderent majorum ſuorum providentiæ. De virgine loquens Paulus, totam autoritatem defert patri, de vidua dicit: Cui vult nubat, tantum in Domino. De virgine

non dicit : cui vult nubat, ſed : Si nupſerit virgo, non peccat : quaſi nuptias virgini permittat etiam invitis parentibus, ſponſi delectum non permittat. Aequiſſimum tamen videtur, ne res tanta peragatur, niſi quorum periculum vertitur, conſenſus intercedat. Damnanda ſunt enim coacta matrimonia. Proinde ſi ſponſus vehementer abhorret ab ea quam parentes volunt obtrudere, aut ſi ſponſa, non ilico obtemperandum erit illorum affectibus, ſed dandum aliquod temporis ſpacium, ſi forte corrigatur juvenilis illa cupiditas, rebus ad rationis judicium exactis. Verum ſi durat affectus non omnino abſurdus, erit humanitatis parentum, his aliquid de ſuo jure concedere, quemadmodum apud Comicum Clitiphoni rejicienti quas mater offerebat, pater concedit illam ducere, quam filius malebat. Talis autem ſit temperatura, ut nec majorum ſpernatur autoritas, nec liberis pereat ſua libertas. Valeat vincatque contrahentium conſenſus, ſed ſit con-

ſenſus a *liber, verus ac legitimus, præſertim in negocio, quum omnium difficillimo, tum immedicabili, ſi quid peccatum fuerit. An ibi liber eſt conſenſus, ubi metus urget, cadens in ætatem adoleſcentis teneram? aut in puellam, præter ætatem & ſexu imbecillem? Ingens telum eſt paternarum facultatum amiſſio. Quaſdam magis terret infamia quam pudor. In cohercenda pueritiæ laſcivia valeat parentum ſeveritas uſque ad verbera: in negotio matrimonii, perſuaſioni locus eſto, coactioni nequaquam. Rurſum ubi per lenam, per vinum, amentiæ parentem: per impudicos luſus, per noctem pudore carentem, per magicas epagogas, inter vix puberes intercedunt tria verba: an illic eſt conſenſus, ubi nullus eſt ſobrius ſenſus, ſed totum pectus temulentia, libido, & maleficæ voces triplici occuparunt inſania? Nullus valet contractus initus cum homine mente capto, non valet cum impubere, aut cum annis mi-*

a Conſenſus liber.

nore quam oportet: & ratum eſt omniũ maximum matrimonii fœdus, quum adſit ætas, cui leges ob rerum imperitiam inopiamque judicii ſuccurrunt, in levibus etiam contractibus: ubi præeſt temulentia, quæ plus eſt quàm inſania, adeo ut nonnunquam ebrietas continua ſit perpetua dementia? Ira brevis inſania dicitur, temulentiæ vix prolixus medetur ſomnus. Olim ita præibat judex: Habesne uxorem ex animi tui ſententia? At quam animi ſententiam mihi narras, ubi non uno modo excantatus eſt animus? Cum abſente loquitur, ut habent proverbia, cum ebrio qui litigat: & præſens præſenti loquitur puer, qui temulentus cum temulenta paciſcitur matrimonium, quem ſi perconteris experrectũ, quid dixerit feceritque, non ſatis meminerit. Nihil habent ponderis verba, quæ proferuntur ab homine parum integræ mentis, niſi conſtat actum fuiſſe lucidis intervallis. Pro irritis habentur quæ metus expreſſit, quod mens nec libera nec ſui juris ſit: & valebunt

per inſaniam cum vi conjunctam di-ctæ? Nam artibus hujuſmodi expu-gnare puellarum aut adoleſcentum animos, non modo fraus eſt, verum etiam violentia. Legimus quoſdam voluptate ſuperatos, qui cruciatibus ſubigi non poterant. Et ad has frau-des inſtruuntur puellæ, quo maritum locupletem inveniant: iiſdem & ju-venes inſidiantur bene dotatis. Et ſi his machinis parum proficitur, adduntur magicæ preces & veneficia. Quot ju-venes novi ſummo loco natos, reque lauta, mulierculis irretitos, quibus tam nihil erat bonæ famæ quàm rei. Quantus illic parentum luctus, quan-tus cognatorum mœror? Tentabatur divortium, utriuſque ablegatione, ſponſi in Galliam, ſponſæ in Hollan-diam: mulier ſollicitabatur ad vitam monaſticam, recuſanti parabantur venena: ſponſus ne perderet Eccleſia-ſticos fructus, quos habebat opimos, ex-pectabat novæ nuptæ mortem, illa pro-fuga ſequuta eſt virum, parentes ab-dicabant ſponſum. Breviter, omnibus fru-

fruſtra tentatis, erat indiſſolubile matrimonium. An in hoc matrimonium congruit, quod ait Dominus: Quod Deus conjunxit, homo ne ſeparet? An ita magis dicendum: Quod diabolus per ſuos miniſtros conjunxit, Deus per ſuos miniſtros ſeparet? Non poteſt Romanus Pontifex irritare conſenſum inter perſonas legitimas declaratum. Eſto, ſed pronunciare, ni fallor, poteſt talem conſenſum non eſſe legitimum, ne perſonas quidem eſſe legitimas, quæ mentis non ſunt compotes. Si Románus Pontifex inhabiles reddit, inter quos interceſſit cognatio ſpiritualis, nimirum poterit & hos inhabiles ad contrahendum reddere, ut non ſolum non ratum habeatur matrimonium, verum etiam pœnas dent, qui malis artibus tales conglutinant nuptias. Si dixeris: Diſcant ſuo malo cautiores eſſe. Audirem, ſi liceret uxores vel revendere, vel permutare. Hac ſi ſemel male ceciderit alea, non eſt quod arte corrigas. At leges civiles non gravantur pupillos & minores ſublevare

ſuo favore, reſtituentes in integrum, ſi contractus incommodus eſt pupillis: ſi commodus, comprobatur. Cavetur ætati obnoxiæ dolo, & plectitur qui ſtruxit inſidias ſimplicitati, cui debebatur favor. Oportet autem Eccleſiaſticas leges humaniores eſſe quàm civiles. Quod igitur controverſiarum naſcitur ex verbis præſentibus & futuris, ex matrimonio rato & conſummato, ex ſignis, nutibus, & ſcriptis, magna ex parte tolletur, ſi dignarentur Eccleſiæ proceres ſtatuere, nullum matrimonium prius eſſe ratum, quàm apud magiſtratus ad hoc deſignatos, adhibitis teſtibus, clare conceptis verbis uterque ſobrius ac liber alteri condicat conjugium, eaque verba ſcripto ſerventur. Quod furtim inter ſeſe fecerant, ſi coitus ſit, pro ſtupro cenſeatur, ſi conſenſus qualibuſcunque verbis declaratus, pro ſimplicibus verbis habeantur: matrimonium non ſit, donec apud judices ac teſtes à ſobriis ac liberis, ſolennibus verbis declaratus ſit matrimonialis conſenſus. Idem cen-

ſeo

ſeo de iis, qui quum loqui non poſſint, ſigno aut nutu declarant animi voluntatem. In aliis contractibus excipitur dolus malus, & reſcinditur pactum: Hic in re tam ardua ſacráque juvat eſſe doloſum, & captioni patet ſimplicitas. Fruitur ſuo maleficio captator, & in damno hæret ætas innoxia. Nec dubito, quin his quæ proponimus tum meliora tum plura ſint diſpecturi proceres Eccleſiæ, ſi Deus hanc curam, mea ſententia non minimam, immiſerit cordibus illorum. Neque enim, quod ſæpius mihi teſtandum eſt, hic propoſitum eſt, ullo pacto conſtitutiones aut conſuetudines, in publicum uſum receptas, convellere, ſed potius ex autoritate majorum firmitati felicitatique conjugiorum conſulere. Quam ad rem cum primis conduceret, ſi impedimentorum laquei, quantum fieri poſſet, ſalva pietate, tollerentur, & à præſcriptis divinæ ſcripturæ quàm minimum recederetur: & ſi quid eſſet adjiciendum ſacræ ſcripturæ, id potiſſimum eò ſpectaret, ut quàm expedi-

tiſſimus eſſet conjugii contractus. Nunc, ut antea dictum eſt, alibi vehementer laxata eſt contrahendi facilitas, per ea quæ magis petita ſunt ex opinionibus jureconſultorum, quàm è ſacris literis: alibi quod ex ſacris literis laxari poterat, id contractum eſt. Pro digamo habetur, qui bona fide duxit puellam pro virgine, quam poſt comperit furtivo ſtupro fuiſſe cognitam, & arcet avidum à ſacerdotio digamiæ imaginatio: ſive, ut melius dicam, inculpatiſſima rei ignoratio, quam nec præſcire potuit maritus, nec præſtare. Idque ſi factum eſſet ante baptiſmum, arbitror ceu digamum rejiciendum à ſacerdotio: quemadmodum imputatur uxor ante viri baptiſmum mortua, ſi poſt baptiſmum duxerit alteram, fruſtra reclamante Hieronymo. Fateor, beatus Paulus a vult epiſcopum eſſe unius uxoris virum, videlicet qui tum temporis cogebatur habere teſtimonium non ſolum à Chriſtianis, verum etiam ab ethnicis &

a 1. Timoth. 3.

Iudæis,

Iudæis, quos ſollicitabant ad Euangelii profeſſionem. Id autem ætatis idem erat epiſcopus, ſacerdos, & presbyter. Quod igitur de illorum temporum epiſcopo, quem oportuit undiquaque inculpabilem eſſe, velut impiorum juxta ac piorum oculis expoſitum, ne quod offendiculum daretur Euangelio, dixit Apoſtolus, dilatatum eſt ad omnes presbyteros, præſertim quum horum paucitas, quæ fuit ante annos nongentos, ſic excreverit, ut mundus undique ſcateat agminibus presbyterorum, ut jam periculum non ſit, ne quis alienetur ab Euangelio. ſi recipiatur in presbyterorum ordinem, qui ſciens etiam antea maritus fuiſſet viduæ, modo cætera reſponderent ordinis dignitati. Nam hodie ſi quis epiſcoporum vulgus contempletur, longe alia ſunt quàm uxor non virgo, quæ populo poſſent eſſe offendiculo, ſi ex illorum moribus æſtimet Euangelii doctrinam, ne quid interim commemorem de hæreticis, ſchiſmaticis, Iudæis, & aliis, qui ſunt à profeſſione Chriſtiani nominis alieni.

Pro-

Proinde quum mutata ſit ſeculorum ratio, ſublataque prorſus ea cauſa, propter quam Paulus non vult epiſcopum eſſe digamum, ne repetita conjunx ſuſpicionem præbeat incontinentis animi, tamen adhuc urgemus tria Pauli verba, unius uxoris virum: quaſi ſolum hoc Apoſtolus præſcripſerit in epiſcopo deligendo, quum eodem in loco poſtulet ut ſit irreprehenſibilis, ſobrius, ornatus, prudens, pudicus, hoſpitalis, doctor, non vinolentus, non percuſſor, ſed modeſtus, non litigioſus, non pecuniæ cupidus. Ac mox, non neophytus, ne in ſuperbiam elatus, in judicium incidat diaboli. Eadem ferè exigit ab epiſcopis, ſcribens ad Titum cap. 1. Oportet enim, inquit, epiſcopum ſine crimine eſſe, ſicut Dei diſpenſatorem, non ſuperbum, non iracundum, non vinolentum, non percuſſorem, non turpis lucri cupidum, ſed hoſpitalem, benignum, ſobrium, juſtum, ſanctum, continentem, amplectentem eum qui ſecundum doctrinam eſt fidelem ſermonem; ut potens ſit exhortari in do-

ctrina

ctrina ſana, & eos qui contradicunt arguere. Quur ex tam multis hujus conſtitutionis Apoſtolicæ capitulis, ſola urgetur uxorcula, quum ſcortorum colluvies & concubinarum greges non imputentur? Si non admitteretur ad Epiſcopi ſive ſacerdotis munus, niſi qui pudicitiam ſervaſſet illibatam, videbatur pulchre congruere, ut virginitatis bonos cum ordinis dignitate jungeretur, quo magis eſſet populo venerandus epiſcopus: nunc pudicitia non exigitur, ſed imputatur uxor vel altera, vel non virgo: & adeo imputatur, ut nec inevitabili ignorantiæ fiat gratia. Digamus non arcetur à ſacerdotii functione, quod crimen admiſerit, qui nihil peccavit, ducens uxorem legitime: laudem etiam promeruit, caſte ſanctéque colendo matrimonium, & ad pietatem educandis liberis. Quur igitur arcetur? Nempe quia apud populum, ad calumniandum propenſum, magis autem apud Chriſtiani nominis hoſtes, incontinentiæ ſuſpicioni patet, qui conjugium iteravit. Oportet au-

tem

tem epiſcopum non tantum à malo.ſed ab omni ſpecie mali cavere, ne doctor Euangelicæ Philoſophiæ, ne diſpenſator myſteriorum Dei, ne lucerna candelabro impoſita ut luceat omnibus, qui in domo ſunt, quacunque occaſione det offendiculum vel impiis vel infirmis. Hæc ratio valebat illo ſeculo, quum eximia puritas exigeretur ab epiſcopis. Nunc hoc quod leviſſimum eſt exigitur, neglectis tam multis quæ magis decent epiſcopum. Qui adhæret meretrici, inquit Apoſtolus, unum corpus efficitur. Qui imprudens duxit corruptam pro virgine, dicitur diviſiſſe corpus ſuum, & qui cum tot meretricibus habuit conſuetudinem, non diviſit corpus ſuum, ſed tanquam purus ac putus, & ut Græci dicũt, τέλειος, recipitur ad quatuor aut quinque, ſi libet, epiſcopas. Si qui ſecundam uxorem extulit, non obſtat crimen admiſſum, ſed levis ac popularis ſuſpicio, vel metus potius incontinentiæ, quod apud ethnicos etiam olim male audiebat digamia, quid eſt quod arcet

eum

eum qui duxit viduam? an quod Moſi lex vetat, ne ſacerdos ducat corruptam aut viduam, trahitur ad eum qui nondum cogitat de ſacerdotio? Auguſtino non obſtitit gemina concubina: & nunc imputatur uxor ab alio furto delibata, neſcio ſponſo. Si placet vigor Apoſtolicæ legis, ut arceatur ab epiſcopi functione, qui jugum iteravit: cur recipitur omni libidinum genere per omnem vitam conſpurcatus? Et ſi Paulo videtur ad gerendum ſacerdotium idoneus, qui domui ſuæ bene præſit, qui liberos habeat morigeros & pudice educatos: quur in quo hæc expetunt judicatur indignus vel presbyteri nomine, non ob aliud niſi quod erraverit in virgine? Romanus Pontifex non relaxat Apoſtolicæ conſtitutionis vigorem, etiam in iis qui tantum pietatis ergò ſacerdotium expetunt, niſi fiant monachi. Tunc enim pro mortuis habentur, ac nomine commutato, pro Laurentio digamo renaſcitur Thomas monogamus. Verum ut hæc recte fiant, quur diſſimulatur primum

hujus

hujus legis capitulum : Oportet epiſcopum irreprehenſibilem eſſe? Non dixit, nullius criminis convictum ac damnatum, ſed ἀνέγκλητον, hoc eſt adeo inculpatis moribus, ut in eum non cadat ulla probabilis mali facti ſuſpicio. Si dicent digamiam in propatulo eſſe, vitæ ſordes non æque patere, quid dicemus de neophyto? Eligi poteſt epiſcopus nondum baptizatus, quod accidit divo Ambroſio : imò divi Hieronymi temporibus, ut ipſe teſtatur, ſumma pietas habebatur eſſe neophytum. Commendarat illum vitæ integritas, ante baptiſmum acta, eoque non metuitur ne neophytus elatus in ſuperbiam, incidat in laqueum diaboli. Laxatur hic vigor Apoſtolicæ legis : in ſola uxore non relaxatur. Quid autem dicemus de manifeſtis criminibus quorundam ſacerdotum & epiſcoporum? Admittitur ad multiplex ſacerdotium, qui in multis præliis ducem geſſit : qui palàm ac populo teſte homicidium admiſit, & qui prophanis legibus pœnas dare debuit, recipitur ad epiſcopi

ſcopi

ſcopi dignitatem. Quod ſi urget adhuc lex Pauli, juxta quam incontinentiæ ſuſpicio, ex iterato matrimonio concepta, arcet à ſacerdotio: multo magis arcebunt nefariæ libidines. Rurſus ſi crimen quod probabiliter objici poteſt, obſtat, quo minus aliquis fiat epiſcopus, multo magis ſubmovebit ab officio ſuſcepto crimen manifeſtum. Digamum igitur à ſacerdotio non ſubmovit vigor Apoſtolici præſcripti, quod ne Theologi quidem inficiantur, ſed humana conſtitutio. Optarim legem, à Paulo præſcriptam, in omnibus partibus ſuis obtinere ſuum vigorem: nunc ubi ſublata eſt cauſa quæ Paulum movit, tamen manet impedimentum digamiæ etiam uſque ad ſemel ductam viduam, aut corruptam pro virgine ductam, idque per imprudentiam, & cætera tam multa vel negliguntur omnino, vel facile relaxantur Romani Pontificis indulgentia. Quod ſi tantum poteſt hominum autoritas, ut matrimonium contractum dirimat, optarim ut eadem autoritas caveret,

veret, ut conjugia inter vix puberes, furtivis congreſſibus & arte maleficarum conglutinata, reſcinderentur, aut pro non contractis haberi juberet: legemque præſcriberet, ad cujus regulam contracta matrimonia pro ratis ac legitimis haberentur. Hac ratione conſuleretur tot hominum millibus miſere conjugiorum pedicis irretitis. Deinde quemadmodum ſtudio caſtitatis, quod olim vehementius erat inter Chriſtianos, conſtitutiones quaſdam receptas eſſe, veluti de gradibus prorogatis & ſpirituali cognatione dictū eſt: ita poterunt eædem pro temporum ratione mutari. Nam leges humanæ, quemadmodum & pharmaca medicorum, ad ſalutem hominum accommodantur. Verum ea res erit curæ primoribus Eccleſiæ, quum Chriſti ſpiritus hanc voluntatem illis inſpiraverit: nobis hæc tantum admonendi gratia dicuntur: quæ ſi præter rationem dicuntur, pro non dictis haberi volumus. Nos enim haudquaquam præimus iis quos duces ſui gregis Do-

minus

minus eſſe voluit: nec Eccleſiæ conſtitutiones aſpernandas ducimus. Si quid placet in his quæ pro noſtra ſimplicitate contulimus, gaudebimus hominum conſcientiis explicandis aliquid adjumenti dediſſe: ſi nihil placet, certe votum charitatis & pia ſedulitas veniam promeretur, ſi nihil laudis auferat. Hæc tamen pluribus verbis ſaltem in hoc diſſeruiſſe profuerit, ut cognita matrimonii difficultate circumſpectiores ſint in contrahendo. Hactenus quæ dicta ſunt à nobis, utcunque caveri tum poſſunt tum debent. Cæterum ut contingat uxor apta, morigera, docilis, & in his quæ didicit perſeverans, non eſt procus in manu, ſed à Deo qui autor eſt ac proſperator omnis coniugii, petendum eſt, ut quod agimus velit eſſe lætum ac felix. Huc nimirum vocat nos Solomon dicens: Domus & divitiæ dantur à parentibus, à Domino autem proprie uxor prudens. Quo quidem in loco divus Ambroſius notat Græcæ vocis emphaſim. Sic enim ea lingua

refert

refert ſententiam: οἶκον καὶ ὕπαρξιν μερίζουσι πατέρες παισί, παρὰ δὲ κυρίου ἁρμόζεται γυνὴ ἀνδρί: *id eſt, Domum & faculta-tes diſtribuunt parentes liberis, cæte-rum à Domino adaptatur uxor viro. Nec enim poteſt eſſe felix conjugium, ubi non eſt harmonia, quæ naſcitur ſimilitudine morum & ingeniorum, ac mutuis obſequiis. Nam his rebus potiſſimum gignitur aliturque concordia. Eodem verbo uſus eſt Paulus ſcribens* Corinthiis [a]: *Deſpondi vos uni viro,* ἡρμοσάμην. *Triſte jugum eſt, non conjugium, ubi diſſidium eſt animorum: & inamabilis cantio eſt, quæ non habet harmoniam. Rurſus Solomon. Proverb.* 18. *verſ.* 22. *Qui invenit mulierem bonam, invenit bonum, & hauriet jucunditatem à Domino. Hic rurſus pro eo quod bonum habet noſtra translatio, Græci legunt* χάριτας, *id eſt gratias, tametſi ſenſu conſentiente. Bonum enim dixit pro inſigni bono, ac veluti mundo bonorum: & qui vertit gra-*

[a] 2. Corinth. 11.

tias,

tias, copiam bonorum expreſſit numero multitudinis. Si per tuam incuriam tibi contigit infelix matrimonium, agnoſce culpam, & memento patienter ferre malum, quod ipſe tuo jumento accerſiviſti: ſi citra culpam, tolerato, quia ſic Domino viſum eſt ob cauſas occultas, qui te melius novit quid expediat ſaluti tuæ. Sin obtigit proſperũ ac felix, ne tribuas humanæ prudentiæ, ſed agnoſce, juxta ſapientis doctrinam, eam hilaritatem tibi profectam à Domino. Huic igitur tuarum nuptiarum auſpici gratias agito. Confirmat Sirach, quod dixit Solomon: Pars bona, mulier bona, in parte bona timentium Deum, dabitur viro pro factis bonis. A Deo manat omne bonum, teſte Iacobo: is pro ſua inſcrutabili voluntate partitur inter homines ſua dona. Vulgus autem exiſtimat illos plurimum debere Deo, qui formoſi, aut divites, aut generoſi naſcuntur. Sed quid prædicat nobis Eccleſiaſticus? Cui contigit uxor bona, partem bonam

a Cap. 26.

ſorti-

ſortitus eſt. Ea pars non temere datur quibuslibet, ſed timentibus Deum, quique ſibi benefactis Deum reddidere propitium. Item Solomon parœmiographus a: *Sapiens, inquit, mulier ædificat domum ſuam, inſipiens exstructam quoque manibus deſtruet. Ad hæc Eccleſiaſtes, luſtratis omnibus quæ ſub cœlo ſunt, comperit amariorem morte mulierem. Si res tam acerba eſt uxor mala, cogita quàm ingens ſit Dei donum, mulier bona. Vbi ſunt igitur, qui conſultis aſtris venantur horam fortunatam ineundo matrimonio? qui magicis artibus illiciunt puellas aut juvenes? His ſi contingit infelix conjugium, ut ferè fit, non habent quod incuſent Deum, ſed aſtris impoſtoribus ſcribant dicam, & mendacibus dæmonibus intendant crimen, vel potius ſibi ipſis, qui ſpiritibus impiis fidere maluerunt quàm Deo longe benigniſſimo, diviti in omnes qui invocant ipſum. Veteres illi, quanquam ignari veræ religionis, tamen pro ſua ſuperſtitione*

a Cap. 14.

nihil

nihil rerum ſeriarum auſpicabantur, niſi à ſacris ac numinis alicujus invocatione. Geſturi bellum immolabant Marti, navigaturi Neptuno, negotiaturi Mercurio, ducturi ſponſam Iunoni ac Veneri: & Chriſtiani ſic matrimonium inimus, quaſi res ſit ludicra, & utcunque lubitum erit reſcindenda, quum ab hoc fonte pendeat totius vitæ vel calamitas vel felicitas. Merces aliquo deportaturi vovemus aliquid muneris Nicolao, & ſponſam ducturi nullum appellamus numen? A quo vero potius petamus auſpicatum conjugium, quàm ab eo qui inſtituit, qui conſecravit connubium? Deprecamur adverſam valetudinem, & non deprecamur malam uxorem, morte triſtiorem? Precamur à Deo felicem annonam, & non precamur fauſtum conjugium? Soli Chriſtiani noverunt Eccleſiæ ſacramenta, extra quam nulla eſt vera religio. Gentium autem ſuperſtitio in mille diſcrimina fuit diſſecta, nec defuit aliqua natio tam barbara, quæ vix ullum numen agnoſceret: nulla tamen

H fuit

fuit tam immanis & effera, quin religionis aliquid tribueret matrimonio. Ariſtoteles, Xenophon, Plutarchus Chriſtum non agnoverunt, tamen de nulla re ſcripſerunt ſanctius ac religioſius, quàm de matrimonio. Siquidem Peripateticus ille, quanquam alioqui non admodum memor numinis, de conjugio ſic loquitur: Exiſtimare debet mulier bene compoſita, mores viri eſſe legem ſuæ vitæ, impoſitam ipſi à Deo per conjunctionem matrimonii, atque conſortii. Quis docuit hunc atheon, autore Deo jungi matrimonia? Iterum aliquanto poſt: Quamobrem qui iſta negligit, & Deos videtur negligere. Propter Deos igitur quibus præſentibus ſacra fecit, & uxorem duxit, &c. Qui negat mundum à Deo conditum, fatetur matrimonium abſque Deo non coire. Quid autem Xenophon? apud quem quũ Socrates interrogaſſet Iſchomachum, num ipſe ſponſam docuiſſet ea, quæ ſpectant ad bene gubernandum familiam; reſpondet hunc in modum: Minime, ſed rem divinam feci, quum

cate-

cæteris diis, tum præcipue Iovi, ut mihi quæ forent optima docere contingeret, illi perdiſcere: & colligit ſimilia fuiſſe vota ſponſæ, vel hoc argumento, quod ſe mariti monitis docilem ac morigeram præbuiſſet. Meminit & Plutarchus de ſacrificio, quod ex more fiebat Iunoni conjugali. Quin & lectulum ipſum connubialem, genio cuipiam ſacrum habitum, declarat Iuvenalis, ſic invehens in adulteros:

Antiquum & vetus eſt, alienum
Poſthume lectum
Concutere, & ſacri genium contemnere fulcri.

Apud ignaros veræ religionis religioſum erat conjugium: & apud veræ religionis profeſſores, res eſt prophana ludicraque? Si nos non movent Ethnicorum exempla, certe vertamus oculos ad exempla Patriarcharum, quos nobis proponunt ſacræ literæ. Iſaac quomodo junctus eſt Rebeccæ a? *num furtivis congreſſibus? num ſortilegiis, aut maleficiis? Abrahæ patri conceſſit delectum*

a Gen. 24.

uxoris. Is ſpectatæ fidei famulo, ſed prius ſanctiſſimo jurejurando obſtricto, delegat hanc provinciam, ut omnium maxime ſeriam: nec aliis tamen auſpiciis quàm æterni numinis. Sic enim loquitur: Dominus cœli & terræ, qui tulit me de domo patris mei, & de terra nativitatis meæ, qui loquutus eſt mihi, & juravit mihi, dicens: Semini tuo dabo terram hanc, ipſe mittet angelum ſuum coram te, & accipies inde uxorem filio meo. Rurſus ubi famulus pervenerat quo proficiſcebatur, orat juxta puteum, & ad bene fortunandas nuptias implorat Domini miſericordiam: ubi votis reſpondiſſent omnia proſtratus in terram adorat Dominum, agitque gratias, quod illo proſperante res eveniſſet ex ſententia. Nec tamen abducitur puella niſi ex conſenſu parentum, qui filiam lætis ominibus tradunt, dicuntque. A Domino egreſſus eſt ſermo, non poſſumus extra placitum ejus quicquam aliud loqui tecum. Sic, nimirum ſic iniri debent fortunata conjugia. Filius ſimpliciter obediens, unice diligit ſponſam

ſam ſuam, veluti per parentem à Deo datam. Famulus fidelis ac pius, exequendis mandatis meminit & religionis & obedientiæ, familiæ ſuæ referens diſciplinam. Abraham non legitur conſuluiſſe filium, quam vellet uxorem: nec Rebecca rogatur, num talem vellet maritum. Neuter alterum viderat: & tamen inter eos vehemens & conſtans amor fuit, adeo ut Iſaac oblivisceretur mœroris, quem ex obitu matris conceperat: videlicet & matrem ipſam relicturus & adhæſurus uxori ſuæ, ſi res ita tuliſſet: nunc matris memoria quodammodo ceſſit amori conjugis. Neutra ex parte fit mentio de ætate, de forma, de cenſibus. Sufficit ſocero & ſotrui, quod ita Deo viſum eſt. Non hæc eò dicuntur, quod probem adacta conjugia, ſed imagine propoſita demonſtrare volui, quantum abſint à forma Chriſtiani conjugii, qui furtim, inſciis & invitis parentibus, libidinis & vini auſpiciis, per malas artes conglutinant inceſtas nuptias. Quanto plures ſunt inter Chriſtianos, qui propius accedunt

ad exemplum Sichem Evei, qui poſt raptam & conſtupratam Dinam filiam Iacob, per patrem Emor ambiit matrimonium, nihil non deferens. Quis fuit exitus violenti ac præpoſteri matrimonii? Poſt triduum interfecti ſunt omnes ejus civitatis mares, rebus cunctis in prædam abactis. Conveniebat inter puellam & juvenem, at non conveniebat inter parentes. Novi quendam clari generis, qui noctu appulſus navigio, & furtim ingreſſus arcem, rapuit filiam unà cum patre ſene, raptam abduxit quò voluit, & viſum eſt aulicis facinus elegans. Sic ille temulentus, nepos, prædo, furioſus, habuit optimo genere ſanctiſſimisque moribus ac probe dotatam coniugem: illa crucem perpetuam, ac ſuæ pietatis materiam. Quid autem beatus Iſaac, nónne formam ineundi matrimonii, à patre traditam, transfudit in filium Iacob? præſcribit familiam, unde volebat accipi conjugem. Nihil recuſat Iacob, ſuſcipit longinquam ac periculoſam peregrinationem, nec vim incogitat, nec inſidias ſtruit

puellæ, ſed poſt viſionem angelorum, adorat Dominum, & erecto lapide, quem capiti ſuppoſuerat dormiturus, obiter noſtrorum temporum procis ſuã exprobrans mollitiem, quorum cervices vix durant innixæ plumis anſerinis, votum nuncupat Deo. His auſpiciis fretus adit puellam, nec illi clàm loquitur de matrimonio, ſed paciſcitur cum Laban patre conjugium Rachelis ſeptem annorum ſervitio: nec interim attingit adamatam puellam, verſans in iiſdem ædibus, atque adeo paſcuis communibus. Demum obtruſa per dolum Lia, non ſuſcitat divortium, ſed renovata pactione, recipit alterius hebdomadis conditionem, tanta vis erat amoris: ſed rurſus tanta pudicitia, ut intra tot annos nulla conſuetudinis occaſio perpulerit animum illius, ut ante legitimum tempus furtivo congreſſu delibaret conjugem ſuam. Quotuſquiſque nunc inter Chriſtianos celebrat nuptias, ut non ordine præpoſtero prius cognita ſit conjunx quam ducta, imò ſæpius cognita priuſquam deſponſata?

Nonnullis ſponſis tam impotens eſt ardor libidinis, ut corpuſculo puellari vim adferant, non tam delibantes virginitatem, quàm ipſam virginem in ſummum vitæ diſcrimen adducentes. Et miramur inter Chriſtianos eſſe parum auſpicata coniugia, quæ ſic coëunt abſque Deo? Vis audire exitum ſancte initi coniugii? Genuit Iacob duodecim filios, Iſraëliticarum tribuum principes quibus ubi benedixiſſet mandaſſetque quæ voluit, collegit pedes ſuos ſuper lectulum, & appoſitus eſt ad populum ſuum. Cæterum Eſau, quoniam non accepit uxorem ex patris ſententia, ſed opes ac formam ſequutus, duxit uxores tres ex gente Chananitide, ex his ſuſcepit filios, impiarum ac reprobatarum gentium, ſemperque Iſraëlitico populo rebellium autores. Vnde de diſparibus fratribus diſpar editum eſt oraculum: Iacob dilexi, Eſau autem odio habui. Nam ad hoc quoque valet coniugium, divinis initum auſpiciis, ut piam Deoque gratam gignas poſteritatem; non tantum in hoc ut ſuaviter ætatem cum

uxore tranſigas. Eoque toties vetuit Dominus, ne Iſraëlitici miſcerent connubia cum impiis ac prophanis gentibus. Quin & Thobiæ filius, angeli ductu auſpicioque Dei repperit uxorem, coit matrimonium fidejuſſore Dei nuncio Raphaële, patre filiam in manum juvenis tradente cum bonis ominibus: Deus, inquit, Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob vobiſcum ſit, & ipſe conjungat vos, impleatque benedictionem ſuam in vobis. Quoque magis ratum eſſet conjugium, ſumpta charta deſcribitur initum conjugium. Sponſus & ſponſa tres dies ac noctes in eodem cubiculo peragunt in ſanctis precibus, & pudicis cum Deo colloquiis. Quarta demum nocte jungunt caſtos complexus, idque juxta monita Raphaëlis, cum timore Domini, prolis amore potius quam libidinis, ut in ſemine benedictionem conſequerentur: ſic enim legimus in eo libro. Ea demum ſunt auſpicata conjugia, quæ bene fortunat Deus, quæ non ab aſtrologis, aut ineptis ominibus, ſed à ſanctis precibus ſortiuntur auſpicia.

Vis audire quam fuerit felix hoc conjugium? Duas luctuoſas domos vertit in gaudium, & abacto malo genio, liberata ſponſa, illuminato Thobia patre, piis gratulationibus reſonant omnia. Quod autem unquam fuit conjugium felicius, quam ſacratiſſimæ virginis & Ioſeph? Id vero num coit clancularii congreſſibus? Nequaquam. Quid enim audis ex Matthæo? Quum deſponſata eſſet: & iuxta Lucam audis angelum miſſum ad virginem deſponſatam viro, cui nomen erat Ioſeph de domo David. A quibus deſponſatam? nimirum à parentibus, qui teneræ virgini ſponſum ex tribu legitima, iuxta legis præſcriptum, delegerant. Et in ſanctis parentibus agebat voluntas numinis. Vivebat ſponſus cum ſponſa, jungebatur eodem tecto, fortaſſis & cubiculo communi, & incolumis fuit integritas. Thalamus non coitu, ſed ſanctis precibus dedicabatur. Cubiculum in templum eſt verſum, ubi quotidiano piorum votorum ſuffitu litabatur Deo: expectabatur cœleſte oraculum, nec

prius

prius iudicabant eſſe fas auſpicari connubialem congreſſum. Quod autoribus parentibus iuncti ſunt, erat obedientiæ, quam illis debebant: quod abſtinent à congreſſu, religionis erat. Video plurimos beatiſſimæ virginis cultores, qui laudes illius decantent, qui ſtatuas illius donariis ornent, cereis adorent: verum ubi ſunt, qui virginis exemplum ſtudent æmulari? Atqui hic erat cultus illi longe gratiſſimus. Quur petitur coniugii felicitas ab aſtris aut ſortibus? ab exemplis erat petenda. Editum eſt hoc exemplum, non ut aſſequaris in omnibus, ſed ut ſequaris pro viribus. Audis deſponſatam à parentibus: ne ſperes igitur felices nuptias, quas invitis aut inſciis parentibus furtivo congreſſu per verba de futuro, & copulam de præſenti conglutinas. Si parentes aut neſciunt aut fungi nolunt officio: ſunt alii cognati, ſunt ſeniores, ſunt magiſtratus & Epiſcopi, quorum conſilio felicius coire poteſt matrimonium. Audis ſponſi & ſponſæ domeſticam conſuetudinem abſque contactu corporum. Hoc

abs te quidem non exigitur, verum in hoc valeat exempli ſplendor, ut uxor habeatur gignendæ proli potius quàm libidini, utque parcus ac verecundus ſit uſus coniugii. Talem prolem ſic parere non niſi uni datum eſt virgini: & tamen ſi pro tua virili fueris æmulatus exemplum legitime initi, pureque culti matrimonii, ſperare licebit liberos eius cultores, quem illa peperit. Genuit illa filium Dei ſine viri concubitu: ſi legitime natos ad pietatem inſtitueris, habebis & tu filios Dei, cohæredes Chriſti. Hæc erit abunde magna felicitas. Verum ideo videmus inter Chriſtianos eſſe tam multa luctuoſa coniugia, quod non ſolum recedimus ab exemplis ſanctorum, quæ nobis ſacris voluminibus commendata ſunt, verum etiam ab Ethnicorum, qui coniugia, quæ nos approbamus, pro irritis ducebant. Detur hoc iuri liberorum, ut inviti non adigantur ad matrimonium: detur hoc autoritati parentum, ut ſine his liberi non contrahant matrimonium. Et ſi deſideratur in parentibus vel iudicium

vel

vel integritas, ut nunc prolapſi ſunt hominum mores, deſignetur judex, cujus æquitas ſuccurrat commodo liberorum. Sunt prætores qui probant aut reſcindunt contractus vulgares: ſunt ædiles, qui curant, ne vini menſura ſit æquo minor, & res tanta per leves & inter leves, nullis gravibus arbitris peragitur?

Ergo quoniam judicium pendet utrinque, partim è parentibus, partim è liberis, convenit ea proponere, quæ judicium vitiant aut ſyncerum reddunt. Nec enim ideo ceſſare debet induſtriæ noſtræ ſedulitas, quod omnis ſucceſſus fiducia ſit à Deo, qui voluit in omnibus actionibus noſtris hæc duo conjungi, ſummam de ipſo fiduciam, & noſtram pro viribus, imò pro doni ab ipſo dati modulo vigilantiam. Vult nos ab ipſo pendere, non quemadmodum pendet infans à matre, ſed quemadmodum dux à rege ſuo. Navanda eſt opera ſtrennue, ſed ex illius præſcripto, illi committendus eventus, cujus auſpiciis omnipotentibus res geritur. Primum

igitur

igitur fuerit, quemadmodum diximus judicium rectum ac felix à Deo precibus flagitare. a *Deinde conſiderandum quem ſcopum tibi proponas: hinc enim potiſſimum pendet judicii ſynceritas, aut corruptela. Qui in deligendo genero, aut nuru, ceu præcipuum ſcopum ſibi proponunt formam, ætatem, opes, aut generis claritudinem, aut factionem præpotentem, ſæpenumero pro feliciſſimis conciliant inauſpicatiſſima matrimonia, quum caput hujus felicitatis in hoc ſitum ſit, ut apta ſit conjunctio, & inter bonos & æquales ſit perpetua concordia. Quod reliquum eſt, procurabit Dominus: & quod optimum eſt, faciet etiam feliciſſimum. Quanquam nihil poteſt infelix dici, quod approbante Deo geritur, quicunque ſequetur eventus. Nam frequenter ſumma, re vera, calamitas eſt, quam mundus appellat abſolutam felicitatem. Fateor, non ſine cauſa celebratur literis eruditorum Pittaci dictum: Æqualem ducito. Quandoquidem & juxta proverbium:*

a Delectus.

pares

pares cum paribus ut facillime congregantur, ita firmiſſime cohærent: verum hæc æqualitas non ex opibus tantum, ſed ex omni genere bonorum æſtimanda eſt: in quibus rurſum non eſt invertendus ordo, quod vulgus hominum ſolet, protinus ad cenſum, de moribus ultima fiet quæſtio. a *In hac ſupputatione primum ad calculum vocanda ſunt bona animi, deinde bona corporis, poſtremo quæ vocantur externa. Atque in ipſis animi bonis ordo quidam eſt: ſunt enim animi bona, quæ non ſtatim reddunt bonos, veluti docilitas, memoriæ felicitas, eruditio, facundia, ſolertia, dexteritas, quod his ad turpitudinem abuti liceat. Cæterum pudicitia, ſobrietas, temperantia, modeſtia, veritas, prudentia, taciturnitas, fides, vigilantia, protinus, ubi adſunt, reddunt hominem bonum: & ſi ad hæc indoles ipſa videtur eſſe propenſa, ſpem optimam præbent, puellam ad tuos mores fingi poſſe: certior etiam ſpes fuerit, ſi ad bonam indolem acceſſerit*

a Iuvenalis.

proba

proba educatio. De vitiis eadem fuerit judicandi ratio. Sunt autem quædam animorum dotes, quæ ſe ſtatim in ipſa, quod ajunt, fronte proferunt, pudor, pudicitia, comitas, modeſtia, quanquam certiſſimus animi index eſt oratio. Loquere, inquit Socrates, adoleſcens ut te videam: Philoſophus enim oculos habebat in auribus, non in facie. Multi ſat habent vidiſſe puellã, cujus nuptias ambiunt: ſi vere cupiunt videre, colloquantur. Quoque minus fallantur, illud diligenter inquirendum, apud quos & quibus rationibus puella ſit educata. Magni quidem refert bene natam eſſe, ſed longe magis, recte fuiſſe educatam: adeo ut non raro videamus adoleſcentes, ac puellas ex optimis prognatas, & præclaris naturæ dotibus præditas, ſic educationis indulgentia degeneraſſe, ut ſpuriis ac ſuppoſititiis videri deteriores poſſint: rurſus nothos apud probos liberaliter educatos, ingenuis etiam honeſtate morum antecellere. In his rurſum, non tantum ſpectandum, quæ ſint dotes naturæ, verum-

rum etiam quæ ſit ingeniorum harmonia: non enim ſemper ſimilibus ſimilia congruunt. Si juvenis erit naturæ lentior, conveniet ſponſa vigilantioris ingenii. Si ſponſus erit profuſior, congruet uxor frugalior, & ad rem ſervandam attentior. Rurſus ſi iuvenis erit ardentioris ingenii, accommodabitur puella temperantioris naturæ, quæ pro tempore norit & cedere, & obſequi. Quandoquidem huiuſmodi differentiæ ingeniorum etiam in bonis naturis reperiuntur, quæ niſi apte committantur, reddunt parum felix conjugium. Verum inter omnes animi dotes in primis ſpectandum eſt, quâ pietate ſe geſſerint erga parentes, & quantus ſit affectus pietatis erga Deum. Ad nullam enim virtutem non erit docilis, qui pietatem didicit. Verum hic vigilandum ne pro pia ducas ſuperſtitioſam. Quemadmodum enim vera pietate nihil tractabilius, ita ſuperſtitione nihil præfractius. Ea peſtis fœminis quàm viris eſt familiarior. Eſt tamen aliqua levis ſuperſtitio, ad quam æquum eſt virum connivere.

nivere.

nivere, donec proficiat uxor. Iam ut Paulus uxori Chriſtianæ permittit, uti cum viro, qui nondum velit profiteri Chriſtum, maneat, ſi modo ille non exhorreat diverſæ religionis conſortem: cæterum non permittit nubere, niſi eiuſdem religionis viro: quanquam hoc à Chriſtianis parum fuiſſe ſervatum, declarat Tertullianus: ita temporibus hiſce conſultum videtur, ut vir ferat uxorem, uxor virum, ſi forte alter per alterum corrigatur, inter quos non omnino convenit de dogmatibus, de quibus hodie fervet per univerſum orbem diſceptatio, niſi rabies impietatis eò proceſſerit, ut abnegetur totus Chriſtus cum ſacris literis, & Apoſtolorum ſymbolo, quæ manifeſta eſt apoſtaſia. Cæterum illud providendum, ne matrimonio iungantur, quorum alter vehementer infectus eſt improbatæ factionis ſtudio. Nam iuxta doctrinam Apoſtolicam, impar coniugium ferri debet, ſi citra noſtram culpam contractum eſt: at contrahi non debet. Porrò utrum ſit conſultius, virginem rudem

dem a *ducere, an viduã jam inſtitutã, pro ſuo quiſque animo ſtatuat. Video quoſdã ejus eſſe ſententiæ, quæ videtur Iſchomacho Xenophontico placuiſſe, ut ſatius eſſe putent ducere virginem teneram, quæ è parentis ædibus nihil adferat ad ſponſum, præter pudicitiam, verecundiam, & mores ad omnia dociles. Quum enim non ſit eadem rectè inſtituendi ratio, pro tanta ingeniorum varietate, non quævis inſtitutio cuivis accommoda eſt. Neque enim raro videmus duos optimos viros, quorum neuter alteri ſit accommodus ad perpetuam vitæ conſuetudinem. Proinde qui felicem quidem naturam, ſed rudem elegit, ſi bonus artifex eſt, fingit ad ſuos mores conjugem, & ſuccedet, auſpice Deo, ſi modo mores ipſius reſpondeant ad honeſti regulam. Contrà alii fugientes inſtitutionis tædium, quod & longum eſt, nec ubique ſuccedit, malunt viduam, jam domitam ac formatam. Nec diſplicet horum ſententia, modo reputent, qualem illa ſe præbuerit viro*

a Sponſa rudis.

priori

priori, quibusque rationibus & artibus fuerit ab illo docta. Confidendum enim eſt eam & tibi morigeram docilémque futuram, quæ ſe præbuerit obſequentem marito defuncto. In his igitur non tam diſpiciendum eſt, an ſit æqualis uxor, quàm an ſit apta: nam Pittaci dictum utrunque complectitur, τὴν κατ' ἑαυτὸν, id eſt tibi congruam. Congruunt autem nonnunquam quæ nec æqualia ſunt nec ſimilia. Stultiſſimum autem fuerit, ſtudio male moratam uxorem domum ducere, quæ tuam patientiam exerceat: quemadmodum à Socrate factum legimus, qui quum duas haberet uxores moroſas & intractabiles, demirantibus amicis quamobrem eas ferret, more ſuo εἰρωνικῶς reſpondit, ſe domi diſcere tolerantiam, qua foris eſſet utendum. Et fortaſſe Socrates non in hoc duxerat: illud tamen mirandum, hominem Philoſophum vel non delegiſſe ſibi dociles, vel non inſtituiſſe quemadmodum oportuit: niſi forte ſtudioſior fuit reipublicæ quàm rei domeſticæ. Atqui ut demus alicubi rem-

publi-

publicam anteponendam rei domeſticæ: certe præcipuam curam ſibi poſcunt à bonis viris uxor, liberi, ac familia. Quod ſi ſua cuique domus negligatur, nec civitas ex his conſtans poterit ſubſiſtere. Satis erit viro bono, aut probæ mulieri, ſi ferat quod nec mutari nec corrigi poteſt. Malum accerſere dementis eſt. Abunde multum malorum, etiamſi nihil à nobis prætermiſſum fuerit, invehunt caſus rerum humanarum, ſemper ad deteriora proclivium, tantum abeſt ut oporteat adſciſcere.

Quemadmodum autem de arte non recte judicat niſi artifex, ita de probitate non recte judicat niſi vir probus, ac rerum uſu callidus. Itaque qui cupit deligere probam ſponſam, neceſſe eſt ut ipſe prius ſe reddat virum probum. In hoc judicio potiores ſunt tribuendæ majoribus aut parentibus, non tantum ob id quod juvenibus ac puellis ferè ſolet amor imponere, cæcus, ut ajunt, judex: verum etiam ob id quod ætas grandior, multa rerum experientia callidior, rectius conſulit quam juventus,

ventus, quæ cupiditatibus ducitur magis quàm ratione, cuique rerum inſcitia, iuxta laudatam veterum ſententiam, parit confidentiam, atque hoc propior eſt periculo, quod non metuit periculum. Amori frequenter honeſta videntur quæ fœda ſunt, quemadmodum ſcripſit Theocritus; ſibique blanditur, violentiam ac ferociam in proco fortitudinis nomine donans, profuſionem appellat benignitatem, intemperantiam libidinis effrenem peculiari vocabulo γυναικοφιλίαν *vocat: Item in puella meretriciam dicacitatem appellat urbanitatem, oculorum, inceſſus, ac geſtuum laſciviam interpretatur comitatem. Sunt qui totos mores in hoc eſſe ſitos exiſtimant, ſi puella conſuevit ſubinde flectere genua, componere manus, & os anguſtiore rictu contrahere, in convivio quam minimum attingere potus aut cibi, ſed corpore prius clanculum paſto; non porrigere ſiniſtram ubi dextram oportuit, ſummis digitis attingere cibum, in riſu non oſtendere dentes: huiuſmodi nugis edoctam exi-*

ſtimant

ſtimant ſatis inſtructam ut ad ſponſum eat. Imò penitus erat animis inſerenda probitas, quæ ſe fronte, oculis, vultu, totoque corporis geſtu proferat citra fucum, ſed quemadmodum bona corporis temperatura ultro ſe vero totius corporis colore atq; alacritate prodit.

Ad recte iudicandum non minimum habebit momenti famæ præiudicium, non quod hæc non ſæpe mentiatur, tam ficti pravique tenax quàm nuncia veri, ſed quod non abs re dixit Heſiodus, non omnino de nihilo eſſe, quod populari fama iactatur. Ad hæc quemadmodum arcet à ſacerdotio etiam falſa infamia: ita qui connubium optat undiquaque felix, curare debet ut talem deligat, de qua mentiri fama veretur. Etenim ſi C. Cæſar merito repudiavit uxorem ob adulterii ſuſpicionem, quum ipſe citatus teſtis, negaſſet ſe quicquam de uxore ſuſpicari, quod exiſtimaret Cæſaris uxorem non ſolum vacare oportere crimine, verum etiam omni criminis ſuſpicione: quanto iuſtius abſtinebit inve-

iuvenis ab eius coniugio, quæ licet innocens, tamen popularibus fabulis circumfertur. Quiſquis repudiat, labem inurit famæ coniugis. Procus qui abſtinet à coniugio, videtur non aſſequutus quod petebat: & manet integrum puellæ nubendi ius. Iure notatus eſt ab Olympiade iuvenis ille, qui duxerat uxorem eleganti quidem forma, ſed fama parum ſecunda: Demens, inquit, oculis duxit uxorem, non auribus. Nihil autem periculi ſit, ſi quis ſimul & auribus & oculis ducat uxorem, modo oculos & aures habeat philoſophicas, hoc eſt, aures habeat in oculis, & oculos in auribus. Oculus qui non videt niſi formam corporis, & ſummam cuticulæ gratiam, non eſt oculus Philoſophicus. Oculus Philoſophi per ea quæ ſunt corporis perſpicit animi formam, & huc potiſſimum transfert amorem ſuum. Nam ipſa frontis modeſtia, oculorum ſimplicitas, vultus ipſe, totiusque corporis geſtus, ſermo quidam eſt viro prudenti: Itaque auditur etiam quæ tacita cernitur, quod contempla-

tor

tor in oculis habeat aures. Certius tamen judicium eſt ex auribus oculatis, quam ex auritis oculis.

Erit & illud ſpectandum in ſponſo & ſponſa deligenda, num quam artem didicerit atque exercuerit. Si res eſt tenuis, neceſſarium erit artificium: ſin ampla, tamen duplicem adferet commoditatem noviſſe artem. Primum enim ſi quis caſus eripuerit facultates, ut hoc genus rerum eſt fortunæ ludibriis obnoxium, habebit quo fugiat inopiam, & abſtineat à malis artibus. Artem non ſolum quavis alit terra, juxta proverbium, ſed quavis etiam fortuna, aut ut rectius dicam, quamvis fortunam alit ars. Deinde minus indulgebitur ocio, quæ morum præcipua peſtis eſt. Solon legibus caviſſe legitur, ut filius quem parentes nullam artem docuiſſent, non cogeretur illos alere ſenio defectos, aut ad inopiam redactos. Atqui vetuſtiſſima lex erat inſcripta mentibus omnium nationum, ut liberi, ſi parentibus hoc officii graventur impendere, quod pulli

ciconiarum reponunt ſuis parentibus, velut impii conjiciantur in vincula. At Solon indignos judicavit hoc officio parentes, quibus non fuiſſet cura ſic inſtituere liberos, ut eſſet quo poſſent ipſis ſuccurrere. Impudenter enim videtur officium repoſcere, qui ipſe ceſſavit in officio: nec æquum videtur eum velle metere, qui quum eſſet tempus non fecerit ſementem. Quod ſi liberi à parentibus, quum eſſent minores, neglecti, poſt ſuapte induſtria paraverunt ſibi fortunam, non prohibebat legislator humanitatis officium, ſed tamen eos à ſuccurrendi neceſſitate liberavit, quo magis excitarentur progenitores ad juventutem honeſtis artibus inſtituendam: quæ res vel ad hoc conducit, ut rudis ætas ad ocium ac libidinem proclivis, & ad vitium, ut inquit ille, cerea, minus pateat corruptelæ.

Sunt autem artium varia diſcrimina. Summa diviſione ſecantur in liberales & mechanicas. Liberales animi judicio potiſſimum conſtant, quod

genus

genus ſunt, Rhetorica, Arithmetica, Geographia, & Iuris ſcientia. Mechanica requirunt operam manuariam, qualis eſt architectura. Sunt quædam inter has media, ut ſtatuaria, pictura, & medicina: harum enim minima pars manibus peragitur, ſed animi judicio potius. Adverſus inopiam certiſſimum præſidium eſt ars medicandi, quæ longiſſime abeſt à neceſſitate mendicandi. Huic proxima eſt jurisprudentia, affinis politica.

Plurimos alit & Grammatica, ſed alit tantum: quæ complectitur & poëticen, & ut nunc ſunt tempora, rhetoricen. Nam ab adytis Theologiæ conjuges arcentur, idque non tam legibus Pontificiis, quam Theologorum conſpiratione. Inter Politicas artes præſtantiores ſunt, aut certe quietiores, quibus in pace locus eſt, ut Rhetorica ac Iuriſprudentia, quam quibus utendum in bello: non quod præclara res non ſit, militaris rei peritia vim hoſtium à civium capitibus ac fortunis propulſare: ſed quod, ut nunc vetus

mos inolevit, bellum ferè per homines barbaros & immanes geritur, qui Carum more vitam habent venalem. Attamen tam perverſa ſunt hominum judicia, ut puellæ putent ſeſe præclaras nactas eſſe nuptias, ſi Cari nupſerint, qui venalem habet animam, & ad quemvis odorem belli provolat, relictis uxore liberisque, conducendus ad lanienam: ac nobilitatis partem eſſe ducunt, commiſceri viro tot ſacrilegiis, rapinis, cædibus, inceſtis, aliisque ſceleribus abominando. Expectent quidem à Deo præmium, quæ tales viros ſi corrigere non queant, perferunt. Cæterum, me quidem autore, nulla puella talibus nubet, ſi continget alius maritus quamvis humilis, modo peritus artis innocuæ. Inter artes quæ corporis valetudini ſimul & augendæ rei familiari conducunt, primam laudem veterum conſenſus tribuit agriculturæ: quæ quum olim, potentiſſimis regibus & clariſſimis ſenatoribus fuerit honorifica, nunc ad abjectiſſimos homines relegatur, ad quos labor omnis

mnis redit, fructus ad ocioſos: eoque rediêre mores, ut puella prorſus abjecta videatur, quæ locata eſt agricolæ. Atqui ſi corporum valetudinem ſpectemus, quæ jure numeratur inter præcipua bona, non eſt alia vita ſalubrior: ſi frugalitatem, nuſquam minoris vivitur: ſi quæſtum, non aliunde lucrum innocentius: ſi, quod eſt præcipuum, vitæ integritatem, non eſt alibi minus corruptelæ. Verum non eſt hujus inſtituti, decantare laudes vitæ ruſticanæ. Factum eſt id eleganter, quum ab aliis multis diſertiſſimis viris, tum præcipue à Xenophonte Græco, & Vergilio noſtro. Nec error popularis tantum apud ſapientes viros valere debet, ut quod per ſe melius eſt, poſthabeatur deterioribus: quin illud potius agendum, ut exemplo laudabili ſuus honos reſtituatur. Cæterum quos civilia munia non patiuntur ruri perpetuo vitam agere, tamen poterunt ſeſe velut amphibii, utrique vitæ inſtituto partiri. Id fiet, ſi, quoties datur ab urbanis functionibus vacatio,

rus ſe conferant : quod quo fiet crebrius, hoc melius habebunt agrorum proventus: deinde ipſe vegetior & alacrior redibit ad civilia negocia, atque hac viciſſitudine nec urbis nec ruris unquam tædium ſentiet. Vxor interim domi ſervare ac diſtribuere curabit, quod maritus ex agro convehi juſſerit. Hoc vitæ genus longe tum felicius tum innocentius, tum denique tutius eſt hac negociatione, quæ nunc vulgo exercetur, quæ viros bonam anni partem procul arcens à penatibus, per montes ac maria, per loca latrociniis infamia, magno cum incolumitatis diſcrimine, ſæpe etiam rerum omnium jactura, volitare cogit. Talibus quæ nuptæ ſunt, non multum abſunt à viduis, nec unquam ſecuro vacuóque ſunt animo, dum nunc maritis, nunc mercibus, frequenter utriſque metuunt. Et ut omnia recte ſint, tamen examinantur vanis rumoribus, nonnunquam & inſomniis. Tutius & innocuum eſt cum fidelibus agris habere commercium, qui quod acce-

acceperunt multo cum fœnore reddunt. Nec male audit hæc fœneratio: quóque diligentius coluntur, hoc uberiorem reddunt proventũ. Et ſi quando votis parum reſpondet annus, proximus ſarcit prioris diſpendium. Non ſolum autem accipiunt ac remittunt cultorem ſuum incolumem, verum etiam valentiorem reddunt, ſi ſublanguidum acceperunt. Hæc negociatio neſcit fraudem, quum vulgaris iſta vix abſque dolis agatur, nec temere felix eſt, niſi vafris ac verſipellibus. Chriſtianis vero lucrum fraude partum, damnum eſt non lucrum: neque quicquam oportet eſſe dulce Chriſtianis, quod arrodit conſcientiam. Quemadmodum docet Solomon: cap. 17. Melior eſt buccella ſicca cum gaudio, quam domus plena victimis cum jurgio. Vbicunque eſt animus ſibi male conſcius: ibi perpetua rixa eſt, quam effugere non poſſis quocunque te verteris. Et iterum: Melius eſt pauxillum cum juſtitia, quam multi fructus cum iniquitate. Concinit his & pſal-

tes a: *Melius eſt modicum juſto, ſuper divitias peccatorum multas. Habent multa bona qui Deum habent, cum quantulacunque ſubſtantiola. Cæterum ubi Deus abeſt, & adeſt mala conſcientia, quid eſſe poteſt amplum aut magnum? Valeat poſſeſſor oportet, ait ille: at impiis ea pars ægrotat, quæ ſi valeat, etiam adverſa vertit in hilaritatem. Adde his, quod lucri male parti ferè infelix eſt exitus, juxta Plautinum illud: Male partum male diſperit. Quoties enim vidimus, opes uſuris, monopoliis, aliiſque fraudibus diu congeſtas, ſemel vel incendio vel tempeſtate perire, vel à principibus confiſcari, qui diſſimulantes vendunt illis monopoliorum ius, ſinuntq; ſpongias impleri affatim: at ubi viſum fuerit commodũ, impletas exprimunt. Quid attinet hic cõmemorare de planis & impoſtoribus, velut qui ex gemmis adulterinis, aut ex auro factitio quæſtum faciunt, qui per Alcumiſticam aut fictitiam magiam deludunt in-*

a Pſal. 37.

cautos: aut qui turpium voluptatum miniſtri ſunt, quales cupediarii, popinatores, lenones, tibicines, & funambuli? Quid de chartariis & aleonibus? nam & hinc vivunt quidam. Puella quæ ſciens nubit talibus, digna eſt malo, quippe fautrix nequitiæ. Si dicat: Non poſſum cœlebs vivere, nec obtingit alius maritus: felicius illi polliceor matrimonium, ſi vel infimo veteramentario nupſerit, quam talibus artificibus.

Hactenus de virorum artificiis. Cæterum puella, quæ ſub parentibus didicit curare rem domeſticam, artem didicit haud quaquam aſpernandam. Huic enim nunquam defuturum eſt quod agat domi: quin & ad confirmandam corporis valetudinem ſatis erit exercitationis, ſi domus partes frequenter obeat, nunc in culina, nunc in gynæcitide, nunc in andronitide, nunc in thalamo, nunc cœnaculis, aut ipſa componat quæ oportet, aut aliis præſcribat quid facto ſit opus. Fuſus & colus omnium quidem fœminarum

ſunt inſtrumenta, ad vitandum ociũ idonea. Ocium autem quum omnibus perniicioſum eſt, tum adoleſcentibus ac mulieribus longe pernicioſiſſimum. Sunt enim viri qui res magnas tractant ſola mentis agitatione. Puellaris animus niſi detineatur occupatione, protinus in deteriora dilabitur. Et recte quidem faciunt, qui quod nolint ſuas filias ad opificium educari, vel ob facultatum abundantiam, vel ob generis ac fortunæ dignitatem, tamen docent eas artem texendi aulea, aut Serica, aut canere fidibus, ne deſit quo fallant ocium: rectius tamen facturi, ſi eas bonis literis erudiendas curarent. Nam quæ texit, ſic eſt occupata, ut tamen interim vacet audire juvenum fabulas, & obiter reſpondere jocis. Cæterum quæ libris intenta eſt, totum illic habet animum. Adde quod ſtudia, ſi cœperint adlubeſcere, vehementiore quodam œſtro percellunt animum, quàm ulla cæterarum artium: quibus ut maxime depellatur ocium, tamen hoc habent ſtudia, quod

quo

quo magis exercentur, hoc magis dulceſcunt, tum ad extremam uſque ſenectutem cultorem non deſerunt. Poſtremo non ſolum excludunt ocium literæ, verum etiam puellarum animum optimis præceptis imbuunt, & ad virtutem inſtituunt. Penelopen Telemachus interdum remittit ad colum & fuſum, quæ tamen & auleorum texendorum perita fuiſſe legitur. Quin & aliis heroinis ferè artis hujuſmodi ſcientiam tribuunt poëtarum monumenta. Vbi ſunt igitur iſti parentes, qui liberos ſuos parum ingenuos eſſe credunt, ſi quid omnino bonarum artium didicerint præterquam ducendi choreas, convivandi, & ineptis facetiis altercandi? Cyrus ille magnus Perſarum Rex apud Lyſandrum gloriatur, quod ipſe ſuis manibus arborum ordinem in quincuncem digeſſiſſet, ſic ut angulorum inter ipſos congruentia, & ambulationum apta ſeries, ipſo etiam proſpectu delectaret oculos. Apud Romanos principibus viris adeo non eſt ſordida viſa cultura

 agro-

agrorum, ut viri nobiles, quorum eſt Cato & Varro, non gravati ſint hac de re diligenter libris editis præcipere. Nunc plebeii quoque, quibus tantum eſt cenſus, ut citrà manuariam operam propemodum vivere liceat, non patiuntur ſuos liberos artem innocuam diſcere, ſed ad voluptates & ocium illos educant, putantque pulchrius eſſe bonum aleatorem dici, quam bonum agricolam.

a *Igitur in bonis animi dijudicandis primum illud eſt, ut norit ea de quibus judicat. Virtutem autem ferè nec novit nec amat, niſi qui poſſidet. Et hac quidem in parte, ſicuti dictum eſt, potior eſſe debet parentum aut majorum quam liberorum calculus. Præſtat enim illis habere fidem, qui tum ſuo tum aliorum malo docti, ſciunt quid ſit expetendum, quid fugiendum, quàm committere, ut ætas imperita ſuo malo prudentiam colligat. Proximum, ut ratio adhibeatur in conſilium, non affectus. Et hic rurſus ex-*

a Epilogus.

pedit,

pedit, ut liberi parentum judicio deferant, quod hi liberi ſint ab œſtro Cupidinis, qui frequenter imponit ætati juvenili. Tertium, ut inter animi bona diſtinguant. Sunt enim aliis alia præſtantiora: ſummum autem locum tenet pietas. Sunt rurſus quædam quæ non ſtatim bonum reddant poſſeſſorem. Poteſt enim eſſe bona textrix, quæ non ſit bona mulier: & poteſt eſſe bonus jureconſultus, qui malus ſit vir. Quartum, ut non ſolum ſpectetur quid pulcrum ſit, verum etiam quid ſit aptum. Quemadmodum enim Chriſtianis nihil aptum videri debet, quod non ſit honeſtum, tamen pulcrum eſſe poteſt, quod huic aut illi non ſit accommodum. Harmoniæ vero tanta vis eſt, ut aliquoties inter diſſimiles, ſed apte junctos firmior ſit concordia quàm inter ſimiles, etiamſi rectiſſime dictum eſt, ſimilitudinem eſſe conciliatricem benevolentiæ: neque enim iiſdem rebus capiuntur omnes, imò incredibilis eſt ingeniorum varietas. Quintum, ut in exploran-

dis

dis animi bonis, non tam oculis fidat quàm auribus, quin potius ex omnibus conjecturis colligat puellæ mores & ingenium: ex majoribus, nam ferè fit, ut ex bonis naſcantur boni: ex educatione, quæ plus habet momenti, quàm genus ipſum: ex ante acta vita, ex fama, cujus oportet parentibus non minorem eſſe curam quam pudicitiæ. Quorum hoc oportet præcipuum eſſe ſtudium, ut integram puellam tradant ſponſo. Verum non tradunt integram, cui ſi corpus illibatum eſt, tamen eſt contaminata fama. Ex his itaque rebus longe certior erit divinatio, quàm ex ullis præpetibus avibus aut ſoliſtimis tripudiis. Qui bene conjiciet, hunc vatem puta optimum. Veruntamen, ut in obſervando volo adhiberi diligentiam, ita nolim abeſſe civilitatem, quæ conſulat pudori famæque præſertim virginum. Quidam enim proci, poſteaquam vident alium prælatum, fingunt ac ſpargunt dedecora puellarum, ne videantur præteriti, ſed contempſiſſe magis quod aſſe-

qui non poterant. Quanto illud humanitati Chriſtianæ congruentius, etiamſi quid deprehenſum ſit infelicitatis in fortuna moribusque virginis elocandæ, diſſimulare ac tegere? Quemadmodum turpe non eſt juvenibus ambire ſponſam, quod virginibus ſit indecorum, ita nihil decedit illorum famæ, ſi non aſſequuntur, quod ambiunt: quandoquidem una non poteſt niſi uni nubere Proinde quoties unius puellæ plures ſint proci, conſultum fuerit electionem ſponſi deferre parentibus, quo minus invidiæ recidat in virginem. Quod ſi una uni diſplicere cœpit propius inſpecta, non difficile fuerit aliquid comminiſci cauſæ, quod virginis nuptiis non officiat. Incivilis enim licitator habetur, qui gemmas venales aliis teſtibus vituperat. Si precium placet, quid opus erat vituperare? ſin minus, liberum eſt abire tacitum. Sed multo inhumaniſſimum eſt, puellæ, quæ tibi non contingit, fictis probris officere, quo minus nubat alteri. Ad hæc incommoda vitanda

conſul-

conſultum fuerit, ab hujuſmodi negociis populum arcere, ſed clàm inter parentes tranſigere. Sic enim & minus erit rumoris aut invidiæ, ſi quid fefellerit: & feliciùs cedet venatus, ſi rumor non invitarit æmulos.

Interim dixerit quiſpiam, quum inter mortales ſemper bonorum magna fuerit paucitas, ſi boni cum bonis tantum jungantur, quid de malis futurum eſt? Habeant ſanè ſimiles labra lactucas: & qui ſimul peccarunt extra conjugium, ſimul agant pœnitentiam in conjugio. Certe qui malis artibus virgines ſimplices illexerunt ad ſtuprum, deberent quidem bonorum virorum ſuaſu ducere quas vitiarunt, ſaltem ad elocandum cum dote, etiam legibus cogi oportuit. Quur hic adeo ceſſant Chriſtianorum leges? quia hic magnatum quotidianus luſus eſt, quorum arbitrio leges rogantur & abrogantur. Atqui non ceſſabit lex divina, quæ ſaltem apud Chriſtianos plus valere debet quàm lex humana.

a *Hactenus quidem de delectu qui ex animi bonis ſumitur, ſatis dictum arbitror, nunc de corporis bonis nonnihil attingendum, nec interim litigabo cum Stoicis ac Peripateticis de vocabulo, bonane ſint appellanda an commoda potius. Et in his ferè præpoſterum eſt vulgi judicium. Forma & ætas ſpectatur inprimis, quæ duæ res ſi ſolæ concilient amorem, non poterit eſſe perpetua benevolentia. Quum enim ætatis flos ſit admodum brevis, & forma gratia, non ætatis tantum acceſſione, verum multis aliis de cauſis frequenter intereat, neceſſe eſt ſimul & benevolentiam perire, ſublatis fontibus unde manabat. Amicitiam igitur quam perpetuam eſſe volumus, ex his rebus oportet proficiſci, quæ nec caſibus expoſitæ ſunt, nec ætate marceſcunt. Audi Chriſtiane proce Sapientis conſilium: Fallax, inquit, gratia & vana eſt pulcritudo, Mulier timens Deũ ipſa laudabitur. Te rapit flos ætatis, roſam adamas mox collapſuram, noli*

a Delectus ex corporis bonis.

fidere

fidere, fallax eſt gratia. Stupes formam corporis: ſed audi, vana eſt pulcritudo. Quare vana? quia nitet ad breve tempus. Quare vana? quia ſæpe mendax eſt. Etenim fucus eſt non vera ſpecies, quæ ſub cute formoſa tegit animum deformem. Quid igitur hærent oculi tui in ſuperficie? intende philoſophicos oculos, & perſpice formam animi. Ea vel ſola ſufficit ad conglutinandam perpetuam benevolentiam, cui ſi accedat forma corporis, velut aurum additum gemmæ, non ſunt rejicienda divorum munera, ut inquit Homerus, modo ne præpoſtera ſit rerum æſtimatio. Ad eam igitur formam deflectas oculos, ad quam altera collata fucus eſt ac mendacium. Vbi nam ea? En tibi commonſtrat ſapiens, eo quem modo citavi loco: Mulier timens Deum, ipſa laudabitur. Hic eſt animi flos, hæc eſt interni hominis vere ſuſpicienda ſpecies, pietas ac religio. Animus enim qui Deum timet, nullum illius præceptum violat, eoque nec rugam habet nec maculam. Quid prodeſt,

deſt, ſi cutis nævum non habet, quum vitiorum maculis totus ſordeat animus? Clamat item Eſaias: cap. 40. Omnis caro fœnum eſt, omnis gloria ejus quaſi flos agri: exiccatum eſt fœnum, & cecidit flos: verbum autem Domini manet in æternum. Hæc Propheta jubetur non loqui ſed clamare, nimirum mortalibus ad iſta ſurdaſtris. Si quicquid corporeum eſt, flos fœni eſt, quanto magis ætatis aut formæ gratia? Sed audis aliam formam, perpetuo vernantem etiam in extrema ſenecta: Verbum Domini manet in æternum. Vbi viget verbum Domini, ibi perpetua gratia decoris, concilians amicitiam nunquam intermorituram. Veruntamen quoniam matrimonium conſtat ex corporum & animorum conjunctione, nonnulla eſt habenda ratio commodorum etiam corporalium, ut hac quoque parte conſtet vel æqualitas vel ſimilitudo. Qui Philoſophus eſt, omnino negliget formam quamvis infelicem, ſi modo dotes animi penſabunt hujus rei detrimen-

tum.

tum. Videmus inter decrepitos & decrepitas manere vigorem conjugalis benevolentiæ, quum jam veteris formæ ne veſtigium quidem ullum ſuperſit. Qui minus hoc in homine prudente præſtat ratio, quod in aliis efficit conſuetudo? Qui non ducit uxorem, niſi vel gignendæ proli vel refrenandæ libidini, huic ſexus abunde commendat conjugem. Qui non tenebit tantum Philoſophiæ, ut poſſit animi bonis eſſe contentus, eligat formam mediocrem, quam alii ſtatam, alii uxoriam vocant, quæ nec tædium habeat abominantis, nec illicis gratiæ tantum, ut adulteros invitet, aut accerſat infamiam. Etſi forte contigerit inſigne decus formæ, morum integritas, vitæ frugalitas, & cultus ſimplicior, hæc incommoda facile vel excludet vel mitigabit. Nuſquam autem tutior eſt formæ theſaurus quàm domi, nec uſquam magis verſari decet pudicam conjugem. Periclitata eſt Sara, ſed peregre: rapta eſt Dina, ſed apud exteros. Deus curam habuit pudicitiæ

Saræ,

Saræ, quod maritum Dei juſſu peregrinantem comitata eſt: Dina violata eſt, quod præter autoritatem patris, obambularit in aliena civitate, ſpectatrix ac viciſſim ſpectanda.

De ætatis delectu certa præſcribere haud quaquam facile videtur: etenim qui rudem puellam quærunt quam ad ſuos mores forment, iis magis convenit ætas tenera, & in quemvis habitum flexilis. Qui mavult jam formatam, præferunt ætatem mediam, velut in fœminis uſque ad annos triginta, quæ nondum emarcuit, & adhuc ad pariendum eſt idonea. Ariſtoteles in politicis lib. 7. deſignat in puella annos octodecim, in ſponſo 37. Minores jungi non vult, ne liberis natis, nulla ſit erga parentes reverentia, ob ætatis viciniam. Majores jungi diſſuadet, quod parentes citius deficiant, quam ut poſſint frui liberis ſuis. Hanc ætatem quam dixi tribus de cauſis probat. Primum, quod mediocre diſcrimen ſit inter liberos & parentes, deinde quod illis annis maturuit tum viri tum fœmina

mina corpus. Poſtremo, quod ſic juncti ferè pariter deſinunt gignere, mulier circiter annum quinquageſimum, vir circiter annum ſeptuageſimum, atque id quidem in genere dictum ſic habet: alioqui quemadmodum multi gignunt diutius, ita non pauci citius deſinunt. Quamobrem hic non tam numeranda eſt ætas, quàm expendenda corporis affectio. Sunt enim quædam temperaturæ, quas medici craſes appellant, tam infelices, ut prius conſenuerint quàm ad juventutẽ pervenerint, non dicam ad ſenectutem. Quanquam autem ea cura parentum eſſe debet, ne ſponſus ſponſæ jungatur, niſi jam ad plenum maturuerint, & ad juſtam pubertatem pervenerint, non ſolum ob id ne præproperus congreſſus lædat aut interimat etiam adhuc tenera corpora, verum etiam ne partus invalidi & imbecilles naſcantur, ob ſemen adhuc liquidius, minuſque concoctum quam oportet: tamen exiſtunt ſæpenumero cauſæ, quæ ſuadent non expectare tempus, quod fortaſſe medicus

aut

aut Philoſophus præſcriberet. Paulus nullum certum tempus auſus eſt præſcribere : Si ſe non continet, inquit, cui vult nubat. Cæterum ad hoc ne juvenes aut puellæ præcoces evadant ad libidinem, plurimum habebit momenti diligens educatio, diſciplina parentum, victus ſobrietas, occupationes aſſiduæ, convictus pudicus : præſcripta doctrina Euangelica. Quid autem novum aut mirum, ſi qui ſumma parentum indulgentia, vel neglectu potius, per ocium & luxum educantur ad laſciviam inter juvenes aut famulos intemperantes, ocioſos ac laſcivos, inter ineptos luſus & obſcœnas fabulas, ante tempus rapiantur ad libidinem? Verum ubi monitis, aliiſque laſciviæ frenis nihil proficitur, tutius eſt indulgere matrimonio, ne quid accidat deterius. Hieronymus ut rem prodigioſam narrat, Solomonem adhuc puerum genuiſſe filiũ, & nutricem quandam ex puero qui cum cubitabat factam fuiſſe gravidam. Nunc rarum exemplum non eſt, præſertim apud Gal-

Gallos, puellam vix decem annos natam eſſe uxorem, undecimo anno jam matrem dici. Verum hæc prodigioſa non oportet in exemplum vocari. Quin potius omnibus remediis, quoad licet, frenanda eſt ætatis, ad dulcia magis quam ad ſalutaria pronæ, laſcivia, ſed ita ut continentiam perſuadeas, non extorqueas.

Illud prodigioſum videtur, quod tamen in nonnullis fieri videmus, præſertim apud Britannos & Italos, ut tenera puella nubat ſeptuagenario. Certe Veneri, quod ajunt, litaſſe oportet tales ſponſos, ſi feliciter cedit matrimonium. Sed multo etiam abſurdius eſt, quod ipſi vidimus, ſi mulier ſexaginta ſex annos nata nubat juveni, vix vigeſimum annum egreſſo. Nam vir quamvis ſenex ex puella poteſt ſuſcipere liberos, Anus ex juvene mater fieri non poteſt. In utroque tamen fœda ſpecies eſt: nam talis ſponſus non cum uxore, ſed cum filia dormire videtur, & talis ſponſa filio nupſiſſe videtur, nō coniugi. Sed huiuſmodi nuptias ſi con-

ciliat

tiliat divitiarum amor, fœda ſunt, ſi libido, fœdiores. Eas tamen leges Eccleſiaſticæ non reſcindunt, quamvis populi ſalibus ac dicteriis flagellentur. Sunt tamen qui nolint duas ætates æque florentes conjungi, eo quod dicant temperantiorem fore voluptatis fervorem, ſi tenera puella ſponſo provectiori jungatur. Nam ut ſponſa ſit viro grandior; præter naturæ rationem eſſe videtur. Etenim qui grandiorem duxit, etiam in conjugio diu cœlebs ſit oportet. Verum hoc quoque conjugiorum genus excuſat partim incontinentia, partim obſequiorum mutuorum commoditas. Indecora eſt ſenilis intemperantia, concordia ſemper eſt favorabilis.

Inter bona corporis primum locum bonæ valetudini tribuunt priſca proverbia, proximum formæ. Proinde qui ſapiunt magis ſpectant, quàm ſalubri, quàm vegeto, quamque temperato corpore ſit ſponſus aut ſponſa, quàm ætatis modum. Seni nupſit, quæcunque nupſit valetudinario. Anum duxit, quicunq; duxit morbis obnoxiã.

K Sunt

Sunt autem morbi temporarii, qui depulſi reddunt interdum firmiora corpora, veluti febris, aut pituita: ſunt qui nunquam relinquunt, quos ſemel ceperint, veluti podagra, hydrops, aut morbus comitialis, apoplexia, paralyſis. Sunt vitia morbis omnibus triſtiora, lepra, & ſcabies vulgo dicta Neapolitana, quæ vix ulli cedit lepræ. Sunt & animorum morbi, phreneſis, paraphroneſis, lethargus. Rurſus ſunt alia quæ morbos dicere nequaquam poſſis, debilitates aut vitia poſſis, quod genus ſunt, cæcitas, claudicatio, aut membrum mutilum mancumque. Nam ſtrabi vitium formam lædit potius quàm valetudinem. Sunt & leviora quædam vitia: quæ tamen offendunt ſi adſint, quale ſit oris graveolentia, aut inſignis linguæ balbuties, aures ſurdaſtræ. Nullum eſt horum tam atrox, quin ferendum ſit in conjugio, ſi poſt initum matrimonium acciderit (eſt enim communis utriuſque ſors) eò quod nemo mortalium novit, quid ipſi ſit eventurum. Æquum eſt autem ut hoc ferat in conjuge,

jnge,

juge, quod conjugi fuerat ferendum in marito, ſi fors ita viſum fuiſſet ſuperis. Sed parentum quorundam inſaniam ſatis demirari non queo, qui puram ac ſanam virginem tradunt ſponſo lepra nova corruptiſſimo. Quid enim hæc ſcabies differt à lepra, niſi quod graviores habet cruciatus, majus vitæ periculum, & contagium præſentius? Et eiuſmodi cadaveri jungitur innoxia virgo? Quæſo ſi parentem occidit puella, num excogitari poterat atrocius ſupplicium? Numerantur anni, ſpectatur forma, ſupputatur dos, & corporis ſanitas non vocatur ad calculum? Quis unquam ſciens leproſo locavit filiam? Quid refert hunc morbum non appellari lepram, quum ſit malum lepra deteſtabilius? Quæ charitas poteſt eſſe conjugis erga maritum, à quo ſtatim in ipſis nuptiarum auſpiciis tali monili donata eſt? Quæ pietas liberorum erga parentes, unde vitam acceperunt morte triſtiorem? Atque adeo quum principibus ac magiſtratibus ea cura debeant eſſe, quæ ſpectant ad fortunarum & corpo-

rum incolumitatem, vehementer admiror, quur tot annis ea peſtis neglecta ſinatur tam late ſerpere, præſertim quũ præſcriptum ſimul & exemplum habeamus è ſacris libris de ſubmovendis leproſis? An ideo parcitur malo, quod à proceribus ortum credatur, quemadmodum Elephantiaſis, de qua Plinius hunc in modum: Ægypti, inquit, peculiare malum, & quum in reges incidiſſet, populis funebre. Lichen quamvis horrenda fœdaque peſtis pepercit fœminis, & infimæ plebi. Hæc nec genti, nec ætati, nec ſexui, nec conditioni parcit ulli, nondum etiam natos attingens. Submoventur ex urbibus quos leviter afflavit lepra: & hi poculis, lectis, menſis, colloquiis, oſculis, denique conjugiis permixti, terrarum orbem inficiunt, videlicet in procerum gratiam. Habet hoc malum & illud peculiare, quod qui hoc affectus eſt, gandet etiam alios in mali conſortium pertrahere. Hoc nimirum eſt diabolici cujuſdam livoris. Nam ipſe ſua culpa prolapſus in calamitatem, nihil aliud agit, quàm ut quoſ-

cunque

cunque poteſt perpellat in ſocietatem malicia. Verum de his quomodo ſuo fungantur officio, quibus incolumitas civium commiſſa eſt, viderint alii. Certe parentum erit, qui minuta permulta ſpectant in deligendis ſponſis, nequaquam hoc tantum malum negligere, quod non ſolum filiæ certum minatur exitium, verum etiam poſteritati. Iam illud mihi reſpondeant velim, ſi caſu quopiam filia conſtuprata eſſet ab homine lepreſo, nónne curarent ſtupratorem exurendum, ſi poſſent? Quid igitur ſanæ mentis habent, qui ſcientes ac volentes virginem innocentem leproſi tradunt amplexibus? Rurſum ſi filiæ nuptiis deſtinatæ, lepra morbus præter expectationem obtingeret, nónne luctus miſerabilis totam familiam, totamque cognationem occuparet, plorantibus ob miſericordiam & alienis. Nunc quum filia, nepotes ac pronepotes totaque poſteritas lepræ proditur, quaſi re bene geſta, ſaltatur & canitur in nuptiis. Quis eſt ſanæ mentis, qui non malit ſemel omnibus fortunis ſuis exui, quàm in-

gens opum incrementum lepra depeciſci? Felicius igitur collocaris filiam tuam, ſi tenui figulo, aut holitori ſano, quàm ſi ſatrapæ leproſo nuptum dederis. Et haud ſcio utri gravius impii ſint, qui exponunt liberos ſuos, an qui ſic elocant: niſi quod illis ut res peſſime cadat, velox interitus eſt, hic mors lenta. Tum videmus multis feliciter ceſſiſſe, quod expoſiti fuerint, hic quid poteſt eſſe felix, niſi hac in parte felicitatem ponimus, quod ob mentis inſaniam, nonnunquã noſtris malis ideo delectamur, quia non ſentimus eſſe mala. Reſcinditur matrimonium cum eo contractum, qui ad congreſſum maritalem eſt inidoneus, & valet contractum cum eo qui pus habet pro ſemine, & ſcabiem gignit pro liberis? Quid, quod nec mens valere poteſt affecta malis corporis? & talibus portentis obtrudunt, qui ſibi ſani videntur filias aut filios ſuos: & minore cura paratur gener quam equus. Hic enim excipiunt occulta vitia, diligenter obſervantur ea quæ venditor præſtare non cogitur: in matrimonio contrahendo pru-

prudentes manifeſta negligimus. Proinde ſecundum morum expenſionem, prima ratio debet haberi valetudinis. Sunt autem quædam corporis vitia, quæ contagii periculo vacant, veluti claudicatio, cæcitas, pars corporis manca aut mutila, aut alioqui prodigioſa deformitas. Et in his æqualitas facit ad conjugii concordiam. Novi apud Britannos ſacerdotem procero ſanoque corpore, virum probum, qui mihi narrabat ſibi undecim eſſe fratres, quorum nemo corpus haberet infelicius quàm haberet ipſe: patrem fuiſſe tibiis contractis, ut ſella vehendus eſſet, ſi locum mutare vellet, tum re tenui, duxit uxorem cæcam: & facti cauſam dixit: Sic melius, inquit, inter nos conſtabit amicitia, feremus nos invicem pares calamitate, neutri futurum eſt quod exprobret alteri. Nec fefellit hominem ſuum judicium. Nullus unquam inter illos ſermo fuit non amicus & blandus. Pietati Deus ſucceſſum addit. Tranquillus & innocens erat convictus, felix fœcunditas.

a *Supereſt ut de bonis externis dicamus, quæ partim talia ſunt, ut nobis imprudentibus obtingant, quod genus eſt, ex claris aut opulentis majoribus naſci: partim ejuſmodi, ut noſtra quoque induſtria parentur & augeantur. In hoc ordine primas tenet generis claritas, præſertim ea quæ vera virtute parta ſit. Vulgaris enim nobilitas ſunt antiquæ divitiæ. Atqui non raro fit, ut opes ſceleribus parentur. Alioqui vera nobilitas ſi qua eſt præter ipſam virtutis opinionem, certe domeſticum habet exemplum recte vivendi ex majoribus: à quo ſi degenerarint, ad nihil aliud valent ſtemmata, niſi ut famoſior reddatur illorum improbitas. Nunc apud nonnullas nationes inane nobilitatis nomen impunitatem adfert ſcelerum. Etenim ſi piraticam aut latrocinium exerceat plebeius, in rotam ſubigitur: ſi eques, aut qui minimum nobilitatis poſſit fingere, & ſi quam habet turriculam, latronum ſpeluncam, bellum appellatur, quod aliquoties indicit*

a Delectus ex bonis externis.

is, qui

is, qui pedem ubi ponat non habet. Vnde talibus ius indicendi belli? unde jus ſub belli ſimulati prætextu, in publicis viis, in alienis ditionibus ſpoliare quoslibet? Quoties ad aleam, ſcortationes, potationes deeſt pecunia, ad belli titulum confugitur, & hoſtis eſt, quiſquis habet aliquid ad prædam idoneum. Principes ac præcipue Cæſar optime mereretur de rebus mortalium, ſi talia portenta tolleret de medio, cum ſuis equis & turribus, ne ſineret illis in facinore deprehenſis in aliud prodeſſe generis titulum, niſi ut velut eminentes in altiorem rotam tollerentur. O parentum dementiam, qui putant rectius conſultum filiæ, ſi tali equiti nupſerit, quam ſi bono agricolæ, aut perito fabro. Et inani nobilitatis fuco decepti, malunt generum, qui beneparta male diſſipet, quam qui ſua induſtria rem traditam ſervet augeatque. Hic puellis poterat ignoſci. Sexus & ætas gloriæ cupientior eſt, nec valet rerum judicio, ſed tantum quod in præſens delectat, ſpectat. Parentibus venia dari non poteſt, qui poſtea turpi-

ter deplorant calamitatem, quam excludere poterant. Etenim quum tot extent exempla ſic initorum coniugiorum, debebant ex alienis periculis ſapere. Valeat igitur nobilitatis inane nomen vel facinoribus parta, vel maleſactis inquinata, vel ementita, vel aſciticia. Ementiri nobilitatem impoſtorum eſt, quod tamen faciunt nonnulli, quo peccent excuſatius tutiuſque. Emere nobilitatem ſtultorum eſt, veluti fumo gloriantium, quum ſapiens veram etiam nobilitatem contemnat. Et tamen aliquid eſt è claris probiſque maioribus prognatum eſſe: ſed longe plus iuxta maiorum decora educatum atque inſtitutum eſſe. Proinde ſi ad calculum vocantur maiorum imagines, ſimul expendatur ingenium, mores, & educatio, ne poſteà deplorent experti, quod proverbio Græco dici ſolet, Heroum filii noxa. Honeſti generis habeatur ratio potius quàm clari. Neque quicquam apud te valeant iſti proceres, quibus domi nihil eſt nobilitatis, præter maiorum imagines. Abunde nobilis

eſt,

eſt, qui virtute præcellit: nec ignobilis videri poteſt, qui ex legitimo coniugio prognatus eſt. De nothis autem aut ſpuriis ſemper in peiorem partem vergit ſuſpicio: quanquam & ſæpenumero fallit. Quemadmodum enim res ipſa docet, ex optimis parentibus naſci peſſimos liberos: ita contrà ex illicito concubitu videmus nonnunquam naſci præclaros viros. Iephte nothi nomẽ apud Hebræos inter virtute celebres habetur. Themiſtoclis gloriam non obſcurat nothi cognomen. Socrates nullius nominis liberos reliquit. Cicero M. Tullii filius, vinoſus, ineptus, multumque patri diſſimilis fuiſſe legitur. Commodus imperator omniũ illaudatiſſimus, ex Antonino omnium laudatiſſimo prognatus eſt. Quod arbitror uxoribus imputandum, quæ gignunt & primam ætatem educant. Nam Socrates habebat uxores male moratas. Marci Tullii Terentia repudiari meruit. Antonini Cæſaris uxor, non unius adulteri familiaritate male audiit. Proinde conveniet utriuſque parentis non tantum ſtemmata,

mata, ſed & mores æſtimare. Si in cæteris paria faciunt nothus & ingenuus, patritius ac plebeius, præferendus eſt ingenuus ac patritius. Sin vera bona in plebeio præponderant, non tanti ſit apud te nomen nobilitatis, ut malis filiam tuam apud illum vivere, qui alienis decoribus illuſtris eſt, quam apud eum qui talis eſt, ut ipſe poſſit etiam obſcurum genus ſuis decoribus nobilitare. Fateor res eſt admodum plauſibilis, maiorum imaginibus commendata probitas: ſed quoniam nunc vulgo nobilium artes ferè ſunt alea, chartæ, potationes, choreæ, nugæ, ſcortationes, qui filiæ optat felix ſanctumque coniugium, educationem ac mores expendat, hoc eſt propria bona potius quam aliena. Et hic patiar aliquid dari receptæ gentium opinioni, modo diſcrimen in veris bonis ſit exiguum. Nam in Chriſtianorum matrimoniis oportet hunc ſcopum ſemper eſſe præfixum, primum ut legitimum, deinde ut ſanctum, poſtremo ut concors ac tranquillum ſit matrimonium. Nec infelix haberi debet, in quo contigerint

hæc

hæc tria. Olim fingebant cœleſtes deos cum nymphis aut cum hominibus commiſceri, unde ſemideos naſci credebant: quemadmodum ex Venere & Anchiſa natus creditur Æneas, ex Semele & Iove Bacchus, Iove & Alcmena Hercules. Nec deſunt qui ſomnient talem eſſe mixturam patricii cum plebeia. Verum hanc opinionem, quam in ethnicis etiam rident Philoſophi, oportet ab animis Chriſtianorum quam longiſſime propulſatam eſſe. Omnes per baptiſmum naſcimur legitimi filii Dei, omnes eadem manet hæreditas: ille nobilior eſt, qui melius exprimit imaginem conditoris, qui pater eſt communis omnium pie viventium: qui propius accedit ad exemplum unigeniti illius, qui nos omnes fraterno cognomine dignatur. Si placet nobilitatis ratio, hic demum eſt vera nobilitas. Paulus ait maritum infidelem ſanctificari per mulierem fidelem, & contrà: quanto magis oportet uxorem notham aut plebeiam nobilitari per virum patritium, & contrà?

Servitus quidem odioſa res eſt, quam & Pau-

& Paulus jubet effugere, ſi modo liceat. Verum hanc oportuit à Chriſtianorum vita jam olim ſublatam eſſe. Quid enim magis indecorum, quàm ut inter Chriſtianos, quos omnes ex æquo Chriſtus redemit precio ſanguinis ſui, alius alium non pro fratre, & cohærede regni cœleſtis, ſed vix pro homine ducat, ære mercans perinde ut jumentum, ac ſi libet, revendens: nec aliter habens uténsque quàm brutis animantibus: imò durius aliquando tractans religione fratrem quàm equum ſuum. Qui a Chriſtum non novit, admonet, ut ſervos homines eſſe memineris. Paulus Apoſtolus ſervum baptizatum tranſire vult in nomen fraternum. Sic enim commendat Oneſimum ſuo Domino, unde profugerat: Tu autem illum ut mea viſcera ſuſcipe. Et paulo antè dixerat eum filium chariſſimum: Quem, inquit, genui in vinculis. Ac mox: Vt illum reciperes, jam non ut ſervum, ſed pro ſervo chariſſimum fratrem. Si ergo habes me ſocium, ſuſcipe

a Cato.

illum ſicut & me. Tantum hic valuit communis baptiſmus, ut qui prius ſervus eſſet, & ſervus fugitivus, Paulo fieret filius chariſſimus, domino frater chariſſimus. Apoſtolus non vult ſervum à domino diſcedere, niſi manumiſſum, ne quod offendiculum daretur ſuboleſcenti Euangelio: qua de cauſa nec uxorem Chriſtianam vult à marito, licet ethnico, divertere. Quod ſi leges hominum urgent dominii jura, certe vertantur animi, ſi minus vertitur conditio. Servi non jam metu fungantur officio ſuo, ad oculum, ut ait ille, ſervientes, ſed ex animo faciant omnia, in ſimplicitate cordis timentes Dominum, gnari quod ſi homines impii ſunt aut inhumani, quibus ſerviunt, tamen à Chriſto; cujus amore ſerviunt heris, recepturi ſunt precium abunde magnũ hæreditatis æternæ. Domini viciſſim quod juſtum & æquum eſt præſtare debent humaniter, tanquam fratribus, & conſervis, & cohæredibus: fratribus, quod eidem patri renati ſunt per baptiſmum: conſervis, quod communi

Domi-

domino nihilo minoris conſtat ſervus homo quàm dominus: cohæredibus, quod in diſtribuendis præmiis, quæ promiſit Euangelium credentibus, nihilo potiores habebuntur heri quàm ſervi: neque cuiquam officiet conditio, ſed proderit pietas. Verum aliâs fortaſſis hæc incident opportunius. Tantum hic admonere volui, cautionem adhibendam, ne quis imprudens ancillam ducat pro ingenua. Reſcindunt quidem & hominum leges hoc matrimonium: commodius tamen eſt vitare laqueum, quàm extricari poſteaquam incideris. Servi vero aut ancillæ qui ſe pro ingenuis obtrudunt liberis, idque dolo malo, deberent meritas pœnas dare legibus. Divitiarum vero debet eſſe leviſſima ratio, præſertim ſi ſit alterutri tantum cenſus, unde poſſint munde vivere, aut artificium fundi loco. In Comœdiis quidem pronuntiantur infirmæ nuptiæ, quæ pauperem ſponſam jungunt diviti ſponſo, quod ea detur in ſervitutem verius quàm in matrimonium. Cæterum inter Chriſtianos quos tot modis

æqua-

æquavit Chriſtus, non oportet tantum valere dotis ſupputationem. Quanquam felicius ferè cedit, ſi ſponſus, ut dixi, locuples aſciſcat ſibi ſponſam indotatam, quàm ſi contrà. Proinde laudem meretur ille dives, qui puellam tenui fortuna, ſed indole bona, ſibi adoptat in matrimonium, cui tanto plus habet honoris ex humanitate ſua, quanto fortuna eſt iniquior. Quanquam inter infirmos nonnihil ad concordiam facit & opum æqualitas, quæ ſpernenda non eſt, ſi cæterorum item commodorum aut incommodorum ratio ſubducatur, ubique ſervato quem indicavimus ordine.

Hoc pacto ſi coëant matrimonia, videlicet autoritate parentum aut majorum matura deliberatione, vigilanti delectu, ſano rerum judicio, ſed ſuper omnia in Deum fixa ſpe: non habebit mundus tot infelicia perplexáque conjugia, nec tam multa divortia. Solus Deus eſt qui mortalium animos perpetua charitate glutinat, qui noſtras actiones ſuo favore proſperat. Eum

non

non alia re magis poſſumus emereri, quàm ſi juxta illius præcepta viventes, fiduciam ſucceſſus omnem in illum conjiciamus, qui ſolus novit quid nobis expediat, qui nihil immittit ſuis, niſi felix ac fauſtum, etiam ſi juxta vulgare judicium videatur ærumnoſum. Proinde ſi contingit uxor ex animi ſententia, Deo gratiæ ſunt agendæ: ſin aliter, ſic cogita, quemadmodũ nonnullos per morbos & rerum jacturas ad ſe trahit purgatque: ita tibi datam eſſe moroſam uxorem, quæ virtutem tuam exerceat, quod ſanctiſſimis viris Iob & Thobiæ videmus accidiſſe. Qualis ſi tibi quoque contigerit, ſubjice te voluntati divinæ: & ſi minus potes mederi vitiis uxoris, amplectere datam à Deo tolerantiæ materiam, dicens cum Paulo: Virtus in infirmitate perficitur. Dabit ille finem malorum, qui tanquam ſapiens medicus novit tempora, & momenta temporum. Illud ſcito, nullam ibi eſſe infelicitatem, ubi conſtat mentium ac voluntatum ſynceritas. Iam præter hæc omnia quæ di-

cta ſunt, eſt quidam arcanus ingeniorum conſenſus, aut odium: unde fit, ut aliquis in hunc aut illum propenſus ſit, nulla intercedente cauſa, qur illi melius velit quàm alteri: rurſus ab alio prorſus abhorreat, nec cauſam poſſit dicere, quam ob rem illum oderit. Veteres illi ſophi fingebant hic cognationem aut diſſidium geniorum: verum hoc commentum utcunque habet, comperimus inter homines occultam naturarum affinitatem, aut diſſidium, ut ſæpenumero dicas illud epigrammatis:

Non amo te Voluſi, nec poſſum dicere quare.
Hoc tantum poſſum dicere: non amo te.

Huic affectui nequaquam fidendum eſt, præſertim in mulieribus, quod plerunque temerarius fit ac temporarius: cæterum ſi conſtat, ſi perpetuus eſt & invincibilis, non expedit θεομαχεῖν, *mea quidē ſententia: ſed indulgendū eſt arcano naturæ ſenſui, quē & in animantibus, & in herbis ac plantis videmus.*

Poſtea

a *Poſteaquàm igitur ſano ſobrioque iudicio coiit legitimum matrimonium, proximum erit dare operam, ut inter coniunctos coaleſcat ac roboretur mutua benevolentia. Nam inter nonnullos in ipſis ſtatim initiis prius diſſiliit amicitia, quàm cœperit conglutinari, aut quàm alter alteri vel notus fuerit, vel aſſueverit. Quo quidem in officio primæ partes erunt parentum ac majorum, videlicet præmonere ſponſum ac ſponſam, ut deponant ferociam animorum, quæ ſolet rerum imperitis virginibus, & adoleſcentibus ætate fervidis adeſſe: ſed uterque manſuetis animis commune jugum ſuſcipiant, ſeſeque vicissim alter alteri accommodent, donec aſſuetudine familiaritateq; contracta, uterque alterius ingenium ac mores noſſe cœperit. Quo facto, non magni negocii fuerit, mutuis obſequiis vitare offenſas, ac benevolentiam perpetuam alere, quæ ſi ſemel fuerit confirmata, haud facile rumpetur: fietque quod in vaſculis glutino commiſſis fieri vi[illegible], ſi mox ut juncta ſunt offendas,*

das, udo etiamnum glutino, ilico rumpuntur: ſin expectes donec durato viſco cohæſerint, vix igni ferróve diſtrahuntur, citiúsque franguntur ea quæ natura iunxerat, quàm quæ glutino commiſſa ſunt. Parentum itaque monitis inſtruenda puella eſt, ut ſe novo ſponſo commodam ac morigeram præbeat: & ſi quid offenderit, in meliorem partem interpretetur, aut certe ferat, nec temere ad rixas iurgiaque proſiliat, aut ex ædibus ſeſe proripiat, donec contracta fuerit convictu familiaritas, quæ faciet, ut quæ prius offendebant delectent, quæque videbantur intolerabilia, facillime tolerentur. Cæterum ab offenſis ſummo ſtudio cavendum, quod iuxta fabulam Homericam, velox ſit Ate, ſegnes Litæ. Levibus autem offenſis ex altera parte recens ortis, non difficile fuerit mederi. Cæterum ſi reciproca talione cœperint propagari, & altius agere radices, difficillimum fuerit revellere, ut non reſideant mali veſtigia: quemadmodum ruptura membrorum, aut altius actum vulnus, vix unquam

ita

ita tollitur arte medicorum, quin aut dolor per occaſionem recurrens, admoneat veteris mali, aut fœda cicatrix non ſinat obliviſci plagæ. Perſtricta cutis, aut leve vulnuſculum facile ſanatur, atque etiam obliteratur. Quemadmodum autem nullum ingenium hominis tam felix eſt, ut nullum omnino nævum habeat: ita vix ulla natura tam eſt deplorata, quin aliquid habeat vitii admixtum, quod poſſis vel probare, vel certe ferre. Hic igitur Epictetus eſt audiendus, qui monet unamquamque rem ea prendendam anſa, qua poſſit teneri, non ea qua teneri non poſſit. Eſt enim hominum genus, quibus omnia diſplicent in omni vita mortalium: nec mirum, quia non flectunt oculos niſi ad mala, rebus humanis admixta. Tales erant Heraclitus ac Democritus, quorum alter, quoties in publicum prodibat, flebat, alter ridebat: uter altero inſanior, incertum. Talis erat qui dixit, optimum aut non naſci, aut quam ocyſſime aboleri. Contrà Metrodorus quoniam ex omnibus

quod inerat commodorum excerpebat, nullam vitæ partem non probabat. At ſapientis quidem eſt, commoda cum incommodis conferre, ſi quando libera eſt conſultatio. Cæterum ubi mutare vitæ genus non eſt liberum, ab incommodis ad commoda flectendi ſunt oculi. Ita commodius feres, quod mutari non poteſt. Id eo facilius erit, ſi cogites in te quoque plus eſſe fortaſſe, quod ſit aliis ferendum. Deus, in quo nihil eſt mali quod ferendum ſit, tamen tanta lenitate fert errores & delicta noſtra: & tu tot vitiis obnoxius, nihil vitii ferre potes in ſocia vitæ, quæ tibi ferenda ſit, etiam ſi ferre nequeas? Si paria faciunt in vitiis vir & uxor, penſatio eſt non tolerantia, & hoſtimentum eſt non beneficium, ignoſcere ignoſcenti. Apud iureconſultos quatuor ſunt contractuum formulæ: do ut des: Do ut facias: facio ut facias: facio ut des. Quid enim meretur ille, qui dat veniam, ut ipſi viciſſim delinquenti venia detur? Si tua mala ſuperant, impudenter facis, qui non feras verrucam in altero,

quum tuis tuberibus poſtules dari veniam. Quod ſi tu prudentia bonitateque præcellis, hoc magis oportet, juxta Pauli doctrinam, fovere quod infirmius eſt. Tuam firmitatem Dei donum eſſe memento, datum in hoc uti proximi ſublevet infirmitatem, præcipue conjugis. Nullus enim carnem ſuam odit aut horret, tametſi vitioſam, ſed fovet magis ac nutrit eam. Et alioqui vir interdum cedere debet uxori, tanquam vaſculo infirmiori. Vxor multo magis deferre debet autoritati capitis. Caput enim uxoris vir, autore Paulo. Hoc enim eſt maritus uxori, quod animus corpori. Præſtantior eſt animus, ſed bono corporis, cui ſemet accommodat ut proſit, non dominatur ut opprimat. Charitas, qua ſponſus proſequitur ſponſam, facile perficiet, ut puella mores ad tempus aut ferat aut corrigat: rurſus puella ſi ad ſponſum attulerit amorē coniugalem cum decente reverentia coniunctam, qua vel iuxta naturæ leges debetur tum ſexui, tum autoritati, non facile reſponſabit marito, ſed obſecun-

ſecundans ac cedens, ſibi devinciet illius animum. Habent & dulciſſimarum rerum initia quandam ſuam moleſtiam, velut acerbitatem quandam, progreſſu temporis in dulcorem abituram. Quid vino ſuavius? At hoc ab uva venit primum acerba. Proinde qui ſtatim reſiliunt à virgine, cujus acerbitatem ferre non poſſunt, nihilo conſultius faciunt, quàm ſi quis guſtatam uvam immaturam, offenſus acore, contemnat, aliisque maturæ ſuavitatem relinquat. Expectas muſta vina, donec tempore deponant auſteritatem: expecta & tu pauliſper, donec nova nupta matureſcat. Seponis ſubacria mala, donec tempore fiant mitiora. Hæc acerbitas frequenter arguit ingenium vegetum minimeque flaccidum. Minus enim virium habent, nec ætatem perinde ferunt, in quibus præcox eſt maturitas. Neque mel, inquit proverbium, neque apes. Si quod dulce eſt expectas, ferendum eſt quod adjunctum eſt moleſtia. Sic enim habet natura rerum huma-

narum, ut nihil voluerit eſſe tam ſuave, quin aliquid aloës admiſcuerit. Habent & adoleſcentes, nondum multo rerum uſu formati, quiddam ferox & inſolentius, quod paulatim ætate mitеſcit. Proinde puellæ quæ protinus offenſæ reſiliunt à ſponſis ſuis & ſimultatem ſuſcipiunt, non minus inconſulte faciunt, quàm ſi quis apis ictum perpeſſus, mel aliis relinquat. Gratiſſima roſa de ſpinis naſcitur. Nullus excindit roſarium, offenſus aculeo, ſed fructus amore, quod moleſtum eſt diſſimulat. Tradunt apud Bœotos hunc fuiſſe morem, ut ſponſam opertam ad ſponſum deducturi ſerto ex aſparagis contexto coronarent. Id quidem quo magis ridiculum videtur, hoc magis excitat ſpectatorem, quid ſibi velit. Nimirum veteres illud intelligi volebant, in congreſſu primo rudis & indomitæ virginis ac juvenis rerum imperiti, nonnihil futurum aſperitatis ac moleſtiæ, quæ ſi perferatur, ex ea moleſtia conſequi ſuaviſſimam vitæ conſuetudinem, quemadmodum aſparagus

ragus herba ſpinoſa eſt, vel potius tota ſpina: nihil enim habet foliorum, & tamen hinc naſcitur fructus & in cibis gratiſſimus, & ad multa utilis medicamenta. Et aſparagus quidem ſemper aſparagus eſt, nec ſemper habet fructum: at conjugum aſperitas vertitur in perpetuam dulcedinem, ac fructum habet perennem, ſi ſemel conluerit mutuis officiis vitæ conjunctio. Sunt & in bonis ac bene natis ingeniis quædam non vitia, ſed tamen ita peculiaria, ut moleſtiam adferant niſi aſſueveris. Veluti ſunt vina quædam, in quibus nec auſteritatem, nec acorem poſſis incuſare, ſed ſuum quendam ac genuinum habent ſaporem, quem vulgo ſoli dicunt, ſubmoleſtum iis qui nondum aſſueverunt, quæ tamen moleſtia paucorum dierum aſſuetudine pellitur. Quod facis in vino, facere gravaris in conjuge? Rurſum ſunt vitia, ceu nævi quidam, leviora, ad quæ præſtat connivere. Vitiat enim omnem vitæ jucunditatem moroſitas, quam Græci μικρολογίαν appellant.

Ea vel de lana, quod ajunt, caprina rixam movet. Plurimum autem faciet ad confirmandum amicitiam perpetua quadam morum comitas, ſic temperata inter blanditiem & auſteritatem, ut nec reverentiam tollat, nec conſuetudinis jucunditatem vitiet. Hæc faciet, ut nec correptio, ſi res ita tulerit, offendat, ſi tempeſtiva, ſi commode adhibita, ſi laude blanditiiſque temperata. Ad vitandas igitur offenſas, concordiamque conglutinandam præcipuum erit, cujus aliqua pars etiam à parentibus tradi poterit ſponſo & ſponſæ, ut uterque ſtudeat alterius mores & ingenium habere cognitum. Ipſa, inquit Maro, viri molles aditus & tempora noſti. Item apud Comicum ſervus, Senſum illius, inquit, pulcre calleo. Mores amici noveris non oderis, habet proverbium. Id multo magis oportebit in conjugio facere. Vt ſuum cuique palatum eſt, ita & ingenium. Alii aliis rebus capiuntur aut offenduntur. Hic citra vitium, obſequium amicitiam pariet. Verecun-

cundum ſilentium, aut comis blandaque reſponſio ſæpe graves offenſas excludit. Quur recuſas hoc, quod interdum das famulo aut mercenario, dare conjugi, quicum velis nolis tibi perpetuo vivendum eſt? Quanquam autem oportet mutuum eſſe obſequiũ, tamen præſcribit hoc tum natura, tum ſacrarum literarum autoritas, ut mulier obſecundet viro potius quam vir uxori. Paulus enim maritus charitatem & comitatem præſcribit: Viri, inquit, diligite uxores veſtras, & nolite amari eſſe ad illas. Mulieribus autem quid præcipit? Obedientiam & obſequium: Mulieres, inquit, ſubditæ eſtote viris ſicut oportet in Domino. Eoque natura torvum quiddam, ac feroculum addidit maribus, blandum ac molle fœminis. Fortaſſis ridicula videbitur collatio, ſed tamen ad docendum, quod inſtituimus apta. Qui beſtias, aut feras, aut equos indomitos tractant, nihil prius diſcunt, quàm quibus rebus irritentur aut mitigentur. Leones aſpici limis indignantur:

 tauri

tauri puniceo colore efferantur, Lynces ſonitu tympanorum in rabiem aguntur ſic ut ſeipſas dilanient, elephanti ſuis ſtridore terrentur, & in coitu deprehendi indigne ferunt, equus ferociens palpo & popiſmate miteſcit. Hujus generis alia ſunt innumera, quæ qui obſervant, facile vitant quod offendit, & adhibent, quod iritatas beſtias mitigat, itaque tuto verſantur cum natura noxiis ac feris animantibus. Idem ſi fiat inter conjuges, facile conſtabit convictus tranquillitas, & ſi quid diſſidii fuerit ſubortum, haud magno negocio ſopietur. Sunt quidam alioqui boni, natura celeriores ad iram, ſed quæ mox evaneſcat ſi non repugnes. Quid facilius quàm hic vel obticeſcere modeſte, vel comi commodoque ſermone demulcere? Eſt qui reſponſantem non ferat, ſi quid offendit, ne conſolantem quidem, donec eſt ægritudo recens. Hic facile paratum ac minimo ſumptu remedium adferet in aliud tempus dilata oratio, dum vulnus admittet contactum. Eſt quem in

viis delectat hilaritas, hic uxor quamvis ingenio ſeveriore deponet ſupercilium, & marito obſerviet aliquantulum, incolumi tamen pudore matronali, & reverentia marito debita. Eſt qui nec jocoſum mendacium perpeti poſſit, eſt qui fucos horreat, qui certo cibi genere aut colore figuráque veſtis delectetur aut offendatur: in hiſce rebus quamlibet minutis, tamen obſequii commoditas excludet offenſam aletque benevolentiam. Sunt & fabulæ certæ, quibus pro ſuo quiſque ingenio delectatur aut offenditur. Interrumpendus igitur ſæpenumero ſermo moleſtus, & interjiciendus qui delinit. Ipſe novi quendam, natura ſubiracundum ſed ira placabili, qui nunquam adeo ſuccenſuit uxori, quin ſi quis ad canendum aut recitanda carmina, quæ compoſuerat, provocaſſet, ilico velut oblitus omnium quæ præceſſerant, canere ac recitare inciperet. Quo minus mirandum, ſi quibuſdam uxoribus cum viris male convenit, quum data opera diſcrepent ab illorum

moribus. Si dolet vir, tum vultu ſunt hilari: ſi gaudet, illæ mœrent: ſi ridet aut iocatur, loquuntur ſeria, triſtiáque: ſi maritus voluptatem appetit, ibi pudicæ ſunt plus ſatis ac tetricæ. Nimirum iſtud, ut ſcite dixit quidam, fortaſſis eſt cum viro habitare, convivere nequaquam. Convictus eſt, voluptatum & curarum, iocorum ac ſeriorum, lætorum ac triſtium ſocietas. Non ſatis eſt uxorem eſſe probam ac pudicam, niſi ſit accommoda viri moribus. Nullus enim dixerit eſſe bonum ſpeculum, quantumvis auro gemmiſque decoratum, niſi ſimilem reddat imaginem: ita fruſtra mulier opulenta, clara aut formoſa eſt, niſi viro congruat. Quod ſi ſpeculum pro ridentis imagine reddat flentis, aut pro hilari mœrentis, nónne mendax & inutile judicabitur? Vxor autem quæ viro dolente gaudet, aut gaudente mœret, non ſolum non congruit, verum etiam contumax in illum videtur. Rurſus ſunt quædam, quibus abſente viro nihil eſt lætius, eædem præ-

ſente

ſente viro turbidæ ſunt ac putidæ, quas non diſſimiles dixeris lunæ, quæ quum ſoli proxima eſt, obſcuratur conditurque: quo longius abeſt, hoc magis eniteſcit. Atqui contra facere decet probam conjugem, quum eſt juncta viro, tum oportet eſſe ſociam hilaritatis: quum abeſt maritus, domi latitare, nec aliter quàm ſi vidua ſit agere. Peccant hic non leviter & mariti quidam, domi triſtes & auſteri, foris hilares ac feſtivi. Verum tales qui nolunt uxores domi ſuarum voluptatum eſſe participes, docent illas alibi quærere riſus jocoſque. Quanquam non eſt probæ mulieris ſic ulciſci conjugis vitium ut imitetur, ſed commoditate potius ac ſuavitate morum animum illius ad domeſticæ conſuetudinis amorem allicere. Qui ſtolones inferunt in alienam ſtirpem, ſummam curam adhibent ut coaleſcant quæ commiſſa ſunt, argilla ſtupaque oblinunt, & quemadmodum eleganter à Marone dictum eſt: Vdo docent inoleſcere libro: ne vel levis injuria vi-

tiet recentem conjunctionem: ubi jam cicatrix vulnus obduxit, detrahunt illa fomenta, nec ullam peculiarem gerunt curam. Ita gravius eſt diſſidii periculum in primo ſtatim ſponſi ſponſæque congreſſu, dum adhuc tenera recensque conjunctio eſt, quam corroborat diutina familiaritas. Videmus enim nec ejuſdem generis animantia velut equos ſeſe mutuo perpeti, priuſquam aſſueverint, contrà poſtquam contracta eſt familiaritas, videmus cani cum felibus, & lupo cum agnis eſſe concordiam. Quanto magis id ſperandum eſt inter hominem & hominem, animal ad ſocietatem natum, & quòd amplius eſt, inter virum & fœminam, quos ita finxit natura, ut alter ſine altero vivere non poſſit, niſi vis quædam natura potentior eos afflaverit. Recte igitur conſulunt qui monent, ut primus ſponſæ cum ſponſo congreſſus careat omni moleſtia. Huc pertinere credunt veterem conjugiorum ritum, quo ſine lumine ſponſa in ſponſi thalamum inducebatur. Sit enim

apparet

apparet fuiſſe deceptum Iacob Patriarcham, pro Rachele, obtruſa ſorore Lya. Ejus rei geminam cauſam adferunt ſcriptores, vel ut conſuleretur pudori ſexus, vel ne quid primo congreſſu, qui moroſiſſimus eſt, offenderet oculos ſponſi. Soloni autem non ſolum oculorum faſtidio videtur conſuluiſſe, verum etiam olfactus. Statuit enim, ut ſponſa priuſquam induceretur in thalamum, ad ſecretum cum ſponſo congreſſum, malum cydonium arroderet, ne quid offenderet oris halitus. Hac cura videri poterat indigna legumlatore, niſi frequenter res nihili dirimerent mortalium amicitias. Et tamen illis lubens aſſentior, qui putant ſapientem virum hujus legis involucro ſpectaſſe quiddam altius, videlicet in primis cavendum nova nupta, ne committat, ut in primo ſtatim colloquio, quicquam ab ore proficiſcatur quod aures & animum offendat juvenis. Nam ab ore proficiſcitur oratio, certiſſima tum imago tum teſtis animi, per quam evidentius intuetur qualis ſit puella,

 quàm

quàm ſi totum corpus clariſſima luce contemplaretur. Quod ſi liberos ad honeſtum aliquem civem legatos inſtruimus, quibus verbis ſint eos compellaturi, quibus modis ad ſingula reſponſuri, nè quid offendat eos quos conveniunt: Quanto magis hoc providendum eſt parentibus, ut primá conjugum colloquia careant offenſione, ſintque condita pudica quadam urbanitate, eo quod quum inter notos ac familiares etiam convitia cum riſu excipiantur, in primis congreſſibus ignotorum offendunt & ſimpliciter dicta. Nullum autem malum cotoneum, nullum aromatis aut unguenti genus ſuavius fragrat cordato juveni, quam ſermo pudicus, ſobrius, prudens ac reverens, promanans ab ore novæ nuptæ, & amabilis ingenii ſimulacrum ſecum deferens. Porrò nulla res efficacior eſt ad conciliandam, retinendam ac ſtabiliendam inter homines benevolentiam quàm ſermo mutuus: Hic homines ferarum ritu quondam palantes, contraxit in civitatis conſortium,

tium: hic civitates cum civitatibus, nationes cum nationibus, regna cum regnis fœderavit: hic regem à tyranno diſtinguit. Tyrannus cogit, rex perſuadet. Eſt autem conjugium quaſi regnum quoddam, ſed quod longiſſime abſit à tyrannidis imagine. Nihil enim illic vi geritur, ſed ſuaſu ac benevolentia geruntur omnia. Plato non vult legem quicquam præſcribere, quod perſuadeat eſſe tum honeſtum tum utile, nec video quur hanc opinionem impugnet Seneca. Eſt quidem maritus autor & caput fœminæ, & imperat, at non quemadmodum poſſeſſor pecudibus, ſed quemadmodum animus corpori. Suntque huius mores ceu viva lex uxori, quemadmodum recte docuit Ariſtoteles: ſed lex Platonica, perſuadens verius quàm cogens, & ſpontaneam ducens potius quàm trahens invitam. Græci ſcriptores literis prodiderunt, apud priſcos Veneri Mercurium adiungi ſolere. Hic ſtatim miretur aliquis, quid Veneri cum Mercurio? Antiqui ſapientes putant hoc

eſſe

eſſe ſignificatum, benevolentiam inter conjuges non tam coire voluptate corporum, quàm conjunctione animorum, atque horum glutinum eſt oratio comis & amica. Venus enim per ſe tum ebria eſt, tum violenta, multos vi cogit ſub jugum, ut ille dixit, aheneum, ſed firma eſt benevolentia, quam ſanis boniſque rationibus conciliavit oratio, quam Mercurio tribuit antiquitas: Nolite, inquit, a *fieri ſicut equus & mulus, in quibus non eſt intellectus. De quibus & apud Hieremiam* b *queritur Dominus: Equi amatores in fœminas, & emiſſarii facti ſunt, unuſquiſque ad uxorem proximi ſui hinniebat. Tales erant ſponſi ſine Mercurio ſequuti Venerem, quos alium poſt alium occidit dæmon Aſmodæus. Et utinam inter Chriſtianos non laude etiam veherentur hujuſmodi mariti, qui ſic auſpicantur primos cum uxore congreſſus, quaſi vi raptam conſtuprent, diſcindunt induſium lineum, lacerant veſtes, aut ſi quid aliud*

a Pſal. 32. b Cap. 5.

mora-

moratur equinam libidinem : dicas ſponſum furere non amare, neq; quicquam minus illic eſſe dicas quàm congreſſum ſacramentalem. Verecundius ineunt conjugium bruta quædam animantia. Nec hoc ſatis, numerantur & in vulgum ſparguntur primæ noctis congreſſus. O conjugium inter Chriſtianos minime Chriſtianum. Tametſi ſponſa ſponſo debet obſequiũ, tamen adhibendus eſt Mercurius qui prius jungat animos quàm corpora, & uſum corporis perſuadeat non rapiat. Qua quidem in re monendæ ſunt virgines, ut neque provocent ultro ſponſos ſuos ad coitum, minuit ea res amorem, neque petentibus nimium tetricas ac præfractas ſeſe præbeant, quorum illud, neſcio quo pacto, reddit mulierem viro viliorem minusque charam, alterum amorem vertit in odiũ. Non provocare, matronæ eſt, comiter negare pudoris, obſtinate recuſare perfidiæ. Rurſum vereor ne quis dicat mihi, quur tu Chriſtianis auribus ingeris Veneres & Mercurios ? Age mu-

tentur

tentur deorum nomina, ſervetur bona ſententia. Habemus & noſtrum Mercurium, ſermonem Dei Patris, qui conciliat omnia quæque in cœlis quæque in terris. Hunc teſtem & auſpicem faciamus Chriſtiani conjugii; ne quid impurum geratur cum conjuge, ſed ex hujus præceptis ac legibus maritus uxori perſuadeat, ut volens ac lubens faciat quod didicit Domino placere. Hunc in primis comprecentur pariter conjuges, ut ſuo favore bene fortunet nuptias. Comprecationi ſuccedat ſancta confabulatio. Deinde congreſſus pudicus, & reverens, multumque diſſimilis ſtupro aut raptui. Scio non defuturos qui ſibi belli videntur ac feſtivi, quibus hæc abſurda videantur, ſed valeant illi ſine Chriſtianiſmo belli. Nos bonis & Chriſtianis hæc ſcribimus. Quibus Chriſti doctrina ſordet, ſaltem audiant ſenem Ethnicum in comœdia loquentem filio: Abi domum ac deos comprecare, ut uxorem acceſſas. Ille prophanus non vult acceſſi ſponſam, nec putat ſatis auſpicatas

fore

fore nuptias, niſi ſponſus deos comprecetur: at tu tibi parum elegans videris, ſi priuſquam ſponſam contingas, compreceris eum, qui primus junxit uxorem viro, ut velit tuum conjugiũ firmum, caſtum, ac felix eſſe. Si non pudet te Chriſtianum dici, ne pudeat id facere, quod maxime convenit homini Chriſtiano. Quod ſi quis requirat precandi formam, nec hanc gravabor tradere. In hanc igitur ſermè ſententiam orare licebit: Gentis humanæ conditor, redemptor & propagator Deus, qui primus in paradiſo conjugii fœdus inter generis noſtri principes dedicaſti, cujus filius unigenitus nobis hoc ſacramentum multis modis commendavit, primum ineffabili modo ſibi velut in matrimonium adjuncta noſtra natura, rurſus in ſponſam adoptata ſibi ſanctorum omnium Eccleſia, ad hæc è conjugio naſcens citra virilem operam, deinde miraculorum ſuorum primitias in nuptiis auſpicans, aqua verſa in vinum optimum: denique qui ſacroſanctum hoc fœdus,

quo

quo rebus myſticis reſponderet, prorſus indiſſolubile eſſe voluit, dicens: Quod Deus coniunxit, homo ne ſeparet: quæſumus ut, quando iuxta tua præcepta ſanctam hanc ſocietatem legitime pepigimus, digneris tuo perpetuo favore proſperare quod tuum eſt, ut pari iugo ſimilique ſtudio tuæ voluntati ſerviamus. Exulet è noſtris ædibus omnis impuritas, omniſque diſcordia. Da nobis pacem illam veram, quam mundus dare non poteſt: da rem quanta neceſſariis uſibus ſatis eſt: da prolem in tui nominis gloriam educandam, ut hic in tuis præceptis ſimul perſeverantes, ſimul ad vitæ cœleſtis hæreditatem pervenire mereamur. Hac formula ſi quid habes melius, utere. Iam colloquii formam potes ex Thobiæ libro colligere. Filii, inquit, ſanctorum ſumus, & non poſſumus ita coniungi ſicut gentes quæ ignorant Deum. Atque indidem potes & orandi formam mutuare, ſi minus placet noſtra. Cæterum colloquii forma huiuſmodi videtur congruere ſponſis Chriſtianis. Sponſus

hunc

hunc in modum exordiatur: Chariſſima mihi, religione ſoror, matrimonio coniunx, ita viſum eſt Deo, ut nos ſanctiſſimo coniugii fœdere copularet: Mihi paratum eſt, quod parentibus etiam ipſis, quibus ſecundum Deum nihil habeo charius, ſit anteponendum: tu quoque ſortita es, quod charius habere iuberis quam progenitores tuos. Sumus enim parentibus ſanguinis propinquitate iunctiſſimi, ſed nos duo iuxta divinæ ſcripturæ vaticinium, in unam carnem, hoc eſt in unum hominem, quodammodo per matrimonium conflati ſumus: iugum accepimus, quod excuti quamdiu vivimus non poteſt: nec eſt quod ſpectemus divortium, ſed utrinque danda eſt opera, ut ſit felix tranquillumque conſortium. Si concordabimus inter nos, etiam in fortuna quamvis tenui ſuaviter hilariterq; vivemus. Sin, quod Deus avertat, corpora quidem iungat domus & thalamus, animos disjungat diſcordia, quantumvis affluxerit opum, inſuavem ac miſeram vitam

tran-

tranſigemus. Proinde ſit inter nos talis quædam charitas, qualis eſt inter animam & corpus, inter Chriſtum & Eccleſiam. Si noſtram amicitiam nulla alia res conciliat quam ætas, aut forma, aut corporis voluptas, aut opes, nec firma nec ſyncera futura eſt inter nos concordia. Sin animos noſtros inter ſe conglutinarit par erga Deum pietas, ac ſimile religionis ſtudium, nec paupertas, nec morbus, nec ſenium, nec ullus caſus humanus poterit interrumpere iucundam vitæ ſocietatem. Ego conabor pro viribus, ut tibi præſtem maritum non pœnitendum: nec dubito quin tu contrà pro viribus ſis annixura, ut mihi officiis reſpondeas, aut etiam ſuperes. Ego te gignendis liberis duxi, non libidini. Quodſi iuxta Pauli monita, volumus noſtrum connubium eſſe honorabile, & thorum immaculatum, ſit noſtra conſuetudo ſancta & pacifica, ſit congreſſus parcus & pudicus, ſit pia ſollicitudo in inſtituendis ad pietatem liberis reliquaque familia, ſic tamen ut ſummum præſidium

præci-

præcipuaque fiducia ſit nobis in auxilio Dei, qui res famulorum ſuorum etiam parum fortunatas bene fortunat. Abunde multum voluptatis nobis ſuppeditabit concors animus, & bona conſcientia. Totius rei domeſticæ ſummam in duas partes dividemus: ad te peculiariter pertinebunt quæ domi geruntur, ad me quæ foris gerenda ſunt, ſed ita ut inter nos nihil ſit proprium. Quoniam autem fieri non poteſt, ut homines omnibus horis ſapiant, ſi quando te monuero, ſic cogites velim, me tuæ rei conſulere potius quàm meæ: & ſi quid à me ſecus quàm oportet geri videris, non gravabor admoneri à fortunarum omnium ſocia. Cæterum autoritas, quam viro natura tribuit, confirmavit autoritas Apoſtolica, te non gravabit: ſed mutua charitas condulcabit omnia. Ad hoc igitur ſanctum negocium, aſpirante Deo, concordibus animis paribúſque ſtudiis accingamur. Ita ceu par columborum tranquillam & innoxiam vitam agemus: tu ſervabis

nidum,

nidum, ego provolans circumagar, ut importem domum quod victus neceſſitas exigit. Vnum ſimus, & quẽadmodum ſcriptum eſt, miſerebitur Deus duobus unicis. Ad hæc Chriſtiana ſponſa quid reſpondebit? Fortaſſis hunc in modum excipiet: Optime ſponſe, mihique non minus venerande quàm amande, ego me cum primis felicem exiſtimo, cui contigit coniunx, præter alias dotes, tam pius etiam & cordatus. Equidem tibi à parentum æditibus corpus adfero caſtum & illibatum, animum vero polliceor tuis monitis obſequentem, ſi quid præſcribes, non ſolum in his quæ ſpectant ad munia rei familiaris, verum etiam ad ea quæ religionis ſunt ac pietatis. Tu vide tantum quomodo me fingas & inſtituas. Spem optimam habeo, Deum bene fortunaturum quod amanter inter nos geſſerimus: A talibus exordiis, à talibus colloquiis auſpicari debet Chriſtianum matrimonium: eoque multa videmus coniugia, quæ nihilo plus habent honeſtatis quàm concubina-

binarum convictus, nec multo minus obſcœnitatis: quorum ut ſunt irreligioſi ingreſſus, ita progreſſus irrequietus, infelices exitus.

a *Iam ipſe ſermonis curſus me propemodum appellat, ut aperiam quæ ſint officia mariti, quæ uxoris. Id quidem aggrediar, ſi prius admonuero nonnulla, quæ pertinent ad ſolennes ritus, hoc eſt præludia nuptiarum, in quibus Chriſtianorum vulgus propemodum gravius peccat, quam ulli fecerint aut faciant ethnici. Nec hic ſimplex eſt error: peccatur ambitione, luxu, intemperantia, laſciviaque. Primum illud incivilitatis eſt, ſponſum & ſponſam, quum rem tantam tamque ſeriam aggrediantur, tot ridiculis ceremoniis gravari, quas aliâs alibi pro ſuo arbitratu comminiſcuntur homines, quaſi parva ludicraque res ſit, iuvenem cum virgine ſancta pudicaque copulari. Detur hoc ſacramento, quod nupta deducitur in templum, ibique peractis ritibus deduci-*

a De celebrandis nuptiis.

tur

tur domum: quorſum attinent publica tumultuoſaque convivia, mox à prandio laſcivæ ſaltationes uſque ad cœnam, in quibus tenera puella non poteſt cuiquam recuſare: ſed patet domus civitati? Cogitur ibi miſera virgo cum ebriis, cùm ſcabioſis, nonnunquam cum ſceleroſis, & qui furandi quàm ſaltandi curioſiores veniunt, jungere dextrã, apud Britannos etiam oſcula. Rurſus à tumultuoſa cœna ſaltatio, mox repotia. Vix poſt noctis medium licet delaſſatis ire cubitum. Poſt exiguum intervallum ante thalamum inſano tumultu perſtrepunt omnia, irrumpitur in cubiculum, dicuntur obſcœna verba, reditur ad prioris diei veſaniam. Nam hic Corybanticus furor in quibuſdam regionibus prorogatur in triduum. Quid inhumanius aut incivilius, quam ſollicitos animos, & corpora novum laborem aggreſſura, talibus ineptiis delaſſare? Quanto ſuavius inter parentes ac pauculos ex proxima cognatione, modeſtè ſobrieq; agitare nuptiale convi-

convivium? Verum hic ut ubique multa mala ſuadet ambitio, quæ luxum comitem trahit. Videntur mendicorum nuptiæ, niſi magna turba procerum, matronarum, divitum, & honoratorum vocentur ad eam pompam: & dicuntur honorificæ nuptiæ, in quibus per luxum magna pecuniæ vis periit, in quibus quam plurimi vomuerunt, ac febrim ex intemperantia ac delaſſatione contraxerunt: in quibus quàm licentiſſime indultum eſt turpiloquiis & ineptiis. Præclara nimirum auſpicia ad vitam pudicam, frugalem, & ſobriam, quam aggreditur ſponſus, jam abjectis vitæ prioris ineptiis: & in hoc ducit ſponſam, ut eam ad pudicitiam ac frugalitatem erudiat. Quis docuit ſanctam conjugii profeſſionem à bacchanalibus auſpicari? Hiſcine modis initur ſacramentum? & in ipſo limine matronalis inſtituti docetur puella luxum, laſciviam, ambitionem, cæteraque quæ minime congruunt probis conjugibus? Quid hoc eſt aliud ô Chriſtiani, quam

M *in ipſo*

An non ſatis eſt, ſi marito ſit probata virginitas, niſi populum faciat teſtem? Quid autem his nugis proficitur, niſi quod petulantes linguas in virginem provocant frequenter innoxiam? Proclivis eſt ad maledicentiam populus, & exitiale malum eſt invidentia, quam excitat oſtentatio. Quas enim voces audimus nonnunquam jaci in virgines, dum ea pompa ducuntur & reducuntur per ora mortalium, pracinente cantore, & velut ad ſpectaculum evocante multitudinem? Quorſum attinet virginitatis decus exponere linguis & ludibriis hominum? Tutior eſt ille theſaurus, ſi recondatur. Deinde quorſum attinet digamis exprobrare priores nuptias? Ante matrimonium ſit aliquod ſanè diſcrimen inter innuptam & nuptam, inter virginem & viduam: ubi jam coiit matrimonium, quid utilitatis habet hoc diſcrimen? Monogamis & digamis ſuus honos erit apud Deum. Quanquam ignominia eſt non honos, teneram ac verecundam virginem

paſſis crinibus, nudam, addito fucorum & veſtium lenocinio, juvenum intemperantibus oculis, & male loquacibus populi linguis exponere. An hoc honorificum virgini, cujus præcipua dos eſt pudicitia, juvenum ſuſpiria voceſque poſt ſe trahere? Proſtituendi genus eſt, non honorificentia. Qui videns mulierem concupivit, adulterium commiſit, juxta ſententiam evangelicam. Et non minima virginitatis pars eſt, fama illibata. Deceſſit igitur aliquid pudori virginis, quæ tam multorum oculos delectavit; quæ concupita eſt, quæ vocibus impudicis impetita, & quæ fortaſſe noctu quibuſdam occurrit in ſomnis, & inanis imaginis ludibrio ſtuprum, ut ita loquar, perpeſſa eſt. Atqui in poëtarum fabulis, indignatur Iuno, quod Ixioni nubem pro ipſa ſubjecerit Iupiter: nec ſatis habet quod ab adultero contacta non ſit, ſed adulterii genus judicat, per imaginem & falſam opinionem fuiſſe ſtupratam. Tenera res eſt virginitas, nec aliter quàm roſa lactea, quamvis

levi

levi auræ flatu perdit aliquid genuinæ gratiæ. Sinite itaque parentes, ſinite ſponſam virginitatẽ totam adferre in ſponſi ſui thalamum: ſic futura eſt fama virginis integrior. Res ſancta, res caſta, puris ſanctiſque ceremoniis peragatur, ut in his protinus diſcant ſponſus & ſponſa, quàm ſobrii, pudici, quietique mores deceant conjugium. Credis matrimonium eſſe ſacramentum Eccleſiæ? Credis. Et credis ab ipſo Deo inſtitutum? Scio credis. Credis infundi ſicut oportet hoc utentibus ſacramento, donum ſpiritus? Credis. Quur igitur res tam ſeria, tam ſacra, prophanis ritibus peragitur? Age dic mihi, quum virgo quæpiam accipit velum divi Franciſci aut Dominici, quis ferret ſi illic adhiberentur inepti luſus, riſus, cithara, fiſtulæ, moriones, choreæ? Quin potius illic confeſſione purgatur nuptura, orat, objicit mundani faſtus exuvium, proſternitur, velatur, adhibetur ſacrum, interdum & exhortatio ſancta. Nihil ibi petulans aut ineptum. Et tamen quæ ſic

 nubit,

nubit, nõ initiatur novis ſacramentis Tu ad tantũ ſacramentũ, cujus Deus autor eſſe voluit, quod ipſe Dominus tot modis tũ per ſe, tũ per Apoſtolos ſuos nobis cõmendavit, velut ad rẽ prophanã ludicris ineptiis, intemperantibus, parumq; pudicis ritibus accedis? Qui ſacramentum accipit indigne, pro gratia reportat iram Dei. Quin in ipſis etiam templis nõ abſtinetur ab his ineptiis. In ingreſſu juvenum pugnis contunditur ſponſus. Inter ſacrum ineptitur geſtibus & nutibus: jaciuntur impudicæ voces. Quis credat illic rem ſeriam agi? An non turpe eſt apud ethnicos, idolorum cultores, ſanctiores fuiſſe ritus ineundi conjugii quam apud Chriſtianos? Nemo non optat ſponſam frugalem, pudicam, & modeſtam: & in ipſis ſtatim initiis docemus eas luxum, impudentiam, & arrogantiam. Qui diaconus ordinatur, expurgat conſcientiam ſuam, componit ſeſe ad pietatem, ut purus accipiat purum myſterium: quanto magis congruebat idem fieri in nuptiis, quàm iſta quæ nunc

fieri

ſieri videmus? Certatur pompa veſtium: certatur apparatu conviviorum: certatur donariis. Humanitatis ſpeciem habet, quod novis conjugibus datur aliquid ſupellectilis. Qui mos illud invexit, ut ſponſus exhauriretur donariis, ex quibus ad ipſum plus odii redit quam gratiæ? Quod ſic datur, alii redditum non datum, alii debitum exiſtimant. Complures indignantur ſe poſt habitos aliis, quibus datum eſt majoris pretii munus. Oritur inter ipſos qui acceperunt æmulatio: tum ſponſus nonnullam gratiæ jacturã facit, alienans eos ſuo ſumptu, quos ſtudebat conciliare. Et hinc æſtimatur inter Chriſtianos nuptiarum dignitas, ſi quam plurimum rei perierit in donariis. Adde his inſanas impenſas in ſponſæ veſtitum. Quur autem non dicam inſanas, quum ſciam quoſdam tantum æris alieni contraxiſſe, dum ad oſtentationem adornant ſponſam, ut intra duos menſes coacti ſint & veſtes & vaſa divendere, ſed iniquiore precio quam emerant.

rant. Quid ſibi vult talis oſtentatio? An metuis ne ſponſa tua mundi cultusque ſit futura negligentior? An times ne videare plus habere mentis, quàm ille qui nuper tali magnificentia decoxit? An vero ſtudio habes tenuioris fortunæ civibus exprobrare ſuam paupertatem? An per ſe parum grave onus eſt paupertas? Si turpe ducis vinci re mala, nihil agis: ut omnes ſuperiores præcurras, ſuccedet qui te quoque ſuperet inſania. An opes parum obnoxiæ ſunt invidiæ, niſi jactes etiam & ingeras oculis hominum? Quanquam nihil omnium magis perit, quàm quod in eſculenta poculentaque prodigitur. Pro convivio publico nullus proprie gratiam habet: quidam etiam male precantur convivatori, quod per illum febrim & cruditatem contraxerint. Atque in has ineptias interdum profunditur trium annorum cenſus. Et apud Chriſtianos nullæ ſunt leges ſumptuariæ, nulli cenſores, qui talia exēpla coherceant? In hoc coëunt conjugia, ut etiam qui

tenues ſunt, laborent manibus, quo juxta Pauli monita, ſit, quod ſuppeditent ſuis, deinde largiantur etiam aliquid egeſtate preſſis. Et Chriſtiani quibus res eſt, in ipſo limine matrimonii turpiter profundunt, ut jam neque ſit quod erogent in egenos, neque quo familiam alant. Iam quod pauperculæ virgines magnifico cultu, ſed vel conductitio vel commodatitio, nuptias celebrant, qui candidior eſt, interpretabitur ſolatium aliquod paupertatis, quæ nunc non tantum moleſtiam habet, verum etiam probrum. At quorſum attinet opulentas oſtentare ſtrepitum fortunæ ſuæ, quam tamen nolunt tenuibus impartiri? Diſcruciare juvat inopes, non ſublevare. Sufficiat divitibus ſua felicitas, nec aliis paupertatis onus conduplicent exprobrando. Imò quo quiſque potentior eſt, ac locupletior, hoc magis exhibeat aliis exemplum frugalitatis: ita pariter fiet, ut & divitibus minus invidioſa ſit ipſorum felicitas, & tenuibus minus oneroſa paupertas. Quid magni

ſit, ſi præpotens heroina, gemmis, auro, purpura, pellibus magno emptis conſpicienda procedat? Licet his domi, quoties libet, frui. At vere magnificum vereque ſplendidum fuerit, ſi mundo ſimplicique cultu redarguat mediocrium ambitionem, ultra domeſticæ rei modum ſemet hiſce rebus venditantium. Vtra ſpecioſior laudatio, ſtultæne plebeculæ, quæ ſtupens ad gemmarum & auri ſplendorem, ſic loquitur: Hui quantum fundorum illa geſtat in corpore? quod in cultu illius viliſſimum eſt, aurum eſt: interim nec corpus laudatur nec animus: an cordatorum, quorum hæc auditur oratio: Quanta eſt hujus præpotentis fœminæ probitas ac modeſtia, quámque mores hujus non ſapiunt fortunam? Quanto decentius ornatur hac populari munditie, quàm aliæ tota ſuæ fortunæ pompa? An non pudebit poſthac plebeios homines, quibus vix ſuppetit cenſus par neceſſariis uſibus, tam inſolenter jactare divitias, quas animo poſſident magis quàm ſcrinio? In hiſce rebus

ex-

exempla ſobrietatis ac frugalitatis non ab aliis utilius proficiſcuntur, quam à vobis ô Principes & heroinæ. Libenter enim inferiores imitantur quod à vobis fuerit oſtenſum: & mediocris fortunæ qui ſunt, vel pudore continebuntur, ne turpiter luxu diffluant, ſi conſpexerint vobis damnatam eſſe divitiarum oſtentationem. Intelligent enim id judicio fieri, quum alioqui fortunæ magnitudo, vitæque libertas poſſet apud multitudinem excuſare luxum, niſi diſpliceret animo. Non oportet homines Chriſtianos uſquam oblivisci frugalitatis ac modeſtiæ, quibus adeo nihil per luxum oportet perire, ut neceſſariis potius aliquid detrahendum, quod ſublevandæ proximorum inopiæ ſeponatur. Quod ſi quibus aliis in rebus, faſtui, luxui, laſciviæque locus eſſe videtur, certe in nuptiis, unde vitæ conjugalis auſpicium ſumitur, procul abeſſe decet. Nunc hæc peſtis irrepſit etiam in ipſa ſacra remedia. Quid enim aliud profeſſio matrimonii, quàm abjuratio juvenilium volupta-

tum, ſtuprorum, comeſſationum, profuſionum, aleæ, & ſi quid eſt in puellis faſtus, ſi quis amor cultus elegantioris, ſi quid laſciviæ? Et his malis dedicatur inter nos conjugium. Quid eſt baptiſmus, niſi abjuratio Satanæ? At nunc illic quoque ſuperbiæ certamen eſt. Deliguntur ſuſceptores, vel pro dignitate, vel in ſpem munerum. Atqui Paulus docuit, ut qui catechizatur ſuum catechiſtam participem faciat omnium ſuarum facultatum. Nunc præpoſtere dant qui catechiſtarũ vices gerunt, magis ex more quam ex re. Si placebat benignitas in pauperes, poterat clàm alioque titulo dari, nunc quur ſacramentum ambitione contaminamus? Saltem mors quæ divites æquat pauperibus, ſummos infirmis, debebat nos docere frugalitatem ac modeſtiam. Quid autem noſtris funeribus ambitioſius aut minus frugale? Sed ſatis jam diu mihi videor rixatus cum moribus vulgi, quos utinã corrigeremus, ut admonitionem vertere liceret in encomium. Nunc ad id

quod

quod intermiſeramus, noſtra ſeſe recipiet oratio. Satis enim oſtenſum eſſe videtur, quibus modis ſit ineundum matrimonium, & initiis actionum ferè reſpondet exitus. Qui ſemet in puteos, ut dixi, præcipitant, aut qui incidunt imprudentes, graviter offenduntur: qui paulatim deſcendunt in altiſſimos puteos, nihil patiuntur incommodi: ita qui temere nulloque judicio ducunt uxores, hi ſolent deplorare, ſero licet, infelix conjugium: raros autẽ comperias, quos pœniteat contracti matrimonii, qui ex conſilio majorũ, qui maturo ſobrioq; delectu tales aſciſcunt, quas perpetuo queant amare. Quicquid enim affectuũ arbitrio geritur, temporariũ eſt. Quod ratione judicioque tractatur, firmum eſt ac perpetuum. Verum ne in cæteris vaga defluat oratio, ad tria capita contrahemus univerſum ſermonem qui supereſt: ſic tamen ut ab initio propoſita diviſione non recedamus. Paulus præcipua quædam bona recenſet, fidem, ſpem, & charitatem, quæ voces viden-

dentur & totius conjugii felicitatem complecti. Eſt enim & hic præcipua charitas, quæ ſi adſit, cætera prona ſunt ac proclivia. Eſt huic iunctiſſima fides, ſine qua non poteſt ſubſiſtere mutua conjugum benevolentia. Eſt denique ſpes boni proventus. Siquidem præmia ſancte culti matrimonii ſunt liberi dociles frugique. In primis igitur perſequemur quod orſi fueramus de charitate. Primum concilianda, deinde fovenda confirmandaque, poſtremo ſarcienda, reconcinnandaque ſi contingat reſcindi. Conciliatur autem, alitur, & conſtabilitur hiſce fermè rebus, materia, ſimilitudine morum, æqualitate, mutuis obſequiis officiisque, ſanctis monitis & adhortationibus, pignoribus, & contrariis reſcinditur. Charitas enim quæ levi de cauſa vertitur in odium, non erat ſyncera. Quemadmodum ignis è pilis leporinis aut ſtipulis aridis emicans ſubito deſinit, niſi ſubſit materia ſolidior, quæ flammam conceptam alat: itidem amor, quem corporum voluptas,

ptæ, aut alia frivola cauſa gignunt, etiamſi videatur admodũ vehemens, tamen diuturnus eſſe non poteſt, nihilo magis quàm hæ res unde naſcitur. At res ſolidæ; veluti ferrum, tardius quidem igneſcunt, verum ignem ſemel conceptum diutiſſime retinent. Rurſum ſunt materiæ quæ fumidum & obſtreperum, quædam etiam ingrati odoris ignem reddunt: talis eſt amor inter improbos ex turpibus cauſis conciliatus, jurgiis ac rixis moleſtus, convictus intolerabilis, quem denique ſequitur fœda buccina famæ. Hujuſmodi ſtrepitum ac fumum videre licet inter nonnullos malis avibus conjugatos, adeo ut ſæpe maritum nonnunquã & conjugem exigat ex ædibus, & uterque vertitur in vulgi fabulam. Purus autẽ ignis naſcitur ex lignis, quæ hinc vocantur acapna, ex cedris odoratus, trãquillus ac purus, ſi puro linteo cerã purã circumlinas: aut ſi lino quod vivum vocãt, eo quod igni non abſumitur, ſuggeras oleum ætate depuratum, nec quicquam aquei liquoris admixtũ habens.

habens. Talis nimirum non eſt amor, quem in animis improborum ac ſtultorum gignit voluptas, aut ambitio, aut divitiarum admiratio, aut vitiorum ſimilitudo, ſed quem inter pios ac ſobrios virtus conglutinat, quæ revera nihil pulcrius aut amabilius, quæ ſi cerni queat oculis corporeis, longe plures excitaret in amorem ſui quàm ulla forma aut ullum ornamentum. Sunt rurſus materiæ quædam, quæ ignem citius extinguant quàm concipiant. Hujuſmodi ſunt & hominum ingenia quædam, ſic ab omnibus gratiis abhorrentia, ut nec ſeipſos amare poſſint, tantum abeſt, ut amicitiam cum aliis diu tueri queant. Non mirum autem ſi ſunt & inconſtantes & infelices amicitiæ quas gignit Cupido, quippe cæcus & volucer. Hic eſt ille Cupido terreſtris, Veneris terrenæ filius, qui temere immittit nunc in hos nunc in illos, impuros ac meretricios amores. Cæcus fingitur, quod talis benevolentia non coit judicio rationis, ſed temerario carnis affectu: volucer

quod

quod turpis amor facile vertitur in odium, & alterne nunc bellum habet, nunc pacem, nunc inducias, nunc rurſum bellum, nihil conſtans, nihil tranquillum aut perpetuum. Eoque poëtæ amantium impetum furorem vocant non amorem. Nimirum ubi ratio ſepulta eſt, ibi quid eſſe poteſt niſi dementia? Verum Philoſophus ait, & alterum eſſe Cupidinem, è Venere cœleſti prognatum, quo nihil oculatius. Is non exoculat, quos attingit ſuis jaculis, ſed ex cæcis reddit oculatos. Hic formas oſtendit animorum, qui ſummi illius pulcri referunt imaginem, quæ conſpecta protinus rapit in amorem ſui, jungitque puras, junctas ſtabilit amicitias, ſemper in melius majusque gliſcentes. Nimirum omnis veræ pulchritudinis fons eſt ipſe Deus, in quo quicquid eſt, pura bonitas eſt, mera ſynceritas, pura ſapientia. Nec invidet alius ſuam pulcritudinem, impartit largiter, quemadmodum docet Iacobus Apoſtolus, omne donum optimũ, & omne donum perfectum, non è terra

pro-

proficiſci, ſed è ſublimi à patre lumi-num. Spargit enim ſcintillas ſuæ lucis in animos electorum, ex quibus inter bonos oritur amabilis quidam & caſtus ardor mutuæ benevolentiæ, ſuo fonti reſpondens. Quemadmodū enim illa lux non novit nubilum, aut tenebrarum vices: itidem ſic contractus amor, ſemper ſerenus eſt ac tranquillus, neque novit rixarum ac ſimultatum viciſſitudines. Quos igitur hoc glutinum commiſit, inter hos non eſt opus pactis, teſtibus ac tabulis. Vera virtus neſcit interire. Interna igitur forma, interna opes, interna nobilitas conciliare debet Chriſtiana conjugia: etſi fors aliis ex cauſis orta eſt benevolentia, tamen huc transferenda eſt quo fiat perpetua. Eſt enim hic ordo naturæ, ut ab his quæ ſenſibus patent corporis, proficiamus ad ea quæ non niſi mentis agitatione percipiuntur. Nec hunc ordinem in totum aſpernatur Chriſtiana pietas, quæ corporalibus rudimentis imbecilles homines paulatim evehit & manu ducit ad res animi.

mi. Proinde quos in amorem rapit forma corporis, veluti ſomnio quodam admonentur illius vere ſummique pulcri, cujus ideo Plato putat in nobis excitari reminiſcentiam, quod inſita ſit ingeniis hominum propenſio quadam ad honeſta, quam in brutis nullam eſſe videmus. Quod ſi diſcuſſo ſomnio, mentis oculos, amans intendat in latentem animi formam, tum vere pulcris cedunt illa vana pulchritudinis ludibria. Quemadmodum fœtus editi cognato liquore nutriuntur, & adultorum etiam corpora cognatis elementis maxime vegetantur, ita verus amor iiſdem ferè rebus alitur quibus gignitur. Nam amor quem voluptas, aut opes conciliarunt, tam non eſt verus amor, quam illa non ſunt vera bona. Qui conjugem, bene dotatam ducit, non ducturus niſi dos invitaret, non amat uxorem, ſed pecuniam. Qui libidinis cauſa ducit formoſam, ſui ipſius amore ducitur, non conjugis. Quis enim illos dicit amicos, qui ſenes orbos captant in ſpem hæreditatis? Nihilo

hilo juſtius amans dicitur juvenis qui puellæ ſtruit inſidias, erepturus illi ſi poſſit quod habet optimum, pudicitiam ac famam honeſtam. Quæſo quid atrocius moliretur inimicus? An crudelius hoſtes ſæviunt in captas virgines? Probitate conciliandus eſt amor, ac probis item moribus alendus. Efficax habet philtrum, quam virtus facit amabilem. Vt ameris amabilis eſto: nihil autem vere præter virtutem amabile. Quo magis inſaniunt fœminæ quædam, quæ fucis, incantamentis ac veneficiis illectant viros in amorem ſui. Eleganter apud Xenophontem Iſchomachus hac iſagoga caſtigat uxoris vitium, quam animadverterat ceruſſa, purpuriſſo, ſtibio, fucis cæteriſque pigmentis utentem, quo videretur formoſior, tum cothurnis altioribus, quo procerior videretur, quales in tragœdiis geſtantes inducuntur divæ & heroinæ: Dic mihi, inquit, uxor, nónne his legibus inivimus conjugiũ, ut quod eſſet utrique facultatum in commune conferremus? Annuit. Iam

ſi po-

ſi poſteaquam tu tuam portionem bona fide contuliſſes, ego pro veris gemmis fictitias, pro auro gneſio darem adulterinum: pro torquibus aureis, vitrum auri bracteis oblitum: pro monilibus ſolidis, ligna auro, argento & incruſtamentis obducta, num boni conſuleres? Et utrum judicares me plus tibi contuliſſe, ſi talibus technis tibi imponerem, quàm ſi quod haberem ut eſt in medium conferrem? Quum uxor reſpondiſſet ſe non poſſe diligere maritum à quo talibus dolis deluderetur, ille ſic perrexit: Atqui nos in hoc potiſſimum convenimus, ut alter alteri corporum noſtrorum copiam faceremus. An non ita res habet? Quum hoc annuiſſet uxor: Sumne, inquit, tibi gratior aut charior futurus, ſi corpus hoc ut eſt nullo medicamento vitiatum communicem, aut ſi os oculosque minio infectos tibi præberem? Vbi negaſſet illa conjugis oculos ullo minio pictos ſibi gratiores videri poſſe, quàm ſi eos puros intueretur: Et mihi, inquit, puta mentem eandem eſſe, nec me tam mentito,

tito,

tito, quem ceruſſa ſtibioque inducis, delectari, quam nativo tuo colore. Hoc tam commodo ſermone correcta mulier, abjecit omnia tectoria formæque medicamenta. Etenim fucata facies, perſona eſt, non facies. Nullus autem tam lenis eſt maritus qui ferat perſonatam uxorem. Cæterum quæ ſe pingit comitque ſecus quam viro gratum eſſe novit, ſatis declarat ſeſe pluribus velle placere quam oportet mulierem pudicam: cujus præcipua laus eſt uni placuiſſe, cui deſponſa eſt, cui tradita eſt, cui velata eſt. Pingi virginem nubilem, impoſturæ genus eſt: fucari conjugatam, adulterii genus eſt. Quis autem eſt tam ſtultus maritus, ut fucis in uxore capiatur, ſi ſciat? quis tam ſtupidus, ut non ſentiat, vel mane dum comitur, vel in balneis, vel in ſudore, vel alio quopiam caſu decidente fuco, qualem fabulam memorat Galenus? Quum enim in convivio luſus agitaretur, quo quiſque cogeretur facere quod primus feciſſet, ad quem ordo præſcribendi ius deferebat:

Phryne

Phryne meretricula, ſentiens multas adeſſe anchuſa, purpuriſſoque pictas fœminas, iuſſit ut quiſque immiſſas in aquam allatam manus ilico ſemel ad faciem admoverent, moxque linteolo detergerent aquam. Id ubi factum eſſet, fucatarum vultus variis maculis deformes apparebant, alibi delapſo tectorio, alibi manente, alibi convulſo ſola Phryne veluti lota formoſior etiã apparebat quam antea, quod nihil haberet fuci. Satis hoc erat pœna meretriculis, nam tales arbitror in eo fuiſſe convivio. Graviora meretur uxor Chriſtiana, quæ marito fucorum præſtigiis conatur imponere: nimirum aut ipſa ſtultiſſima, aut maritum pro ſtultiſſimo ducens, ſi ſe ſperat falſuram, peſſime de mariti moribus ſentiens, ſi credit illum ementitis coloribus delectari. Quid enim dicturus ſit vir, cui coniunx oſculum petenti, folliculum offerat oblitum bitumine? Aut quid intereſt per vitrum intueatur maritum, an per ſtibium? Iam ſi maxime maritus obtingat tam ſtupidus, ut fu-

corum

corum mendaciis falli gaudeat, non eſt Chriſtiana, quæ coniugem profeſſa eſt non amicam, in eiuſmodi mariti votis obſecundare. Corporis pudicum uſum debet marito, non ſcortorum delicias. Procul igitur abſint à coniugio philtra, veneficia, medicamenta, pictura, tantum adſit mundicies in cultu, ſimplicitas in forma. Non amat qui deceptus aut coactus amat. Si maritus eſt candidus, ſufficiet ſexus commendatio. Sin eſt faſtidioſior, efficaciſſimum incantamentum & ἐπαγωγὸν habet morum comitas & orationis iucunditas. Apud Olympiadem Alexandri magni matrem delata eſt muliercula quædam, in quam deperibat Philippus, quaſi medicamentis animum regis in amorem ſui pertraheret. Itaque iuſſit accerſi, ubi venit coràm, forma viſa eſt liberalis, mores compoſiti, ſermo comis. Tum Olympias: Valeant, inquit, veneficiorum calumniæ, tu medicamentum habes in teipſa. Quanto facilius uxor coniugem, quicum aſſidue vivit, pelliciet in amorem ſui? Circe

vene-

veneficiorum perita fuiſſe perhibetur, ea viros ad ſe pertractos conſuevit in varias ferarum formas vertere, quo facto nec ipſa potiebatur ſuo voto, nec illi poterant amare quæ læſerat, ſi mens reddita fuiſſet. Inter ſocios Vlyſſis, quos in porcos verterat, nihil erat iucundæ conſuetudinis, niſi forte grunnitus illam delectabat. Solum Vlyſſem, quem dementare non poterat, diligebat, moribus ac ſermone capta potius quàm forma: at ille nec Circen, nec Calypſo, quoniam veneficiis utebantur, amare conſtanter potuit, conſtans in amore Penelopes, quæ pro fucis & medicamentis habebat pudicitiam. Inter Chriſtianos vero ne mundus quidem operoſior probandus eſt, ut animi ſobrietas nō tantum in corporis ſimplicitate, non tantum in victus frugalitate, verum etiam in veſtitu reluceat. Nam ut corpus veſtis quædam eſt animi, ita cultus tegumentum eſt corporis: & quemadmodum corpus ipſo geſtu, vultu, fronte & oculis mentis imaginem quandam præ ſe fert, ita cultus pudici,

N caſti-

caſtiq́; corporis veſtigia quædam oſtendit. Quanta vociferatio in eum, qui Benedicti aut Franciſci profitetur inſtitutum, ſi veſtis profeſſioni non reſpondeat? Nec minus indecorum, ſi, qui in baptiſmo renunciavit mundo & omnibus Satanæ pompis, toto cultu mundum & Satanæ pompam præ ſe ferat. Quod ſi quæ mulier eſſet nupta viro nondum profeſſo Chriſtum, fortaſſe Paulus illi daret veniam, ſi marito gerens morem paulo ambitioſius veſtiretur, uſurpans interim ſermonem Heſter cap. 14. Domine tu ſcis neceſſitatem meam, quod abominer ſignum ſuperbiæ & gloriæ meæ, quod eſt ſuper caput meum in die oſtentationis meæ. At quæ Chriſtiana nupſit Chriſtiano, debet exiſtimare nihil eſſe gratius oculis mariti, quã quæ profeſſioni Chriſtianæ congruunt. Et ſi forte maritus non meminit ſuæ profeſſionis, admonendus eſt ut meminerit. Is ſi ſubito mutari non poteſt, tẽperandũ obſequiũ ut paulatim proficiat, & aſſiduitate flectatur qui violentia vinci non

poteſt.

poteſt. Magna vis eſt virtutis ſi quis eam conſtanter urgeat. Monachus qui pro veſte Franciſcana ſumpſit chlamydem militis, apoſtata dicitur: Chriſtianus homo, qui pro veſte modeſta, veſtitur holoſericis, quod Romanis etiam Imperatoribus olim fuit invidioſum, imò holochryſis & gemmeis, ſuæ profeſſionis habitum abjecit: & hactenus quodammodo apoſtata eſt, niſi neceſſitati reclamet animus. Habet autem uxor, quo mariti placet iracundiam, ob cultus modeſtiam obortam. Poterit enim illum his verbis compellare: Mi chariſſime conjunx, nonne ſic inter nos convenit, ut paribus ſtudiis ſerviremus pietati, quam in baptiſmo profeſſi ſumus? Convenimus. At pietatis regulã unde potius petemus quàm è ſacris literis? Non aliunde melius. Nec poſtulas ut tibi morem geram, ſi quid præcipias quod palàm adverſetur præceptis earum. Non ſum tam impius ut quicquam tale poſtulem. Nec alia fuit unquam mea de te opinio, verum beatus Paulus ſcribens ad Timotheum,

a *evidenter preſcribit qualis debeat eſſe cultus matronarum: Similiter, inquit, & mulieres in habitu ornato, cum verecundia & ſobrietate ornantes ſe, non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis vel veſte precioſa, ſed quod decet mulieres promittentes pietatē per opera bona. Vult hic Paulus uxorem eſſe tectam, non nudam oculis populi, deinde tectam habitu decente fœminam, quæ profiteatur pietatem: Decorum autem cultum non eſſe in compoſitione aut tinctura crinium, nec in auro gemmisve collo circundatis, nec in purpura byſſóve precioſa: ſed in veris ornamentis animi, quæ ſunt virtutes. Quemadmodũ evidentius etiam docet Petrus* b: *Similiter & mulieres ſubditæ ſint viris ſuis, ut etiam qui non credunt verbo, per mulierum converſationem ſine verbo lucrifiant, conſiderantes in timore ſanctam converſationem veſtram: quarum non ſit in capillatura aut circundatio auri, aut indumenti veſtimentorum cultus: ſed qui abſconditus eſt in*

a 1. Timoth, 2. b 1. Pet. 3.

corde

corde homo, in incorruptibilitate quieti & modeſti ſpiritus, qui eſt in conſpectu Dei locuples. Sic enim aliquando & ſanctæ mulieres, ſperantes in Deo, ornabant ſe, ſubjectæ propriis viris. Si princeps Apoſtolorum veſtitus modeſtiam præcipit iis, quæ maritis impiis nuptæ ſunt, quo pertrahantur ad Chriſtianiſmum: quanto minus convenit ab uxore Chriſtiana conjugem profeſſionis ejuſdem, exigere cultum, nec decorum pudicis fœminis, nec utilem ad tuendam pudicitiam? Quanto ſatius hoc ſumptus, quod male periret ornando corpori, ſublevandis pauperum neceſſitatibus impendetur?

Rectiſſime quidem dictum eſt ab antiquis, a ſimilitudinem præcipue morum & ingeniorum, amoris eſſe parentem: ſed plurimum refert quæ ſit materia ſimilitudinis. Turpiter enim cohærent, quos communia conciliant vitia: nec ſatis firmiter cohærent, quos res fortunæ ludibriis aut caſibus ſeniove obnoxiæ conglutinarunt, quod genus

a Similitudo.

ſunt voluptas, ætas, forma, dos, valetudo, vires. Solus virtutum conſenſus nodum habet Herculanum, quem olim & in nuptiis ſacrum fuiſſe legimus. Neque tamen omnino falſum eſt, quod proverbio Græco dici ſolet, homines conciliari malis, non animi ſed fortunæ: veluti nothæ cũ notho melius cõvenit, aut exuli cum exule, cum ancilla ſervo, claudæ cũ mutilo, deformi cũ deformi.

In ſimilitudine vero ſpectatur a *æqualitas. Quanquam poteſt incidere ſimilitudo, inter quos non eſt æqualitas: rurſus æqualitas, inter quos non eſt ſimilitudo. Quum paupercula nubit prædiviti, nec ſimilitudo eſt nec æqualitas, & ideo dicitur in ſervitutem dari potius quam in matrimoniũ. Rurſus quum ſummo loco nata nubit plebeio, nec firmæ ſunt nec expertes infamiæ nuptiæ. Quum opibus, ætate, genere, forma pares coëunt, pariter & ſimilitudo adeſt & æqualitas. At quum prædiviti plebeio nubit claris majoribus prognata, licet re prætenui, ſimilitudo qui-*

a Aequalitas.

dem

dem non eſt, ſed tamen adeſt æqualitas. Item quum eruditione præcellens ducit nobilem, aut inſignis medicus bene dotatam; inter diſſimiles eſt æqualitas, dum inter ſe paria faciunt, diſſimili bonorum genere. Inter Chriſtianos autem non oportet eſſe moroſam æſtimationem æqualitatis, quos Dominus Ieſus, cujus auſpiciis coeunt nuptiæ, tot modis æquavit, eadem morte redemit, eodem ſanguine lavit, eadem fide juſtificavit, eodem ſpiritu vegetat, iiſdem roborat ſacramentis, eodem dignatur honore cognominis, fratres illos vocans ac filios Dei, ad eandem hæreditatem vitæ cœleſtis vocavit omnes. Quid hic tu ſupputas reditus? quid generis imagines ex annalibus confers? Conſidera non quid nati ſitis, ſed quid renati. Ignobilis tibi videri non debet, quam Deus agnoſcit pro filia, Chriſtus pro ſorore. Pauper videri quî poteſt, qui cohæres eſt Chriſti? Hic erit Chriſtiani candoris, ut ſuam quiſque conjugem ſibi commendet penſatione bonorum. Contigit infeliciore forma, ſpecta

decus animi. Abunde formoſa eſt, quæ pudica eſt, quæ ſobria, quæ modeſta. Contigit indotata, ſed induſtria, ſed frugalis, ad rem parandam alacris, ad ſervandam vigilans: ſat habet dotis, quæ tali dotata eſt ingenio. Verum hic adhibendus eſt columbinus ille ſimplex & Euangelicus oculus, non ille Phariſaicus, iniquus & inæqualis. Sunt enim conſpicilla, quæ res oſtendunt majores quàm ſunt, & ſunt quæ minores videri faciunt: ſunt quæ lucem addunt, ſunt quæ caliginem: denique ſunt quæ longius ſemota reddunt conſpicua, propius admota obſcurant. At Phariſaicus oculus ſui diſſimilis & inæqualis eſt, quum intuetur aliena mala, etiam quæ minima ſunt, videntur maxima: rurſum quum ad propria mala deflectitur, quæ maxima ſunt, videntur minima: imò vel cæcutit non videns: vel hallucinatur, aut, ut Græco verbo melius dicam, παραβλέπει, virtutem eſſe judicans quod eſt vitium: rurſus in aliis ut vitium deteſtans, quod eſt virtutis: ad ea quæ

procul

procul abſunt lynceus ac perſpicax, ad proxima luſcioſus: quales feruntur oculi lamiarum, quæ domi nec ea vident in quæ impingunt: foris nihil tam abſtruſum quod non perſpiciant. Huic longe diverſus eſt oculus ille bonus & columbinus, ad quædam proximi vitia connivens, quædam benigne interpretans, quædam elevans, propriorum malorum judex iniquior. Vbi tales adſunt oculi, non facile pariet diſſidiũ inæqualitas. Et tamen juxta ſenſum humanum, minus inæqualitas habet periculi, ſi vir præcellat, quàm ſi mulier, quod in illo plus valeat ratio, in hac magis regnent affectus: quibus ſi accedat materia, facile rapiunt ad mariti contemptum. Erit autem hoc humanitatis Chriſtianæ, ſi forte contigit uxor, multo inferior his bonis quibus vulgus æſtimat homines, huic aliquanto plus honoris deferre, quàm ſi paria cum marito faceret. Quibus res ſunt minus ſecundæ, proniores ſunt ad male ſuſpicandum, adeo ut ſæpenumero, quod caſu jocóve factum eſt, rapiant in con-

 tume-

tumeliam. Si puella felici forma præditam, ludens appelles aniculam, non offendetur: offenderetur autem provectior, ac forma parum ſecunda. Sic Paulus nos docuit, membris noſtri corporis minus honeſtis plus addendum honoris. Id autem quum facimus, utique nobis ipſis honorem deferimus. Proinde maritus qui dehoneſtat conjugem ſuam, nônne ſeipſum dehoneſtat? Perpetuo quidem oportet utrumque alteri deferre honorem, ſed potiſſimum aliis præſentibus, aut altero abſente. Nullus contemnet mulierem quamvis humilem, ſi viderit eam ſuo marito precioſam & unice charam eſſe. Ne ſic cogites: Hæc ſic nata eſt, tantillum attulit: ſed, uxor eſt. Multo minus hæc cogitatio congruit uxori: Indignus eſt cui cedam ac perferam. Sic potius cogitet: Maritus eſt, cui dum præſto officium, domino præſto. Rurſum maritus ſic obſecundet uxori, ut ſupercilium aliquando deponat, autoritatem nunquam: ſæpe comem ſeſe præbeat, abjectum nunquam. Hoc præſcribit natura,

idem

idem docent ſacræ literæ, denique ſic expedit ipſis etiam mulieribus. Et in perſonis divinis ordo eſt, licet nulla ſit indignitas. Vbi nullus eſt ordo, ibi nec honor eſt. Cæterum ubi currus bovem agit, hoc eſt, ubi præpoſterus eſt ordo, ibi ſumma eſt infelicitas. Hic bifariam peccatur utrinque. Sunt enim mariti, qui conjuges opulentas honeſtoque loco natas, quoniam arte carent eas moderandi, deprimunt & abjiciunt, quo dignitate detracta, facilius imperent ſubmiſſioribus. Qui quidem, mea ſententia, nihilo conſultius faciunt, quam illi, qui quoniam ob humilitatem aut imbecillitatem corporis, ſive ob imperitiam artis equeſtris, non poſſunt in equos generoſos & altos conſcendere, docent illos flexis genibus ſubmittere ſeſe. Tales nimirum videre eſt & amicos & principes quoſdam. Illi viles ac depreſſos reddunt amicos, quo magis habeant obſequentes: hi populum & finitimos lædunt attenuantque, quo ſuam augeant potentiam. Atqui quemadmodum qui ſic tractat amicos, jam

& ipſe ex amico tranſiit in dominum, habetque pro amicis ſervos & adulatores: itidem princeps, qui non niſi malo ſuorum ac finitimorum novit ornare potentiam ſuam, ex principe videtur in tyranni nomen degeneraſſe: nec jam habet cives aut ſocios, ſed mancipia, & hoſtes diſſimulatos. Cæterum qui callet artem gerendi principatus, populum quem nactus eſt humilem, evehit ad dignitatem: ſin nactus eſt præpotentem & illuſtrem, erigit animum ſuum, ut præclarus virtutibus induſtriaque moderandi, ditionis ſuæ ſplendorem æquet, aut etiam ſuperet. Idem multo magis oportet fieri in amicitia: cui ſi deſit æqualitas, jam amiſit amicitiæ nomen. Proinde ſi quid habet uxor eximiæ dignitatis, ne deprime quod eminet, quemadmodum agaſones ſolent eminentem clitellarum partem impoſitis ſaxis ad æqualitatem redigere: verùm adnitere potius ut decoribus virtute partis aſſurgas ad uxoris dignitatem. Certe non invidebit uxoris ſplendori, qui ſemper cogitarit, id quod res

eſt, omnia bona conjugis magis eſſe viri quàm uxoris. Eodem animo ſunt erga familiam, perinde quaſi ſingulis invideant, non ferunt erectos animos, nec perpeti queunt niſi abjectiſſimos: tum denique agnoſcunt pro ſuis. Tales, opinor, famulos ſuos verterent in aſinos, ſi poſſint, quo magis haberent obnoxios ſervituti. Hic locum habet mimus ille celebris: Male imperando ſummum imperium amittitur. Non eſt ſpecioſa res imperare aſinis, aut hominibus, haud ita multum ab aſino differentibus: ſed erectis, liberis, & excelſis ingeniis liberaliter imperare, præclarum eſt. Hic uxor ita cedit viro, ut ſocia ſit imperii, ut latus viro claudat. Peccant igitur mariti, qui uxores, quãtum poſſunt, vertunt in ancillas. Nec minus peccant ii, qui ſuapte culpa uxores ſibi vertunt in dominas: quemadmodum craſſa quidem Minerva, ſed veriſſime monet Epictetus. Dum enim viret ætas & forma, voluptatis amore nimium indulgent illarum affectibus, captant muneribus, quod non ſine

cauſa

cauſa prophanis etiam legibus vetitum eſt: permittunt illis in cultu, in victu, in excurſionibus, in fucis, breviter, in omnibus animo ſuo morem gerere: adulantur illis abjectiſſime, ſe ſervos, illas dominas appellando. Vbi defloruit ætatis gratia, jam vere dominas habent, & quidem imperioſas: de quibus tamen mariti jure queri non poſſint, quum eas ipſi tales reddiderint. Deprimere dignitatem uxoris, quo velut ancillæ quod libet imperes, tyrannidem ſapit: abjicere te ſub uxoris imperium, extrema ſtultitia eſt. Qui frenum moderari neſcit, hunc frequenter excutit generoſus equus, quum peritus tuto premat tergum illius. His duobus modis non pauci peccant conjuges. Totidem modis peccant fœminæ. Quædam enim ſibi diſplicent, marito ſuam excellentiam velut invidentes, ſeſeque in ſervitutem datas, non in matrimonium elocatas queritantur: quod nequaquam facerent, ſi ſubrectæ animis cogitarent, omnem mariti felicitatem uxori communem eſſe. Cui igitur invides ô mu-

lier,

lier, quæ invides marito? cui niſi tibi ipſi? Odium profitentur multi, nemo fatetur invidiam. Minorem enim ſe profitetur quiſquis invidet. Si res tam execrabilis eſt, invidere felicitati alienæ, quanto turpius eſt quenquam invidere ſibi? Ediverſo nonnullæ, quo conjugibus ſuis imperent pro ſuo arbitratu, trahantque ceu bubalum naribus quò velint, dementant eos veneficiis, quæ philtra vocant Græci, quod nolentes etiam in amorem pertrahant. Quid tandem his artibus proficiunt? Exemplo Circes cum ſuibus & aſinis ætatem degunt. Quid enim aliud ſunt, quibus venena preceſque magicæ mentem excantarunt? Quanquam quid mentis habent tales fœminæ, quæ malunt imperare ſtupidis, attonitis, & mente captis, quam parêre ſapientibus ac ſanis? In profectione vero quis ſanus non malit ſequi videntem & viæ gnarum, quam ducere cæcum? Si lethargus aut paraphreneſis, aut caſus quiſpiam reddiderit maritum mentis parum integræ: nonne clamitaret uxor, ſe mulierem

rem omnium miſerrimam, cui cum demente ſit ætas omnis exigenda? Et felix ſibi videtur, quæ ex ſano reddiderit inſanum? De obſequendo a *jam ante nonnihil attigimus. Nulla eſt natura tam omnibus numeris abſoluta, ut non aliqua ex parte ſit quod mutatũ velis. Nec temere reperias hominum par, tam compoſitum ad perpetuam vitæ conſuetudinem, quin convictus ſatietas oboriatur, niſi viciſſim alter alteri obſecundarit in loco. Non neceſſe habet maritus, quemadmodum ait è comœdia pater, omnia pro ſuo jure agere, multo minus uxor. Quemadmodum ingentes ventorum tumultus nonnunquam ſedat exigua pluvia, ita rixam in immenſum exituram, ſi quis repugnet, componit ac mitigat lenis commodaque reſponſio, nonnunquã & jocus in tempore dictus. Sermo lenis componit iras, atque idem facit interdum & ſilentiũ. Sunt qui facile & acriter commoventur, ſed quorum ira ut ſubito oboritur, ita mox ſubſidit ſi nullus inſtiget. His*

a Obſequia.

maximo

maximo malo facillimum erit remediũ, obticuiſſe tantiſper, dum animus ad ſe redierit. Quod ubi factum fuerit, non ſolum manet incolumis priſtina gratia, verum etiam acceſſit aliquid vigoris. Etenim qui ſibi redditus eſt, agnoſcens ſe præter cauſam fuiſſe commotum, jam ipſe ſibi iraſcitur, magisque propitius eſt uxori, quæ fruſtra deſtomachantem ſua lenitate perpeſſa ſit. Itaque ſi quid erit ejus generis, ut referat admoneri maritum, ſuo tempore tractabiliorem inveniet uxor ſermoni neceſſario. Nec convenit uxorem meminiſſe, ſi quid per iracundiam dictum eſt odioſius, maxime quum ipſe non meminerit qui dixit. Sic potius cogitet: Hæc ira loquitur, non maritus. Hic ſilentium, quod ſemper ornat pudicam matronam, etiam præſens adferet pharmacum. Ne tamen ejuſmodi ſit ſilentium, ut tacente lingua vultus ſit loquax, contumaciam & neglectum mariti præ ſe ferens. Siquidem hoc loquax ſilentium pejus eſt quovis ſermone. Sit vultus reverens ac ſubmœſtus,

hoc

hoc eſt, animi præ ſe gerens imaginem, nihil habens torvum aut ſupercilioſum. Vt ſunt autem qui reſponſantem non ferant: ita reperias qui non levius offendantur ſilentio. Hic, juxta Græcorum proverbium, animi ægre affecti medicus adhibebitur lenis & ſalubris oratio, parca verbis, ſed accommoda, ut media ſit inter ſilentium & reſponſum. Dic rem melius habere quàm delata ſit, aut facillimum eſſe remedium, aut vociferando quod factum eſt infectum fieri non poſſe. Si periculum eſt, ne quamvis blandis dictis offendatur, tutiſſimum præſidium eſt ſilentium. Cæterum aſperis verbis ne tum quidem agendum eſt cum marito, quum maxime eſt placidus. Etenim uxorem pugnare cum viro, cum Deo pugnare eſt, qui dixit: Quia ſub poteſtate viri eris, & ipſe dominabitur tui. Mitigat quidem hoc jus charitas: ſed tamen non aufert autoritatem viro. Paulus ideo mulieres jubet ſilere in Eccleſia, quod poteſtatem habeant ſuper caput ſuum. Idem mulieris caput

put virum appellat. Pietas igitur hortatur, ut viro mulier ſubdita ſit. Quod ſi minus traditum eſſet divinis literis, tamen ipſa ratio ſuaderet, eſſe lenibus dictis aut ſilentio potius utendū quàm ferocia. Quid enim optat prudens mulier, niſi ut à marito quod vult impetret? Quod ſi plus impetrat ſermo blandus ac modeſtus, quam ferox & aſper, quid opus eſt experiri jurgiis, quæ ferè nihil aliud proficiunt, quam quod ex irato reddunt inſanum? ut ne dicam interim, quod nonnunquam pro malis dictis referuntur mali pugni. Boreas ventus eſt omnium vehementiſſimus, agitans nubes, ciens tonitrua, diffringens quercus, excitans terræmotum. Contrà Zephyrus eſt omnium placidiſſimus, ad cujus auram flores exiliunt è terra. Et tamen quum Boreas conatur vi penulam avellere viatori, quid proficit? Nimirum ut ille magis ac magis aſtringat penulam, aut veſtem ſumat villoſiorē. Cæterū ubi levi flatu ſpirare cœperit Favonius, jam ultro ponit & penulam & tunicam. Saltem hoc exem-

plum

plum admoneat uxorem, quanto conſultius ſit cum viro blandius agere, quam jurgiis contendere. Ignem, inquit Pythagoras, gladio ne fodias. Ac recte monuit nobilis ille mimographus: Bona mulier parendo apud virum imperat. Honeſtiſſimum victoriæ genus, patiendo vincere. Fœminæ pulcherrimum imperii genus, obſequendo imperare. Quod ſi moleſta eſt torvitas, quã virili ſexui addidit natura: cogitet mulier hanc auſteritatem, etiam ſi nonnunquam ſubamara eſt, eſſe ſalubrem familiæ. Eſt hoc germen quoddam fortitudinis. Vbi pro conjugibus ac liberis ſubeundum eſt vitæ diſcrimen, quæ maritalis animi præſentia. An hic in conjuge deſideret uxor abeſſe maſculam ferociam? Vbi petitur fama matronæ, quid non audet maritus? Feras igitur ô mulier, torvum illud genuinum tui conjugis in quotidiano convictu, quod experiris tibi ſalutiferum, ſi quando res exigat fortem virũ. Vbi propulſanda eſt vis hoſtium, à fortunis, à capitibus tum tuo tum liberorum

rum tuorum, utrum tum maritum ſimium eſſe malles an leonem? Non dubium quin leonem. Obſervi igitur leoni tuo commodis moribus, cavens ne illius iram merito in te exaſperes. Plures te veluti leam reverebuntur, ſi tu leoni tuo detuleris reverentiam. Præſtat eſſe leam amico leoni ſubditam, quàm habere colluſorem ſimium. Olim ſponſa quum primum in ædes ſponſi deduceretur, ex more talibus verbis alloquebatur illum: Vbi tu Cajus, ibi ego Caja. Itidem & tu tecum cogita: Vbi tu leo, ibi ego lea: ubi tu dominus, ibi ego domina: ubi tu herus, ibi ego hera: ubi tu domus gubernator, ibi ego gubernatrix. Cæterum ſi pro Caja tentes agere Cajum, jam nec domus erit nec familia. Sunt tamen in quibus & maritus interdum cedere debeat uxori, vel quia nullius momenti ſunt, vel quia proprie ad muliebrem functionem pertinent, vel quia vehementer ad rem familiarẽ pertinent. Primi generis exemplum erit, ſi certo genere cultus delectetur mulier, qui tamen nihil habeat dedecoris:

decoris: aut ſi ſuis quibuſdam jejuniis aut precibus teneatur. Ad hæc interdum connivendum, tametſi tutius eſt uxorem ſic aſſueſcere, ut in maximis pariter ac minimis obtemperet animo conjugis ſui. Proinde connivendum erit potius quàm obſequendum. In his autem quæ ſunt matronalis provinciæ, quod genus ſunt, cura rei culinariæ penuariæque, cura infantium & ancillarum, maritus non facile interpellabit uxorem, niſi viderit aliquid admonitione dignum, & cedere non gravabitur, ſi viderit illam plus ſapere. Et in ſeriis rebus habet ille ſexus nonnunquã maſcula conſilia, veluti quum hortatur ad deponendum ſimultatem. Tribuunt enim Philoſophi muliebri ſexui ſolertiam, hoc eſt dexteritatem quãdam in conſiliis extemporariis, quod multa cogitatione negentur proficere, quemadmodum viri. Et viris nonnunquam vehemens affectus excuſſit judicium. Hic ſi bene monet uxor, ne pigeat audire virum. Obtemperavit Abraham Saræ conjugi, ac variantibus ſententiis

paſſus

paſſus eſt uxoris ſuffragium vincere. Ejecit ancillam cum filio. Atqui primum dũrum erat audire: Ejice filium tuum cum matre ſua. Sed audit à Domino: Ne tibi videatur aſperum ſuper puero tuo, & ancilla tua. Omnia quæcunque dixerit tibi Sara, audi vocem ejus. Puta & tibi marite idem dici à Domino, quoties id quod admonet uxor, ad famam ſalutémve tuam pertinet. Quicquid enim tibi dixerit ratio, hoc à Domino dictum exiſtima. Multis ſaluti fuit ſervorum conſiliis obtemperaſſe, quo minus te pigeat admittere cõſilium uxoris. Quorundam autem eſt tanta moroſitas, ut ſi quid alteri placuit, ob hoc ipſum diſpliceat, quod illi placuit: nec ulla res tam frivola eſt, in qua dignetur alter alteri concedere. Inter tales non mirum eſt ſi friget charitas. Iam eſt hominum ingeniis inſitum ἀψίκορον quiddam, id eſt, faſtidiũ quoddam præſentium, quo fit ut nihil diu placere queat, ſed jucundiſſimarum etiam rerum ilico ſuboriatur ſatietas. Cui malo duplex eſt remedium, inter-

miſſio

miſſio & officium. Nam intermiſſio conſuetudinis quodammodo renovat amicitiæ iucunditatem, & officiis mutuis, non aliter quàm ignis leni aura, alitur benevolentia mutua. Intermiſſione recte conſulitur amicitiæ vergenti in tædium. Cæterum interruptio convictus inter maritum & uxorem affectanda non eſt: multis illam præſcribit neceſſitas, veluti negociatoribus & aulicis: eo quod benevolentiæ connubiali plus imminet periculi ex diutina ſegregatione, quàm ex perpetua cōiunctione. Secubandi vero quis modus ſit habendus, Paulus diligenter præſcribit, quæ res ſanè ſi commode adhibeatur & ex conſenſu mutuo, multum attulerit adiumenti ad ſervandam coniugalis benevolentiæ fragrantiam. a *Munuſculis alere benevolentiam ineptum eſt. Emptus amor non eſt amor, niſi forte talia ſint munuſcula, ut non precio ſed ſymbolo quopiam aut ingenii monumento commendentur, aut iocum habeant non illepidum. Quod genus ſunt,*

a Officia.

epiſtolæ,

epiſtolæ, carmina, priſca nomiſmata, novæ rei pictura. Quanquam in matrimonium non eſt tutum recipere exemplum, quod lege vetitis feneſtram aperiat. Et officii quidem vocabulum complectitur quicquid facere debet uxori maritus aut uxor marito: Qualia ſunt & inter liberos ac parentes, ſervos ac dominos, de quibus ſuo loco nonnihil dicetur. Sine illis enim non conſtat ulla familiæ concordia. Sed nos interim de leviore quodam officiorum genere loquimur, quibus tamen alitur ſervaturque mutua charitas, ac mitigatur ſi quid forte ſubortum eſt alienioris animi. Cujus generis ſunt illa, Maritum proficiſcentem cum oſculo fauſtisque precationibus dimittere, redeuntem à peregrinatione cum ſuavio vultuque alacri excipere: Rurſus euntem ad forum aut in aulam, ad limen uſque deducere: Redeuntem hilariter excipere, in compellando non prætermittere charitatis aut honoris vocabula. Non decet uxorem de abſente marito multa verba facere, ne

in laudem quidem illius: ſi tamen ita res poſcet, ſit ſermo brevis & honorificus: ſi quid in marito vitii eſt, vel diſſimulans, vel elevans. Deinde ſi quid ſenſerit marito charum eſſe, ſive ſit avicula, ſive canis, ſive aliud quidvis, ejus curam præcipuam agat. Hæc levia ſunt, tamen non leve momentum adferunt ad retinendam inter conjuges benevolentiam. Similibus officiis maritus certabit cum uxore. Si quid peccatum erit, officiis abolebitur offenſa: ſi nihil erit, excitabitur ac rejuveneſcet benevolentia. a *Iam & liberi communes ſi contingant, adamantinis vinculis aſtringunt conjugalem amicitiam. Verum non ut officioſus eſſe poteſt qui vult, ita poteſt & liberos ſibi dare. Illud tamen in nobis eſt ſitum, ut pietatis affectum in illos geramus. Porrò quo chariores erunt liberi, hoc minus offenſarum coaleſcet inter maritum & conjugem. Qui ſolo ductu naturæ vivebant, liberos appellarunt pignora. Pignus autem datur*

a Pignora.

ad con-

ad confirmationem contractus, in quẽ uſum dantur & obſides. Ac principes quidem dum conantur fœdus inire perpetuum, eos quos habent chariſſimos, dant, ac ſumunt obſides, in quos ſævitur interdum, ſi fides alterutrius eluſerit. At natura quantò ſanctiora pignora commenta eſt? Quum uxor gignit marito, uterque alteri dat obſidem, in quo ſpiret uterque, veluti duobus in unum conflatis, quod utrique ſit charius quàm ipſe ſit ſibi. Hac arte natura maritum uxori ac viciſſim uxorem marito dedit obſidem, ut jam diſtrahi nec velint propter inſitam erga liberos charitatem: neque poſſint, quod liberorum poſſeſſio ſit indiviſibilis. Verba divertentium ſunt, Tua tibi habe. Cæterum quum ventum erit ad liberos, cui dices, Tua tibi habe? Hic neuter ſua ſibi habere poterit, niſi ſimul habeatis, quòd ambobus ex æquo commune eſt. Atque hic contemplari licet miram naturæ ſollicitudinem, in eodem vultu duos ſimul depingit, & in eodem corpuſculo duos re-

repræſentat. Illic agnoſcit uxoris imaginem maritus, & uxor agnoſcit mariti ſimulacrum. Nonnunquam relucet aliquod avitæ figuræ veſtigium, interdum & propatruum aut proamitam expreſſam dicas, quo pluribus argumentis tibi commendaretur pietatis affectus erga liberos. Proinde qui ad hunc naturæ ſenſum obſurduerunt, non dicam quod jam deſierint eſſe Chriſtiani, homines eſſe deſierunt, imò infra brutorum naturam degenerarunt, & ultra leonum ac tigridum feritatem efferati ſunt. Equidem hanc eſſe cauſam arbitror, quod nullum extet ſpeciale præceptum quo parentes jubentur diligere liberos ſuos, quemadmodum nemo jubetur ſeipſum diligere. Solon rogatus, quur nullam pœnam ſtatuiſſet in parricidas, quum levioribus etiam commiſſis pœnas indixiſſet: reſpondit ſe nunquam fuiſſe ſuſpicatum, in civitate ſua exoriturum tam impium facinus. Hanc legem ſic inſculpſit intimis omnium affecti-

fectibus natura, ut ſupervacanea videatur humana lex. Atque illud interim mirum, nuſquam extare plura officiorum exempla, quam ubi nulla lex eſt officium exigens. Hiſtorici commemorant amicorum paria non ita multa. Cæterum vita mortalium ſcatet exemplis patrum, quos non piguit ſuæ vitæ jactura, liberorum vitam redimere. De Aenea legis: Omnis in Aſcanio chari ſtat cura parentis. Clamat apud Eſaiam Cap. 49. Dominus: Nunquid obliviſci poteſt mulier infantem ſuum, ut non miſereatur filio uteri ſui? Sed væ malitiæ mortalium. Inveniuntur inter Chriſtianos, quæ recens editos infantes jugulant: quæ cientes aborſum, necant etiam nondum natos. Sed faceſſant ab hoc ſermone rara quædam portenta verius quàm exempla. Ergo ſi liberi contingunt, habetis obſides mutuæ charitatis: ſi non contingunt, non eſt orbitas ubi vivit charitas. Sic enim Helcana conſolatur uxorem ſuam: Quamobrem affligitur cor tuum?

Nunquid non ego melior tibi ſum quam decem filii?

Iam a inſtitutio conjugis ut plurimum adfert momenti ad conglutinandam charitatem, ita magna ex parte viris in manu eſt. Etenim quod de liberis dixit Comicus, non minus convenit in uxorem: Vt ſuam quiſque vult eſſe, ita eſt. Quemadmodum igitur deligenda eſt conjugio quæ docilem ac tractabilem indolem præ ſe ferat, ita poſt initum conjugium nulla debet eſſe potior priórve cura marito, quàm ut uxoris animum imbuat Philoſophiæ Chriſtianæ decretis, paulatim inſtillans amorem ſtudiorum ac veræ virtutis. Si fortunæ patiuntur ocium, ſaluberrimum eſt puellam Græcis Latinisque literis erudiri. Sin facultatum tenuitas vocat ad operam manuariam, tamen hactenus erudienda eſt, ut expedite legat linguam popularem. Ex libris enim aliunde verſis hauritur non minima pars ſapientiæ. Verumtamen ne muliebris animus ad

a Inſtitutio.

inania

inania ſomnia delabatur, prius à marito certis dogmatibus ad lectionem præparanda eſt, & in ipſa lectione tam diu gubernanda, donec jam ſine cortice nare conſueverit. Neque vero hæc eò pertinent, ut mulier negligat conciones Eccleſiaſticas, ſed potius ut eas majore cum fructu audiat. Audiet igitur illas & frequenter & reverenter, ſed plus eruditionis illinc domum referet, ſi lectione præparata acceſſerit. Quod ſi lectio deſit, maritus inſtructor, lectionis vice fuerit, per hunc exercenda eſt uxor, non ſolum in hoc ut intelligat audita, verum etiam ut meminerit. Multis enim inexercitatis ſic elabuntur omnia, ut nihil referat audiſſe. Credunt autem ſupra vires humanas eſſe tam prolixam orationem memoriâ complecti, quum exercitatis nihil ſit facilius. Ad intelligentiam igitur ſimul & ad memoriam conducet, ſi priuſquam adeas concionem, argumenti ſummam, de quo verba facturus eſt eccleſiaſtes, prædidicerit uxor. Curabit obiter & illud

maritus, ut eis audiendis aſſueſcat qui dicunt quàm optime. Primum enim quod optimum eligendum eſt, id fiet aſſuetudine jucundum etiam. Poſt auditam igitur communem concionem maritus, ocium & locum nactus, exiget ab uxore quod audivit, nec oportet primam exactionem eſſe ſeveram, blanditiis & laude condulcanda eſt, donec proficiat rudis animus. Interim diligenter indicabit maritus quomodo ſit ingreſſus Eccleſiaſtes, in quot propoſitiones diviſerit concionem, quo quanque modo propoſitionem ſit proſequutus, quid in quaque dixerit dignum memoria, tum ſi quid parergum admiſcuerit, aut ſi quid in peroratione novi adjecerit. Hinc naſcetur mulieri judicium ſimul & memoriæ vis. Nec alienũ fuerit quaſdam argumentationum formas ſeu rectas ſeu vitioſas indicare, tum uſum ſimilium & exemplorum. Ad hæc enim, quoniam à natura proficiſcuntur, nemo non docilis eſt, & poſſunt craſſiore, quod ajunt, Minerva tradi. Vbi id erit

unum atque alterum menſem factum, jamque certum judicium, certaque memoria parata fuerit uxori, tum expediet interdum diverſas audire conciones hac lege, ut uxor quod audivit viro communicet, vir viciſſim uxori. Hoc pacto fructus cognitionis duplicabitur non abſque ſancta confabulationis voluptate. Senſim autem maritus eximet è pectore conjugis vulgares ac præpoſteras de rebus opiniones, proque his veras ac philoſophicas inſeret. Muliebre corpus nihil præclari gignit, niſi maritus ſemen generoſum indiderit: & ſi quid gignit, informe quiddam eſt, è corruptis humoribus concretum, medici molas vocant. Id multo periculoſius accidit in animis fœminarum, niſi vir ſaluberrimas opiniones, veluti ſemen efficax, inſtillarit, unde mox pullulabit honeſtiſſimus virtutum proventus, pietatis, ſobrietatis, pudicitiæ, modeſtiæ. Aſt ubi mulier jam ſenſerit ſeſe ex inſtitutione mariti transformatam, ac ſeipſam contulerit cum ea quæ prius fuerat, tum incipiet apud

ſeſe dicere: O me felicem quæ in talem maritum inciderim. Qualis eram futura belua, niſi hic inſtitutor obtigiſſet? Iamque incipiet non ſolum diligere ut maritum, ſed ſuſpicere ut præceptorem, revereri ut patrem: aut ut Chriſtianius dicam: Deum in marito venerari. Hic novo Cupidini cedet ille vulgaris amor, neq; in magna felicitate ponet, quod opera mariti mater facta ſit. Agnoſcet ſe debere conjugi longe meliorem fœcunditatẽ quæ non conſeneſcit ætate, ſed annorum acceſſione magis effloreſcit. Inter fortunatas numeratur Hecuba, regina erat Ilii, complurium ac præſtantium liberorum parens. Hæc omnia debebat marito Priamo. Sed quid? fortuna in diverſum commutata, præ doloris impotentia verſa dicitur in canem. Quod ſi à marito didiciſſet, nec rebus aſperis oportere dejici, nec lætis inſoleſcere, aut neminem eſſe felicem vel infelicem niſi bonis ac malis animi, plus illi debuiſſet, quam ſi totius Aſiæ reginam fieri per eum contigiſſet. Apud Homerum

rum ſic Hectori loquitur Andromache:

Σύ μοι ἐσσὶ πατὴρ καὶ πότνια μήτηρ,
Ἠδὲ κασίγνητος.

Quid adhuc magni dixit, pater, mater, frater, & maritus? Felicior eſt quæ dicere poteſt: Tuis monitis ex beſtia facta ſum homo, ex imbecilli fortis & intrepida, ex Phariſæa vere Chriſtiana. Rideo magorum præſtigias, non exanimor ad Solis defectus, tonitrua ſeu terræmotus, docta hæc naturalibus è cauſis proficiſci. Pro ſecundis pariter atque adverſis gratias ago Deo; ſciens ab illo immitti quicquid obtigerit, & expedire nobis quicquid immittit ille. Sedulo quidem adnitor ut omnibus bene faciam, nec patior Dei gratiam in me vacuam eſſe. Cæterum nec in factis nec in meritis meis pono ſpem ſalutis, ſed in immenſa miſericordia Domini Ieſu, qui ſibi toto pectore fidentes non deſtituet. Itaque nec vitæ me tædet, & alacris ſupremũ expecto diem. Hæc qui me docuit, an non numinis habendus eſt loco? Offi-

cioſus ſibi videtur, qui donavit uxori veſtem purpuream, aut anulum magni precii. Imò is dedit maleficium. Officium præſtitit, qui huc provexit uxoris animum, ut purpuram, aurum, & gemmas contemnat, ut talium ornamentorum pudeat: ut intelligat ſe multo precioſius ornari pudicitia, modeſtia, ſobrietate, benignitate in pauperes: ut dulcius judicet immuſſare libris, quàm itare ad choreas, ad licentioſa tumultuoſaque convivia: curſitare ad conciliabula loquacium muliercularum, unde nulla quantumvis proba matrona non redit deterior domum. Hæc nimirum ſunt officia quæ perpetuam & immortalem gignunt amicitiam inter maritum & uxorem. Verum hanc mentem ut gignas in uxore, neceſſe eſt ut in te ipſo prius conceperis, & ita demum judicabit te ex animo ſuadere quæ doces, ſi conſpexerit in omni vita tua relucentem admonitionum tuarum imaginem. Efficaciſſimum docendi genus eſt, præſtare quod ſuades. Hac ratione nihil vetat

quo

quo minus & uxor doceat maritum. Etenim vitæ probitas, quum ſupercilium non habeat, tamen vehemens habet ad æmulationem incitamentum.

Hic locus admonebat ut philoſophiam œconomicam paucis explicaremus. Id quanquam à veteribus non indiligenter factum, tamen non abs re fuerit, ſi eadem Chriſtianus tradat Chriſtianis.

Primum igitur omnium illud perſuaſum eſſe debet utriſque, quod Deo volente matrimonio conjuncti ſunt, nec poſſe conjugium infelix eſſe ſi perſeverarint in præceptis Dei, & in hujus bonitate totam felicitatis fiduciam collocarint. Hic igitur ſit murus ahenens, & in hoc primus ac ſummus conjugum conſenſus. Iunguntur autem duo, mas fœmina, non tantum ob id ut naturæ quod debent reſolvant, quod nec vir ſine fœmina, nec fœmina ſine viro præſtare valet, ſed ad aliud quiddam ſublimius. Nam & bruta animantia congregantur, gignunt, & ada-

adamant fœtus ſuos. In hoc jungitur Chriſtiana Chriſtiano, ut tutior ſit pudicitia, ut ex ſocietate maior ſit virtutum profectus, ut liberos educent non tam naturæ quàm Deo, denique ut unam domum Chriſto lucrifaciant. Neque vero rem mediocrem præſtat, quiſquis hoc præſtiterit. Eſt aliquid Spartam, quam tibi Deus delegavit, ornare. Quemadmodum autem non multum laudis illi debetur, qui civitatem condere & augere potuit, gubernare non potuit: ita nihil magni faciunt, qui liberis, famulis & opibus augent rem familiarem, niſi quod partum eſt recte adminiſtrent. Iam ut ex multis civitatibus conſtat regnum, ex multis domibus civitas, ita domus civitas quædam eſt ac regnum. Quum regnum dico, gubernationem dico, alieniſſimam ab omni tyrannide, in qua tamen ſumma rerum ab uno pendeat. Is eſt paterfamiliâs. Vt vero nec regnum nec civitas conſtat abſque concordia, ita res familiaris collabatur oportet, ſi adſit diſſidium, præſertim

inter

inter regni primates, maritum & uxorem. Nec poteſt eſſe perpetua concordia, ubi frequentes ſunt iniuriæ, neque non poteſt eſſe ſeditio, ubi confuſus eſt ordo. Legibus igitur excludetur utrunque. Harum condendarum autoritas ſic erit penes virum, ut nemo tamen ſit in familia, quàm ipſe, legum obſervantior. Iniuriarum autem graviſſima eſt, ſi coniugum alter alteri faciat ſui copiam. Seditio capitalis, quoties liberi in parentes, aut uxor adverſus maritum conſpirat. Legibus igitur & ordine conſtabit res familiaris. Domus autem ſumma diviſione ſecatur in hominem & poſſeſſionem. Hæc enim prima domus exordia notavit Heſiodus, iubens parari

Οἶκον μὲν πρώτιστα, γυναῖκά τε βοῦν τ' ἀροτῆρα,

id eſt

Domum quidem primum, mulie-
-remque & bovem aratorem.

Mulier enim primum eſt ad propagationem liberorum, bos ad parandum victum & ſubſtantiam. Ad operas præ-

praſtandas opus eſt famulis ac famulabus: quæ olim ſic in bonis erant, ut & hæreditate obvenirent, quemadmodum agri bovesque, & vendere jus eſſet dominis. Nunc fere conductitiis utimur. Domus igitur conſummata in has partes diſtribuitur, in maritum & uxorem, velut in ſenatum: in liberos, velut in ordinem equeſtrem: in famulitium, velut in plebem: & in poſſeſſiones. In his parandis primum utilis erit delectus, in tractandis ratio. De delectu conjugis jam dictum eſt: quantum autem in nobis ſitum eſt, ut liberi naſcantur probi, ſuo dicetur loco. Famulos autem & famulas aſciſcere oportet, non ſolum utiles præſtandis operis quas requirit familia, verum etiam moribus incorruptis, aut certe qui videantur ad probitatem eſſe dociles. Quemadmodum autem paranda eſt juſta ſupellex, nec ultra quàm ſat eſt ad uſum: ita non eſt oneranda domus turba famulorum aut famularum ocioſarum. Nonnullis enim hoc hodie magnificum videtur.

alere

alere gregem inutilium ac nihili hominum, haud multo ſapientioribus iis, qui alendis ad voluptatem equis aut avibus, properant ad inopiam. Quum autem ſint tot membra Chriſti fame pereuntia, quam non eſt Chriſtiani pectoris, ſervare tineis ac furibus reconditum, aut ad nequitiam profundere, unde tot fratrum egeſtas poterat refrigerari. Iam de poſſeſſionibus quæritur quæ ſit firmiſſima: & talis creditur agrorum, proxima ædificiorum. Et inter artes prima laus debetur agriculturæ. Et hic delectui locus erit. Sed tamen quæcunque obtigerit ars, ſine fraude exercenda eſt: atque illud ſemper habendum in animo, lucrum fraude partum, damnum eſſe, non lucrum. Et melius eſt modicum juſto, ſuper divitias peccatorum multas. Hoc demum in tuis bonis numera, quod ſine alterius injuria tuum eſt. Multi ſe jactant ut opulentos, è quorum facultatibus ſi ſemoveantur quæ debentur aliis, eſſent admodum tenues. Fit autem duplex iniquitas,

quum

quum quod male partum eſt, pejus perditur. Turpiter perit apud Chriſtianos miſericordiam profeſſos, quod perit fucis, inſolenti cultu, luxu, & alea. Sacrilegium facis ô profeſſor, pauperum eſt quod prodigis: imò Chriſti eſt, qui in ſuis membris refocillari poſtulat. Oportet igitur in omnibus adeſſe frugalem munditiem: quæ ſic excludat ſordes, ut procul abſit luxuries. Si quæſtus fallit, magnum vectigal parſimonia eſt. Si quis caſus auferet fortunas, levior erit calamitas parvo aſſuetis.

Illud inprimis cavendum, ne quid ſit in poſſeſſionibus noſtris, unde non aliqua capiatur utilitas. Nam in hoc aluntur & liberi, ut parentibus ſenio defectis viciſſim opitulentur. Xenophon in poſſeſſionibus numerat etiam amicos, quos vel ipſis bubus anteponit, eo quod plurimam adferant utilitatem. Cum nemine quidem oportet habere ſimultatem: verum cum quibuslibet habere familiaritatem non expedit. Sat habet amicorum, qui

paucos

paucos habet ſynceros. Et Heſiodus notat vicinum, qui ſi malus eſt, ait noxam eſſe: ſin bonus, magnum adjumentum. Qui cupit bonum vicinum, ſit ipſe bonus vicinus. Frequenter enim ipſi facimus vicinos malos. Quin & inimicos Xenophon numerat in bonis noſtris. Vndecunque enim nobis capitur utilitas, id in bonis noſtris eſſe videtur. Atqui ex inimicis, ſi quis norit uti, magna capitur utilitas: quemadmodum ex amicis frequenter ſumma naſcitur pernicies, ſi quis ſecus quàm oportet utatur. Quibus autem rationibus fiat, ut utilitatem adferant inimici, perquàm eleganti libello docuit Plutarchus. Quod ad præſens argumentum attinet, geminam utilitatem præſtant inimici: alteram exemplo, alteram nocendi ſtudio. Vides inimicum omnibus inviſum bonis ob linguam effrenem, cogita tecum: Ne idem mihi veniat uſu. Vides quàm ingeneroſa res ſit invidere commodis aliorum, cogita: Non committam, ut hæc

lues

lues irrepat in animum. Deinde quo magis advigilat inimicus, ut lædat rem aut famam tuam, tanto magis advigila, ne quid committas indignũ bono viro. Si convicium in te dixit: corrige, ne poſſit iterum objicere. Si præter meritum objecit, circumſpice, num quam anſam imprudens dederis. Si verum eſt quod objecit, gaude te fuiſſe admonitum. Pro hoc officio debiturus eras amico: inimico nullam debes gratiam. Sin falſum eſt, gratulare tuæ innocentiæ, vitans occaſionem, & augens virtutem. Vbi te rapit affectus improbus ad calidum aliquod facinus, in primis tibi veniat in mentem inimicus: propone tibi, quam ille voluptatem capturus ſit, quàm perverſe interpretaturus quod feceris, quid dicturus in te, quid facturus. Hæc conſideratio moderabitur bona ex parte cupiditatem animi tui. Vxor quum paras ob diſſidium abitum à marito, & in vulgus efferre domeſticam tragœdiam, tum tibi in mentem veniant, ſi quas habes inſigniter malevolas & invi-

invidas. Quid fuerit auditu jucundius illi & illi, ſi hoc factum cognorint? Aut ubi me libentius viſuri ſunt, quàm in domo ubi maritus non eſt? Quid autem non affingent huic fabulæ? Quanto conſultius eſt clàm cum marito redire in gratiam, quam inimicis tantum ex me præbere voluptatis? Iam quando vindex dicitur mulierum genus, nulla ſpecioſior ultio, quam ut indies teipſo evadas melior. Sic urendus, ſic enecandus eſt, qui nobis male vult. Hæc cogitatio curam tuam acuet in educandis liberis, ac moderanda familia, ne ſit quod merito calumnietur malevolus. Quemadmodum igitur hominum ingenio noxiæ beſtiæ multam adferunt utilitatem vitæ mortalium, quod harum pellibus veſtimur, viperarum carnibus ad remedium utimur: ſic tu quoque non mediocrem utilitatem feres ex inimicis, ſi recte noris uti. Supereſt igitur, ut in domo bene conſtituta omnia ſint in officio: id fiet, ſi ſua cuique tribuatur functio, ad quam videtur

accom-

accommodus. Summa autem officiorum diviſione, dicuntur alia domeſtica, alia externa. Quæ foris geruntur, ad virum pertinent: quæ domi, fœmineæ ſunt functionis, præſertim ea quæ ad rem penuariam & culinariam pertinent: Item quæ ad penſa diſtribuenda familiæ, & ad operam debitam exigendam. Quin & educatio liberorum uxoris provincia eſt, dum adhuc tenera eſt ætas. Vbi jam ad hoc ætatis perventum erit, ut inſtituendi ſint ad aliquod vitæ genus, ad maritum redit officium. Similiter & in puellis elocandis cura quidem amborum communis eſt, ſed autoritas erit penes maritum. In his autem quæ ſunt fœmineæ functionis, maritus non temere interponet autoritatem, niſi viderit aliquid momenti majoris, quam ut ſit diſſimulandum. Multo parcius id faciet uxor in mariti partibus. Et ſi quando res flagitabit ut id fiat, captandus eſt locus ac tempus idoneum, multaque blanditie ac præfatione reverentiæ mitiganda eſt monitionis aſperitas. In

fide

fide conjugii lex eadem pariter aſtringit virum uxori, atque uxorem viro. Cæterum autoritas in virum nulla eſt uxori, quemadmodum præſcribit Apoſtolus 2. Timoth. 2. Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum: ſed eſſe in ſilentio. In congregatione ne loqui quidem permittit: domi ſermo non negatur diſcendi gratia: dominatus in virum ubique negatus eſt. Iam multum quidem reverentiæ mulier debet viro, ſed & vir viciſſim aliquam reverentiam debet uxori: quemadmodum & parentes, ſi volunt habere liberos reverentes, debent ipſi primum & illos revereri, neque quidvis apud eos vel dicere vel facere. Et hic igitur mutua lex eſt, quanquam non pariter obligat. Itidem quum omnia ſint communia marito cum uxore, tamen ad virum pertinet diſtribuendi autoritas, & hujus cenſebuntur omnia. Quemadmodum ſi vinum diluas aqua, etiam ſi plus ſit aquæ quàm vini, tamen vini nomen obtinet: ita tametſi plus attulit uxor

quàm

quàm maritus, omnia tamen mariti dici debent. Abſurdum enim ſit, alia dici mariti, alia uxoris: abſurdius autem, omnia dici uxoris. In reliquam familiam oportet ſecundum maritum primam eſſe autoritatem uxoris, præſertim quum ille degit foris. Quanquam & inter famulos diſcrimen eſt. Sunt enim nonnunquam marito peculiares in negociis virilibus. In hos non convenit imperioſam eſſe mulierem. Quanquam illi tanto majorem reverentiam exhibere debent dominæ ſuæ, ne cæteris præbeant exemplum contumaciæ. Operas igitur debent famuli: ſed famulis debetur victus ac veſtitus, non ad luxum, ſed ad uſum. Segnes extimulandi ſunt, alacres & induſtrii collaudandi. Et ſi perſeverent, aliquo præmio donandi, quo magis & cæteri ad induſtriam provocentur. Multum conducet rei familiari mulier, ſi quanquam ipſa non laborat, tamen ſegnibus ſuas injungat operas, commoneat officii, exigat præſcriptum, commonſtret quomodo quid ſit agendum. Comprobet

bet quod recte factum eſt, indicet in quo ſit erratum: ubi monita non proficiunt, adhibeat objurgationem, ſed quæ ſalubrem habeat auſteritatem, qualem habent medicorum pharmaca, non inutilem amarulentiam, quæ non excitat animos famulorum, ſed alienat. Olim ſervi verberibus caſtigabantur, nunc quoniam mercenariis utimur, præſtiterit à plagis abſtinere, niſi ſit ætas quæ nondum judicio duci poſſit. Adultus autem quum nec pudore nec blandis monitis, nec ſeveris objurgationibus corrigitur, ne verberibus quidem reddetur emendatior. Corrigi non poteſt, ſed mutari poteſt. De filiorum eruditione ſuo dicetur loco. Hac igitur ſedulitate ſi materfamiliâs totam domum ſubinde luſtret, circumſpiciens quid deſit in thalamis, quid in cœnaculis, quid in conclavi, ubi verſantur liberi, quid in locis ubi operantur famuli famulæve, quid in corte, quid in hortulo, magnum opus præſtiterit etiam ſi nihil operis fecerit ipſa. Phidias ſtatuarum inſignis artifex Elienſibus Venerem finxit inſi-

ſtentem teſtudini. Ac prima quidem fronte ſpectaculum abſurdum videbatur, deam tam teneram ac delicatam pro ſandaliis, ac roſis calcare deformem beſtiam, cujus aſpectum etiam horrent plerique. Atque hæc abſurditas excitavit omnes ut diſquirerent quid ſibi voluiſſet artifex. Significabat autem illud vir prudens, duabus in rebus potiſſimum eſſe ſitam laudem matrisfamiliâs, in ſilentio & cura rei domeſticæ. Siquidem teſtudo voce caret, nec unquam prorepit è domo, unde Græcis φερέοικος *dicta: & ſi quid metuit, ilico ſe totam intra teſtam contrahit: itidem & uxorem obrepere decet per totam domum, ſed ita ut domum ſecum circunferat: & ſi quid proſpicit, ne ſit ultra cortem, aream, aut hortulum ædibus junctũ proſpectus. Intra hæc pomœria matronæ regnum circumſcribitur. Et ſi quid metuit mali, ſciat ſe nuſquam eſſe tutiorem quàm domi. Atque hactenus quod dixi videbitur utcunque congruere. Cæterum quî congruit mutam fingi mulierem? Teſtudini enim*

nihilo

nihilo plus vocis eſt, quàm cochleæ. Non vox adimitur uxori, ſed clamor, ſed loquacitas: & ſi qua ſeria ſunt, rectius ea præcipiet uxor voce mariti quam ſua. Sic enim majore cum autoritate loquetur: quemadmodum faciunt, qui per præconem graviore ſono loquuntur quam ſi loquerentur ipſi. Non eſt neceſſe ut clamet: Sic volo, ſic jubeo. placabilius erit hoc modo loqui: Sic placitum eſt domino. Nolim hæc ſcire maritum, ſcitis quod vobis præſcripſerit dominus. Itá ne excidit vobis, quod præcepit pater veſter? Si quid igitur diſſidii natum fuerit vel inter famulos ac liberos, vel famulis adverſus matremfamiliàs, id protinus utriuſque dexteritate facile componetur. Non enim committendum eſt ut offenſæ neglectæ ſerpant ac radices agant: Ἀρχὴν ἰᾶσθαι πολὺ λῷον. *Quod ſi quid natũ fuerit inter uxorem ac maritum, multo minus oportebit tegere. Hoc ibi fit, inquit ille, ubi non vere vivitur. Filius deſperans profugerat in militiam. Senex deſiderio filii ſemetipſum inclemen-*

ter excruciabat: non ob aliud niſi quia neuter altèri aperuerat animum ſuum. Sit igitur velox ſed amica expoſtulatio, ſitque reditus in gratiam, plenus ac benignus. Quicquid autem intra parietes natum eſt, intra parietes componatur, ſic ut offenſa ſenſus nec ad famulos nec ad vicinos perveniat. Prima uxòris querimonia ſit apud maritum: quod ſi quid erit gravius quàm ut ſine arbitris ſedari queat, uxor querelam ad mariti cognatos deferat potiuſquam ad ſuos, ne videatur divortium quærere. Xenophon exiſtimavit hoc multis verbis inculcandum, ut tota ſupellex in ſuum quæque locum digeſta ſit. Sic enim & in promptu fuerit, quoties uſus poſtulabit, & facilius diſpicietur quid deſit aut ſuperſit. Nihil autem refert utrum non habeas, an neſcias ubi ſit quod habes. Naſcuntur & hinc nonnunquam offenſæ ſupervacaneæ, dum periſſe creditur, quod alicubi neglectum jacet. Prima igitur cura ſit parare quicquid inſtrumentorum uſus domeſticus poſtulat, deinde quod paratum eſt ſervare

vare & in promptu reponere. Hæc præceptio videtur humilior, ſed plurimum adferet commoditatis rei domeſticæ. Plutarchus refert in Lepta, quæ Libyæ civitas eſt, patrium eſſe morem ut mulier poſtridie quàm ad ſponſum deducta eſt, mittat ad ſocrum qui petat ollam commodato. Socrus autem ex more non mittit quod petitur, ſed negat ſe habere. Hujus inſtituti reddunt cauſam, ut puella ſtatim guſtatis moribus ſocrus, tanto magis ſibi conciliet benevolentiam mariti, ac veterem matris ſuæ benevolentiam non negligat: præterea ſi quid in poſterum durius diceretur fietve à ſocru, mitius ferat, quod id commune ſit omnium ſocruum, male velle nuribus. Mihi videtur & illud ſignificatum, eam oportere curam eſſe bonæ matrisfamiliâs, ut domi habeat quicquid ad uſum domeſticum ſpectat, memor illius non inſciti proverbii: Emere malo quàm rogare. Beatius eſt dare quam accipere. Deriventur, inquit Prov. 5. fontes tui foras, & in plateis aquas tuas divide, bibe aquam de ci-

ſterna tua, & fluenta putei tui. Abundet potius apud te, quod vicino egenti commodes, quàm deſit quod utendū roges. Ad hunc modum oportet inſtructam eſſe domum, cujus ornamentum tale eſſe volo, qualis debet eſſe cultus hominum. Arrideat undique munditiеs, luxus abſit. Abſint aurea lacunaria, aulea magno empta, tabulæ fundorum aliquot æquantes precium, cortinæ Sericæ, quum lino nihil ſit mundius. Si ſupererit res, quicquid ambitioni periturum erat, fœneretur in pauperes. Quemadmodum non decet in familia audiri ſermonem laſcivum, ita nec tabulas haberi convenit impudicas. Loquax enim res eſt tacita pictura, & ſenſim irrepit in animos hominum. Quid autem turpitudinis eſt, quod hodie non repræſentent pictores & ſtatuarii? Et his deliciis quidam ornant ſua conclavia, quaſi juventuti deſint irritamenta nequitiæ. Membra quæ verecundiæ gratia celas ne videantur, quur in tabula nudas? Et quæ non judicares tutum ad tuendam filiarum filio-

rumve

rumve pudicitiam intueri, ſi fierent, quur ea nunquam pateris abeſſe à conſpectu liberorum? Nota eſt fabula de juvene qui in ſtatua Veneris ſuæ intemperantiæ notas reliquit. Addunt artifices quidam etiam verecundis argumentis de ſuo nequitiam. Etenim quũ pingunt aliquid ex Euangelica hiſtoria, affingunt impias ineptias: velut quum exprimunt Dominum apud Martham ac Mariam exceptum convivio, Interea dum Dominus loquitur cum Maria, fingunt Ioannem adoleſcentem clàm in angulo fabulantem cum Martha, Petrũ exiccantem cantharum. Rurſus in convivio Martham à tergo aſſiſtentem Ioanni, altera manu injecta humeris, altera velut irridente Chriſtum, qui nihil horum ſentiat. Item Petro jam vino rubicundum cyathum admovere labris. Et hæc quum blaſphema ſint & impia, tamen faceta multis videntur. De rebus ſacris, qualis debet eſſe ſermo, talem decet eſſe & picturam. Si pictura caperis, quid potius cõvenit ædibus Chriſtianis quam geſta Chriſti?

quàm exempla ſanctorum. Et ſi quid ioci placet admiſcere, ſunt morales apologi, ſunt innumerabiles arborum, herbarum, florum & animantium formæ. Nihil igitur ſit in domo, quod vel corrumpat inhabitantem, vel exteris ingredientibus infamet familiæ diſciplinam. Verum ubi viderit hoſpes, omnia ſuis locis digeſta, nihil omnium ocioſum, ſed ſuo quemque muneri intentũ, nihil neglectum, munditiem abſque luxu, nihil laſcivum nec in geſtibus nec in ſermonibus, nec in cultu, nec in picturis, optimam opinionem concipiet de ea familia: & ſi vir bonus eſt, exemplum in ſuam domum transferet. Vxor igitur ad hanc vitæ diſciplinam erudita, poſteaquam intelligit quanta ſit felicitas recte iudicare de rebus, quanta ſit quies, animus ſibi bene conſcius, quantum ſolatium habere familiam probe inſtitutam: tum quam honeſtã etiam apud homines famam hæ res conciliant, an non maritum talis vitæ magiſtrum unice diliget? præſertim ſi contempletur in quas calamitates & in

quod

quod fama dedecus complures familiæ devenerint, quod ſimilem gubernatorem nacta non ſint. Et maritus qui his omnibus cum uxore fruitur, nonne eam ſingulari charitate proſequetur, quam habuit in omnibus morigeram & adjutricem?

Verum hunc de charitate locum non abſolvam, niſi prius pauca de fide dixero, quemadmodũ pollicitus ſum. Nam ex fide pendet charitas. Ad hanc igitur revertemur, ubi quæ fidei ſunt perſtrinxerimus. Multa uxor debet viro, multa vir uxori: quibus de rebus jam nonnihil attigimus. Sed illa fides eſt mutua, parque inter uxorem & maritum, de qua loquitur Paulus 1. Cor. 7. Vxori vir debitum reddat, ſimiliter autem & uxor viro. Mulier ſui corporis poteſtatem non habet, ſed vir. Similiter & vir ſui corporis poteſtatem non habet, ſed mulier. Nolite fraudare invicem, niſi forte ex conſenſu, & ad tempus ut vacetis orationi. Tolerabilis erat ſermo, ſi dictum eſſet: Mulier poteſtatem corporis ſui non habet, ſed vir. Cæterum

quum vir apud nonnullas nationes habere ſoleat jus vitæ ac necis in conjugem, quum Paulo quoque dicatur uxoris caput vir, illud dictum videtur durum: Vir non habet poteſtatem corporis ſui, ſed uxor. Mollius autem fiet, ſi commode accipiatur. Non enim ſimpliciter poteſtas corporis virilis eſt penes uxorem, & contrà: ſed tantum quod attinet ad uſum conjugii. Principalis enim conjugii finis eſt gignere prolem, ſecundarius eſt remedium incontinentiæ. In his jus eſt mutuum alteri in alterum: quia nihilo magis vir gignere poteſt abſque uxore, quàm uxor abſque marito. Deinde quoniam non minus periclitatur imbecillis ſexus fœminæ quam viri, non minus præſto eſſe debet obſequium viri quàm fœminæ. Aliter maritus jus habet in corpus uxoris, aliter in ancillæ. Ancillam poteſt venum producere, uxorem non poteſt. Nec quaſvis operas oportet ab uxoribus exigere, ſi ſint famulæ quæ idem præſtare valeant. Et tamen ſi res ita poſcat, uxor non gravabitur præſtare, quod

famulæ

famula non dignaretur. Rurſus ab ancilla non poteſt exigere corporis obſequiū ad remedium incontinentiæ, quod ab uxore ſuo jure exigit: quemadmodum nec uxor à ſervo. In veteri lege non videtur idem fuiſſe jus uxori in virum, quod viro in uxorem: alioqui Rachel non redemiſſet noctem mariti à ſorore precio mandragoræ, ſi potuiſſet ſuo jure poſcere. Sed dilucidum eſt quod Apoſtolus præſcribit, & ratio naturalis Apoſtolicam legem confirmat. Sed hic exiſtunt variæ quæſtiones de modo obſequii, de tempore, de numero. Et in his ſunt caſus quidam, qui vix ſermone verecundo tractari queant. Proinde ut ſimul & pudori ſtudeam & brevitati, cum primis oportet Chriſtianos meminiſſe dicti Apoſtolici: Sit honorabile connubium in omnibus, & thorus immaculatus Quicquid igitur pertinet ad abominandas libidinum ſpecies, nec maritus jus habet ab uxore petendi, nec uxor tenetur obſequii lege. Imò ipſe ille corporum contactus, qui vitari non poteſt, debet eſſe caſtiſſimus.

Iam ad gignendam prolem rarus congreſſus utilior eſt quam aſſiduus. Et remedium paratum eſt invincibili naturæ infirmitati, non perverſæ libidini. Quemadmodum & famulis debetur victus, non qualem aut quantum optaret quorundam concupiſcentia, quæ finem neſcit: ſed qualis & quantus idoneus eſt ad ſatisfaciendum naturæ neceſſitati. Naturæ uſus certis terminis circumſcribitur: luxus & libido fertur in immenſum. Quemadmodum igitur qui pietatē amant, corpus aſſuefaciunt, ut corpus nec exquiſitos flagitet cibos, nec plus appetat, quam propulſandæ fami ſitique ſatis eſt. Itidem oportet conſueſcere in uſu conjugii, ut matrimoniū ſit ſobrium, verecundū, & caſtum, & quantum licet, virginitati ſimillimum. Domus autem quæ perſtrepit frequentibus ac tumultuoſis conviviis, impudicis fabulis, cantionibus, choreis, ineptis luſibus, non poteſt in cæteris eſſe moderata. Luxus & ocii comes eſt libido, frugalitatis & laboris comes eſt pudicitia. Nunc multi mariti ſuas uxo-

res

res docent intemperantiam, & viciſſim uxores ſuos viros irritãt ad laſciviam: ſic agitantes mutuam inter ſe conſuetudinem, ut ſtuprum & adulterium dicere poſſis in conjugio. Talis enim eſt ſermo, talis luſus, tales geſtus, talis nequitia, ut ille imaginetur amicam non conjugem, illa amaſium non maritum: pudet enim meminiſſe de turpi certamine nequitiæ. Docent hoc & gentium literæ, ſi quid eſt voluptatis inter uxorem ac maritum, id clam ac ſemotis arbitris peragendum eſſe. T. Flamminius à Catone cenſore ſenatu motus eſt, quod quum tonaret, uxorem, quo illi metum adimeret, amplexus ſit præſente filia. Hic nihil erat nequitiæ. Mulierculæ timori ſubventum eſt. Quod igitur crimen admiſſum, ut vir ſenatorius magno dedecore ſubmoveretur ordine ſuo? Non eſt habita reverentia virginis oculis. Hoc peccatum tam gravi pœna dignum viſum eſt ei, qui Chriſtum non norat. Nunc plerique quæ non dicunt, quæ non faciant, videntibus liberis? Tũ in conviviis parum ſobrii, quid reticetur

tur

tur de thalami myſteriis? At connubialium voluptatum ſolum thalamum oportet eſſe conſcium. Nec deſunt beluæ, quæ nobis porrigunt exempla pudoris. Elephanti neſciunt adulteria, nec unquam coëunt niſi in abdito, idque quinque duntaxat in anno diebus: nec à coitu redeunt ad agmen, niſi perfundantur amne. Tantus ineſt mutæ beluæ ſenſus verecundiæ. Quid igitur decet hominem Chriſtianum? Quorſum iſta, dixerit aliquis, an in thalamo non licebit quicquid libet? & extincta lucerna, poſita veſte, ponetur & verecundia? Nequaquam. Nam ſtultiſſime ſcripſit quidam uxori:

Lucretia toto
Sis licet uſque die, Thaida nocte
volo.

Herodotus ſcripſit mulierem, quum veſtem exuit, ſimul & pudorem exuere. Et mulier quædam quum invita traheretur à rege Philippo: Omitte me, inquit, omnis mulier extincta lucerna eadem eſt. Fortaſſis utraque ſententia vera eſt in vulgo fœminarum: In bene

inſti-

inſtitutis matronis contrà res habet: quæ poſteaquam veſtem depoſuere, tum maxime ſibi ſumunt matronalem verecundiam: & ſublata lucerna reverentius agunt cum maritis, cogitantes ſe tum maxime in eorum eſſe poteſtate. Nec maritus putare debet thalami locum nequitiæ conſecratum, ſed ſobrietatis potius ac pudicitiæ templum. Idem lectulus conſcius ſit precum viro cum uxore communium, veſperi quum itur cubitum, & mane quum ſurgitur, qui conſcius eſt permiſſæ caſtaque voluptatis. De genere obſequii, deque moderatione voluptatis hæc attigiſſe ſatis eſto in præſentia. Operæprecium autem fuerit excutere, quid Paulus præſcribat de ſecubando, hoc eſt, de intermiſſione juris connubialis: Nolite, inquit, fraudare invicem, niſi forte ex conſenſu ad tempus ut vacetis orationi, & iterum revertimini in idipſum, ne tentet vos ſatanas propter incontinentiam veſtrã. Vbi fraudandi verbum audis, ibi intelligis eſſe debitum mutuum. Nam fraudare proprie eſt non præſtare rem debitam:

tam: quemadmodum fruſtramur aliquem re ſperata. Quanquam igitur res præclara eſt continentia, tamen neutri liberum eſt eam ſuſcipere, niſi ex conſenſu mutuo. Non placet Deo ſacrificium, quod cum injuria proximi conjunctum eſt: neque quicquam bene fit in conjugio, quod fit abſque concordia. Si continentia placet uxori, remittat quidem ſuum jus marito: cæterum poſcenti quod debetur, morigeram ſe præbeat. Permittit autem Apoſtolus ſecubitum, ſed ex utriuſque conſenſu, ſed ad tempus, ſed orationis cauſa. Quã parcus eſt Paulus in remittendo jure conjugii? Non recipit quamvis ſecubandi cauſam: ſed deprecationis duntaxat. Et quaſi parum fuiſſet dixiſſe ad tempus, repetit & infigit: Et iterum revertimini in idipſum. Vnde hæc tam ſollicita cautio? Ne tentet, inquit, vos ſatanas propter incontinentiã veſtram. Novit Apoſtolus quantus ſit artifex ſatanas, qui ſpecie religionis ſolet pluri-mis imponere: novit lubricum humanæ carnis: neque neſcit quot ſint libi-

dinis

dinis inſidia formaque, ſi natum fuerit incendium. Ideo ſecubandi tempus vult eſſe breve propter imminentia pericula. Atque hic locus fortaſſis peculiarius pertinet ad Corinthios, ad quos ſcribitur hæc epiſtola. Græci videntur cæteris nationibus fuiſſe libidinis intemperantioris: verum Corinthus erat omnium luxu libidineque corruptiſſima. De luxu objurgat eos: Alius eſurit, alius ebrius eſt. Quanquam autem arbitror eſſe nationes moderatiores ad libidinem, tamen ubicunque periculum eſt, ibi tenendum eſt Pauli conſilium. Nec perpetuum continentiæ votum temere ſuſcipiatur, etiam ſi conſenſus ſit mutuus. Spiritus quidem promptus eſt, ſed caro infirma: nec unquam dormit ſatanas. Tutius eſt abſque voto præſtare, quod Dominus dederit. Nec epiſcopi faciles eſſe debent, ut ex uxore & marito fiat monachus & monacha, niſi ſenectus ſpem faciat perpetuæ continentiæ: quanquam ne ſenectuti quidem tuto creditur. Habet ille corporũ contactus craſſius quiddam parumque congruens.

rebus

rebus ſpiritualibus: eoque juxta legem Moſaicam ſacerdotes quandiu ſacris operabantur, ne domos quidem, in quibus habebant uxores, ingrediebantur, ſed in templo perſeverabant. Nec David cum comitibus admittitur ad eſum ſacrorum panum, niſi praceſſiſſet aliquot dierum puritas. Et quum ferretur ipſa lex, populus jubebatur ab uxoribus temperare. Omnis autem Chriſtianus quodammodo ſacerdos eſt: hujus ſacrificium eſt precatio. Hic enim eſt ſuffitus, hoc thymiama Deo gratiſſimum. Dum igitur conjugati ſacerdotis functionem ſuſcipiunt, ac ſacris operari cogitant, intermittunt uſum conjugii, quo Deo ſit acceptius ipſorum ſacrificium. Dixerit aliquis: quum Paulus jubeat nos ſine intermiſſione orare, ſemper erit ab uxoribus temperandum. Id quidem optat Paulus, ut omnes ſint ipſius ſimiles: ſed quod optat, non audet exigere, ne lubricis det occaſionem gravioris ruinæ. Proinde quotidianæ preces non interrumpunt ſobrium uſum coniugii. Sed divus Am-

broſius

broſius exiſtimat hic Paulum ſentire de ſumenda Euchariſtia. Tum enim oportet preces eſſe puriſſimas, nec abſque jeiunio. Qui ſenſus an probandus ſit, neſcio. Nam ætate Pauli plerique quotidie ſumebant corpus & ſanguinem Domini. Temporibus Ambroſii ſingulis ferè Dominicis. Nunc eò refrixit charitas, ut vix ſemel in anno fiat, idque gravate ac detrectanter. Commodior itaque ſenſus videtur, quoties vel dies vel animus hortabitur ad purius orandum, ut id temporis ex conſenſu abſtineatur ab uſu matrimonii. Velut in his diebus, in quibus Eccleſia vetuit celebrari nuptias, velut à Dominica Adventus uſque ad octavam Epiphaniæ, à ſeptuageſima uſque ad octavam Paſchæ, à primo die rogationum uſque ad octavam Penteceſtes, & ſi qui ſunt alii feſti dies, qui ad ſimilem invitant puritatem. Quanquam ne id quidem videtur exigere Paulus, ſed permittere volentibus. Ius enim coniugii perpetuũ eſt: relaxatio iuris non imperatur, ſed conceditur. Porrò qui ſunt imbecilles,

imple-

implorare debent opem Dei, qui ſolus largitur continentiam, ut illius dono proficiant. Quibus tantum obtigit à Deo donum, ut conjunctionem corporum non expetant niſi prolis gratia, his abunde multum temporis ſupererit ad orandum, ad viſendos ægrotos, ad ſacrã lectionem, ad audiendas conciones, ad elargiendas eleemoſynas. Poſteaquam enim erit uxor gravida, quieſcetur à congreſſu: rurſus à partu diebus quibus purgatur. Iam in profluvio menſtrui liquoris non religio, ſed neceſſitas præſcribit ut temperetur à congreſſu. Vetuit id Deus Levit.c.20. Qui coierit cum muliere in fluxu menſtruo, & revelaverit turpitudinem ejus, illaque aperuerit fontem ſanguinis ſui, interficientur ambo de medio populi ſui. Quãquam hodie ſublata eſt pœnæ ſeveritas: tamen ipſa naturæ ratio lege confirmata, tantum habere momenti debet apud Chriſtianos, ut eo tempore nec vir moleſtus ſit uxori, & uxor excuſet marito, ſi petat quod petere non decet. Ergo ubi conſtiterit fides conjugii, ibi nec

adul-

adulterium erit nec Zelotypia.

Quantũ autem crimen ſit a *adulterium, declarat ipſa pœna per Moſen in adulteris præſcripta. Sic enim legis Levitici vigeſimo: Si mœchatus quis fuerit cum uxore alterius, & adulterium perpetraverit cum conjuge proximi ſui, morte moriatur & mœchus & adultera. At inter Chriſtianos, quoniam ſacramentum eſt matrimonium, quiſquis adulterium committit, præter perfidiam & intolerabilem injuriam, etiam ſacrilegio ſeſe contaminat. Erat autem & apud ethnicos capitalis animadverſio in adulteros. Vnde igitur accidit, ut apud Chriſtianos ludus jocuſque ſit adulterium? nec audeat faciem attollere qui ſemel furtum admiſit: inter primates habeatur, qui multis adulteriis nobilitatus eſt? Adulteram ædibus exigere permittunt leges Pontificum: & idem jus eſt uxori, niſi quod hic mares uſurpant tyrannidem. Maritus adulter non habet jus divertendi ab adultera, quam docuit impudicitiam. Chri-*

a Adulterium.

ſtianæ lenitatis fuerit & hic ignoſcere, præſertim ſi lapſus eſt non malitia, ſi ſpes eſt correctionis. Atqui ſi poſt cognitum adulterium uxoris miſcearis illi, periit tibi jus omne repudiandi. Sic præſcribunt humanæ conſtitutiones. At non video, quur cuiquam fraudi debeat eſſe ſua clementia. Qui ſemel atque iterum ignoſcit confitenti, & correctionem pollicenti, & redintegrata gratia non abſtinet ab uxore, ne præbeat occaſionem relabendi, quur is, veluti fautor alienæ nequitiæ, ſpoliatur jure dimittendi, ſi compererit inemendabilem? At lex, inquies, ſic interpretatur. Sed charitas in partem meliorem interpretatur omnia. Sit igitur Chriſtiana moderatio contenta pœna repudii, ſic tamen ut deinceps vivat veluti cœlebs. Nondum enim liberatus eſt ab obligatione matrimonii, quandiu vivit uxor. Quod ſi poterit ferre conjugem impudicam, ſemper interim adhortans ad vitæ correctionem, primum tolerantiæ præmiū referet à Deo: deinde non carebit incontinentiæ remedio. Nam ius occidendi

utrun-

*utrunque corpus in adulterio deprehen-
ſum, quod priſcæ leges concedebant do-
lori maritorum, oportet in totum eſſe
ſublatum è Chriſtianorum moribus:
præſertim quum lex Moſaica permittat
adulteram accuſare, privato dolori oc-
cidendam non permittit. Iam zeloty-
pia meretriciorum amorum comes eſſe
ſolet. Inter quos igitur coaluerit Chri-
ſtiana charitas, haud facile peſtis hæc
orietur. Nam qui ſynceriter amant
invicem, ſedulo cavent, ne qua ſuſpicio
ſuboriatur veluti nubilum amicitiæ.
Quo gravius peccant quidam, qui fictos
rumores ad uxores deferunt de maritis
abſentibus, ut ſuſpicione muliercula-
rum animos exaſperent. Sed graviſſi-
mè peccant ipſi mariti, qui dedita opera
ſponſarum ſuarum ſuſpiciones irritant.
Procul abſint à matrimonio tales face-
tiæ. Quin potius ea ſunt adhibenda,
quæ mutuam charitatem alunt au-
gentque: hoc eſt, iuxta Pauli doctri-
nam, quæcunque ſunt vera, quæcunque
pudica, quæcunque iuſta, quæcunque
ſancta, quæcunque amabilia, quæcunq;*

bonæ

bonæ famæ, ſi qua virtus, ſi qua laus diſciplinæ, hæc meditanda, hæc agenda. Quid præmii ſi fiat? Et Deus, inquit, pacis erit vobiſcum. Et pax Dei, quæ exuperat omnem ſenſum, cuſtodiet corda veſtra & intelligentias veſtras in Chriſto Ieſu. Abſtinendum eſt igitur non ſolum à malis, verum etiam ab his quæ ſpeciem habent mali: quemadmodum Theſſalonicenſibus ſcribens docet Apoſtolus. Sunt enim, quæ licet ſimplici fiant animo, careantque culpa: non tamen carent ſuſpicione. Nutus laſcivi, riſus nequitiæ quiddam præ ſe ferentes, reſponſio petulantior, alacritas inſolita, blanda epiſtolia, munuſcula, clancularia confabulationes etiam ſi caſu aut ſimpliciter fiant: tamen quoniam ſpeciem habent mali, ſtudioſe vitare decet. Medici iudicant formidabiliorem eſſe febrem quæ ſenſim adrepit, ex levibus & occultis cauſis naſcens, quàm quæ ex evidentibus ac gravibus cauſis orta eſt: ita nonnunquam minus eſt medicabilis ſuſpicio, quæ ex huiuſmodi minutis collecta, paulatim

glíſcit

gliſcit in majus. Frequens & avidus ad choreas & compotationes excurſus, longinqua peregrinationes abſque marito, parum idonea ſunt ad excludendam zelotypiam: præſertim ſi forma & ætas & periculo & obtrectationi ſit idonea. Matrona quemadmodum nuſquam eſt vel tutius vel honeſtius quàm domi, aut apud maritum: ita nuſquam debet eſſe libentius. De latere ſumpta eſt, non oportet à latere diſcedere. Iam vere quidem vulgo dicitur, familiam non adminiſtrari ridendo. Res interdum poſtulat admonitionem, interdum expoſtulationem, nonnunquam & objurgationem: verum ab his oportet omnem moroſitatem & amarulentiam abeſſe. Quin potius neceſſaria objurgationis auſteritas aliqua laude blanditieq; lenienda eſt hunc in modum: Quum ſemper mihi placuerit hactenus tua in dicendo circumſpectio, miror quomodo hoc verbum tibi hodie in convivio exciderit. &: Erit hoc dignum reliquis tuis factis. Inter tot recte factorum

tuorum decora,nolim conſpici nævum iſtum. Si ſpeculum tibi monſtrare queat, quantopere te deceat modeſtia, nunquam hanc deponeres. Hæc virtus quàm reluxit in matre tua muliere laudatiſſima? nolim eam in te deſiderari. Hujuſmodi monitis plus agitur, quam clamoſis objurgationibus. Olim qui Iunoni pronubæ rem divinam faciebant, non immolabant victimam cum felle, ſed exectum fel poſt aram abjiciebant. Eam legem qui ſtatuit, ipſa re monuit contrahentes matrimonium, ut ſimul victuri deponerent omnem amarulentiam, quæ non medetur erratis ſed exaſperat odia. Clemens ille Samaritanus vulneribus infudit vinum & oleum. Vinum temperatam habet acrimoniam emordentem pus ac ſaniem, quod tamen ipſum leniſſimi liquoris acceſſione mitigatur. Talem oportet eſſe objurgationem ejus, qui vitio mederi cupit non hominem lædere.

Nunc quoniam videor abſolviſſe quod de fide pollicitus ſum, redeamus

ad cha-

ad charitatem, quam oportet eſſe ſummam inter uxorem ac maritum. Ab Apoſtolo tamen nominatim viro præcipitur dilectio, mulieri reverentia. Quoniam enim autoritas ac poteſtas eſt penes virum, ne jus exeat in tyrannidem, adjungitur autoritati ſumma charitas. Mulier autem quoniam inferioris eſt perſona & ſexus imbecillioris, jubetur revereri virum, quo veluti cancellis coherceatur ab affectibus. Hæc pleniſſime docet beatus Paulus, ſcribens Epheſiis: Viri, inquit, diligite uxores veſtras, ſicut & Chriſtus dilexit Eccleſiam, & ſemetipſum tradidit pro illa, ut eam ſanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo, ut exhiberet ipſe ſibi glorioſam Eccleſiã, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid hujuſmodi, ut ſit ſancta & immaculata: ita viri diligere debent uxores ſuas. Suum corpus diligit, qui uxorem ſuam diligit. Nemo enim unquam carnem ſuam odit, ſed nutrit ac fovet eam, ſicut Chriſtus Eccleſiam. Quoniam membra ſumus

corporis ejus de carne ipſius & oſſibus ejus. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carnem unam. Myſterium hoc magnum eſt, ego autem dico in Chriſto & in Eccleſia. Verumtamen & vos ſinguli unuſquiſque ſuam uxorem, ut ſe, diligat, mulier autem ut timeat virum ſuum. Quoniam non uno in loco beatus Paulus prædicat virum eſſe caput & gloriam mulieris, multuque nominibus præſtantiorem, vel quod prior conditus ſit vir, quodque mulier ex viro, non contrà: vel quod mulier decepta dux fuerit prævaricationis, eoque mulierem vult eſſe ſubditam viro, quod hoc ipſo in loco paulo ſuperius repetivit. Cogitabit aliquis, ſi penes virum eſt omnis poteſtas, qui & ferocior eſt & viribus ſuperior, quid eſt uxor niſi ancilla in ſervitutem data? Protinus igitur Apoſtolus charitatem adjunxit autoritati. Vbi charitas eſt, ibi tyrannidi locus non eſt. Quum audis viri, autoritatis vocabulum audis: quum au-

dis

dis diligite, ſervitutem excluſam intelligis. In hoc valet autoritas viri diligentis, ut proſit uberius ei quam habet in ſua poteſtate. Sic animus imperat corpori, non ut premat, ſed ut ſervet. Et ne putares vulgarem amorem à maritis exigi, proponit charitatis exemplum. Quod exemplum? non Penelopes, non Alceſtidis, non Portiæ, aut ſi quas alias eximia charitas erga conjuges fecit celebres, ſed ſicut Chriſtus, inquit, dilexit Eccleſiam. Non potuit abſolutius exemplum proponi. Chriſtus Eccleſiæ ſponſus eſt, Eccleſia Chriſti ſponſa. Quicunq; eſtis in Chriſto & in Eccleſia, ſponſi ac ſponſæ ſequamini propoſitum archetypum, ſequamini pro viribus, ſi minus licet aſſequi. Quomodo Chriſtus dilexit ſponſam ſuam? Semétipſum tradidit pro illa. Tradidit in hujus naturæ calamitates, in probra, in flagella, in crucem denique. Habes amoris magnitudinem. Debes eandem charitatem uxori tuæ, ut pro vita, pudicitia, famáve uxoris exponas corpus tuum

vitæ diſcrimini. Itá ne ſatis eſt uxoris incolumitatem defendiſſe? Nequaquam. Qui vere diligit uxorem, hoc agit ut tota ſit incolumis. Vix ſemiincolumis eſt, quum vivo corpore mortua eſt uxoris anima: mortua eſt autem quæ mundum hunc diligit. Vt eam, inquit, ſanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo. Adamavit immundam, ut puram & incontaminatam redderet, abluit illam ſuo ſanguine: virtus enim effuſi ſanguinis in elemento eſt poſteaquam acceſſit verbum vivificum, hoc eſt verbum fidei. Si tibi contigit uxor ethnica ſive Iudæa, noli illam abjicere, ſed da operam ut per virum fidelem ſanctificetur mulier infidelis. Quod ſi baptizatam quidem habes, ſed quæ nondum ſapit Chriſtum, ſpirans mundum, ſummo ſtudio advigila, ut ſemper illius malis aliquid detrahas, virtutibus apponas, donec & ipſe tibi pares ſponſam ex animi tui ſententia, glorioſam apud Deum, illibati nominis apud homines, non habentem maculam aut rugam,

aut aliquid huiuſmodi, ut ſit ſancta & immaculata. Talem Eccleſiam in terris nondum habet Chriſtus, ſed quotidie lavat ac purificat eam, ut aliquando habeat omnis expertem nævi, quando jam nulla reſidebit ad peccandum proclivitas, nullus error, nullus lapſus. Tolerat Chriſtus ſponſam ſuam adhuc infirmitate carnis circundatam. Tolera & tu vir coniugem tuam, infirmus infirmam. Si marceſcit in uxore forma vigorque corporis, nihilo tibi ſit iniucundior, ſi mores neſciant rugam, & maculam. Hæc quidem uxori præſtare non potes, ſed per te præſtabit Dominus, qui vult ſæpenumero ſua dona per hominem homini largiri, ut alter ſalute gaudeat, alter acceſſione præmii diteſcat. Puta enim in hoc tibi iunctam uxorem, ut tua cura ſervaretur. Et ne tergiverſeris, cauſans nunc laboris tædium, nunc uxoris ingenium indocile, propius urget te ſermo Apoſtolicus. Quid imaginaris duas perſonas, alteram conferentis, alteram accipientis beneficium? Vnum

eſt maritus & uxor, qui uxori bene facit, ſibi bene facit, qui negligit eam, ſeipſum negligit. Chriſtus Eccleſiæ ſuæ caput eſt, Eccleſia corpus. Hinc enim fluit omnis in Eccleſiam gratia. Caput & corpus nónne idem ſunt? Chriſtus clamat: Saule quid me perſequeris? Et in Euangelio ſibi vult imputari, quicquid cuilibet minimorum membrorum collatum fuerit officii. Similiter & vir caput eſt mulieris, illa corpus. Quis autem unquam carnem ſuam odio habuit? Imò potius nutrit egentem, & fovet infirmam. Lenitatis & indulgentiæ nomen audis. Et adiicit, ſicut Chriſtus Eccleſiam. Conſidera qua lenitate Deus tolerat infirma membra ſua, nunc admonens rebus adverſis, nunc invitans rebus proſperis, nunc aliis atque aliis modis alliciens, nec te pigebit ferre coniugis imbecillitatem donec proficiat: ſi cogitaris, quicquid in illam confers, id in teipſum conferri. Quum Deus Evam obtuliſſet Adæ, agnovit eandem ſubſtantiam: hoc, inquit, os ex oſſibus

meis

meis, & caro de carne mea, propter hoc relinquet homo patrem & matrem & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carnem unam. Secundum Deum nulli plus debes pietatis quam patri & matri, & tamen ſuperat connubialis charitas arctiſſimos pietatis affectus. Agnoſcit Chriſtus corpus ſuum, agnoſce & tu marite carnem tuam. Chriſtus quodammodo reliquit patrem deſcendens in terras, reliquit ſynagogam matrem, & indivulſus adhæret ſponſæ ſuæ, multa lenitate & indulgentia nutriens ac fovens illam, non ut alienam, ſed ut proprium corpus. Quomodo vir & uxor ſocientur in unum & corporum & animorum conjunctione, ſatis in aperto eſt. Cæterum quomodo per fidem ſibi Chriſtus adglutinarit myſticum corpus Eccleſiæ, ut ipſe quoque unum ſit cum membris ſuis, multam habet caliginem, eoque Paulus vocat magnum myſterium, quod in præſentia quidem non aperit, ſed inde ſumit exemplum, ut conjugibus commendet ſummam concordiam. Proinde

enim quaſi dixiſſet: Nunc non explico quod hic reconditum eſt myſterium, attamen docuiſſe, virum & uxorem unum eſſe, quemadmodum Chriſtus & ipſius ſponſa Eccleſia unum ſunt, ſatis eſt ad commendandam ſummam charitatem conjugis erga conjugem, ut ſinguli ſuas uxores non aliter diligant quàm ſeipſos. Item ad obedientiam uxoribus commendandam ſatis eſt, quod Eccleſia ſponſo Chriſto ſubjecta eſt, quem ſic amat ut revereatur, cui flectit genua quotidie, cui fert acceptum quicquid habet bonorum: Eccleſiam autem ſubjectam eſſe ſponſo, ſalus eſt Eccleſiæ. Qui enim Chriſto ſubjecti non ſunt, non ſunt illius membra. Sic & uxor debet ſubeſſe viro tanquam capiti ſuo, à cujus conſortio ſi ſe diſtraxerit, ſemetipſum conjicit in multas calamitates & infamiam. Similiter ad Coloſſenſes cap. 3. ſcribens, vult imperium viri charitate mitigari, ne poteſtas exeat in amarulentiam. Viri, inquit, diligite uxores veſtras, & nolite eſſe amari ad illas.

Quid

Quid enim eſt quod non æquet, quod nõ condulcet charitas? Ea facit ut qui dominus eſt, frequenter agat miniſtrum. Quid enim Chriſto ſublimius? Vt miniſtraret venit ad nos, non ut ipſi miniſtraretur. Ea facit, ut quod ſuapte natura triſte eſt, fiat dulce. Autoritas itaque præſcribendi, monendi, caſtigandi, tradita eſt viris, ſed addita eſt regula charitatis. Charitas autem benigna eſt, nec inflatur, nec agit perperam. Nunc quid uxoribus præſcribat audiamus: Mulieres, inquit, viris ſuis ſubditæ ſint ſicut domino, quoniam vir caput eſt mulieris, ſicut & Chriſtus caput eſt Eccleſiæ, ipſe ſalvator corporis. Sed Eccleſia ſubjecta eſt Chriſto, ita & mulieres viris ſuis in omnibus. Prima lex à peccato: Paries in dolore filios, & ſub poteſtate viri eris & ille dominabitur tui. Quoniam uxor male præire cœperat viro, dux & illectrix ad mortem, iubetur ſequi ducem ad vitæ reparationẽ. Æquo animo ferenda lex quam Deus præſcripſit omnibus uxoribus.

Nec ſimpliciter dixit, ſubdita ſint, ſed adiecit, ſicut Domino. Id quidam interpretantur, quorum eſt ſanctus Hieronymus, hunc in modum: Vt ancilla ſubdita eſt domino, ita uxor ſubdita ſit viro. Quod ſi ſenſiſſet Apoſtolus, dixiſſet: ſubdita ſint viris ut dominis, nunc dictum eſt ut Domino. Proinde mihi videtur rectius ad Dominum Ieſum referri, ſicut Domino, quod uxor obſecundans marito, non tam homini ſe ſubmittit, quàm Domino, cuius vicem gerit maritus, & cui Dominus vult uxorem eſſe ſubiectam. Sic praeceſſit: Subiecti invicē in timore Chriſti: Et aliquanto poſt: Servi obedite dominis carnalibus cum timore & tremore in ſimplicitate cordis veſtri ſicut Chriſto. Ac mox: Servientes Domino & non hominibus. Fortaſſe maritus indignus eſt, cui ſe ſubmittat uxor: at non indignus Dominus, qui praecepit ut ſubdita ſit, non ob aliud niſi quia maritus eſt. Fortaſſis ingratus eſt maritus: At obſequii pramiū recipiet ab eo cuius amore ſervivit.

indigno,

indigno. Vir eſt caput mulieris, quod hujus origo ſit à viro, ſicut & Chriſtus caput eſt Eccleſiæ. A Chriſto enim cœpit originem Eccleſia, & ab eo fluit quicquid habet chariſmatum. Sed quale caput Chriſtus eſt ſponſæ ſuæ, tale caput pro ſuo modulo deberet eſſe maritus uxori ſuæ. Corporis noſtri caput principatum habet in omnia membra, quoniam in edito ſitum ſervat omnes ſenſus & animi vires, ſed hunc principatum gerit bono corporis. Non enim ibi tantum audit, videt, olfacit, ſapit, intelligit ac meminit caput, ſed univerſo corpori. Eoque addit de Chriſto, & ipſe ſalvator corporis. Non debet eſſe moleſtus principatus, qui confert ſalutem, nec ſibi diſplicere debet ſuo bono ſubiecta conjugi. Si dixeris, Eccleſia merito ſubjecta eſt Chriſto: at mariti mores aliquando vix ancilla poſſunt ferre. Habet quidem maritus exemplum, quod imitetur in Chriſto, à quo ſi degenerat, non tamen perit autoritas, ne confundatur ordo, quemadmodum Paulus vult

obediri

obedire præpoſitis, non ſolum commodis ac modeſtis, verum etiam iniquis ac difficilibus. Si tantum moleſtum eſt quod imperat maritus, obtempera, non illius merita cogitans, ſed Domini præceptum. Sin imperat, quod adverſatur pietati ſeu bonis moribus, blande recuſetur obſequium, & ſi urget, ſcito magis obediendum Deo quam hominibus. Etenim qui obſequitur impia jubenti, non obſequitur Deo in marito, ſed Satanæ in membro ipſius. Et tamen Apoſtolus jubet eſſe ſubditas in omnibus. Magna eſt virorum autoritas, etiamſi excludas ab hac univerſitate turpitudinem. Sicut ego, inquit Paulus, per omnia omnibus placeo. At is nec immolando ſimulacris, nec comeſſationibus accommodabat ſe moribus hominum. Operæprecium autem fuerit conſiderare, quibus verbis Petrus Apoſtolorum princeps inſtituit ſimul & maritum & uxorem, ipſe non imperitus conjugii. Et inſtitutionem quidem auſpicatur à muliere quemadmodum & Paulus: Similiter, inquit,

1. Epiſt.

1. Epiſt. cap. 3. & mulieres ſubditæ ſint viris ſuis, ut & ſi qui nõ credunt verbo, per mulierum converſationem ſine verbo lucrifiant, conſiderantes in timore ſanctam converſationem veſtrã. Idem erat Pauli conſilium, ne mulier ad Chriſtum converſa diſcederet à viro, ſi modo ille pateretur diverſæ religionis uxorem. Quî ſcit enim mulier, an virum lucrifactura ſit Chriſto. Spem enim bonam de ſe præbet, qui non horret cum ea thalami conſortium, quæ ſe cruce ſubinde ſignat, quæ ad Ieſu nomen flectit genua, quæ ſacrũ illum panem adorat. Etenim ubi maritus viderit uxoris mores in melius commutatos, eamque factam magis quàm antea pudicam, ſobriam, tolerantem, morigeram, reverentem, nimirum ex uxoris vita incipiet bene ſentire de Chriſto. Non ferret maritus uxorem docentem, ſed hujus vitæ ſermo eſt efficacior. Conſiderantes, inquit, in timore bonam converſationem veſtram. Non eſt ſuperciliosa pietas Euangelica, magis reveretur impium mari-

ignorantia veræ celſitudinis. Nam vere excelſus eſt animus, qui laceſſitus injuria negligit, commoveri & ad ultionem currere, humilis eſt animi. Proinde mulier quoniam affectibus ducitur, rebus externis metitur honeſtatem ſuam, & in his vinci non patitur. Dolent enim quædam mulierculæ, ſi vicinam conſpexerint operoſius cultam, aut ſumptuoſius veſtitã quam ipſæ ſint. Neque contentæ ſunt naturali decore, corpus fucis pingunt, capillos medicamentis tingunt, criſpant, & complicant: auribus gemmas, collo aurum geſtant, veſtes byſſinas & holoſericas trahunt, ne quid dicam interim de pellibus quarum precium in immenſum auxit mortalium ambitio. Hic eſt cultus externi hominis, qui quo ſplendidior eſt, hoc magis ſordet homo interior. Is vero quo cultior eſt, hoc neglectior eſt cultus corporis. Poſteaquàm igitur maritus videt contra naturam immutatum uxoris ingeniũ, odiſſe cultum & mundum ſuperbiæ, & hinc quicquid poteſt libenter in

paupe-

pauperes erogare, contentam ornamentis animi, quæ precioſa ſunt apud Deum, cui ſoli ſtudet placuiſſe, deinde provocatam injuria viri, nihil remittere de charitate, nihil de alacritate obſequendi, ſed in morum integritate perſeverare, ſpiritu leni tranquillóq; perferentem omnia, nimirum intelligit Euangelium non eſſe nomen inane, cujus vi ſic immutentur ingenia. Tandem & æmulationis aculeis extimulatur, cogitans ſibi pudendum fore, ſi quod mulier præſtat, ipſe vir præſtare non poſſet. Ita ſine verbo, ex domeſtico convictu ſanctæ mulieris vir lucrifit Deo. Et fortaſſe reperias mulieres, quæ cultum corporis ſuſtineant contemnere? at quæ, cum neminem lædat, omnibus bene faciat, poſſit inter contumelias & convicia, tueri tranquillitatem modeſti ſpiritus, vere ſpiritu agitur Chriſti. Et tales fœminæ permiſſu Dei nonnunquam incidunt in maritos temulentos, prodigos, pauperum expilatores, adulteros, aleatores, ut viros ſuos Deo lucrifaciant. Quo magis oportet

probis

probis ac modeſtis viris eſſe morigeras in omnibus. Ad id quo reddat alacriores, proponit exemplum nobiliſſimæ fœminæ. Sic enim aliquando & ſanctæ mulieres ſperantes in Deo ornabant ſe, ſubjectæ propriis viris, ſicut Sara obediebat Abrahæ, dominum eum vocans: cujus eſtis filiæ benefacientes, & non pertimentes ullam perturbationem. Quum jam ageretur de circuncisione & Iſaac promitteretur, auctum eſt nomen viro, qui pro Abram dictus eſt Abraham: mulieri contra diminutum, pro Sarai enim dicta eſt Sara. Quo magis viget in nobis ratio, hoc minus valet affectus, & amputatis malis cupiditatibus, bene cõvenit carni cum ſpiritu. Decet autem ut caro ſpiritus ductum ſequatur, non contrà. Cæterum quod Sara maritum dominum appellarit, legimus Geneſis cap. 18. Poſteaquam, inquit, conſenui, & dominus meus vetulus eſt, voluptati operam dabo? Si coràm appellaſſet eum dominum, videri poterat hoc tributum auribus mariti: nunc

hæc

hac ſecum loquitur, exiſtimans ſermonem à nemine audiri. Ex quo perſpicuum eſt, quod talem habuerit eum qualem appellat. Sed quaret aliquis, ubi proditum ſit exemplum obedientiæ hujus mulieris erga maritum. Equidem arbitror Geneſis cap 12. & rurſus 20. Ingreſſurus enim Ægyptum, quum ob inſignem uxoris formam ſuæ vitæ metueret Abraham, obteſtatus eſt uxorem, ut diſſimularet ſe eſſe conjugem, & fateretur eſſe ſororem. Hic mulier pudica non obmurmuravit dicens: Mihi mea pudicitia non minus chara eſt, quàm tibi tua vita: quare aliam rationem conſulendi tuæ ſaluti, ne me proſtituas impiis hominibus: Sed obtemperavit marito, malens ſuam pudicitiam periclitari, quàm illius incolumitatem. Peregrinationem Abraham juſſu divino ſuſceperat, hujus comes non gravata eſt eſſe Sara. Vir paruit Deo. Caput enim viri Deus. Viro paret uxor. Caput enim uxoris vir eſt. Tutum obſequium eſt, quoties qui dux eſt, ipſe Dei ſpiritu ducitur.

Et

Et ideo ſupremo numine moderante ſuorum actiones, & Abrahæ exhibita eſt non mediocris humanitas, & Saræ manſit incolumis ſua pudicitia. Excuſatur Abraham, quod mulierem inſigni forma per varias ac Barbaras nationes circumduceret. Obtemperavit in uxore, quemadmodum obtemperavit in filio. Sic pariter & effulſit fides Patriarchæ, & utrique tutum fuit cui metuebant, alteri pudicitia, alteri vita. Sed quis color excuſabit maritos, qui conjuges ſuas ambitioſe cultas, & velut ad illaqueandos hominum oculos inſtructas, producunt in tumultuoſa convivia, in mercatus, in publica balnea: quidam etiam Hieroſolymam aut Compoſtellam proficiſci patiuntur?

Multa cadunt inter calicem ſupremáque labra:

ſed plura cadunt inter Hieroſolymam & Hollandiam. Quemadmodum autem hic Sara morigerata eſt Abrahæ: ita dubitandum non eſt, quin illi in cæteris omnibus ſit obſequuta cum omni reve-

reverentia. Iudæi gloriabantur quod eſſent Abrahæ filii. Quorum arrogantiam refellit Dominus, negans eos eſſe filios Abrahæ, qui ab Abrahæ moribus degenerarent. Latius enim patebat Abrahæ cognatio, nimirum ad omnes qui fidem illius æmularentur. Sic & Petrus vult omnes mulieres haberi pro filiabus Saræ, quæ benefactis Saram matrem referrent. Dictus eſt Abraham pater multarum gentium. Sic & Sara mater eſt omnium piarum matronarum. Cujus, inquit, eſtis filiæ bene facientes. In ſpiritualibus igitur non propinquitas ſanguinis, ſed imitatio morum parit cognationem. Sed quid hoc ſibi vult, quod adjicit beatus Petrus: Et non pertimentes ullam perturbationem? Muliebre eſt expaveſcere. At quæ ſe ſemel ſyncera conſcientia tradidit voluntati divinæ, Dei præſidio freta, nihil metuit: quemadmodum Sara intrepido pectore ſequuta eſt maritum, per efferas ac immanes nationes peregrinantem. Qui bene facit, non eſt quod metuat à malis,

Deum

Deum habet protectorem, adverſus quem nihil valet hominum aut dæmonum ulla poteſtas. Hactenus fœminis loquutus eſt Petrus, nunc ad maritos vertit orationem: Viri, inquit, ſimiliter cohabitantes, ſecundum ſcientiã quaſi infirmiori vaſculo muliebri impertientes honorem, tanquam cohæredibus gratiæ vitæ, ut non impediantur orationes veſtræ. Quid hoc eſt, ſimiliter cohabitantes? Hoc eſt, cum integritate, cum contemptu voluptatum & ambitionis, cum ornatu interioris hominis, cum manſuetudine & modeſtia tranquilli ſpiritus, cum charitate & reverentia, gubernantes uxores veſtras, non ex imperio aut libidine, ſed juxta ſcientiam, nihil præſcribentes niſi quod expedit, nihil indulgentes quod perniciem aut corruptelam adferat bonis moribus. Etenim penes quem eſt autoritas jubendi, penes eundem debet eſſe ſcientia fugiendorum & expetendorum. Tyrannus imperat quod libet aut quod ipſi commodum eſt: maritus conſulit id quod optimum eſt,

etiam

etiam illi cui præſcribit. Nec ideo deſpiciat uxorem, quod in jugo matrimonii perſonam gerit inferiorem, & corpore & animo imbecillior: imò tanto plus honoris illi deferatur, ut quod deeſt naturæ, penſet mariti charitas. Idem corpus eſt vir & uxor: ſed quæ infirma ſunt membra, his copioſiorem honorem addimus, quemadmodum docet Paulus. Quicquid autem honoris impenderis uxori, tibi ipſi impendis. Honoris autem verbum non tantum pertinet ad ſalutationis officia, aut accubitus honorem: verum ad ſubminiſtrationem omnium quæ poſtulat uſus conjugis. Si Deus tantum honoris habuit fœminis, ut in hæreditate vitæ cœleſtis, quæ credentibus oblata eſt, eas æquet viris: qui convenit ut ab homine marito faſtidiantur? Si Deus impertit fœminis eundem ſpiritum quem viris: quur maritus ſic gravatur providere neceſſitatibus uxoris, quaſi non ſit facultatum corporalium communio? Eſt gratia fallax & vana pulchritudo: ſed eſt gratia vitæ,
hoc

hoc eſt, Dei benignitas per Ieſum filium, omnibus vitam æternam offerens, qui fiduciam in eo collocant. In re tanta cohæredem & conſortem uxorem quî potes negligere? Et adjicit: Vt non interrumpantur orationes veſtræ. Vult igitur Apoſtolus aſſiduas eſſe preces, quas non patitur interrumpi. Interrumpit autem preces diſcordia. Oblatio Chriſtianorum eſt precatio: quam Deus non acceptat, ſi quid habet uxor juſtæ querelæ adverſus maritum, aut contrà. Et ſi uxor non meminit injuriæ, tamen maritus reconciliari debet, priuſquam offerat munus ſuum. Sunt autem preces Deo gratiſſimæ, quas concordibus animis communiter fundunt uxor & maritus. Quoniam de mulierum ornatu, deque precibus meminit Petrus, libet & Pauli ſuper eadem re proferre doctrinam, ex epiſtola ad Timotheum priore: Volo, inquit, viros orare in omni loco, levantes puras manus ſine ira & diſceptatione. Similiter & mulieres in habitu ornato, cum verecundia & ſobrietate ornantes ſe, non in tortis

 cri-

crinibus, & auro, aut margaritis, vel veſte precioſa: ſed quod decet mulieres promittentes pietatem per opera bona. Vterq; commendat aſſiduitatẽ orandi. Paulus in littore flexis genibus orat, orat Philippis & in carcere. Quivis locus ſacer eſt oranti in ſpiritu. Samaritani adorabant in monte, Iudæi Hieroſolymæ. Chriſtianus, quoniam ſcit Deum nuſquam non eſſe præſentem, orat in quovis loco. Locus non reddit precationem puram aut impuram, ſed animus: eoque dicit: Levantes puras manus. Qui factis impuris inquinati ſunt, non habent puras manus. Sic apud Eſaiam audiunt Iudæi: Manus veſtræ ſanguine plenæ ſunt. Qui vivunt rapto, qui fraudant tenues mercede, qui ſpoliant inferiores, qui opprimunt innocentem calumnia, quoniam manus habent impuras, etiam ſi orarent in cubiculo in quo natus eſt Dominus, ingratum eſſet Deo ſacrificium. Attollantur manus, ſed puræ: ſed magis attollatur cor purum. Qui læſit alium, manus habet impuras: qui læſus iraſcitur,

ſcitur, nondum habet cor aptum precationi. Remitte proximo culpam de corde, & purum erit cor. Abſque ira, inquit, & diſceptione. Ira meditatur vindictam. Diſceptatio levior eſt ira: conſultat enim an dignus ſit cui ignoſcatur, ſic apud ſe loquens: Tantum officiorum in illum contuli, & hanc mihi rependit gratiam. Si hanc condonaro noxiam, mox repetet. Noli expendere delicti magnitudinem, & an dignus ſit ille cui remittas. Tantũ cogita: Proximus eſt, & Dominus juſſit ut proximo delinquenti remittamus ex animo. Nimirum hoc eſt quod ſcripſit Petrus, ut non interrumpantur orationes veſtræ, Inutilis eſt oratio, quam tales cogitationes interrumpunt. Pactum eſt inter nos & Deum: Remitte, & tibi remittetur. Impudens igitur eſt, qui contra pactum poſtulat ſibi ignoſcere Deum, quum ipſe male cogitet proximo. Similiter vult & mulieres orare: nec addidit, in quovis loco. Non enim quivis locus decet pudorem fœminæ. In habitu ornato cum verecundia & ſobrietate

ornantes ſe. Habet hoc ille ſexus, ut quum in publicum prodit, ornari gaudeat. Eſtne igitur ſollicitus Paulus, ne uxores parum comptæ veniant in templum? Planè eſt; ſed alium præſcribit ornatum: Ornantes, inquit, ſe verecundia & ſobrietate: & has virtutes ipſe cultus præ ſe ferat. Paulus ſcribens Corinthiis præcipit ut uxores in Eccleſia velent caput ſuum, ac taceant. Quantum igitur abſunt ab Apoſtolica regula, quæ non aliter cultæ prodeunt in templum, quàm heroinam quampiam actura in Tragœdia? adeo non velato capite, ut capilli gratius luceant per reticulum, & pectus penè pateat uſque ad cingulum. Reliquus item cultus theatricam quandam habet oſtentationem. Facies ceruſſa & purpuriſſo tincta: oculi ſtibio picti. Et cultui reſpondent laſcivus inceſſus, & pedum, ut ait Propheta, luſus, oculi procaces, & vultus nunc huc nunc illuc deflexus. Iſthuc non eſt ire ad orandum, ſed ad ſpectaculum. O matrona, quam iſta ornamenta nõ decent tuam profeſſionem?

Dices:

Dices : Quam mihi profeſſionem narras ? Non ſum Benedictina, aut Franciſcana. Imò profeſſa es pietatem. Iſte cultus decet mulieres quæ profitentur impietatem. Quæ mundi Satanæque pompas omnes abjuraſti, quur eas circumfers & oſtentas etiam in templis ? Quur tibi placet cultus ſimilis, quum religio ſit diſſimilis ? Illa initiata eſt Veneri, tu Chriſto. In profeſſione tam diſſimili quur placet ſimilis cultus ? Et fortaſſe tu ſuperas ethnicam veſtitus inſolentia. Profiteris pietatem ore : oſtende pietatem per opera bona. Reluceat pietas in vultu, in inceſſu, in oculis, in toto corpore cultúque. Audio vocem Chriſtianæ, & video facta ethnicæ. Pudor & caſtitas vera ſunt ornamenta matronæ. At hunc ornatum dehoneſtant intorti crines, aurum, margaritæ, byſſus & Serûm vellera. Vertantur illa pudoris inquinamenta in ſubſidia pauperum : & abunde multum decoris apponent tibi bona opera, quibus decentiſſime veſtitur mulier Chriſtum profeſſa.

Ad hunc igitur modum cultus pudicitiam ac ſobrietatem præ ſe ferat, ut hoc ipſo videatur ornatiſſima, quod ornata non ſit. Cui ſi acceſſerit ſilentium, nihil defuturum eſt muliebribus ornamentis. Mulier, inquit, in ſilentio diſcat cum omni ſubjectione. Id explanatius dixit, ſcribens Corinthiis: Si quid volent diſcere, domi viros ſuos interrogent. Si in cœtu virorum mulieribus prohibetur, ne diſcendi gratia loquantur: quid cenſendum erit de his, quæ in templis ineptis fabulis garrire non deſinunt? Et adjecit: Cum omni ſubjectione. Quemadmodum uxor ornatur ornamentorum contemptu: ita dum ſe per omnia ſubmittit, redditur excelſior; dum ſemet erigit, tum vere fit abjecta & humilis.

Supereſt extrema hujus operis pars de liberis educandis, ad quam ipſe ſermo Paulinus nos deducit. Locum enim hunc ita concludit: Salvabitur autem per filiorum generationem, ſi permanſerint in fide & in dilectione, & ſanctificatione, cum ſobrietate. O perofa ſunctio

ctio eſt recte educare liberos : ſed ingens præmium : Salvabitur, inquit. Dum liberorum curat ſalutem , ſibi ſalutem acquirit. An putabas uxor te defunctam officio tuo , ſi cum dolore qualeſcunque liberos parias ? Non promittitur ſalus, niſi perſeverarint in fide & dilectione , & ſanctificatione cum ſobrietate. Non eris tota mater , niſi hac perſtiteris in liberis. Dices : Vt mihi non eſt in manu formoſos an deformes pariam liberos : ita non eſt in mea poteſtate præſtare ne recedant à fide, charitate, ſanctificatione, ac ſobrietate: Quur ego pœnas dem alienæ nequitiæ ? Non hoc ſentit Apoſtolus, matrem daturam eſſe pœnas ob liberos impios , ſi modo functa eſt officio : ſed ſummam educationis curam exigere voluit à matribus, quarum ſtudio tantum tribuit, ut vix perire poſſint, qui diligenter educati fuerint ad pietatem : nec ferè ſint impii liberi, niſi parentum culpâ. Trifariam autem hic peccatur à multis, in concipiendo , in geſtando , & in educando. Primum vulgata ſententia obtinuit, ex

bonis progigni bonos, ex malis malos: quemadmodum ex formoſis formoſi, ex deformibus deformes ferè naſcuntur. Quod autem raro videmus nothos eſſe bonos, non unam eſſe cauſam arbitror. Primum enim ex impudicis mulieribus nati, ferè referunt aliqua ex parte maternum ingenium, etiam ſi pater contingat probæ indolis. Certe uterque cum mala conſcientia miſcetur alteri. Atqui in illo arcano naturæ opificio plurimum intereſt, quæ ſit corporum & animorum affectio. Proximum eſt, quod indiligentius educantur quàm legitimi. Tertium quod generis vitium non ſinit illos animum ad res egregias attollere, eoque ferè degenerant ad technas & fucos ſerviles. Sic enim Euripides ſapientiſſime ſcripſit:

Δουλοῖ γὰρ ἄνδρα κἂν θραςύσπλαγχνός τις ᾖ,
Ὅταν ξυνειδῇ μητρὸς ἢ πατρὸς κακά.

Contrà bonis parentibus procreatum eſſe, præclarus eſt theſaurus libertatis. Proinde quidam paſſim ex quavis muliere generantes prolem, indigni ſunt qui amentur à liberis, ut quos afficiunt

contumelia, priuſquam in lucem prodeant. Excluduntur ab hæreditate, ſubmoventur à dignitatibus, à ſacris, à publicis functionibus: dicuntur probri cauſa ſpurii, & jubentur quærere patrem: vix habentur pro liberis. Quid multis? Vix datur ad virtutem eluctari. Tantum pœnarum luunt innoxii pro parentum incontinentia. Vnum Themiſtoclem Græci, Iephte Hebræi inter eximios viros referunt. Primum igitur officium erga liberos ſit, ex uxore legitimâ eos ſuſcipere. De uxore vero deligenda jam dictum eſt. Supereſt igitur, ut quoties vir & uxor gignendæ ſoboli dare volunt operam, nec vino, nec cibo, nec ira, nec odio ſint perturbati: ſed corpora ſint ſobria, animi tranquilli. Eſt enim occulta quædam contagio vitiorum animi in corpora, rurſus corporum in animum. Sic ex morbo ſenióve corporis naſcitur iracundia: & ex amore compertum eſt ſuboriri tabem corporis: quemadmodum & ex livore, ex ira calorem, ex metu frigus ac tremorem. Quas affectiones mutuas ſi vide-

mus in corporibus ſanis ac valentibus, quid fieri cenſendum eſt in liquidis illis rudimentis, unde natura fabricatur hominem? Itaque Diogenes quum forte conſpiceret adoleſcentem vino delirantem, non ipſum incuſavit, ſed patrem: Adoleſcens, inquit, ebrius te ſeminavit pater. Quod ſi non omnino præter rationem eſt, quod dicunt Phyſici, ex iis qui ſunt teneræ ætatis, naſci prolem minus validam, quàm ex provectioribus, quod ſemen in illis ſit liquidius minusque concoctum: conſequens eſt, ut idem efficiat temporaria corporis affectio. Quanquam autem Chriſtiana Philoſophia cenſet omnes animas eſſe pares, tamen magni refert in qualem corporis maſſam immergatur. Quod enim videmus quoſdam natura propenſos ad iram, aut vindictam, aut invidiam, plerunque conſtat à corporis habitu proficiſci.

Quare, ſi naturalium rerum curioſis credimus, non ſolum aliquoties parentum vitio fit, ut cæci, claudi, mutili, aut alioqui morbidi ſeu prodigioſi fœtus edan-

edantur: verum etiam ut bruti ſtupidique, & ad inſignia mala proclives. Ebrii gignunt dementes, commoti iracundos, crapula ſepulti comitiali morbo obnoxios: ſcurriliter ineptientes, leves & nequam. Simile gignit ſimile. Proinde Chriſtiani conjuges operam daturi gignendæ ſoboli, in eum corporis animique ſtatum vos componite, ut & optare poſſitis veſtri ſimiles liberos, & ſperare. Non deſcendam ad illa minuta, quæ tamen non piguit Ariſtotelem tradere, non niſi provecta firmaque ætate dandam operam ſoboli. Durat autem vigor corporis uſque ad quintam annorum hebdomadem, hoc eſt annum trigeſimum ſextum: vigor animi uſque ad ſeptimam hebdomadem, hoc eſt, circiter annum quinquageſimum. Ab hoc tempore cenſet abſtinendum à procreatione liberorum, quod naſcantur, ut putat, & corporibus & animis imbecilliores. Deinde tempus hybernum judicat pro ſeminanda prole felicius quàm æſtivum: & inter ventos Boream judicat utiliſſimum, Au-

ſtrum inutiliſſimum. Illud certe conſtat, gravato crudoque ſtomacho dare operam liberis intempeſtivum eſſe: à concoctione peracta commodius. Rideat hæc ceu frivola, apud quem nihil refert, validos an valetudinarios, ingenioſos an ſtupidos gignas. Hæc cura communiter pertinet & ad maritos & ad uxores. Proxima peculiaris erit prægnantis. Dum enim fœtus adhuc fingitur in officina naturæ, dum augeſcit, ac formatur, omnem materni corporis ac mentis affectionem, velut uda materia trahit ad ſeſe: non aliter quàm tenera plantula terræ, in qua ſtat naturam ad ſe trahit. Prima igitur gravidæ cura ſit, ut ſit pura tranquillaque conſcientia. Siquidem ex hoc fonte naſcitur vera voluptas animi. Deinde caveat ab ira, odio, invidia, cæteriſque cupiditatibus, quæ ab animi morbo profecta, corpus etiam inficiunt. Fugiat crapulam, vinolentiam, cachinnos, choreas, & quicquid æquabilem illam ac moderatam corporis temperaturam perturbat. Non exigitur à gravidis jejuniũ:

ſed

ſed tanto magis oportet ſobrietatem eſſe perpetuam. Eſt & hæc educationis pars. Nondum natus eſt infans, & tamen jam nunc intra materni corporis latebras ad pietatem, quâ licet, fingitur. Lædit inedia diutina, lædit & immodica cibi potusque copia. Peccatur & in genere. Offendunt, ſupra modum frigida calidaque, & quæcunque ſubitam adfectionem adferunt corpori. Præſertim autem cavendum à ſubtilibus & acribus, quæque dejiciunt alvum aut cient urinam: medici diuretica vocant, hæc enim præcipitant aborſus. Quin & motus vitandus eſt vel immodicus vel incommodus. Neque verò pigebit mulierem in his obſervandis circunſpectā eſſe, ſi cogitet duas animas in uno corpore periclitari. Execraris eas quæ venenis procurant abortus, aut fœtus recens editos interimunt. Merito quidem execraris: ſed interim cogita, ab hoc crimine non ita procul abeſſe, quæ crapula, quæ tripudiis, reliquaque vitæ intemperantia cauſam dederunt abortus. A partu ſtatim excipit

lactandi

lactandi cura. Atque hic quidem erat omni machinarum genere pugnandum adverſus pravam conſuetudinem, ſed mirum quam vulgo receptam, qua matres infantulos ſuos conductitiis mulieribus tradunt nutriendos. Verum quoniam ea de re copioſe diſſerit Phavorinus apud Aulum Gellium, nec prætermiſit hoc Plutarchus in libello de pueris inſtituendis, noſque quum aliâs, tum in colloquio cui titulus eſt, Puerpera, non pauca diximus, non hic onerabo lectorem, inde petiturum ſi volet. Tantum illud obiter repetam, nihil tam præter naturam eſſe, quàm ut mulier quod genuit, recuſet alere. Nam expoſitionis genus eſſe, recens natum infantulum ablegare ad, neſcio quas, mercenarias, nec omnino matris nomine dignas, quæ hoc facere ſuſtinent. Deinde, vix aliud æque facere vel ad bonam corporis temperaturam, vel ad indolem puerorum, vel ad mutuam inter liberos ac parentes pietatem, quàm ut infantes maternis uberibus alantur. Quod ſi morbus, aut aliud quid obſtiterit,

terit, quo minus id poſſint, hoc certe ſummo ſtudio curandum erit, ut infans committatur nutrici corpore ſalubri, ſobriæ, integriſque moribus: ne tener fœtus malam valetudinem & ingenii corruptelam ſimul cum lacte imbibat. Qui didicerũt curare mulos aut equos, profitentur artem ſuam: at nulla eſt ars difficilior quàm fingere hominem: & hanc artem oportet omnes parentes ſcire. Quod ſi fieret, non eſſet tanta in orbe bonorum paucitas.

Eſt aliquid bene naſci: verum educatio ſuperat omnia: de qua merito dixeris, quod de pronunciatione dixit Demoſthenes: Rogatus enim, quid eſſet in rhetorica primum, reſpondit, pronunciatio: quid ſecundum, pronunciatio: quid tertium, pronunciatio: videlicet ſummam totius eloquentiæ tribuens pronuntiationi. Id aptius tribuetur educationi, quæ naturã quamvis alioqui potentem vertit in contrarium. Et quum natura facile flectatur, uſus per educationem partus flecti non poteſt. In cæteris quidem diſciplinis

tria

tria potiſſimum adhibentur, ut eò pervenias quo deſtinaſti, natura, ratio, & uſus ſive exercitatio. Naturam voco aptitudinem quandam ad diſcendum quod traditur. Ratio præceptis judicat quid expetendum, quid fugiendum. Vſus ducit in habitum id quod præſcriptum eſt. Craſſius dicam, quo magis intelligatur quod dico. Finge puerum novalem eſſe, præcepta vivendi ſemen. uſum exercitationem in his quæ tradita ſunt. A primo igitur conceptu uſque ad annum ſeptimum, tantum novalis præparatur ad ſementem. Poteſt enim natura noſtro vitio ſeu culpa melior aut deterior fieri. Neque vero hic mediocre ſtudium eſt agricolæ. Exiccat limoſa, rigat arentia, liberat opaca, æquat aſpera, execat frutices, extirpat radices, invehit lætamen, macerat glebas. Hæc eadem facit mater in infantulo; dum vitat omnia quæ valetudinem & indolem illius poſſint corrumpere. Proxima cura eſt agricolæ, ut ſemen quam optimum jaciat in novalem. Hæc cura matri incipit ab anno ſeptimo,

mo, ſed non abſque patre. Verum uterque labor fuerit inutilis, niſi accedens exercitatio provehat adoleſcentem, ut jam & facile præſtet virtutem, eò quod aſſuevit: & quoniam videt honeſti tum fructum tum pulchritudinem, libens etiam ſequatur, quod intelligit eſſe optimum. Quàm vero præclaram meſſem metent parentes ex liberis ſuis, poſteaquam huc profecerint, tum vere fiet illud quod prædixit Solomon: Filius ſapiens lætificat patrem: filius vero ſtultus mœſtitia eſt matri ſuæ. Et ſi nihil metant ex filiis, nimirum vita defunctis, priuſquam ad maturam ætatem perveniſſent, à Deo tamen metent vitam æternam. Redeamus igitur ad curationem naturæ puerilis. Ea ferè ſita eſt in cibo potuque, in ſomno & motu, in veſtitu locoque, & in convictu. In alimonia bifariam peccatur, juxta qualitatem, & juxta quantitatem. Nonnulli parentes quaſi per luſum rem ſerio noxiam agentes, ingerunt infantibus ſuis vinum, aromata, ſalſamenta. Quidam dum metuunt ne nimium

gra-

graciles evadant, nolentibus etiam plurimum alimentorum infarciunt: quemadmodum ſolent, qui capos ſubitò volunt obeſos reddere. Ac priore quidem modo formantur infantes ad vinolentiam, ad cupedias & Attica bellaria. Poſteriore vero, ſi quid Ariſtoteli credimus, puerorum ingenium redditur iners, ſtupidum, & hebes: quod idem facit ſomnus immodicus. Alantur igitur infantes cibis lactariis, & aptis ætati: deinde ſic temperato modo, ut nec copia ſepeliatur ingenii vigor, nec inopia corpus reddatur flaccidum & imbecille. Quemadmodum autem ſomnus perpetuus ignaviam adfert tum corporibus tum ingeniis: ita motus debet eſſe moderatus, præſertim in grandioribus. Nam infantibus natura addidit agilitatem quandam, quo calore paulatim aucto grandeſcant oſſa, ac motu confirmentur. Rurſus circa veſtitum bifariam peccatur. Quidam enim puellos admodum teneros ſeminudos in ſummo hyemis rigore excludunt ab ædibus, ut adverſus Boream & gelu dure-

dureſcant: haud multo mitiores illis Germaniæ populis, apud quos, ut ferunt hiſtoriæ, pater infantem modo natum, clypeo impoſitum, exponit in Rhenum, qui ſi ferat aquæ rigorem, veluti natare meditans, ſuſtollitur pro gneſio: ſin minus, abjicitur pro notho. Etiamſi Ariſtoteles mediocre frigus putat conducere infantium valetudini. Et haud ſcio an magis etiam peccet nunc vulgus parentum, qui tenera infantium corpuſcula iiſdem veſtibus onerant, quibus ſe jactat adultorum ambitio. Et cranio adhuc palpitanti imponitur pileum duplex latis fimbriis, quod pondus ante annos nonaginta non tuliſſet homo ſexagenarius. Additur thorax cum caligis à thorace religatis: thoraci inducitur interula, interulam premit ſumma veſtis, multo panno lumbos & humeros tenellos onerans. Et hoc ornatu pueri jubentur ſibi placere. Idem crudelius etiam fit in puellis. Caput oneratur vittis & caliendris, nonnunquam & pileus maſculis. Additur epo-

mis

mis, induſio lineo inducitur ſubucula, nequaquam ſimplex. Subucula veſtis præter omnem uſum oneroſa, primum à brachiis defluens in terram uſque; tanta laxitate, ut ea pars quæ tantum onerat, ſatis ſit juſtæ veſti: deinde à cingulo laciniosa, multisque rugis onerans ilia: & velut hoc parum ſit, additur ingens cauda, quæ replicata in cingulum à tergo, gravius etiam onus addit tenero corpuſculo. Tales ſunt & caligæ, & calceoli gravibus ſoleis, & undique duplici corio, perinde quaſi ad calcium certamen pararentur. Quid tandem his rebus fit? Læduntur onere mollia corpuſcula: deinde conſtringuntur, ne membra libera dilatentur ad juſtam magnitudinem. In re nihili prodigitur pecunia. Denique tenera ætas paulatim imbibit ſtultam ambitionem veſtium, quam grandiores difficile dediſcunt. Si parentes capiuntur talibus deliciis, præſtat in puppis aut ſimiis has ineptias exercere, quam in liberis. Neque vero non refert, in qualibus locis enutriantur infantes. In ſitu

putri-

putridis contrahunt malæ valetudinis cauſas, ſimiliter in vehementer calidis. Quanquam apud Germanos ferè non aliter aluntur in hypocauſtorum fervore, quam pyrauſtæ, dicas nonnunquam aſſos igni. Obeſt & locus ventis obnoxius, aut etiam clamoribus ac tumultu. His læditur infantis cerebrum. Balnea & unctiones proſunt pueris ſi recte adhibeantur. Fortaſſe quod addam, multis non videbitur ad rem pertinere, quum in primis mea quidem ſententia pertineat, curandū, ut quantum licet; infantes educentur inter bonæ temperaturæ benignæque indolis pueros. Tranſit enim arcano quodam contagio in colluſorem, ſi quod eſt vitium vel animi vel corporis. Quod ſi recte monent etiam adultos medici ut conſuetudinem agant cum his qui ſunt felici corporis temperatura, moribusque placidis & comibus, quod ex commercio natura hominis reddatur melior aut deterior: quanto probabilius eſt hoc fieri in udis ac mollibus corpuſculis, & ob hoc in quemvis habitum ſequacibus? Cete-

rum

rum ita natura comparatum eſt, ut citius lædant mala quam proſint bona: Item in vitiis oculorum, in hæſitantia linguæ. Ferunt in Ariſtotele ſubbalbum quiddam fuiſſe, in Platone ſubductionem ſcapularum, quorum utrunque diſcipuli illorum referebant. In pleriſque morbis vulgo confeſſum eſt, quid poſſit contagium. Verum quid proſit aut lædat temperatura ejus quicum agis conſuetudinem, quoniam ſenſim ac minutis acceſſionibus ſerpit utilitas, ut noxa, non æque ſentitur ab omnibus. Non ſentis adrepere malum, ſed ex intervallo ſentis adrepſiſſe. Sunt autem quidam infantes plorabundi, moroſi, irritabiles, & neſcio quid maliciæ jam tum in ea ætate præ ſe ferentes, ab horum convictu quantum potes ſemove tuum infantulum. Dixerit aliquis, parum eſſe Chriſtianum tam anxie præcipere de cura valetudinis. Anxiam curam non approbo, diligentem exigo, non aliò ſpectans, quàm ut corpore bene compoſito animus ſit ad inſtitutionem habilior. Hic quæſitum eſt à priſcis, ad quo-

quotum ætatis annum ſit auſpicanda inſtitutio. Pleriſque viſum eſt uſque ad ſeptimum annum non eſſe vexandam eruditionis moleſtia teneram ætatem. Ariſtoteles à quinto anno putat auſpicandam diſciplinarum traditionem. Alii mox à tertio anno putant infantem eſſe docilem. Ac mihi quidem omnes videntur recte ſentire. Statim enim inſtillandum eſt aliquid tenellæ rudique teſtulæ, ſed blande, tum cujus maxime capax eſt ætas illa: ita nec vexabitur ætas tenera, nec aberit eruditionis fructus. Noſcitare literas tum Latinas tum Græcas, & harum elementa pingere, atque exprimere ſonos per luſum diſcunt pueri. Quæ res diu moraretur adultum in diſcendis literis, Sunt enim quædam ad diſciplinas præludia, quæ reddunt nos magis habiles ad diſcendum. Id nonſolum fit in diſciplinis, verum etiam in moribus. Veluti flectere genua ad nomen Ieſu, aut ad occurſum honorati viri, in templo comploſis manibus adorare euchariſtiã, exoſculari crucifixi ſignum, aſtare compoſite

poſite quum menſa conſecratur aut agũtur gratiæ, aliqua rudimenta ſunt ad religionem. In his tamen annis oportet omnem acerbitatem abeſſe, quanquam non oportet abeſſe reverentiam. Fallendus eſt aliquando puer, ut diſcat credens ſe ludere.. Deinde blanditiis, laudibus, promiſſis ac munuſculis allectandus eſt potius, quàm minis, plagis & clamoribus cogendus. Hic vehementer peccatur à nonnullis literatoribus, qui moroſa ſævitia nihil aliud docent pueros, quàm odiſſe literas. Quin & matres aliquot novi, quæ quum ſibi viderentur miræ artifices formandæ pueritiæ, bene natam indolem ſævitia corrumpebant. Puer vix octo natus annos obſtupuerat. Puella vix fari incipiens ſummo ſtudio fingebatur ad mores aulicos. Quorum hoc erat caput, ut ad ſingula verba, quibus cum matre loquebatur; repeteret madame mameſe: & ſi quid negaret, pro nany reſponderet, ſalve voſtre grace madame. Ob hæc puella, nondum quintum egreſſa annum, cadebatur uſque ad ſyncopin.

Id quum

Id quum crebro fieret in die, reſtabat alia diſciplina, ut puella caſa nec lacrymas, nec ſingultum, nec ploratum emitteret, ſed abſorberet hæc omnia, quod ſi non faceret, mox rapiebatur ad carnificinam. Et erat alioqui puellæ bonæ indolis. Vidimus illam interdum penè præfocatam, dum matre minitante cogeretur abſorbere ſingultus ac ſiſtere lacrymas. Quod ne fieret, etiam legibus priſci vetandum judicarunt: quanquam Ariſtoteles à legibus diſſentiens, putat eam ſpirituum cohibitionem ac repreſſionem facere ad robur infantilis corpuſculi. Sit hoc ſanè verum in moderata repreſſione. Hæc violentia naturæ jam tum relucebat in ipſis puellæ oculis, in quibus vidiſſes concretas lacrymas, & attonitum quiddam, quale ſolet in his qui ſpectro territi fuere. Mater ipſa non major erat vigintiſex annis, ſed vidua, adeo ſuæ fidens prudentiæ, ut nec fratres, nec cognatos ullos admonentes audiret. Nec cædebat niſi ſerio commota. Ego judicabam illam matrem digniorem

verberibus quàm filiam. Neque enim ſimpliciter ibi peccabat. Primum ſi quid ſerium magnique momenti docuiſſet, tamen ob ætatis teneritudinem oportebat abeſſe ſævitiam & acerbitatem, nunc ob aulicam ineptiam excruciabat infantem. Ita quidam parentes ſæviunt in filios, ſi lævam manum porrexerint, ubi dextra fuerat porrigenda, dormitantes in his quæ magis ad rem pertinent. Quod ſi quid erit, quur expediat interdum uti virga in puerum, abſit tamen amarulentia, ſed dolori ſuccedat aliquid quod puerilem animum conſoletur. Iam ſub annum ſeptimum natura præbet indicia quædam indolis. Apparet enim alius iracundior, alius lenior, alius præfractior, alius benignior, alius tenacior, alius ſimplicior, alius fucatior & callidior. Hic igitur ſtatim advigilandum, ut quod eſt virtutis provehatur, quod vitii corrigatur. Habes teneram ac quovis flexilem virgulam, habes ceram molliſſimam, habes udam argillam, tu tantum age bonum pla-

ſten.

ſten. Iam mihi de parando novali ſatis dixiſſe videor, quæ prima pars eſt inſtitutionis a, *eam naturam vocare placuit, nunc de ſemente loquendum, quam appellavimus rationem. Plurimum autem refert quid teneris animis infuderis. Nihil enim magis hæret in omnem vitam, quàm quod illis annis imbibitur. Plurimis in ore eſt, paucis in animo dictum Horatii:*

Quo ſemel eſt imbuta recens, ſervabit odorem
Teſta diu.

Ac ferè videtur optimum cui primum aſſueveris. Ariſtoteles in Politicis refert de Theodoro quodam hiſtrione, qui nulli volebat concedere, ut ante ipſum ageret, quòd exiſtimaret eam actionem ſemper magis probari quæ prior occupaſſet oculos. Eſt autem duplex inſtitutionis cura, altera quæ pertinet ad diſciplinarum cognitionem, altera quæ pertinet ad pietatem ac bonos mores. Nihil vetat utrunque ſimul agi, niſi quod pietatis potior debet

a Inſtitutio.

eſſe ratio. De diſciplinis in ſuperioribus nonnihil attigimus, & in aliis lucubrationibus non pauca nobis dicta ſunt, præſertim in libello de inſtitutione puerorum, item in principe Chriſtiano, tum in colloquiis familiaribus. Si quis quid præterea deſiderabit, ex libris Platonis de repub. ac de legibus: ex Ariſtotelis de rep. libris, præſertim ſeptimo & octavo petere licebit. Illi publicam inſtitutionem magis probãt quam privatam. Nunc omnis inſtitutio publica rediit ad ludorum literariorum magiſtros, in quibus aſciſcendis quum oporteret eſſe ſummam curam, huc allegantur ferè ſordidi abjectique homines, interdum & cerebri parum ſani. Locus datur ſordidus, & ſalarium datur exiguum, diceres illic porcos educari non inſtitui civium ingenuos liberos. Atqui hic periclitatur ſeminarium totius reip. Sed pejus etiam agitur cum illis pueris, qui in antris tenebrionum quorundam ſanè quam illiberaliter educantur. Nam huc quæſtum ad ſe trahunt monaſteria quadam,

dam, & genus hominum medium inter monachos & prophanos. Quicquid enim eſt malarum rerum, ferè prætextu religionis irrepſit in mundum. Verum hæc miſſa faciemus, ea potiſſimum perſequentes quæ faciunt ad pietatis inſtitutionem. Sint igitur prima religionis ſemina, Deum eſſe ſuper omnia metuendum & amandum, qui condidit, qui reſtituit ac gubernat univerſa, nuſquam non præſens, nihil neſciens, nihil non videns: hunc per filium ſuum Ieſum ſibi fidentibus, & ipſius præcepta ſervantibus detuliſſe vitam æternam: & utrunque per Spiritum ſanctum habitare in cordibus piorum: Deum autem, ut eſt remunerator omnium bonorum, ita & malorum omnium ultorem eſſe: Itaque nulli perire præmium recte factorum, etiamſi apud homines pro bene factis reddantur mala: neminem rurſus, quantumvis occulte peccet, Dei vindictam poſſe effugere, niſi reſipiſcens ſemet illi reconciliet. Sic autem inſeratur nomen Ieſu mentibus puerorum,

ut quàm maxime fiat amabilis illorum affectibus. Deinde perſuadeatur & hoc, ſemper adeſſe pueris angelos teſtes ac ſpectatores omnium quæ geruntur, aut etiam cogitantur, hos delectari pudicitia, modeſtia, ſobrietate, charitate, concordia, diverſis offendi: In quibus vero viderint has virtutes, iis multa bona referunt à Deo, quo magis proficiant. His proximum eſt, ut de ſacris ſcripturis quàm reverentiſſime ſentiant. In his enim Deum velut ex oraculo perpetuo loqui mortalibus. Hanc reverentiam magis imbibet puer, ſi viderit ſacris codicibus haberi honorem, ſi conſueſcat exoſculari codicem Euangelicum, ſi de divinis literis nunquam fiat ſermo per jocum aut per contentionem, ſed ſobrie ac reverenter. Diſcat contemplari cœlorum ornatum, terræ divitem proventum, fontium ſcatebras, amnium lapſus, maria vaſta, animantium innumeras ſpecies, & hæc omnia in hoc condita, ut ſerviant uſibus hominum, tantum ut homo ſerviat ſuo conditori

Deo.

Deo. Diſcat & illa beneficia, quæ Deus peculiariter largitus eſt electis ſuis per filium ſuum unicum, & quotidie largitur per Spiritum ſanctum. Poſtremo quæ præmia maneant pios, quæ ſupplicia impios. Admoneatur quid ſit profeſſus in baptiſmo, ne deſciſcat ab imperatore Ieſu cui nomen dedit: ut veſtem quam accepit candidam, ſervet immaculatam. Admoneatur autem, inter omnes Chriſtianos eſſe cognationem arctiſſimam, qualis eſt inter ejuſdem corporis membra, quo videlicet conſueſcat omnem Chriſtianum fraterna quadam charitate venerari, ob hoc ipſum quod Chriſtiani ſunt, ſciatque Chriſtum & lædi in ſuis membris, & refocillari. Diſcat neminem eſſe miſerum aut eſſe poſſe, qui manet in Chriſto, ſive contingant adverſa ſive proſpera, ſive mors, ſive vita: In rebus triſtibus agendas eſſe gratias Deo, qui noſtræ ſalutis cauſa flagellat nos: in lætis non inſoleſcendum, ſed adorandam Dei benignitatem. Admoneatur qualiter ſe gerere

debeat erga parentes, erga ſeniores, erga æquales, erga inferiores. Aſſueſcat non faſtidire pauperes, comis erga pares, reverens erga ſeniores, pius erga parentes. In horum quemvis quicquid officii præſtiterit, ſciat ſe Deo fœnerari, cujus præceptis hæc faciens obtemperat. Exempla virtutum potiſſimum illi proponantur ex vita Chriſti, deinde ex aliis, potiſſimum iis, quorum ſanctimonia ſacrarum literarum teſtimonio commendata eſt. Admoneatur quàm turpe ſit invidere cuiquam aut iraſci aut odiſſe: quàm honeſta res ſit habere linguam parcam, ſobriam ac circunſpectam, non temere loquentem niſi res poſtulet, nec reſpondentem ad quicquam quod non intelligat: Nihil autem turpius eſſe quàm falſa loqui, vel obtrectare famæ alienæ, præſertim abſentium. Hæc aliaque hujus generis ſi inſtillentur teneris puerorum animis, erumpent aliquando in morum egregiam frugem. Vbi jam ad annum pervenerint decimumquartũ, ſcias optimam eſſe materiam, & omniũ

quæ

quæ digna ſunt cognitu maxime capacem, quæ ſi negligatur, non continget altera ſimilis. Hic igitur toto pectore incumbendum, ut & optimis opinionibus confirmetur & optimis diſciplinis expoliatur. Plurimum autem contulerit ad hoc, ut talis evadat filius qualem volumus, ſi primum ipſi nos tales præbuerimus. Imitandi vis peculiariter ineſt pueris. Si nihil viderint in moribus parentum niſi pium, pudicum, ſobrium ac modeſtum, vel uſu referent quod aſſidue vident, quemadmodum balbo convivens diſcit & ipſe balbutire. Monita vero non multum adjuvabunt, ſi puer viderit aliud in vita parentum quàm præſcripſerant: nec ſibi perſuadere poterunt illos hoc ſerio monuiſſe, quod ipſi non præſtant. Altera cura fuerit de præceptore ſive pædagogo deligendo. Qua quidem in re mira parentum ceſſatio. Deligunt cui committant curandum equum, & filium cuivis committunt. Et matres nonnullæ diligentius curant catellam Melitæam,

quàm filium: & pluris conducitur equiſo, aut curator accipitrum, quàm præceptor liberorum. Nec alia in re infelicius eſt Principum vulgus, quàm quod ſtatim non traduntur præceptoribus ſanctis & cordatis. Nec tantum in præceptore ſpectanda eſt eruditio, ſed multo magis morum integritas. Hic igitur oportet liberum ac ſerium eſſe judicium, nec accerſendus ille qui ſemet ingerit, qui blandiens ambit, qui obtruditur ab amicis. Num ægrotus aut navigatione periclitans audias amicos ita loquentes: Hunc adhibe medicum in meam gratiam: eſt enim mihi cognatus & amicus, aut, hunc admove clavo, vehementer enim cupit: an potius reſponſurus es: Alibi ſerviam veſtris affectibus, hic periclitor, mihi commendatiſſimus erit medicus, quiſquis ſanandi peritiſſimus fuerit: nauclerus aſciſcetur, quiſquis erit gubernandæ navis peritiſſimus. Idem facere conveniet in deligendo cui filii tui primam ætatem formandam concredere deſtinas. Quod ſi contingit

idoneus,

idoneus, ne tamen ita curam in illum transferas, ut ipſe ſollicitudinem omnẽ abjicias, Epiſcopum age, ex intervallo vide quid profecerit filius. Quanquam probus tibi contigit colonus, tamen ſubinde viſis fundum, & ſi quid offendit, requiris officium. Si quid deeſt, expoſtulas quur hoc ſit prætermiſſum quod non oportuit. Et ſi videris colonum non reſpondere tuæ ſpei, ſubmoves ceſſatorem, & allegas alium magis idoneum. Id ſi facis in agello, non idem facies in eo quem omnium tuorum bonorum deſtinas hæredem? Itáne vilior eſt filius quàm agellus? Nihil non facis uti quàm plurimum relinquas filio; nec curæ eſt ut filius is evadat qui norit uti relictis. Quod quidem nihilominus abſurdum eſt, quàm ſi illi compares quàm pulcerrimas citharas, nec ullam interim curam adhibeas ut ille muſicam diſcat. Non mediocris artis eſt inſtituere primam ætatem, ac præcipuæ virtutis eſt inſtituere adoleſcentiam. Et talibus enim potiſſimum pendet omnis vita mortalium,

ex iis qui formant pueritiam, ex his qui concionibus docent populum, & ex principibus. Diogenes quum in auctione venderetur, rogatus à pracone, quo titulo deberet pradicari: Dic, inquit, eſſe hominem qui ſciat imperare liberis. Audiit hoc praconium dives quidam qui teneros filios habebat domi, mercatus eſt Diogenem, eumque ſuis praceptorem dedit. Qui vir malus eſt aut formanda pueritia imperitus, etiamſi drachma conducitur, magno conducitur. Neque enim quiſquis vir doctus ac bonus eſt, ſtatim accommodus eſt erudienda pueritia. Multis deeſt lenitas, aliis laborum patientia. Caterùm qui compoſitus eſt ad tantam provinciam ſatis magno conduci non poteſt. Quanti aſtimas ſalutem filii tui, tanto pramio dignum exiſtima bonum praceptorem. Ariſtippus quo vix alius fuit Philoſophus in reſponſis dexterior, quum pradives quidam ageret de filio committendo, rogaretque Philoſophum quantum mercedis poſceret, popoſcit mille drachmas.

Quum

Quum dives admiratus poſtulationis impudentiam, exclamaret: Hui iſta ſumma ſervum emere licebit. At nunc, inquit Ariſtippus, duos tibi ſervos parabis, filium & eum quem filio conduxeris. Non improbanda videtur *illorum ſententia, qui domi pædagogum alunt, donec tenerior eſt liberorum ætas. Sic enim & melius conſultum eſt pueritiæ, & formatoris ingenium propius inſpicere licet. Quæri ſolet à nonnullis, utrum conducibilius ſit, liberos ab uno privatim inſtitui, an in frequentiſſimo puerorum numero educari, velut in pædagogiis, quæ alibi Collegia, alibi Burſæ vocantur. Ad hæc eſt hominum genus medium inter monachos & laicos, de quibus antea diximus, qui ducentos nonnunquam adoleſcentes alunt in iiſdem ædibus. Vt vero negari non poteſt, ſolitudinem eſſe pueris inutilem, & ex frequenti convictu multum eſſe commoditatis: ita fatendum eſt, in turba ſemper eſſe admixtos malos, quorum contagio plurimi corrumpuntur: deinde fieri non*

poteſt,

poteſt, ut cura in tam multos diſtracta, in ſingulos intenta ſit. Poſtremo tales eruditores non licet deligere, ſed aliorum arbitrio dantur ac mutantur. In collegiis autem illud eſt peculiare incommodum, indiligenter inſtituuntur in Grammatica, quod oportebat omniũ diligentiſſime fieri. In cauſa ſunt duo. Primum quod ilico rapiuntur ad eas diſciplinas, in quibus dantur tituli baccalariorum & magiſtrorum. Nam & ad honorem ac libertatem eſt ætas ea propenſior, & ea res magis conducit ad quæſtum magiſtrorum. Quo minoris autem parent qui Grammaticam doceant, præficiunt puerum pueris aliquem qui nudiuſtertius honore magiſtri donatus eſt, vix annos natus ſedecim. Atqui Grammaticam nemo recte docet, niſi qui verſatus ſit in omni genere ſcriptorum ac diſciplinarum, qui ſtilum exercuerit. Itaque pleriſque placet media quædam ratio, ut apud unum præceptorem quinque ſexve pueri inſtituantur. Ita nec ſodalitas deerit ætati, cui convenit alacritas,

tas,

tas, neque non ſufficiet ſingulis cura præceptoris, & facile vitabitur corruptela quam adfert multitudo. Huic proximum eſt, ut qui in collegio vivunt audiúntve, peculiares tamē habeant inſtitutores, qui privatim illos exerceant. Dixerit hic aliquis: Recte conſulis divitibus, ſed quid interim fiet tenuibus? Vtinam liceret omnibus conſulere. Certe moneri divites poſſunt, ut ſi quos viderint pueros è pauperibus quidem, ſed generoſa indole natos, eos ſuis impendiis curent educandos, aut ſuis liberis adjungant, ut ſub eodem pædagogo pari cura inſtituantur. Multa quidē ſunt eleemoſynarum genera, quibus opulenti commercantur regnum Dei, verum ſciant hoc eſſe præcipuum Deoque gratiſſimū eleemoſynæ genus. Quæcunq; vitæ ratio deligetur, illud communiter omnibus pueris inſerendum, ut articulate explanateque conſueſcant pronunciare, deinde ut expedite legant ac ſcribant. Ex libris plurimum eſt tum ſolatii tum utilitatis. At lectione de-

lectari non poteſt, qui imprompte legit. Expediet & eos quibus res ampla eſt, artem aliquam ex mechanicis ſed honeſtiorem diſcere, qualis eſt ars pingendi, ſtatuaria, plaſtice, aut architectonica. Etiamſi video genus hoc artium non probari philoſophis, nobis ſordere non poteſt, qui Chriſtum adoramus fabrum, fabri dictum filium. Dum hæc diſcunt, vitant ocium, & ſi devolet fortuna, habent viaticum: ſi minus, verum eſt quod vulgo dicunt, neminem arte gravari. Sunt qui puellarum abſolutam educationem exiſtimant, ſi uſque ad nuptias ſic incluſæ teneantur, ut nec aſpiciant, nec aſpiciantur à viris, quum interim vivant inter ſtultas & ineptas mulierculas, unde plus hauriunt corruptelæ, quàm ſi cũ viris agerent. Magnam fateor rem præſtitit, qui virginis ſuæ pudicitiam ſervavit illibatam. Verum ea demum pudica eſt, quæ didicit quid ſit pudicitia, quibusque modis ſervari poſſit. Sanctis opinionibus imbuẽdus eſt puellaris animus, ut quod facit, judicio

faciat

faciat & ex animo. Vulgus ineptum exiſtimant puellas inſtitui literis: at qui ſapiunt, comperiunt nihil eſſe vel conducibilius ad bonam mentem, vel tutius ad pudoris cuſtodiam. Verum hac in re pro ſuo quiſque judicio faciet, quod vel conditio præſens, vel rerum ſuadebit neceſſitas. Certe vigilantiorem cuſtodiam requirit ætas puellæ jam grandeſcentis quàm pueri: utriuſque vehementer eſt lubrica, ſed puellæ plures tenduntur inſidiæ, & animus eſt imbecillior, & ſi quis lapſus acciderit, fœdior eſt famæ buccina. Roſa lactea facili contactu aut afflatu marcorem contrahit. Poſtremo precioſiſſimus ille virginitatis theſaurus eſt irrecuperabilis. Hic, ut dixi, prima cura erit, ut animus puellæ ſanctiſſimis opinionibus imbuatur, diſcatque noſſe primum quid ſit honeſtum, deinde etiam amare. Proxima erit, ut ab omni contagio turpitudinis ſervetur immunis. Diu vitia neſciat, amet nunquam. Tertia, ut ab ocio tanquam à peſte nocentiſſima bonorum morum arceatur.

Ad

Ad innocentis ingenii corruptelam plurimum valet convictus impudicus. Hic in primis requiram patris ac matris officium, ne quid nequiter dicant, faciántve præſente filia, quantumvis puella. Ad diſcendam nequitiam, neſcio quo pacto, præcoces ſumus omnes. Et ſi nondum ſentiant, quod audiunt videntque, tamen hæret animis malũ ſemen, aliquando in noxiam herbam erupturum. Maxima debetur puero reverentia, ſed major teneræ virgini. Proinde pater aut mater, ſi quid paras parum pudicum, ne tu virgunculæ contempſeris annos. Vbi vitabunt liberi convictum improbum, ſi à parentibus diſcunt nequitiam? Apud nonnullas nationes hæc eſt aulica puellarũ educatio: Mane fervet opera comptricum ac fucorum, hinc ad ſacrum quo ſpectent ac viciſſim ſpectentur, mox jentaculum, deinde fabulæ. Poſt hæc prandium. A prandio ſtationes, nugæ, facetiæque. Sparſim procumbunt puellæ, in harum gremium ſe conjiciũt viri. Quæ neminem repellit, maxime

lau-

laudatur à civilitate. Deinde luſus inepti, nonnunquam parum pudici. Sic tranſigitur intervallum pomeridianum, donec redeat cœnandi tempus. A cœna rurſus eadem civilitas, quæ fuit à prandio. Inter hæc exempla nutriuntur principum pueri, teneræque puellæ. Nec multo ſanctius educãtur in agris. Filii filiæque nobilium totos dies agunt inter ſaturos & ocioſos miniſtros, plerunque ſordidos & moribus impuris. Alioqui quo pacto fallerẽt tempus? At quanto rectius tempus hoc fallerent texendis auleis? Ariſtoteles non vult liberos cum ſervorum grege miſceri, ob mores ac fabulas illiberales. Et habebant veteres andronitides in quibus viri verſabantur, habebant gynæconitides in quibus mulieres, habebãt parthenones in quibus virgines ſolent verſari. Vis autem audire, quàm anxia cuſtodia debetur pudicitiæ virginis, docet hoc nos ſapiens ille Sirach: Filii, inquit, tibi ſunt, erudi illos, & curva illos à pueritia illorum. Filiæ tibi ſunt, ſerva corpus illarum, & non oſtendas

hila-

hilarem faciem tuam ad illas. Quod tandem præceptũ audio? Qui fieri poteſt ut pater non amet filias, præſertim morigeras piasque, & ſi amat, quo modo poteſt illas tetrico vultu obtueri? Imò quoniam vere diligis filias tuas, ob hoc ipſum diſſimulabis hilaritatem vultus erga illas. Quid periculi? Expedit eum ſexum & ætatem perpetua reverentia contineri. Ab hac nõnihil remittit paterni vultus hilaritas. Si quid indecore fit à puellis, paterni vultus ſeveritate caſtigandæ ſunt: ſi nihil peccant, tamen ne peccent, ſerius ſit patris vultus non amarulentus. Quid diceret Sirach, ſi conſpiceret quoſdam horum temporum patres, qui præſentibus filiabus jã pubeſcentibus aut etiam puberibus, vino hilares jactãt ſuas priſtinas nequitias, & totam juventutis ſcenam aperiunt? Imò thalami myſteria effutiunt? Et tales patres in peccato filiorũ parant abdicationem: & ſi quid acciderit filiæ, cœlum terræ miſcent. Quid ſævis in liberos, impie pater? De te ipſo potius pœnas ſumito. Ad hæc illos inſtituiſti.

Miraris

Miraris ſi faciunt adoleſcentes, quod abs te factum toties audiere gloriantẽ? Quo ore, inquit illa, objurgabis filium? Turpius eſt jactare turpiter facta, quã facere turpia. Sed turpiſſimum eſt id facere apud liberos. Et miraris ſi tui parum reverentes habes liberos, quum tu nullam erga illos habeas reverentiam? Aut ubi futura eſt tuta ſobolis tuæ pudicitia, ſi apud te periclitatur, quem oportebat eſſe cuſtodem incorruptiſſimum? Nonnulli ſic aſſueverunt verbis obſcœnis, ut frequenter & imprudentibus excidant. Hujus rei vidimus exemplum memorabile Bruxellis in æde, divæ Gudulæ ſacra. Quum eſſet illic denſiſſima hominum frequentia, ingreſſa eſt matrona quædam cum primis honeſta, clariq; nominis. Cũ ſubito collapſa eſſet in pavimentum, ex invecta pedibus nive lubricũ, territa magna voce exclamavit, nominans, quod pleraq; faciunt ex aſſuetudine, pudendum viri membrum. Ingens omnium riſus obortus. Illa miſere erubuit. Lapſus erat, ſed quid opus eſt talibus aſſueſcere?

ſueſcere? Nonne eaaem opera poſſint aſ-ſueſcere, ut ſi quid ſubito fuerit objectũ quod metuant, Ieſum aut Mariam nominent? Similis eſt in quibuſdam aſ-ſuetudo male precandi, ſi quid accidit moleſti: aut dejerandi, ſi quid narrant. Eadem opera qua dicunt, centum Diaboli, dicere poſſent: Deus ſit mihi propitius. Sunt qui non poſſint quatuor verba dicere, quin admiſceant jusjurandum. Hæc à teneris imbibunt pueri. Vehementer inficiunt teneros animos amatoriæ fabellæ, quibus ætas ea facile capitur. Harum bona pars non vacat obſcœnitate. Procul arceantur à virgine tales confabulatrices, quæ malis colloquiis corrumpunt mores bonos. Venenum eſt quod inſibilant teneris auribus. Iam apud quaſdã nationes etiã ſolenne eſt quotannis edere novas cantiones, quas ediſcunt puellæ. Quarum argumentum ferè tale eſt: Deluſus ab uxore maritus, aut puella fruſtra ſervata à parentibus, aut furtivus cum amatore concubitus. Atque hæc ita referuntur quaſi bene geſta, applauditurq;

turque felici nequitia. Peſtilentibus argumentis additur tanta ſermonis obſcœnitas, per metaphoras & allegorias, ut ipſa turpitudo non poſſit loqui turpius. Et hic quaſtus alit multos, praſertim apud Flandros. Si leges vigilarent, talium naniarũ artifices deberent caſi flagris ſub carnifice, pro laſcivis lugubres canere cantilenas. Et hi qui publice corrumpunt juventutẽ, ex ſcelere vivunt. Et inveniuntur parentes, qui putent eſſe civilitatis partem, filiam nõ ignorare talia carmina. Priſci judicarunt Muſicam ad liberales diſciplinas pertinere. Sed quoniam numeroſi illi ſoni magnã vim habent ad afficiendos hominũ animos, intantum ut quidã hinc collegerint, ipſam animam eſſe harmoniam, aut certe habere harmoniam, nam ſimile ſimili delectari, ſtudioſe diſtinxerunt Muſica genus, Doricum cateris praferentes. Et hanc rem tanti momenti judicant, ut cenſeant oportere legibus caveri, ne recipiatur in civitatem Muſica, qua corrumpat animos civium. In noſtra vero

muſica,

muſica, ut omittamus verborũ & argumentorũ obſcœnitatẽ, quantum eſt levitatis, quantũ etiam inſaniæ? Erat *olim actionis genus, qua ſine verbis ſola corporis geſticulatione, repræſentabãt quicquid volebant. Itidẽ in hujuſmodi cãtilenis, etiã ſi verba ſileantur, tamẽ ex ipſa muſices ratione deprehẽdas argumenti ſpurcitiẽ. Adde hic tibias Corybanticas, ac tympanorũ ſtrepitus, in rabiem agentium. Ad hanc muſicam ſaltant virgines, huic aſſueſcunt, nec putamus ullum eſſe periculum moribus. Quid quod hoc muſices genus à choreis & comeſſationibus inveximus in templa? Et quod eſt abſurdius, magno conducuntur, qui ſacrorũ maieſtatẽ ineptis garritibꝰ cõtaminent. Non excludo Muſicã à ſacris, ſed harmonias requiro ſacris dignas. Nunc ſonis nequiſſimis aptantur verba ſacra, nihilo magis decore, quàm ſi Thaidis ornatum addas Catoni. Interdum nec verba ſilentur impudica cantorum licentia. Hæc ſi leges negligunt, tamen oportebat advigilare ſacerdotes & epiſcopos.*

ſcopus. Qui aſſueverit turpiloquio, non abhorrebit à turpibus factis, inquit Ariſtoteles. Rogarit aliquis: Quid eſt turpiloquium? Nam ſunt turpia factu, quæ tamen citra obſcœnitatem referuntur, quod genus eſt furtum & homicidium. Sunt rurſus quæ ſuapte natura turpitudinem non habent: attamen ſi nudis verbis proferas, habent obſcœnitatem: velut habere rem cum uxore, exonerare ventrem, reddere lotium. Nulla eſt corporis pars inhoneſta. Deus enim omnia creavit & bona & pulchra: & tamen quibuſdam hoc reverentiæ debetur ut tegantur: nec hoc ſolum debetur, verum etiam ne nudis verbis nominentur, ſed verecunda circumitione ſignificentur. Vulva verecundum eſt vocabulum, æque atque matrix: & tamen apud imperitos infamatur. Naturam mulieris verecunde dixeris, pudendum illius membrum indicans. Item pudenda viri verecunde dixeris. Eadem reverentia ſervanda in nominandis horum membrorum actionibus, de quibus modo

diximus. Primum igitur obſcœnus eſt, qui nude nominat ea quæ verecundiæ cauſa tecte debent ſignificari: Deinde qui turpiter facta, quamvis non obſcœna dictu, ſic narrant, ut laudent faveantque turpidini. Veluti qui nominat adulterium, non eſt obſcœnus: cæterum qui cũ voluptate depingit, quibus artibus uxor deluſo marito receperit adulterum, turpiloquus eſt. Si res poſcet ut turpia facta narrentur, cum deteſtatione narrentur: quemadmodũ & benefacta cum approbatione referenda ſunt. Quanquam aliena malefacta nunquam referenda ſunt, niſi ſuadeat utilitas. Qui res honeſtas vituperando narrat, turpiloquus eſt. Sed plus quàm turpiloquus eſt, qui caſtos ſermones ad res obſcœnas accommodat: qualis eſt cento nuptialis Auſonii, ſimpliciter indignus homine Chriſtiano. Rurſum ut non eſt obſcœnum dicere furtum, aut homicidium: ita ſunt prodigioſa quædam criminum, præcipue libidinum, ſpecies, quas non expedit audire pueros ac virgines, niſi compellat neceſſi-

neceſſitas, atque id tum quoque multo cum pudore, multaq; cum deteſtatione faciendum eſt. De hoc genere loquitur Paulus Epheſiis quinto: Quæ autem occulte fiunt ab ipſis, turpe eſt & dicere. Interdum uſus habet obſcœnitatem, quæ nec in rebus eſt nec in verbis: itaque fit, ut eadem vox alio tempore locoq; ſit verecunda, alio non. Veluti bini apud Latinos verecunda vox eſt, apud Græcos obſcœna. Ita patrare quondam fuit inverecunda vox, hodie caret obſcœnitate. Et apud noſtrates, amandi vox, quæ olim pudoris gratia fuit aſcita, quo congreſſum viri cum muliere ſignificarent: nunc ſic infamata eſt, ut ne in pudico quidem ſenſu poſſis uti verecunde, adeo ut obſcœnitas offendat aures, ſi quis dicatur amare matrem. Oſtendi ſpecies omnes turpiloquii, quo facilius vitetur omnis obſcœnitas. De picturarum obſcœnitate jam antea nonnihil attigimus. Ariſtoteles adeo putat picturas ſtatuásve laſcivas ad morum corruptelam facere, ut hoc velit per magiſtratus publicis legibus

caveri, ne quid imaginũ ſit in civitate, quod admoneat turpitudinis. Lingua loquitur auribus, pictura loquitur oculis: multoque loquacior eſt pictura quam oratio, & frequenter altius deſcendit in pectus hominis. Et pœnam atrocem praſcribit Ariſtoteles, ſi quis quid turpiter dixit. Quam inquies? Si liber fuerit, nec adhuc ad honorem comeſſatorum admiſſus, ab honore repellatur: ſin grandior, quoniam ſervile facinus admiſit, ſervili ignominia afficiatur, hoc eſt, cædatur loris. Servile crimen eſt linguæ petulantia, quod ab ingenuis oportet procul abeſſe: ſed multo longius ab iis quos Chriſtus ſuo ſanguine redemit à ſervitute peccatorum in libertatem filiorum Dei. Hæc erat ethnici Philoſophi ſententia: & non pudet Chriſtianos, homines ſpurciſſimæ petulantiæ, pro feſtivis ac lepidis amplecti? Quid memorem quanta ſit in ſignis ac picturis licentia? Pingitur, & oculis repræſentatur, quod vel nominare ſit turpiſſimum. Hæc argumenta proſtant publicitus in tabernis ac foro,

& vo-

& volentium nolentium oculis ingeruntur, quibus incendi jam frigidius ævo Laomedontiades & Neſtoris hernia poſſit. O legum ac magiſtratuum oſcitantiam. Philoſophus undiquaque profligat imaginum obſcœnitatem, niſi ſi qui dii ſunt, quibus leges attribuunt turpitudinem. Sentit opinor de Venere & Cupidinibus nudis, de cuſtode hortorum, de Satyris & Phallis Bacchi: in quorum feſtis ſolenniter turpia quædam agitabantur. O novam Philoſophi religionem. In diis permittit turpitudinem, ubi maxime conveniebat abeſſe turpitudinem. Decet enim numina à puris pure, à caſtis caſte coli. Tantundem & Seneca tribuit receptis legibus, ut populus ineptis ritibus colat Deos: non quod pium ſit, ſed quod præcipiat lex. Quanquam Ariſtoteles ab hujuſmodi ſacris vult arceri teneram ætatem. Agamus gratias Deo, quod noſtra religio nihil habet non caſtum & pudicum. At tanto gravius peccant, qui rebus natura caſtis invehunt impudicitiam. Primum, quid eſt neceſſe

quaſvis fabulas in templis depingere? Iuvenem ac puellam eodem in lecto cubantem? David contemplantem è feneſtra Bethſabeam, & ad ſtuprum evocantem: aut amplectentem ad ſe delatam Sunamitin, Herodiadis filiam ſaltantem? Argumenta ſumpta ſunt è divinis libris: ſed in exprimendis fœminis quantū admiſcent artifices nequitiæ? Hæc in altaribus ubi peragitur Euchariſtia, quæ ne in ædes quidē pudicas ſunt recipienda. Procul igitur abſint ab ædibus tuis laſcivi juvenes, ocioſi, ſaturique, nonnunquam & ebrii famuli, garrulæ mulierculæ, ſaltatriculæ, & Atellanarum hiſtriones, mimi, ludiæ, turpiloquæ picturæ: breviter quicquid per oculos, per aureis, aut quocunque pacto teneræ pubis animos poſſit inficere. Quæ tantum abeſt ut ſint aliunde in ædes accerſenda, ut etiā ſi quis forte talis irrepſerit in familiā, protinus ſit exigendus cum peſſima gratia. Obſecro, quænam eſt iſta Chriſtianarum legum patientia? Quidam hoc quæſtu nunc vivunt, nanciſcuntur

tur

tur alicunde puellam elegante forma: eam adhuc teneram flectunt ad ſaltus & laſcivas geſticulationes: ingerunt ſeſe conviviis magnatum, atq; etiam epiſcoporum. Vbi jam grandior eſt facta proſtituunt. Itaque unius miſeræ virgunculæ pernicies alit tres valentes juvenes cum muliere quæ ſe prædicat eſſe matrem. Et talibus ganeonibus datur unus aut alter aureus pro re bene geſta. Si qua cura morum eſſet magiſtratibus, hic deberet adeſſe: Rogaret illos errones, unde puellam ſint nacti: comperirent forte plagio ſublatam ex ædibus boni viri: Deinde, quum valeant corpore, quur hoc turpe genus ocii ſibi delegerint. Vt commodiſſime reſpondeant, ſaltem hoc honoris promerentur, ut publice cæſi virgis, pellantur è civitate. Suppetit quidem hoc loco copioſiſſima jurgandi materia: ſed rixæ modus eſto, quo tandem finiamus quod inſtituimus. Otium vero quum nulli non ſit peſtilens, tamen ætati lubricæ longe peſtilentiſſimum eſt. Semper igitur providendum eſt, ut aliquo

negotio teneantur, vel luſu, ſi videtur, modo liberali. Periculoſius eſt otium, ſi acceſſerit luxus & ſolitudo. Nec omnino vanum eſt, quod habet Mimus celebris: Mulier quum ſola cogitat, male cogitat. Nam paucæ ſunt fœminæ, quæ ad maſculum illud animi robur profecerunt, ut res egregias ſecum poſſint animo verſare, nec unquam minus ſolæ ſint, quàm quum ſolæ ſunt. Certe pueris ac puellis inutilis eſt ſolitudo. Metuit adoleſcenti Philoſophus, quem quum videret ſolum inambulantem & cogitabundum, rogavit quid ageret: Mecum, inquit, ille, loquor. Tum Philoſophus: Vide ne cum improbo homine loquaris. Cæterum puella quæ vel precibus vel lectioni intenta eſt, nec ocioſa eſt, nec ſola. Si precatur, cum Deo loquitur. Si legit ſacros libros, audit Deum ſibi loquentem. Sed præceptionum nullus eſt finis, de quibus multa tradidere veteres, multa recentiores. Ad compendiū res conferetur, ſi parentes norint quid debeant præcipere, liberique parentibus

bus obtemperent. Ætas enim illa nondum patitur, ut in primum ordinem referri poſſint, in quo ſunt qui & per ſe ſapiunt, & obtemperant recta conſulenti. Huic contrarium genus prorſum eſt inutile, videlicet eorum qui nec domi habent conſilium, nec alienis conſiliis duci poſſunt. Satis eſt ſi fuerint in medio genere, nimirum eorum, qui per ſe quidem nondum perſpiciunt quid ſit optimum factu, tamen libenter obtemperant bene monentibus. Proinde Paulus Apoſtolus nihil aliud præſcribit filiis, quam obedientiam: Filii, inquit, obedite parentibus per omnia: hoc enim placitum eſt Domino. Quod dixit, per omnia, non complectitur impia juſſa: ſed per hyperbolen indicat ſummam obedientiam. Sunt aliquoties moroſi parentes, qui præcipiunt quæ nihil ad rem pertinent: cadunt ubi nihil admiſſum eſt. In his obedient per omnia filii, donec ventum fuerit ad impietatem. Ibi pietas debita parentibus cedere debet meliori pietati quæ debetur Deo. Reſpon-

ſantibus, & parentum iniquitatem: allegantibus, compēdio reſpondet Apoſtolus: Hoc enim placitum eſt Domino. Sit hoc unum ſatis adverſus omnes reſponſationes: Sic placitum eſt Domino. Par eſt obediendi ratio ſervis ac liberis. Optimum fuerit ſi utrique ſuo fungantur officio: ſin qui præditus eſt autoritate vergit ad tyrannidem, præſtat ut inferiores obſecundent majoribus. Nihil enim ſeditione pernicioſius. Fortaſſe non meretur pater temulentus aut ſtupidus obſequiũ filii, ſed ita placitũ eſt Domino. Domino præſtas iſtud obſequii, & ille reponet obedientiæ præmiũ. Idem præcipit ſcribens Epheſiis: Filii obedite parentibus veſtris in Domino: hoc enim juſtum eſt. Honora patrem tuum & matrem tuam, quod eſt mandatum primum in repromiſſione: ut bene ſit tibi, ut ſis longævus ſuper terram. Quur obedientiæ præcepto ſubjecit, in Domino? In Domino, id eſt amore Domini, qui referet gratiam, & in his quæ non adverſantur pietati, quam docuit Dominus. Prima tabula

conti-

continet ea quæ pertinent ad Deum: ſecunda, quæ ad homines. Quoniam autem ſecundum Deum primus honos debetur parentibus, unde ſumpſimus vitæ primordia, iure primum appellat præceptum, quod in ſuo genere cæteris antefertur. Adjecit autem, in promiſſione. Siquidem huic uni præcepto adjectum eſt præmium etiam temporale, quo forent ad parendum alacriores: quandoquidem ætas illa non perinde movetur ſpiritualibus. Sic enim legis Exodi vigeſimo: Vt ſis longævus ſuper terram, quam Deus Dominus tuus dabit tibi. Non ſemper longævi ſunt ſuper terram, qui morigeri fuerunt parentibus, propterea quod interdum felicius eſt celerius hinc emigrare. Certe non fallet immortalitas promiſſa in terra viventium. Longum enim dici non poteſt, quod aliquando finem habiturum eſt. Movere poterit aliquem, quid ſequutus Ambroſius, hæc verba promiſſionis, Vt bene ſit tibi, & ſis longævus ſuper terram, referat non ad filios, ſed ad parentes. Verba ipſius

ſic habent: Promiſſio hæc in Exodo continetur, ut honorifici ſint parentes, & bene eſſent, & provectioris fierent ætatis. Illud ſentit opinor: Qualem te præbueris erga parentes, tales erunt in te filii tui. Sunt enim filii, qui ſuis moribus excruciant animos parentum ſuorum: interdum & ante diem cogunt è vita decedere: quod ſanè parricidii genus eſt. Rurſus filii morigeri floridam ac longævam reddunt parentum ſenectam. Nulla enim in re ſuavius acquieſcit progenitorum ſenectus, quàm in liberis bene moratis. Sic enim ait beatus ille ſenior, plurimorum filiorum pater: Abundantius gaudium non habeo, quàm ut videam filios meos in veritate ambulare. Quod igitur officii præſtiteris parentibus tuis, à liberis tuis viciſſim expecta. Summam quidem autoritatem tribuit parentibus: ſed hanc refrenat Apoſtolus, jubens ut autoritas careat ſævitia: Et vos, inquit, patres nolite ad iracundiam provocare filios veſtros: ſed educate illos in diſciplina &

cor-

correptione Domini. Quidam ſic reprehendunt vitia, quaſi nolint homines correctos, ſed exanimatos, & pejores etiam quàm ſunt. Atqui paterna correptio ſic admoveri debet, quemadmodum medicus ægroto pharmacum adhibet. Porrigit catapotia ſubamara, ſed interim conſolatur ſpe ſanitatis. Quod Latinus vertit educate, Græce dixit Paulus ἐκτρέφετε. *Sunt enim patres, qui nihil indulgentes ætati, volunt ilico filios ſuos naſci ſenes. At fovenda eſt imbecillis ætas, ut paulatim ſubboleſcat: hoc enim ſonat* ἐκτρέφειν. *In diſciplina,* ἐν παιδείᾳ, *quæ proprie eſt inſtitutio pueritiæ.* Παιδεύειν *enim Græce à puero deductum eſt, quod ætas illa ſit ad eruditionem compoſitiſſima. Unde & indocti dicuntur* ἀπαίδευτοι, *quod ferè quibus ætas puerilis per otium ac luſum effluxit, non perveniant ad veram eruditionem.* Παιδεύειν *non tam eſt docere, quod Græci dicunt* διδάσκειν, *quàm eum caſtigatione docere: ne dum proficiunt in literis, degenerent in moribus.*

Cate-

Cæterum quod addit νουθεσίᾳ, hoc eſt admonitione ſive correptione Domini, ſciſcitabitur aliquis: Quæ tandem eſt Domini correptio? Paulus Hebræis ſcribens expedit: Quem diligit Dominus, corripit, flagellat autem omnem filium quem recipit. Talis ſit ergo patris correptio, charitate temperata, & ex charitate profecta. Apparet hic Paulum de filiis natu grandioribus loqui. Vnde id poteſt conjici? Primum quod totam autoritatem hic defert patribus, matrum non meminit: Deinde quod omnem parentum caſtigationem circunſcribit correptionis cancellis: de cædendo nulla mentio, quum Solomon dicat: Qui parcit virgæ, odit filium ſuum: qui autem diligit illum, inſtanter erudit.

Eſt igitur ætas cui virgæ ſunt utiles: eſt, cui pro virgis ſufficit objurgatio. Phryx, ut ajunt, plagis emendatur. At ingenuus, quem nec metus Dei, nec parentum reverentia, nec pudor, nec conſcientia movet, ne verberibus quidem fiet melior. Illud autem cavendum patribus,

tribus,

tribus, ne commoti vel cadant vel objurgent. Mulier autem, quoniam impotentius commovetur, temperabit à verberibus, præſertim ſexus maſculini: marito potius hoc negotium delege. Similiter & Coloſſenſibus ſcribens Apoſtolus, patrum autoritatem mitigat: Patres, inquit, nolite ad iracundiam provocare filios veſtros, ne puſillo animo fiant. Quod Latinus vertit, ne puſillo fiant animo, ſignificantius dixit Paulus, μὴ ἀθυμῶσι, *id eſt, ne deſpondeant animum, ſive ne dejiciant animum. Sunt enim patres quidam in objurgando ſupra modum ſævi, nec ullum faciunt obtundendi finem, donec victus hujuſmodi conviciis adoleſcens clàm aliquò ſubducat ſeſe, vel in militiam, vel in monaſterium, vel in aliud aliquod præcipitium, ſuo malo parentis ſævitiam ulciſcens. Patris imperium cum perſuaſione conjunctum eſſe debet. Adoleſcentes autem plerunque delinquunt, vel inſcitia vel incogitantia. Inſcitiæ medetur* παιδεία, *incogitantiæ* νουθεσία, *cui repugnat* ἀθυμία.

Erudi-

Eruditio rationibus & exemplis propoſitis, demonſtrat quid expetendum, quid fugiendum: cauſasque reddit, quare ſic expediat ei, qui formatur. Νουθεσία *vox inde dicta eſt, quod revocat in animum, quod per incogitantiam exciderat, ac mentem quæ jam elapſa fuerat, reponit. Nihil proficiebat Demea vociferans: O cœlum, ô terra, ô maria Neptuni. Quanto dexterius lenis ille pater, ubi ruborem & lacrymas excuſſiſſet adoleſcenti, adhibet paternam objurgationem: In qua civitate tandem te arbitrare vivere? virginem vitiaſti, quam tibi jus non erat tangere. Nolim cæterarum rerum te ſocordem eodem modo. Hac lenitate traxit adoleſcentis animum ad quodvis obſequium. Eſt tamen vitioſa quædam lenitas ac facilitas prava, cujus exemplum habes Heli ſacerdotem, virum pium, ſed qui filios haberet inſigniter impios, quos nihil movebat ſenilis admonitio: Quia Dominus, inquit, decreverat occidere illos. In humanis erratis dandum*

dum eſt aliquid humanæ fragilitati, cæterum ubi profecit eò malicia, ut nec à divis nec ab hominibus abſtineant injuriam, qui peccat ſi corrigi non poteſt, tollendus è medio eſt, ne plus noceat. Brutum qui filios ſecuri percuſſit, quod Tarquinii dominationem expulſam reducerent, mirantur plerique, laudant pauci. In pueris pluribus de cauſis major celeriorque docilitas eſt. Primum quod vacuum habent pectus, veluti tabula complanata, in qua poſſis quod velis exarare. Deinde quoniã mirantur omnia tenaciſſime retinent, quod impreſſum eſt. Poſtremo adeſt etiam infantibus imitandi dexteritas, prima ingenii ſignificatio. Occupanda eſt igitur ætas tenerior, priuſquam amoribus aliiſque cupiditatibus inficiatur, & utendum illius dotibus, quas in hoc addidit Deus, quo facilius ad virtutem fingeretur. Quoniam autem ſemper tenent, quod primũ fuerit infuſum, inſtillanda ſunt optima. De præcipuis igitur virtutibus colligendæ ſunt paucæ, ſed exquiſitæ ſententiæ.

Eas

Eas potiſſimum è ſacris voluminibus oportet decerpere, quanquam & in Ethnicorum libris permulta ſunt, homine Chriſtiano non indigna. Rurſus quoniam facile quod vident imitantur, providendum eſt ne quid videant quod imitari turpe ſit. Vbi jam ventum erit ad illud non Pythagoræ bivium, nam ab ipſa ſtatim infantia via virtutis amplectenda eſt, ſed ad compitum, in quo de deligendo vitæ genere deliberatur, cavendum eſt ne parentes filios filiásve ſuas ad aliquod vitæ genus, ad quod propenſi non ſunt, compellant: præſertim ſi tale ſit, ut ſemel ingreſſo non ſit reditus, quale eſt initiatorum ſacris ac monachorum. Hic varie peccatur à parentibus. Quidam onerati numeroſa ſobole, deſtinant aliquot ſacerdotum & monachorum inſtituto, quoque facilius illaqueent eos, curant ut adhuc impuberes initientur ſacris, aut in monaſterium abdantur. Hypodiaconus reſilire non poteſt: vinctus ille eſt, & ſæpe non cogitat ſe eſſe vinctum, qui tenetur. Quod ſi

metuunt

metuunt ne ætas adferens judicium, mutet illorum ſententiam, procurant à Romano Pontifice bullam, ut liceat ante tempus initiari ſacerdotio. Hi ſic cogitant: Si facultates dividantur inter tam multos, peribit decus noſtræ familiæ: nunc filius fortaſſis fiet Præpoſitus aut Abbas, tum nos cum illo bibemus, nobis non erit gravis. Alii non tam utilitatem ſequuntur, quàm tutum. Conſiderantes enim effrenem vitam adoleſcentis, metuunt ne turpiter occidatur, aut ne quando pœnas det legibus. Ab hoc metu liberant illos raſura & cuculla. Alii religionis titulum prætexunt: Volo, inquiunt, ex liberis meis aliquot eſſe dicatos Deo, ut ſint qui orent pro me vitâ defuncto. Itáne cæteri dedicati ſunt Diabolo, aut ſoli ſacerdotes ac monachi poſſunt orare? Tolerabilius hoc quoque, ſi perſuaderent: nunc cogunt, negant ſe æquo animo morituros niſi impetrent quod imperant. Illud conſultius, ut ſi viderint filium aut filiam propenſam ad ſimile inſtitutum, non ſtatim parentes applau-

applaudant, ſed explorent unde conceperint eum affectum, ex ſeſe, an ex inſtinctu alieno. Si ſenſerint eſſe Phariſæos, qui ſui commodi gratia venantur proſelytum, edicant illis ut abſtineant ab alienis liberis. Sin ex ſeſe conceperunt eum affectum, primum obſervent an reliqua illorum vita voto reſpondeat. Si compererint mores undique luxu, voluptatibusque corruptos, ſciant eum affectum ex Deo non proficiſci. Hic quidam connivent etiam ad filiorum nequitiam, dicentes: Expleat ſe ſemel, quo poſtea magis oderit voluptates. O ſtultas voces, ſit homo peſſimus ut ſubito fiat optimus. Quod ſi vita reſpondet propoſito, ne tamen ilico mos geratur illorum animo, ſed, quemadmodum, ad certamen Olympicum juvenili calore properantibus ponuntur ob oculos, quam multa ſint tum facienda tum ferenda, qui velint vincere: ita conveniet his occinere difficultates & incommoda ejus vitæ, ac veri ſacerdotis verique monachi proponenda imago.

go. Deinde corporis, & animi habitus conferendus eſt cum eo vitæ genere, quod ambiunt. Quod ſi filius ad ſingula ſobrie ſaneque reſponderit, diuque in eo perſtiterit affectu, bona ſpes eſt illum bono duci ſpiritu, nec parentes perpetuo debent reluctari, ne forte pugnent cum Deo. Nunc complures ſunt, tum viri tum fœminæ, qui ſimul atque per ætatem intellexerint ſe parentum artibus ac vinolentia detruſos in vitæ genus, ad quod nõ erant natura compoſiti, Diris devovent illos, tantum abeſt ut pro eis orent. Sic educandi ſunt liberi, ut ſive flectant animum ad ſacros ordines, ſive ad ſtatum conjugalem, puri ad pura veniant. Si juvenis non amore religionis, ſed ut licentius ſcortetur, abhorret à matrimonio, perſuaſione inducendus eſt, ut conſulat animæ: ſin vel natura vel certo judicio abhorret, nõ eſt repugnandum. Idem ſentiendum de genere ſtudiorum, deque cæteris vitæ inſtitutis, quæ ſunt innumerabilia. Felicius enim ferè ſuccedit, ad quod natura compo-

compoſitus es. Video circulum hujus diſputationis ad caput eſſe revolutum. Ab ea cœpimus ætate, quæ paratur fingiturq; matrimonio, & eódem deduxit nos diſputationis periodus. Hactenus igitur hujus voluminis modus eſto.

Chriſtiani matrimonii inſtitutionis per ERASMUM ROTERODAMUM,

FINIS.

Jo. Ludovici Vivis De
CONIUGII ORIGINE ET UTILITATE.

ITA viſum eſt autori naturæ, quum venturis ætatibus fundamenta poneret, ut quæ animantia & morbis mortiq; obnoxia condiderat, & numero perpauca, ederent generatione fœtus, unde auctum uniuscujusque genus diutiſſimè propagaretur. ut ex parvis admodum initiis unus atque alter in infinitam penè multitudinem excreſcerent, & ex mortalibus quandam velut immortalitatem aſſequerentur. Sed reliquæ animantes promiſcue ſine ordine, ſine ulla lege, naturæ obſequuntur, & liberis dant operam: illaq; eſt eis velut univerſalis quædam lex, cui omnia animalia ſua ſponte videmus ob-

temperare. Tametſi in eis ſint, quæ ævum comparata tranſigunt, & connubii ſanctitatem adeò incorruptè conſervant, ut multa hominum millia caſtitatem, charitatem, fidem, rationem conjugii doceri ab illis poſſent. quo in numero ſunt olores, turtures, cornices, columbi. Hominum *a* autem genus, animal ſocietati & communioni vitæ natum, exactioribus cōjugii legibus devinxit. Noluitque ſoluta & effreni libidine vel marem per multas fœminas vagari, vel fœminam multis maribus corpus vulgare. Legitimis nuptiis unum uni alligavit, & viro in manū fœminam tradidit, non ſolum ad ſufficiendam ſobolem, ſed etiam ad vitæ ſocietatem. Hoc eſt quod in mundi orginibus Moſes prodidit dixiſſe Sapientiam illam mundi architectatricem: *Non eſt bonum hominem eſſe ſolum, faciamus ei adjutorium ipſi ſimile.* *b* Quantæ hinc, & quàm neceſſariæ utilitates? Primū, ut

a Conjugii origo. *b* Conjugii utilitates.

ut agrorum finibus jam occupatis, poſſeſſis,& legum jurisque vi ac poteſtate conceſſis, ac confirmatis, tolluntur lites, ſedantur controverſiæ: ſic per legitima connubia datis uxoribus, ceſſant virorum inter ſe æmulationes: quas neceſſe eſſet exiſtere, ſi fœminæ eſſent incertæ. Nam alius formam, formæque voluptatem ceu in medio poſitam expeteret, & omnia cenſeret debere in jus & ditionem virorum fortium concedere, tanquam præmium roboris: alius qui prior delibaſſet, velut præcepta poſſeſſione, acriter reſiſteret, & tanquam pro re ſua depugnaret. unde æmulationes, odium, rixæ: & ut eſt homo animal, ſi affectibus ſe permittat ſuperbum, ferox, impotens, ultionis avidum, plures rationes ac vias excogitat, tum ad animi libidinem explendam, tum ad perſequendam & vindicandam, quam ipſe injuriam interpretetur, alios ſibi adjungeret, vel coactos metu, vel ſpe aliqua aut beneficio

delinitos,ac illicefactos. Vnde partes primum & factiones, deinde bellum & acies, & ſæva prælia domi ac foris: cujuſmodi veteres memoriæ tradunt propter raptas fœminas contigiſſe, velut Helenam Lacęnam Tyndaro & Læda genitam, Lucretiam & Virginiam Romanas. Propter Cavam Juliani filiam, *Hiſpanias* amiſimus. In Britannia Henricus ſecundus à filio ſuo regno eſt depulſus, quod quum juvenis Philippi Galliæ regis ſororem diu adamaſſet, illique eſſet in Britanniam ad conjugium miſſa, pater forma captus, & amoris impatiens deſtinatæ nurui ſtuprum attulit, filio res in Scotia gerente. Puella in primo congreſſu juveni, quid accidiſſet, patefecit. Is injuria commotus, regnum occupavit, patre expulſo. Prætereo, quæ ſunt apud Plutarchum Chæroneum in libello de Amatoriis narrationibus. Vtinam non tot exemplis abundaret vita, quæ

a Bella propter fœminas.

unuſ-

unuſquiſq; de principibus & privatis hominibus facile poſſet percenſere, quanta mala libidinis contentio invexerit. Hic fuit aditus plerisque evertendis regnis, hic familiis, patrimoniis, magnis denique per gentes omnes atque acerbiſſimis periculis & calamitatibus. Huic tam effreni, tamque latè ſeſe effundenti libidini, repertor connubiorum Deus, & Pater providentiſſimus, miſeratus hominum genus, modum ſtatuit, conjugii legibus non tam charta ſcriptis & conſignatis, quàm in uniuscujuſque pectore infitis ac impreſſis. In quo quidem conjugio ad gentes ac nationes omnes, non illas tantum quæ ad humanos ritus ac mores ab humanitate & literis ſunt informatæ, verumetiam feras & barbaras, melioris cultus ac educationis expertes, tantum vel benevolentiæ & charitatis, vel pudoris ac reverentiæ indidit, ut amoris impulſu neuter conjugum parem ſuum vel reli-

ctum, vel mutuatum velit: aut ubi deeſt amor, in ejus locum pudor ſuccedit. ut nemo ſit tam ab omni humano jure ſenſuque alienus, qui ignoret nefas eſſe, manente connubio alios concubitus quæri, dignamque eam eſſe rem publico odio atque animadverſione. Iam ad ædificandas ac conſtituendas domos, ad tuendam rem totam *familiarem*, unde civitates conſtruuntur, quanta commoditas venit mulier in mariti domum adjutrix, ſicuti Deus dixit: ipſi ſimilis, certa ſocia, & ad vitæ finem manſura particeps lætorum omnium ac triſtium, futura communis ſobolis mater, tuetur rem familiarem, & curat non ſecus ac ſuam ipſius: imò nullam eſſe aliam putat ſuam, quàm illam. & conſervat eam, quam liberis ſe ſuis relicturam cogitat: quos ipſa non minus habet, quàm ſemetipſam charos. Dici non poteſt quanto onere, qua moleſtia virilis animus levatur, ſublimior quàm pro curis tam humili-

milibus. Sed haud ſcio, an comparari hęc omnia cum liberorum educatione ac cura poſſint. Hos enim certa conjugia certos faciunt, & ea de cauſa chariores. charitas autem efficit, ut tollantur, educentur, formenturque ad omne humanitatis genus, ac virtutis, non ſolum cum diligentia & cura, verumetiam ſollicitudine atque anxietate. Nam reliqua animantia, poſtquam enutriit ea mater ſua, & ad juſtam quandam magnitudinem adoleverunt, ſatis ipſa per ſe ab natura ſua inſtructa, & edocta, relicta matre, atque æternum valere juſſa, ſibi ipſa ſufficiunt, victum quæritant, & unde corpus vitamque tueantur. Non alia aliis naturæ ſponte vel meliora, vel pejora. nec parens agnoſcit amplius natum, neque hic parentem. At homini, ut conditor ſuus præſtantiſſimam rationem & excellentiſſimam vim mentis ſingulari quodam beneficio tribuerat, ita ipſe peccato ſuo & virtutum ſemina corrupit,

rupit, & lucem illam ingenii obſcuravit. Quod ſi affectuum inſiſtat via, ita in præceps fertur, ut jam pene alieni juris, nempe domini, quem in animum admiſit, illique mancipatus & traditus, immane dictu, quanta ex homine fit belua? quæ nox pectori denſatur? quàm degener ſua origine? Caligo hæc cordis doctrina diſcutitur, atque illuſtratur, & prava animi proclivitas moribus & conſuefactione in melius flectitur. Sed huic tam læſæ ac viciatæ naturæ opus eſt cura, tempore, labore, aſſiduitate: & expectandæ ſunt occaſiones, dum adoleſcat, dum melius monentem intelligat, dum velit auſcultare. Differendus eſt interdum, & diſſimulanda vitia, atque in tempus reſervanda, dum ſine periculo poſſint reſecari. Nec ſemel admonendus, ſed iterum, & ſæpe, & objurgandus, & cædendus: nonnunquam blandiendum, & amarori aliquid admiſcendum mellis. Quis erit tandem finis refingendi & re-

for-

formandi hujus animalis, tam pravi ac deformis, tam ſubinde ad turpitudinem nutu & momento ſuo relabentis? Quis tam inexhauſtos labores, & cum die revertentes, indubia atque incerta prole ſuſciperet? Suſcipit tamen charitate impultrice in iis, quos matrimonii fidem ſecutus, nihil dubitat eſſe ex ſe genitos. Tum & parentum inter ſe amor in filios redundat, augetque adverſus eos charitatem: ſicut odium minuit, atque extinguit. Quemadmodum in fabulis narratur Medæam Colchicam, quum accepiſſet relictam ſe eſſe ab Iaſone Theſſalo, ducta in ſuum locum alia, ea injuria exaſperatam, & acerbo quodam in virum odio inſtinctam, communes liberos contrucidaſſe. Et Domitius Ænobarbus filium Neronem, qui poſtea imperavit, quod ſibi ex Agrippina natus eſſet, abominatus eſt, muliere feroci atque impotenti. Viciſſim quoque charitas erga ſobolem, amorem mutuum conjugum corroborat,

borat, dum uterque alterum diligit, & quia parem ſuum, & quia eorum quos habet chariſſimos, parentem, à quo videt non ſecus illos diligi, quàm à ſe: ut amor geminus ſit, tum rectus inter ipſos, tum reflexus à liberis. amamus enim eos, qui charos noſtros amant. Ergo patres bene erga certam ſobolem affecti ſuſcipiunt, alunt pro facultatibus, inſtruunt, arcent à vitiis, cohibent & comprimunt affectus, eliciunt rationis & judicii vim, ut ea potiſſimum utatur, cætera huic ceu reginæ pareant. Inſtructos non deſerunt, non abjiciunt, aut ab eis diſcedunt, ut cæteræ animantes: ſed tuentur, cõplectuntur, quibuſcunque poſſunt rebus ornant, fovent, adjuvant. Nec in eis ſubſiſtit ea benevolentia: tranſit ad nurus, generos, affines, propinquos. unde maximæ ſæpe amicitiæ ac conciliationes ſunt natæ, & fundatæ civitates. Deſcendit ad nepotes ac pronepotes, curamque poſteritatis, in ea natura quæ capax &

parti-

particeps immortalitatis æternitatem, quæ poſt ſe futura eſt, intuetur. unde domus & patrimonia & familiæ conſtitutæ, ac generis manſurum nomen, & ceu cujuſdam quaſi gregis nota. Quæ utique ſicut quum ad ocium vel ſuperbiam ſunt parata, aliud nõ eſt ejuſmodi familia, quàm flagitiorum & ſcelerum ſeminarium, ut quamdiu ea maneat, nunquam defuturus ſit aliquis vel perditus & nequam, vel ferox & iniquietus, atque alienæ libertatis violentus oppreſſor, dum ſolo nomine turgidus, aliis omnibus, quamlibet bonis artibus confiſis, poſtulat antecellere: Sic contrà pulcherrima res eſt, quum eò ſpectat, ut paratam in ea domo minores habeant certam aliquam diſciplinam, artemque vitæ honeſtè & per veram laudem traducendæ. quam artem parentes liberis tradendam curant, ſeu melius veluti per manus cum hæreditate gentis ac nominis tradunt ipſi, optimarum quoque actionum in dome-

ſtico

ſtico exemplo ad imitationem memoriam. His ex rebus omnibus, quis explicare queat, quantas ſumus commoditates ad degendam vitam divino munere conſecuti? multumque à brutorum conditione rituq; diſceſſimus: & humanitas ſe ipſa exeruit, ſpecioſiſſimamque oſtendit ordine, legibus, diſciplina, quæ à viciis nos abduceret, & in limine ſiſteret totius virtutis. Data eſt *a* una Eva uni Adam, ſicut una Eccleſia uni Chriſto: quemadmodum Sanctus Apoſtolus interpretatur, maximum illud fuiſſe myſterium, quod ad Chriſtum & Eccleſiam pertineret. Et unum debere unius eſſe, quũ natura ipſa clamat, tum divina lex natura melior, & illius interpres atque explicatrix, ut veriſſima, ita certiſſima nos edocet. primum opificio ipſo corporum, & ratione generandi, quæ ex duorũ complexu corporum perficitur: ſed occultiore myſterio, quod duorum inter ſe

a Vnus vir, unius uxoris.

amor

amor optimus eſt, ſine æmulatione: duorum vero aut plurium ad unum, æmulatione non caret. Quippe difficile eſt, ut unus æque & amet duos, & colat, & ſe amare præ ſe ferat. Porro ex duobus, qui ſe magis quã alterum redamari à tertio illo, in quem amor fertur, exiſtimabit, inſoleſcet tanquam parta in certamine victoria. qui autem minus, dolore uretur, ceu victus: & invidebit rivali id, quod vel ſolus cuperet poſſidere, vel certe potior eſſe in poſſeſſione. unde odium, & rixæ, & moleſtiæ in re familiari: quæ vel ferocia virilis magno aliquo tumultu, & perturbatione rerum decerneret: vel animi muliebris impotentia querelis atq; importunitate, nempe armis ſuis, augeret ac infeſtaret, penitusque intolerabilem redderet vitam, non ſolum ſubinde expoſtulans cum rivale, non aliter quam cum pellice, ſed etiam cum marito. Non id expedit quieti, & jucundæ tranquillitati, quam eſſe in re familiari

liari

liari convenit, ad quam ſe unuſquiſque velut in portum recipit, defeſſus ac defatigatus cura reipublicæ aut privatæ, ſed externæ. Quod ſi domi tam divexetur quies, & omnia ſint odiis perturbata, ubi tandem virilis animus negociis, curiſque, hoc eſt tempeſtatibus jactatus acquieſcet? Profecto in litibus *fori*, *in* undis illis & procellis concionum *hæ*rere, in peregrinationibus morari malet, quam ſe ad penates & intra domeſticos parietes recipere, ad vitam uſque adeo inſuavem & acerbam. Nam in amicitia quamlibet plurium unuſquiſque unumquenque, vel quiſque alios reſpicit, non omnes unum, vel dominum famuli, ſed quaſi in rep. communione quadam juris. Duos porro aut tres ad unum ſpectare, id vero non amicitia eſt, ſed rivalitas, aut dominium alicujus in multos, quo in genere invidentia ſolet exiſtere, & ſimultates, & odia: quum aliquam in partem magis inclinat favor, à multis expe-

expetitus. Idcirco naſcente mundo, unam Evam Dominus dedit uni Adam, ſicut modo dicebam. Et quum orbem perditurus eſſet, quos viros juſſit in arcam includi ad inſtaurationem generis humani ſingulis eorum ſingulas uxores attribuit. Sed divina præcepta naturæ vim optime declarant. quæ vis in nobis propter varietatem affectuũ, qui in diverſas nos partes rapiunt, corrupta, cœleſtibus oraculis integritati reſtituitur. In Geneſi Adam velut vaticinans dixit, *futuros duos hominem unum*. Quibus verbis Dominus & Deus noſter addidit: *Itaque perfecto jam conjugio non amplius duo ſunt, ſed homo unus.* ut appareat non trium aut quatuor eſſe aptum conjugium, ſed duorum. Idem quoties de connubio loquitur, maritos aut uxores nunquam nominat, ſemper uxorem ac virum. Et Apoſtolus Paulus in remedium libidinis ſuadet, *ut ſuam unuſquiſque habeat*, nunquam ſuas dicit, verum apertiſſime, quum

Domi-

nus vetat uxorem ulla de cauſſa repudiari, niſi ob adulterium. quod ſi quis ſecus fecerit, & aliam duxerit, hunc pronunciavit mœchum aperte: & uxorum multitudinem prohibuit. Cur enim, ſi quis priore viva, alteram duxiſſet, adulter eſſet, ſi multas ſimul habere fas juſque eſſet? Hæc quidem ſunt *naturæ leges*: *quæ utique ſufficerent, ſi malitia* noſtra naturam reliquiſſet puram ac integram, & illi ſimilem, quum è manibus artificis ſui egrederetur. Sed ſcelere viciata eſt & ad malitiam pronior facta. infirmitati huic remedia excogitavit inſequens ætas, & ceu clauſtra ſunt effundenti ſe vicio objecta, coercitumque robuſtius indies ad mala ſeculum. Nam adoleſcente mundo primis illis humani generis incrementis, partim quum caſas adhuc & ſpeluncas avorum ruditas incoleret, partim jam extructis domibus, & urbibus conſtitutis, à primo vir & uxor domum tenebant: nati ſunt liberi,

erga

erga quos incredibilis *flagrat* parentum charitas, naturæ facibus accenſa. hi adulti uxores ſibi aſciverunt, ad propagandum genus, & liberi ſuccreverunt: per liberos tranſiit patrum in nurus, & generos, hinc & in nepotes amor: omneſque illa ſanguinis charitate connexi ac conjuncti, intra eoſdē parietes remanſerunt, participes ejuſdem foci & laris, amore complectente univerſa, & omnia communia reddente, ſeu unum verius. Serpſit longius propinquitas, atque affinitas. & quum jam eſſent numero permulti, tamen ab eadem re familiari non ſuſtinuerunt abſcedere: tum quod illi jam inde à rudi ætate aſſueviſſent, nihilque eſt illa puerili conſuetudine dulcius: tum quod illic haberent, quos perinde amarent ut ſemetipſos, nec dirimi poſſent, niſi & à ſemetipſis viderentur diſtrahi divellique. alii, tametſi digreſſi, & in alias quaſi colonias dimiſſi: tamen ad primam illam matricem, & originis do-

X mum,

mum, ceu in metropolin & antiquam patriam ſubinde revertebant, & familiarirer verſabantur. Ergo homines aliqui & ingenio peracuti, ut uſu rerum callidi ac periti viderunt inter adoleſcentiæ fervorem periclitari pudicitiæ bonum, religione aliqua & latis legibus motus in præfervida ætate conſurgentes comprimendum eſſe cenſuerunt. Natura certe matrum, filiarum, denique progenitorum & minorum, ſuarũ nuptias abominata eſt. Quod ſatis declaravit, qui incorrupta adhuc natura, quum uxorem eſſet intuitus dixit, *Ecce nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea, propter hanc relinquet homo patrem & matrem.* non relicturus, ſi poſſet ducere. Fratribus ſorores neceſſitas conjunxit, novo etiamnum & infrequenti humano genere. Cœpit paulatim hoc reſpuere humanitas, mundo jam frequenti: vetuere apud pleraſque gentes hominum leges, prohibuit numinum religio, conjun-

ctiſſimos ſanguine connubiis vinciri. Sic illis viſum eſt poſſe fieri, ut fratres, patrueles, conſobrini, & qui arctiſſimo tenerentur propinquitatis jure, minus inter ſe concubitus expeterent, quos cogitarent inceſtos nefarioſque eſſe, & ſuperioris juſſu ac voluntate prohibitos. Nam ſive humana ſpectarent, legibus vetabantur, hoc eſt civium conſenſu, & patriæ poteſtate: ſive cœleſtia, majeſtate numinis. Ita futurum eſſe, ut tuta eſſet intra eoſdem parietes juvenum propinquorum caſtitas. Nam priſcorum ſeculorum ſimplicitati atque innocentiæ, ut ab aliqua re abſtinerent, ſatis erat fieri non ſolere. Cui populo Romano tot leges aliæ ſuper alias latæ atque ſancitæ, & poſtremæ quæque atrociores prioribus, tot minæ tot errores, carcer, carnifex, Gemoniæ, ſecures, crux, culeus, & per ſingulos articulos acerbiſſimæ mortes, ad arcendum à flagitiis non ſuffecerunt: horum majoribus ſatis fuerat edi-

xiſſe, *Ne quis velit Quirites.* In tantum cætera invalidi, adverſus modeſtiam & pudorem fortes atque invicti ſumus: nihilque animoſius facimus, quam virtutem contemnere. Simul quum nullum ſit animans, cui magis in ſuo genere concordia ac benevolentia quam homini conducat, & ſit neceſſaria conciliandis amicitiis, & charitati hominum inter ſe late diffundendæ: proſpectum eſt, uti præclare M. Tullius, & D. Auguſtinus ſcriptis prodiderunt, ut viri aliunde ſibi uxores quærerent, filiæ in alienas domos migrarent, magnã ſecum amoris conciliationem traducentes, ut iis affinitatis vinculis multi ſibi optime cuperent, qui ex iis viderent conſanguinitates, propinquitates, gentilitates naſci: omnia denique humana & divina jura, & tanquam nodos ac conjunctionem pietatis. Ita factum eſt, ut charitas illa, quam parens natura per totum humanum genus cum ſimilitudine ſui ſparſerat, ad paucos ad-

fectuum

fectuum vicio & ſcelere contracta, rurſum ſe per connubia non modo in unum aut alterum proferret ac diffunderet, verum in domos,in civitates, genteſque, quæ multis ſæpe, nonnunquam uno matrimonio ex acerbiſſimis ſunt diſſenſionibus in dulciſſimam concordiam revocatæ. Sed quatenus liceat aut non liceat in his progredi, quæ ſunt & Romanorum legibus & Pontificum decretis ſancita, non eſt loci hujus diſputare. Dicentur aliquando à nobis, quum ſecundo Chriſto, de repub. commentabimur. Quum vero poſt tantas & in animis hominum tenebras, & in voluntatibus flagitia, & in natura auctam malorum continuatione corruptelam, viſum eſt divino conſilio, opus ſuum inſtaurare: miſit illum eundem filium ſuum, per quem orbem condiderat, ut & eum ad patrem haberemus reconciliatorem tanti diſſidii, ad nos illuſtratorem tenebrarum, & vitæ actionibus exempla. Ille

 humi

humi abjectum & cœno obrutum humanum genus, velut porrecta manu ad intuendum cœlum, ad luminis uſuram, ad captum divinitatis erexit: & quaſi claſſicum cecinisſet, ita quotquot cœleſtem illam vocem non repugnantibus animis audierunt, cæteris relictis curis, ac pro nihilo habitis tantæ ſibi ac reliquis parandæ beatitudini ſe accinxerunt. Videbant quicquid mundi artes ac ſapientia pulchrum atque expetendum vel armis peterent, vel opibus oſtentarent, vel philoſophiæ præceptis ſcholiſque loquerentur, ac promitterent, id omne purius ac germanius incredibili compendio offerri, ac pene in manus jam nunc dari. Excitatus eſt incredibilis ſequendi ardor, ut eiſdem veſtigiis, eodem quo dux anteſignanus Chriſtus, perveniret: fervente adhuc ejus cruore, & accendente eorum pectora, quoſcunque attigiſſet, ut ſtupore defigerentur omnes, penes quos erat imperium populorum, & gentium, ſive

ſive reges ac imperatores,&magnorum exercituum domini: ſive uſu rerum & prudentia callidi, ad quorum conſilium ac ſententias de maximis deque minimis referebatur: ſive profeſſores ſapientiæ, qui ceu in faſtigio humanitatis collocati, & diis proximi, reliquos omnes ſub ſe deſpectabant, omnia cernebant ab iſtis magno curſus impetu eſſe ſuperata. Nemo erat, qui non admiraretur, unde tanta vis, qua tot millium corda ingenti conſpiratione idem peterent, idem profiterentur, idem ſonarent, idem aſſequerentur. Non illis pecuniæ, non vitæ cura: non magiſtratus ambiebant, aut ullam potentiam: domibus, familiis, parentibus, propinquitatibus, liberis, ipſis quoque renunciarant uxoribus, ne quid expeditos, currenteſque moraretur: ne quid impediret certamen, & retardaret victoriam de vitiis, & hinc inauditum illud virtutis præmium. Non erant de ſarcinis & impedimentis ſolliciti,

qui

qui ex victoria ſe tam immenſa adepturos bona nihil dubitarent. Non vacabat in tanta ævi celeritate, aliis cogitationibus dare operam, ab hac adeo immenſa & ſublimi raptis penitus atque occupatis. Sed habet hoc tamen ardor ille pietatis noſtræ, quod in eum à Chriſto manavit, tanquam ex auguſto quodam fonte, ut tam aliorum ſit ſollicitus, quam ſecurus ſui. præditusque eſt ingenti prudentia: ſed quo magis incenditur is ardor, hoc magis prudentia foras prominet: & oblita ſui, aliis proſpicit, ſi quid modo eſſe poteſt in tam effuſa & flagranti charitate alienum. Sed certe ſe in tuto collocavit, & fiduciæ plenus exclamat, *Quis nos ſejunget à charitate Dei?* Ergo pro aliis jam laborat, non pro ſe. vivit ipſe, jam non ipſe, vivit autem in eo Chriſtus. Itaque viventis in ſe Chriſti juſſa exequitur, voluntati paret, ut illis quacunque poſſit bene conſulat, quibus optime conſultum eſſe vult Chri-

Chriſtus: nempe gregi ſuo, pro quo nihil cunctatus eſt vitam impendere. Quocirca, quum magiſtri illi tam pii cœtus & cooperatores Chriſti recordarentur, quod ipſe idem Dominus de uxoribus rogatus dixiſſet, *Eſſe qui ſeſe ob regnum cœlorum exſecuiſſent, ſed non omnes id poſſe præſtare*, tantum eos, quibus eſſet munere à cœleſti patre conceſſum, ne quis inconſulto ſequendi ardore, dum id captat quod ipſi divino beneficio non eſſet tributum, in plagas illas Sathanæ improvidus caderet, quas ille plures occultioréſque circa pedes eorum tendit, qui magno gradu ad perfectionem pulcherrimorum operum vadunt: monet atque hortatur Paulus, cautius ingredi, ac agere, & ubi plurimum latere periculi cernunt, ibi adhibent remedia præſentiſſima: eam potiſſimum partem muniunt, quam validiſſimis intelligunt machinis ab hoſte peti. Ille idem Paulus, magnus

gnus ordinum ductator ; qui exemplo ſui omnes provocat, ut univerſis pro quiſquiliis habitis, Chriſtum nudum nudi ipſi, & crucifixum crucifixi ſequamur : conſulit tamen, *ſatius eſſe ad conjugium deſcendere, quam in incendium decidere.* Scilicet ne quis alienam pacem quietemque per injuriam & periculum conturbet, neve ſeſe ſpurcis cogitationibus & actibus contaminet, ſatius eſt uxorem accipere, quam uri. Ergo quemadmodum herba, vel radix, vel legumen aliquod aliis cibus eſt, & quotidianum obſonium, aliis medicinæ loco exhibetur : Ita conjugium, quod à principio naturæ fuerat, & procreandæ ſoboli à Deo repertum, incontinentibus & libidinis indomitæ pro remedio eſt tanti morbi. Sit igitur nobis hoc poſitum, *Conjugium eſſe unius viri & unius fœminæ, ad convictus communionemque vitæ totius legitimam conjunctionem.*

FINIS.

A01 467453